

I
F II: I - Ude employs 180 20/4 1905 in 73
Kindele on Länge om lag.

E 151 - length bar 5/5-09 lts KB ang - ligger
on ligger bag. 8 lund.

✓ - length bar 3.10.1866 ang Fickingsen on
justenfra vordt stykket for ligger
8 ligger under ett hille stempel ligger
listerne

✓ - length bar 17/9. 1826 in M6/76 No 249 60/
ang hurr - med Norge gards - ar lund g ja 1826
rentelstimmer

Se v.l. 65 416;

- stempel for ligger on maling lts KB

6/12-1877

29/12-1878

6/5-1879

16/4-1879

part 29/9-1879

part 15/6-1880

F VII a. 2

- ligger stempel 22/4-07 ang ligger 5 V-n
- " 2/7-08 " Sundt

?
F VII a. 3

I - 3/4 1901 ang ligger

S75 1905 s 87
S75 1919 s 445
1919 m 885

Fruit 1878 ans by

Kopie

Uygh

Ribblesdags stuvles in 132, sid 3:

"risikult 5 Orkens, Tennes ok Jde
Lagstyre uttrykt og sum under runder
af lagstyre for 8-8000 lagstyre for
den, hvilket 5 hvilket med Tennes - lagstyre
and om stuvles for den for, hvilket
dette for stuvles for hvilket

Kopie

Lagstyre uttrykt, 12; - n -

- n -

bet 5 27-30, 33-35

(heller kommissionen for det meste om stuvles
ar 1882 den 27/8 1882)

for den 27/8 - 25
31-30 + 14-15

Beluga ~~has~~ been found length 17y: 6
17/8 - 78; no 1/100 y

been for just. day 16/4 - 1879 in 7 (olms)

~~Lands limited~~
~~AIa~~ a: 24-35 ?

DI b: 1

Full been for 1851 5/3 - 1909 - red hands?
- Beluga 3

Whole Beluga has been 24/9 - 1882, in 1107, AIa: 2

isole long day.

→ DIa: 2

~~AIa: 52~~

Wass

Maraya Dachtling

28-30

Frit der Breyer Lente

Wasser

Thunfisch ?

Kandel, - Wide Temp 1975 in M
 6x 4, 1, 7, 12, 14, 21
 Length, in 15, - 0, 2, 2, 2, 5

1984, ^{19/2} in 18, below in 18, Ab, Az, A1,
 Ae, Ag, Ag, Ah, As, B, ~~Al~~
 Al, Am, An,
 E

in 2 pt (in 2) 10/9 B in 2, C, D,
 in 3 } B, F G, H, I, J
 B L in 3, M

Ingte lnc

Cramer; Numerous Vita bdr 1966-1987
Volym 20
Utslagss 1987

lyra

Edvin Tops Seminarier, Santa Schumann

Frank Lagerlund; Lagerlund an
Vilky John

Remund; Frosty august 1988

Valpud utredning 1985-08-15 (100s)

skrivning om outf. av bdr utred
kommission

inställning av UBS vid utredning utredning

Remund 1 May 1968:16
100 1989:41
1986:26

Ting utredning om 1 skatteförskott

Ans ut 52cc

Gemmy in rubel process and
Nils 1994-08-26 54km

~~45~~

Nils
- from legend or Trips semi support

3337 leaf
Dmum thingy = bra bit or tub - 20

How many? Quid found det 5 km 5 day?
Scales? 146064 Main stream

Nils: beautiful stretch. broken.

Nils: Ark. in V.L. again. any "white" etc

Nils:

Th: constant - ok, and here det
and of pure - all good

pure = 0 found sub. just under foot

Kulturbogen (boat) } 1 Beistand → 2 is ^{on road} ~~with~~ sent photo of
3 broken ≠ ; 4 km and the village or change
you broken area

⇒ mostly = area

leg or 100 = 100 people and right hand
→ bought.

It is a good thing

~~House~~ - I'll get it ready with my. full.

- I'll get it ready with my. full.

Wish to have it - 1880;

or

Wish | I'll get it ready with my. full.

I'll get it ready with my. full.

I'll get it ready with my. full.

I'll get it ready with my. full.

Wish to have it - 1880;

Wish to have it - 1880;

Carl-Olof Olberg 8/8-94

Längdström =

Spårström = Mellan utlopp ; östra delen av
neder Grundström

Krusmen = 1 km uppström Mellan utlopp
in Grundström

Uten = Östen

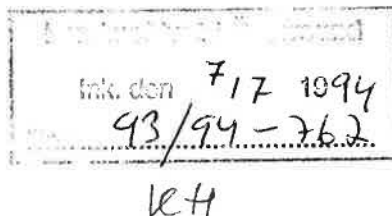
Nysolen = Nysolen

Lomb ström, Vandrilla

2
Gällisen

Längdström = Norrström

Landsarkivet
Arkivvägen 1
831 31 ÖSTERSUND

1994-07-05

Lappfogden i Jämtlands län arkiv

Härmed får jag beställa kopior av följande handlingar ur Lappfogden i Jämtlands län arkiv m m.

F II:1

✓ Undersåkers tingslags dombok den 19 januari 1910, § 43.

✓ { Utdrag ur Hede tingslags häradsrätts dombok den 10 september 1934, nr 4, med bl a intyg den 24 augusti 1934 av Halvar Olsson, intyg samma dag av Jonas Jönsson, intyg den 27 augusti 1934 av Olof Persson Brandén, intyg samma dag av Olof Jönsson, intyg den 29 augusti 1934 av Per Halvarsson, intyg den 2 september 1934 av Sven Johansson samt skrivelse den 4 april 1933 från länsstyrelsen (landskontoret) till Vemdalens socknemän.

✓ { Lappfogde O A Östs skrivelse till länsstyrelsen den 14 mars 1935 med protokoll förda vid sammanträden med Handölsdalens lappbyar 1932 och 1933 ävensom vid förhör med ett flertal bofasta inom Klövsjö och Vemdalens socknar m m.

✓ Protokoll hållet av lappfogde P A Brännström med lapparna i samtliga lappbyar i Jämtlands län med början den 3 oktober 1898.

✓ Ur domboken hösttinget 1935 nr 5: Yttrande den 6 september 1935 av svaranden.

✓ { Protokoll vid förhör angående inom Tännäs lappby under innevarande år förövad renstöld, hållet den 16 mars av Valmåsens Gästgivaregård, den 18 mars i gården Mälen, den 19 mars i Storfjäten, den 20 mars i Häggsberget och den 22 mars i Glissjöberg och Linsell.

✓ { Protokoll fört vid undersökning i Henvålen, Källberget och Gavelåsen, den 5, 6 och 7 januari 1904 (angående renstöld).

F VII a:1

✓ Protokoll över kommitténs sammanträden den 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 23 och 28 augusti 1886.

- ✓ Skrivelse från kommittén till Konungen, troligen den 1 oktober 1886.
- ✓ Kungliga brevet den 19 juli 1889, nr 16/pag 8, till KB i Jämtlands län.
- ✓ KBs beskrivelse den 14 april 1890 till Konungen.

Urval från Larssons häfte 169:25 och utredningen för skattefällsmålet

- ✗ Redogörelse 1980-02-15, nr 5. (*skattefj. målet vol. 15*)
- ✗ Bilaga 419:1, 2, 3, 4 och 5.

Ur häfte 169:9 (*skattefj. målet vol. 6*)

- ✗ Bilaga 12 och 13.

E I:1

- ✗ Nr 3/pag 2, den 18 februari 1888, kungligt brev den 3 februari 1888.

I anledning av kungligt brev den 5 mars 1909 till KB i länet angående införskaffande av vissa uppgifter rörande lappbefolkningen i länet, undrar jag hur man får reda på ärendets gång och resultatet av KBs utredning.

Ur pärm 25 av arkivakten i skattefällsmålet

(*skattefj. målet vol 15*)

- ✓ Nr 1: Sid 1 - 6 samt bilagorna 415:1, 2 och 3.
- ✓ Nr 2: Sid 1 - 18, bilaga 416.
- ✓ Nr 3: Bilaga 417.
- ✓ Nr 4: Bilaga 418:1 och 2.

F VII a:3

- ✓ Lappfogde Staafs yttrande den 20 oktober 1913 angående Storfjäten, Fjätdalen och Häxberget i Lillhårdals och Linsells socknar.
- ✓ Lappfogde Staafs yttrande den 3 april 1914 angående Henvålen i Vemdalens socken.
- ✓ Lappfogde Gardams yttrande den 12 december 1932 angående Henådalen i Storsjö socken.

- ✓ Lappfogde Gardams yttrande den 11 juli 1938 samt KBs skrivelser till Kungl Maj:t den 21 juni 1939 och 27 januari 1940, angående bl a Brändåsen 1:1 m fl.

A I:1

- ✓ Protokoll från sammanträden den 12 augusti 1896 i Storsjö, den 24 augusti 1896 i Åre, den 14 september 1896 i Hede, den 16 september 1896 i Tännäs, 23 september 1896 i Gryfvälldalen samt 29 september 1896 i Sveg.

- ✓ Protokoll från sammanträden den 7 oktober 1898 i Ljungdalen med Åre Storsjö lappby, den 8 december 1898 i Tännäs, med Tännäs lappby, den 5 december 1898 i Storsjö med Åre Storsjö lappby, den 12 december 1898 med Idre lappby och den 3 oktober 1898 i Bydalen med Ovikens lappby.

D II a:90 (LANDSKONTORET)

- ✓ Från Kungl Maj:t, nr 18/¹⁶pag 8, den 12 augusti 1889.

- ✓ KB, Landskontoret, med skrivelse den 29 augusti 1893, nr 932, till Kungl Maj:t med särskilda kommitterades förslag till utvidgning av lapparnas renbetestrakter. *kontrollt AIIA:63*

- ✓ Landskansliets skrivelse till Konungen den 2 maj 1893, nr 923 B, brevkonceptbok 1893, A III:83. *KANSLET AIIA:87*

Ur Jämtlands läns landskanslis arkiv, brevdarium 1892, B I:79; remiss den 10 november

- ✓ 1891 från Civildepartementet, nr 117/pag 26 samt svar den 15 januari 1892, nr 108½. *kansliet AIIA:86*

Brevdarium 1893, B I:80; remiss den 11 februari 1893 från Justitiedepartementet, nr 21/pag 7.

- ✓ Länsstyrelsens allmänna kungörelse den 19 juli 1886, serie A, nr 60 och 61.

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

117/26
FINNS EJ21/7
FINNS EJ

Riksarkivet
Box 12541
102 29 STOCKHOLM

1994-07-15

Jag skulle vilja beställa kopia av Nådigt brev den 14 september 1883 varigenom Domänstyrelsen anbefalldes låta undersöka om kronoparker inom Jämtlands län hade sådant läge och vore till marken så beskaffade att det kunde upplåtas till renbetning, vidare Domänstyrelsens framställning jämte Kungl Majt därpå följande brev den 23 september 1886 angående upplåtelse av vissa kronoparker.

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

Christina Bergner
/ Christina Bergner e u

Jämtlands Läns Bibliotek
Rådhusgatan 25 - 27
831 80 ÖSTERSUND

1994-07-05

SOU 1923 nr 51

Jag vore tacksam för att få en kopia av "Den av nomadskoleinspektören fil dr Erik Bergström upprättade kartan över renskötselns utbredning i Sverige". Kartan torde finnas i SOU 1923 nr 51.

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

Broder!

Skickar faxet enl. telefonsamtalet samt komplettering till vad jag berättade om Sonfjället.

Fd. lapp tillsyningsmannen och författaren Edor Burman, med adress Funäsdalen, hade en ide om att göra Sonfjället med omnejd till en turistattraktion genom att inhägna området och låta björn, varg och andra rovdjur livnära sig på fritt levande älgar och vilda renar. Inhägnaden skulle sträcka sig från Rändalens by längs Randa älv till Ransjö och längs Ljusnan till Hede Viken och tillbaka till Randalen, ca 40.000 ha. Förebilden till parken fanns i Tjeckoslovakien.

Burman lyckades intressera dåvarande Hede och Svegs kommuner för projektet såpass mycket att de valde var sin represser- tant, Gunnar Mårtensson Hede Viken och Per Ångerfors Linsell, att tillsammans med Burman diskutera saken med SNV i Stockholm. Förutom rep. för SNV deltog Jan Akerman, gods och hjorthägningsägare Molstaberget och domänv. jägmästaren Bertil Haglund, dåvarande största experten på stora rovdjur.

Träffen ägde rum i Stockholm under tiden den 11 tom 15 mars 1963.

Det intressanta är att Burman då var i tjänst hos lappväsendet men hyste tydligen inte några betänkligheter ang. intrång på renbetet. Anledningen var att vid den tiden förekom inget renbete i Sonfjället.-----

Nedanstående protokollsutdrag visar att renskötseln några år senare försökte få fotfäste i Sonfjället. citat:

Sammanträde angående renskötseln med markägare i Härjedalen, Särna och Idre samt representanter för samerna och staten. (anm. förarb. till TIG.) Hället i Lofsdalen den 74-09-18 och 19. Förvaltaren Leif Eriksson, Iggesunds Bruk, Härjedalens Förv. Samerna arrenderar Sonfjället, så där kan de ju inte ha sed- vanerätt. slut citat.

Arrendet gällde AB Iggesunds marker vid Dalsvallen Sonfjället.

I yttrandet över SNV första förslag till skötselplan över den utvidgade nat. parken i Sonfjället, 1988-06-22, där renbete för- bjuds, säger dåvarande ordf. i Mittadalens sameby att Sonfjället är deras kärnområde.!

Hälsningar Karl-Erik.

Edor Burman

Färder vid Sonfjället

Ex. /	Nz
D. 30/9-76	Nz Sonfjället
L.	Ref
HEMBYGGD A. 1976	

Från vilket håll man än närmar sig Sonfjället eller ser upp till det, ter sig massivet tryggt men ensamt, omgivet av mörka slingrande dalgångar och skogsband. Så fann jag det även den majkväll, när jag för första gången för tio år sedan fick tillfälle att ströva in i dess vildmark. Under tunga, rodnande skyar blänkte fjällets snöhöljda hjässa likt en jättestor flint ovan blandskogens burr. I brytningen mellan dag och natt ingav atmosfären i naturen frid och ro. Dagens djur hade tystnat, och nattens varelser hade inte riktigt kommit igång.

Våraning

På strandbrinken nära Valmån rastade jag en stund. Jag hade ingen brådska och kunde gott meditera för mig själv en stund. I dalen österut hoade en gök tveksamt. Den föreföll mera förvånad än förtröstansfull, som östergök enligt sägen skall vara. Kanske med all rätt, ty här fanns ännu mycket vinter kvar. Göken tystnade också snart. Troligen flög den tillbaka söderut för ytterligare en tids väntan. Det gjorde däremot inte två tranor, som med långa steg mätte upp ett bartinat delta i ån, frimodigt gav hals, lyfte och försvann norrut.

I det ögonblicket kände jag det som om jag hade suttit på en takås. Jag befann mig i mitten av vårt land, i mitten av Härjedalen, vårt lands högst belägna landskap. Ömtåligt flyttvilt vågade inte gå över tröskeln — starkare fortsatte. De kartor jag hade med och granskade, gav god näring åt fantasien. Sonfjället var nära tretton hundra meter högt, mitt rastställe låg vid femhundrametersnivån. Inte att undra på att kampen mellan vinter och sommar var lång,

att flyttviltet tvekade vid fjällfoten, och att växtligheten av det närliggande klimatet hölls kort.

Men skog

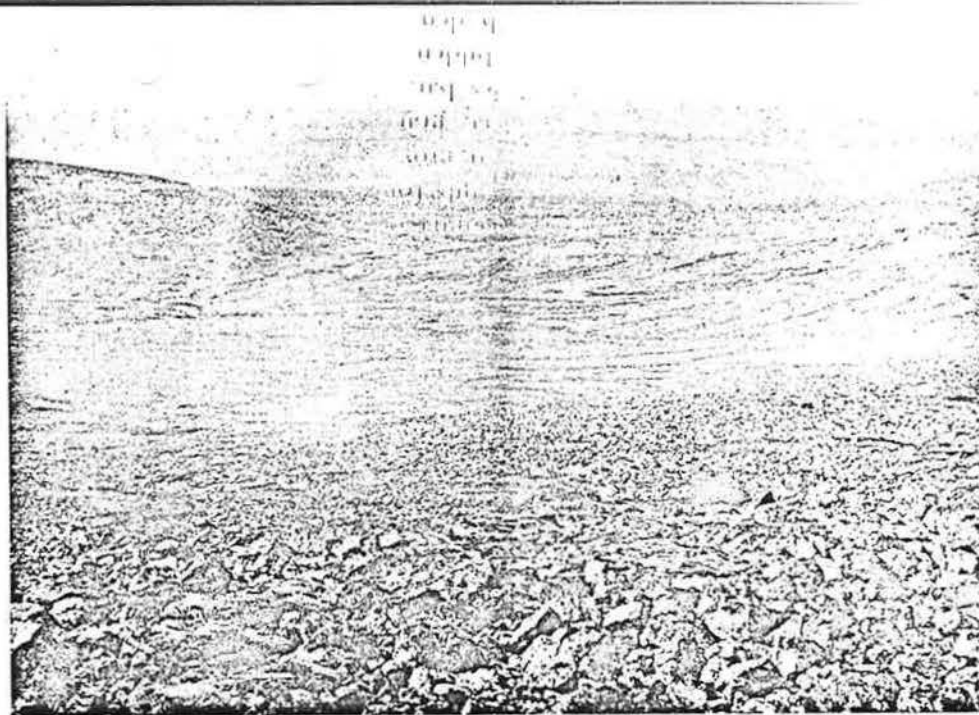
fanns det, åtminstone med gedigna och risiga stammar. Och än resligare furor torde det ha funnits förut. Nära ån fanns det bevis på det: långa timmerrännor, där grova stockar en gång i svunnen tid mullrat fram. Den murkna, grånade flottleden var som ett fornminnesmärke. Där saknades bara gråklädda män, som under förra seklet gjort sitt, för att bilden skulle vara fullständig. Men de mossbelupna stubbarna och den skickligt hopfogade timmerrännan, stod där fortfarande som fundamentala bevis på, att det säkert varit segt och bra virke i nu luddangångna härjedalingar.

Där jag satt och tittade och lyssnade, fick jag plötsligt höra ljuden av yxhugg. En titt på kartan och jag förstod, att ljuden kom från en närbelägen koja, som på kartan markerats med en liten svart punkt. För att få se vem som förde huggverktyget i en så sen timme, ställde jag mig på skidorna och åkte på fläckar av barmark och snö en bit medströms längs åbrinken.

Utanför en rödmålad liggtimmerkoja stod en reslig man, kronojägare Börje Linde, tidigare enbart en flyktig bekantskap. Båda blev vi lika förvånade över att träffas här. Vad hade den ene och den andre för ärende hitåt så här års? Jo, kronojägaren var ute för att bevaka den närbelägna nationalparken. Och min befattning som lapptillsyningsman hade fört mig hit för att undersöka om det fanns några strövrenar i trakten.

Varför gjordes inte nationalparken?

Efter ett par timmars vila på kajan: hårda britsar, lämnade vi nattkvarteret. Frosken hade dansat ett ypperligt skidföre, och med några stavtag var vi över ån och därmed inne i Sonfjällets nationalpark. Här kände "vakten" till ett bra hädespel, och vi smög oss först dit för att se och lyssna på skogshönsen en stund. Sedan åkte vi till ett par gamla björniden för att undersöka, om någon näppe sovit där under vintern. Men iderna hade tydligen stått tomma längre

Från Sonfjället. Foto: Svante Hedin

hann vi knappt komma, förrän vakten stannade: "Jaha, här har vi andra gränsen av parken."

Sällan har jag blivit så besviken. Var den beryktade Sonfjällets nationalpark verkligen så ynkligt liten?! Ja, tyvärr. Rågången ritade sin bestämda linje genom skogen. Med all högaktning för de naturvårdare, som under början av nuvarande sekel lyckades få till stånd de flesta av vårt lands nationalparker, måste väl många med mig ha undrat: Varför gjorde man inte Sonfjällsparken större? Om man, som vi, åkte skidor på fräsande skarsnö genom området, riskerade man ju faktiskt att skrämma bort allt eventuellt liv som fanns där! Men lyckligtvis stod, åtminstone då, närliggande marker tämligen orörda vad beträffar väganläggningar och hårdare skogsavverkningar.

Efter en kort kafferast åkte parkvakten och jag åt var sitt håll. Han mot öster, och jag mot väster. Min färd kom att löpa längs

fjällets trädgräns och därmed genom ett område, där inlandsisen lämnat bestående spår efter sig. Under långsam nersmältning och ändrad vattenavrinning har en mängd åsar och dalgångar bildats. Vare sig jag ville eller inte måste jag utöva en rätt omfattande akrobatik. Den ena torrdalen med avlagring och höjdrygg avlöste den andra, uppför och utför. Till att börja med var det trivsamt med terränglöpning. Men när solen steg upp och började gassa i ryggen, blev jag matt i både armar och ben. Nattskaren tärdes även till den grad, att jag fann det för gott att stanna på en barmark-fläck och sova, tills en ny natts köld danat bättre färdföre.

Färiska björnsparl

På detta hann jag runda Gråsidan, snedda förbi Hovden och närma mig Råndalens by, som jag utsett som mål för kvällen. Men jag kom aldrig dit den gången. Framför mig stod plötsligt dagsfäriska björnspar. Och spår lockar ju alltid till efterföljelse, i synnerhet björnspar. Men i en sak måste jag tygla mitt intresse. Björnen hade haft dåligt färdföre. Troligen hade den snart stannat, och med risk att skrämma den, kunde jag inte följa spåret framåt. Jag fick nöja mig med bakspåret. Men även det gav intressanta rön.

Efter en krokig färd längs trädgränsen, där björnen haft en tillfällig lega under några granar, stupade spåret ned i den viltrika Råndalen. Björn- och älgspår korsade varandra. Där fanns även en liten grupp renar och några rådjur, hare, räv och mård. Samtliga arter hade vistats på samma område, till synes ostörda av varandra. Men sämre blev det med friden, när människan kom i den trånga dalen. På språngspår i olika riktningar kunde jag lätt se, att jag inte var välkommen. Särskilt besvärande tycktes min närvaro te sig för älgen, som bitvis hade svårt att förflytta sig i skarsnön. Därför höll jag mest längs myrvar, kalhyggen och andra slätter, och varvade för att söka björnens ankomstspår till dalen.

I en bäckravin fann jag slutligen spårlopan. Och i ravinens sluttningar hade björnen vistats rätt länge, gått längs kalblåsta knallar, rivit i någon myrstack, åkt kana tillbaka i bäckfåran, bökat omkring i en källa, tumlat runt på snön... Vistet var typiskt, som det bru-

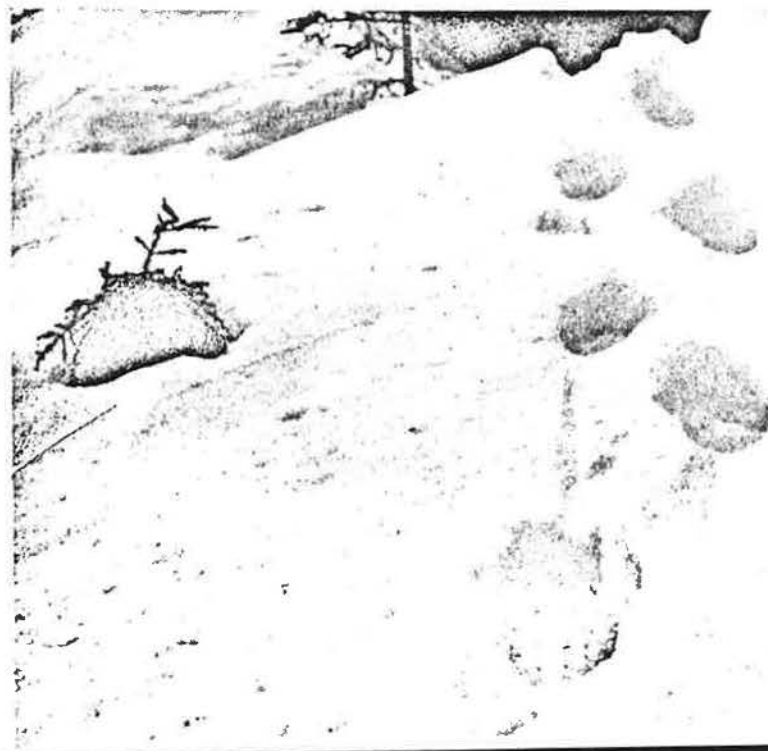
kar se ut, när en björn nyss lämnat idet. Ett gediget ide fanns också bakom en backe. Intill och under en stor rotvälta, hade björnen haft sin vinterbädd.

De orörda markerna allt mindre

Efter den färden inom Sonfjällets marker, har det blivit många flera. En under början av 1950-talet anlagd allmän väg mellan Hede och Råndalen, gjorde det lätt för envar att snabbt komma in i och ut ur vildmarkskomplexet. Därtill har flera andra små skogs-bilvägar förbättrats och förlängts.

Och visst är det bekvämt att sitta bakom en ratt, rulla in i markerna, vintertid räkna spår som tvärrar över plogkanterna och under alla årstider företa färder genom ännu orörda områden. Det sämsta är bara, att de orörda markerna blir allt snävare för varje år som går. Motorsågar och traktorer brummar allt hetsigare och längre in

Björnens spår på Sonfjället. Foto: Edor Burman

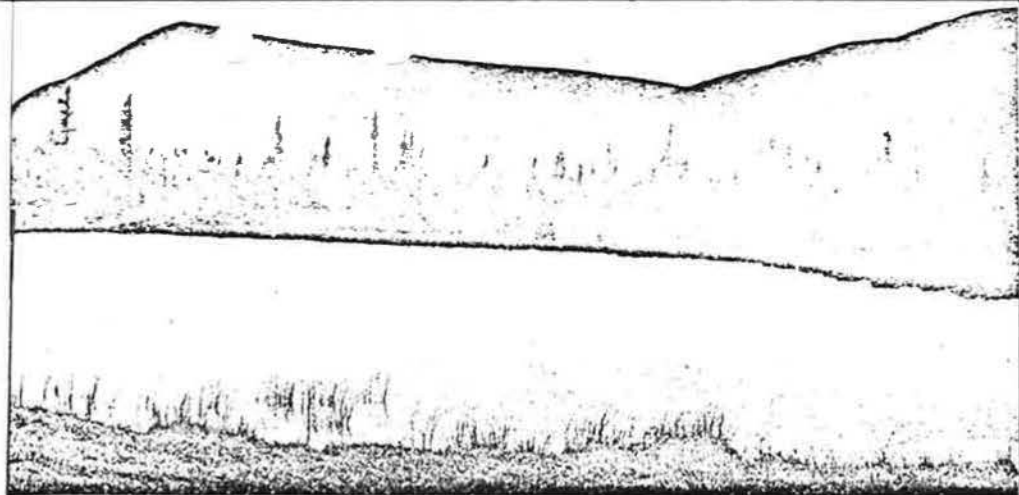
i vildmarken, och hyggesbrändernas rök står tidvis som dimslöjor över slagfält. Efteråt blir det visserligen tyst på just dessa ytor, och det för säkerligen hundratals år framåt. Men vildvuxna skogspartier finns ju i närheten och står i tur att mejas ner. Det rationella skogsbruket tar sällan hänsyn till skönhetsvärden och djurliv.

Och där Sonfjället med närliggande höjder — Hovärken, Glötesvålen m fl — sluttar ut mot Ljusnans och Lofsåns dalgångar, dränks stora områden i allt flera vattenmagasin. Både skog och vatten ger önskvärd valuta, åtminstone så länge man kan nå och tära av hittills orörda områden. Och tiden tycks kräva en hejdlös expansion. Även om många både skogs- och vattenexploaterare inser och medger, att boniteten i markerna är för svag i förhållande till den profit som hämtas därifrån, fortgår verksamheten där efter en för framtiden utarmande förskottsprincip. Man har liksom inte råd att lämna något helt eller i det närmaste orört åt kommande generationer. Med det sagda vill jag således inte kritisera någon berörd part. Ty allt som sker är väl resultat av tidsutvecklingen, och den bör ju ingen hejda, men väl försöka inrikta mot verksamhet för framtida värden.

Sonfjällsprojektet

Att ändra på något, dana andra förhållanden och livsbetingelser inom en viss trakt är ganska svårt. Den ene vill ha vatten, där det tidigare har funnits skogsmark, jordbruk och annat, som den andre vill ha kvar. En tredje vill ha en artrik fauna inom landet, inklusive skydd för rovdjuren, vilket en fjärde inte alls är med på o s v. Det är sannerligen inte lätt att tillgodose alla intressen...

Trots detta har jag dristat mig att framföra ett förslag rörande den framtida förvaltningen av markerna kring Sonfjället. Idén har utformats under många samtal, som vi skogsmän fört, när vi vistats i området, rastat vid små lägereldar eller sammanträffat i någon skogskoja. Man skulle nästan kunna säga, att det är trakten själv, som har givit synpunkterna. Att just jag blev anförtrodd att sammanställa och framföra dessa i korta drag, är enbart en tillfällighet.

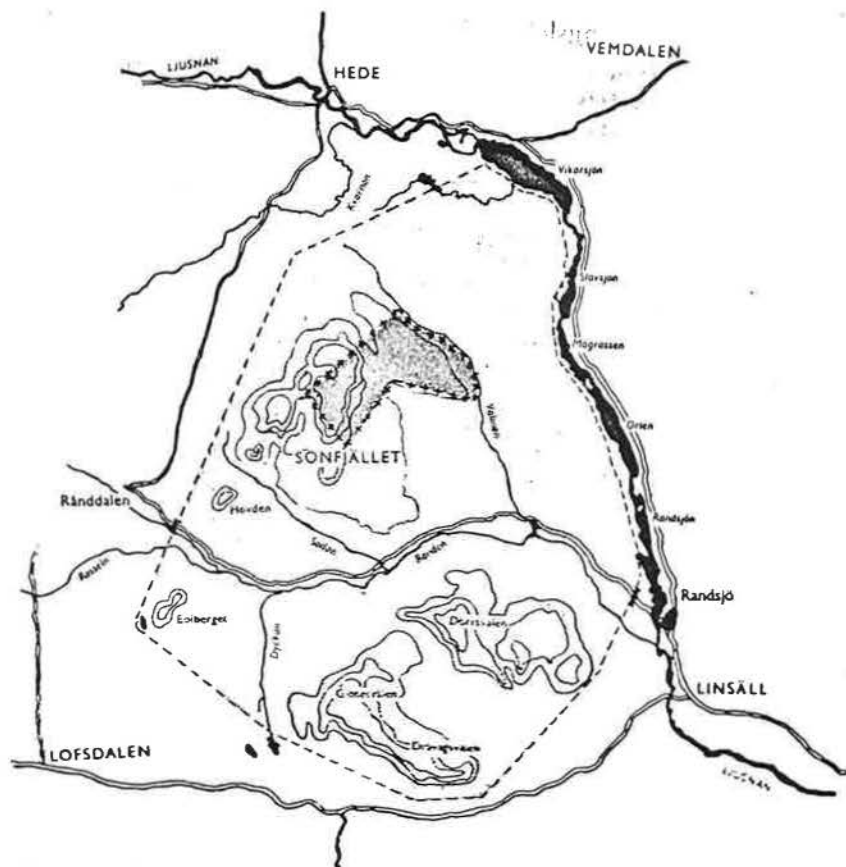
Sonfjället. Foto: Jörgen Lundberg

Det väsentliga i förslaget:

Ett område kring Sonfjällets nationalpark borde inhägnas ungefär enligt följande: Vikarsjön — Furuberget — Hovden — Bølberget — Dyckesjön — Nybodbrändan — Sätervålen — Brattolen — Vikarsjön, inrymmande omkring sex kvadratmil. Kring detta område skulle uppföras ett stängsel, vilket skulle bli cirka tio mil långt, och i 170 cm höjd kosta omkring 700.000: — kronor. Markerna, utom nationalparken, bestående av 27 km², ägs övervägande av kronan jämte Bergvik-Ala och Iggesundsbolagen.

Inom området skulle man senare sätta in vårt lands skogsrenar och låta dem förvildas. Markerna skulle sommartid kunna ge rikligt bete åt minst 1.000 djur, och vintertid åt minst 700. Under höstarna skulle man således vid kontrollerade licensjakter decimera renbeståndet till för vinterbetet och kommande års avel önskvärt antal. Utom renar torde området kunna hysa björn, lodjur, järv och andra smärre rovdjur, likaså bäver, utter och andra vattendjur jämte älg.

Produktiva skogsmarker måste tills vidare få exploateras som förut. Dock borde domänverket av sina marker försöka utvidga nationalparken. Impediment i höglänta områden borde även lämnas orörda av skogsbruk. Inom inhägnaden skulle helst ingen fast be-

Karta över det aktuella området

+++ = gräns för Sonfjällets nationalpark

----- = gräns för det föreslagna viltreservatet

byggelse få förekomma. Däremot borde där byggas gedigna, timrade raststugor för övernattnig etc.

Området borde få karaktären av fritidsområde men också tjäna som viltreservat. För forskning och en rätt avvägd turism, torde området således få ett bestående värde. Av den anledningen bör projektet ses och planläggas från det allmännas synpunkt, och bekostas av insamlade eller allmänna medel beträffande anläggning-

en. Markarrenden, stängslets underhåll jämte bevakning, torde dock senare kunna likvideras av från vildrensjakten inlutna medel. Likvider för viltreservatets vård torde även kunna inkasseras av arvodessanställda grindvakter, där små, icke allmänna vägar, går in i markerna.

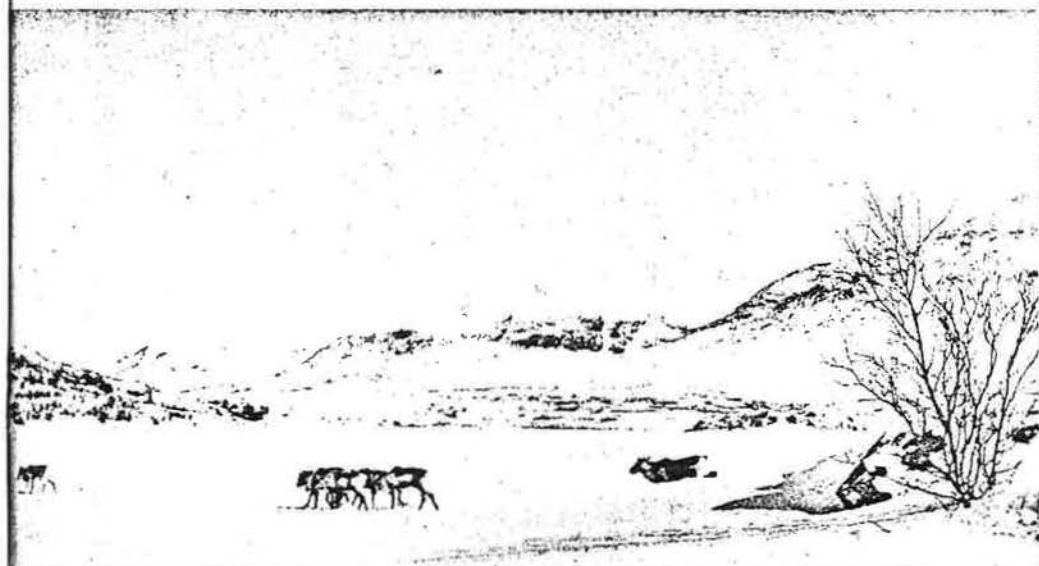
Varför just Sonfjället?

Den kortfattade skissen av förslaget togs — trots många frågetecken i och mellan raderna — på allvar av många granskare. Men visst har jag upprepade gånger fått finna mig i att besvara många frågor som: Varför skulle man inhägnat just Sonfjället? Och varför skulle man där sätta in vårt lands skogsrenar; det finns ju redan vilda renar i Norge? Och så en öm punkt: kommer inte rovdjuren att äta upp hela renstammen...?

Innan en utredning kommit till stånd, är det förklarligt att alla dessa frågor riktas mot förslagsställaren. Ibland har jag nästan känt mig mindre än en ensamt bjäbbande fjälllämmel! Men likt övermodet hos en sådan, vill jag ändå försvara idén!

Att jag anser Sonfjällsområdet passande som viltreservat och vildrenstrakt, beror på följande omständigheter. Markerna är karga och mossrika, men för renen erbjuder de goda näringsmöjligheter

Sonfjället skulle kunna bli ett utmärkt vildrenreservat!
Foto: Sven Gillsäter

både vinter och sommar. Trots detta är de efter ett äldre domstolsbeslut inte legitima för tamrenskötsel. Visserligen har mindre grupper tamrenar ändå förts dit för vinterbete ibland. Men sedan redan utförda och planerade sjöregleringar inom Härjedalen är slutförda, torde det inte längre finnas möjligheter att flytta med tamrenar till och från området. Samernas renskötsel skulle således inte störas av projektets fullföljande.

Utsättandet av skogsrenar

Att jag föreslagit, att man skulle sätta in vårt lands skogsrenar i stället för norska vildrenar, finner väl bäst stöd i redan kända fakta. Det finns över huvud taget ingen genuin vildrenstam kvar inom Skandinavien. Inom vårt land sköts den sista vildrenen under 1870-talet, närmare bestämt i Härjedalen, där en liten grupp djur tack vare goda betingelser längst fanns kvar. De norska vildrenarna har tid efter annan beblandats med tamrenar, och namnet "vild" är därför felaktigt. Men alla renar kan lätt förvildas, även vårt lands skogsrenar. Och den rasen är för närvarande den största och vackraste som finns på våra breddgrader. Den har därtill ett lugnare temperament än den norska "fjällvildrenen", vilket har sina fördelar, om man vill sätta in djur i ett visserligen stort men dock inhägnat område.

Vidare förefaller Sonfjällets läge rent geografiskt passande för anläggningen. Det ligger i mitten av vårt land, och kan således lätt nås av människor både från syd och nord. Kommunikationer dit med järnväg och landsvägar är relativt goda och förbättras årligen. Men lyckligtvis korsas det föreslagna området inte ännu av allmänna vägar.

Viltrika marker

Vid Valmån och Råndan borde även bäver finna livsbetingelser. Där finns på flera platser både lugnvatten och lövskog. I övrigt är artfördelningen inom både små- och storviltfaunan i trakten redan nu ganska god. Där finns ungefär 400 älgar, en splittrad rådjurstam, några björnar och lodjur, utter, mård och räv, och tidvis någon järv. Givetvis även skogsfågel, ripa, hare, mink och hermelin

jämte de flesta inom Norrland förekommande rovfågelarterna. Fördelningen mellan arterna förefaller också i stort väl avvägd. Men klimatet är tidvis tärande hårt, ibland dödsbringande mot svaga djur. Därtill förolyckas mest vintertid ett och annat djur eller dör av sjukdom eller ålderkrämpor, vilket i gengäld bjuder rovdjuren näringsfång. Men vintern inom mellansverige är dock lyckligtvis inte alltför lång. Olika rovviltarter, främst björnen, inriktas därför mer än i nordligare belägna trakter att åtminstone blanda födan med vegetabilier. Den "rovviltutredning" som för närvarande undersöker rovdjurens levnadsvanor inom olika områden, har redan funnit belägg för det.

Stort intresse för projektet

Anförda förslag och synpunkter, som för närvarande fått benämningen "Sonfjällsprojektet", har emellertid väckt ett omfattande intresse. Redan har berörda kommuner anslutit sig till idén som sådan, likaså vårt lands ledande jaktliga och naturvårdande institutioner. Ja, det har till och med framförts andra argument som stöd för projektets fullföljande. Ett av dessa hade följande önskemål:

"Jakttidsberedningen finner starka skäl tala för tillkomsten av ett stort sammanhängande jaktområde, inom vilket älgbeståndet kan beskattas efter en vetenskapligt upplagd försöksplan. Avsikten är att med nöjaktig noggrannhet få uppgifter om en sådan beskattnings effekt på genomsnittsåldern, älgarnas slakt- och hornvikt samt skadegörelse."

Med vetskap om att viss jakt eller avskjutning tidvis måste ske inom alla viltreservat, skulle Sonfjällsprojektets realisering mycket väl kunna betjäna både renforskningens och älgforskningens intressen. I viss mån även andra zoologiska undersökningar. Ett högt och älghindrande stängsel skulle visserligen öka djurparkens anläggningskostnad men däremot nedbringa utgifterna för stängslets underhåll, när man då inte behövde befara att älgar vid överhopp bröt ner stängslet. Hur som helst torde knappast en sådan merkostnad hindra anläggningens tillkomst. Man får väl därvid kalhylera med värdet i förhållande till investering.

Anläggningen av ett gediget stängsel skulle dock inte överstiga en miljon kronor. Och förmodligen finns det vissa möjligheter att kunna samla ihop detta belopp. Den förste donatorn har redan välvilligt framträtt. Det var direktör Åke Wetterlind, Stockholm, som med några vänliga ord per telefon delgav: "Om det hela kan planläggas realistiskt, är jag villig ställa mig till förfogande i arbetet att insamla medel. Jag är även villig att bidra med ett belopp av cirka femtio tusen kronor."

Till detta

har jag hittills inte kunnat säga annat än: hjärtligt tack! Sonfjällsprojektet är ju ännu enbart ett uppslag. Innan ytterligare planläggning kan ske, tarvas en noggrann markvärdering av området, ty berörda markägare bör givetvis erbjudas nöjaktiga vederlag i form av markarrenden. Riksskogstaxeringen har delvis redan angivna bonitetsvärden. Och därest jordbruksnäring berörs, torde värdet kunna fastställas.

För närvarande fordras alltså en utredning, under medverkan av företrädare för markägare, kommuner, någon zoolog och växtbiolog. Och utredningens arbetsuppgifter borde väl i första hand bli:

1. Att av disponibla marker försöka friställa ett så stort område som möjligt till viltreservat vid Sonfjället,
2. att ange vilka arrenden som kan och bör erbjudas markägarna,
3. att lämna förslag om jakt- och fridlysningsbestämmelser inom området samt ange passande vandringsleder och utflyktsmål för turismen,
4. att planlägga och kostnadsberäkna projektets anläggning, och
5. att med samlade uppgifter från större djurparker i andra länder beräkna och ange vilka inkomster som torde kunna förväntas från ett viltreservat vid Sonfjället.

Det vore intressant att se, vilka resultat en sådan utredning skulle komma till. I bästa fall kunde det kanske leda till tillkomsten av Europas största viltreservat inom vårt land.

Sonfjället

AV HANS LIDMAN

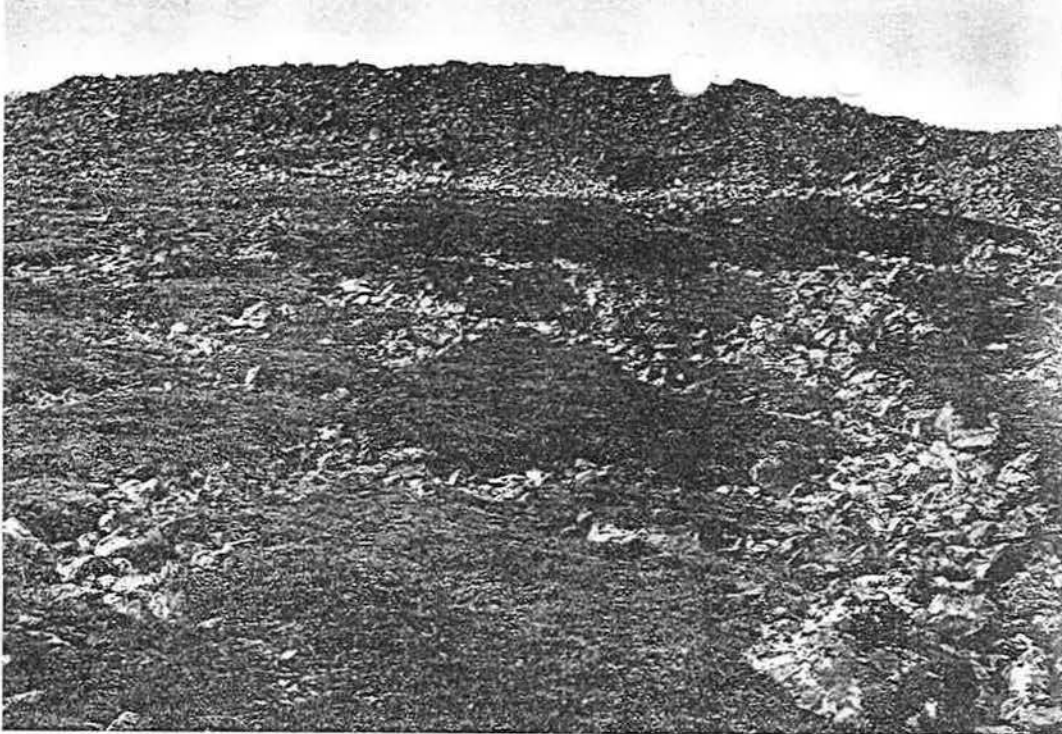
Sonfjället i mellersta Härjedalen är ett i flera avseenden märkligt fjällmassiv. Med hänsyn till höjd och karaktär ligger det påfallande isolerat mitt i stora skogar, det är vårt lands mest omtalade björnfjäll och har ett av jordens bäst bevarade system av skvalrännor, bildade av den smältande inlandsisen. Men att fjällets högsta punkt och en del av nordostsidan 1910 avsattes till nationalpark, var i första hand en åtgärd att skydda björnen, som då var nära utrotningen.

Inom parkens 27 km² finns såväl kalfjäll som björk- och barrskogar. Nära en tredjedel av området utgör kalfjäll — där finns Högfjället, som med sina 1 277 m är Sonfjällsmassivets högsta topp. I nordost gränsar parken till Valmån, i norr och söder stöter den mot bolagsmark. I öster fortsätter den i kronopark, där finns också områdets lägsta punkt, något under 400 m. Och i väster gränsar den mot Valmfjället, Gråsidan, Medstöten och Korpflyet, alla toppar inom Sonfjället.

Parken ligger inom det mäktiga bälte av vemdalskvartsit, som i mellersta Härjedalen går från sydsydväst till nordnordost. Under detta bälte finns granit, porfyr, dalasandsten, sparagmit och kambrosilurisk kalksten eller skiffer.

Provinsiellt sett är klimatet utpräglat kontinentalt med relativt liten nederbörd. Vintertid inrymmer det ett skandinaviskt köldcentrum, och marken är omkring halva året täckt med snö.

Inom parken finns några smärre tjärnar, övre delen av den lilla Törbergsbäcken samt gränsvattnet Valmån.

På topparna till en risig levande granbuske har jag sett den lilla, ytterst sällsynta laven *Tholurna dissimilis*. Granen, som stod på Högfjällets ostsluttning ovanför björkregionen, var svårt skadad av snöoras.

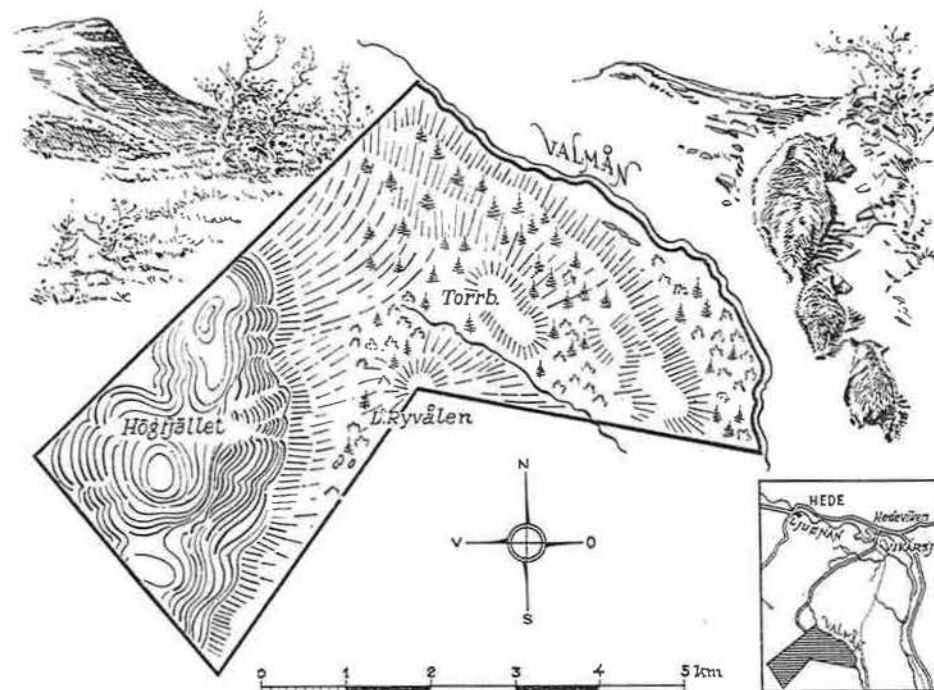
Nedom rismattorna tar de knotiga fjällbjörkarna vid. Sluttningen är emellertid brant, och björkbältet går snart över i barrskogen, som kan skiljas i två olika typer. Det är dels den hedartade tallskogen, där undervegetationen mest består av lavar och lingonris, dels den mera örtrika granskogen, som ofta är försumpad.

I den övre tallskogen är kottsättningen svag. Fröet mognar sällan, och temperaturen i marken är merendels för låg för att groning skall kunna ske. I denna glesa och magra tallhed finns för övrigt bara ljung och ris med enstaka kruståtel och mjölke.

Fjällsluttningens rutmönster berättar att frosten frusit upp stenarna.

Floran i Sonfjällets nationalpark är inte särskilt märklig. Hela kalfjället är ytterst fattigt på högre växter, som i undantagsfall bildar slutna växtsamhällen. Däremot är lavarna rikligt företrädade, framför allt renlav, islandslav och närbesläktade arter samt skorplavarna. Samerna anser att renbetet i Sonfjället är synnerligen gott.

Längre ner i fjällsluttningarna blir de enformiga mattorna av ripbär och kråkbär tongivande. På sina håll finns fjällängar och bäckraviner med frodig och artrik vegetation — där är betet med bl. a. fjällklöver och ranunkel så gott, att bönderna i Hede och Hedeviken gärna släpper dit hästarna på sommarbete. Redan här möter en och annan gran, det är små krypande och starkt konformade buskar, knappt manshöga men 100—150 år gamla.

Den egentliga granskogen börjar vid ca 750 m höjd. Trots sina 250 år är den lågvuxen och toppar fort. Markvegetationen består i huvudsak av blåbär, lingon, kråkris, kovall, kruståtel, husmossa, lummermossa och kammossa.

Vid den lilla Törbergsbäcken, ca 650 m ö. h., står gles blandskog av tall och gran och enstaka björkar, som här sällan blir över tio meter. Åtskilliga av barrträden är torra. På den fuktiga marken växer hjortron, tuvtåtel, starr, fräken och lappvidebuskar. På ostsluttningarna i de flesta härjedalsfjäll finns vårtbjörk, inom Sonfjällets nationalpark går den upp på ca 600 m höjd.

Ytterligare längre ner, 550—500 m ö. h., bildar granskogen långa, resliga bestånd. Fräken och olika slag av ormbunkar står täta och snärjiga. I det tätaste blåbärsriset växer skogsstjärna, ekorrbär, gullris, skogsnäva, mjölke och andra. Och i mossan och dunklet under de mest skuggade granbestånden har man hittat skogsfruns blomma — fläckvis är skogen så tät och mörk, att man måste arbeta sig fram steg för steg.

Nere vid Valmåns sälgbbevuxna stränder är växtligheten ställvis yppig. Här är granskogen rikt lövblandad, här finns bl. a. tolt, älgört, skogsnäva, mjölke, strätta, majbräken, skogsbräken, strutbräken, tuvtåtel och brunrör. Här finns också ett slutet granbestånd, vars välväxta och 26 m höga stammar gott kan mäta sig med mången elitskog — detta bara en halv mil från högfjällssluttningsens lika gamla men krypande granbuskar.

Här och var inom parken har skogsbränder gått fram. Vindfällarna och lågor är fläckvis talrika. Inom de lägst liggande trakterna av parken har avverkning skett, senast vid sekelskiftet. Längre upp är skogen orörd.

När nationalparken avsattes, besöktes Sonfjället av Karl-Erik Forsslund. I STF:s årsskrift 1912 uppger han, att det då fanns endast en björn kvar inom Sonfjället — det var en gammal en-

Urskogsbestånd av gran hör också till nationalparkens sevärdheter.

störing, skygg och omöjlig att komma åt, som helst höll sig till i närheten av Nyvallen och som varje höst, just innan han gick i idet, rev några får.

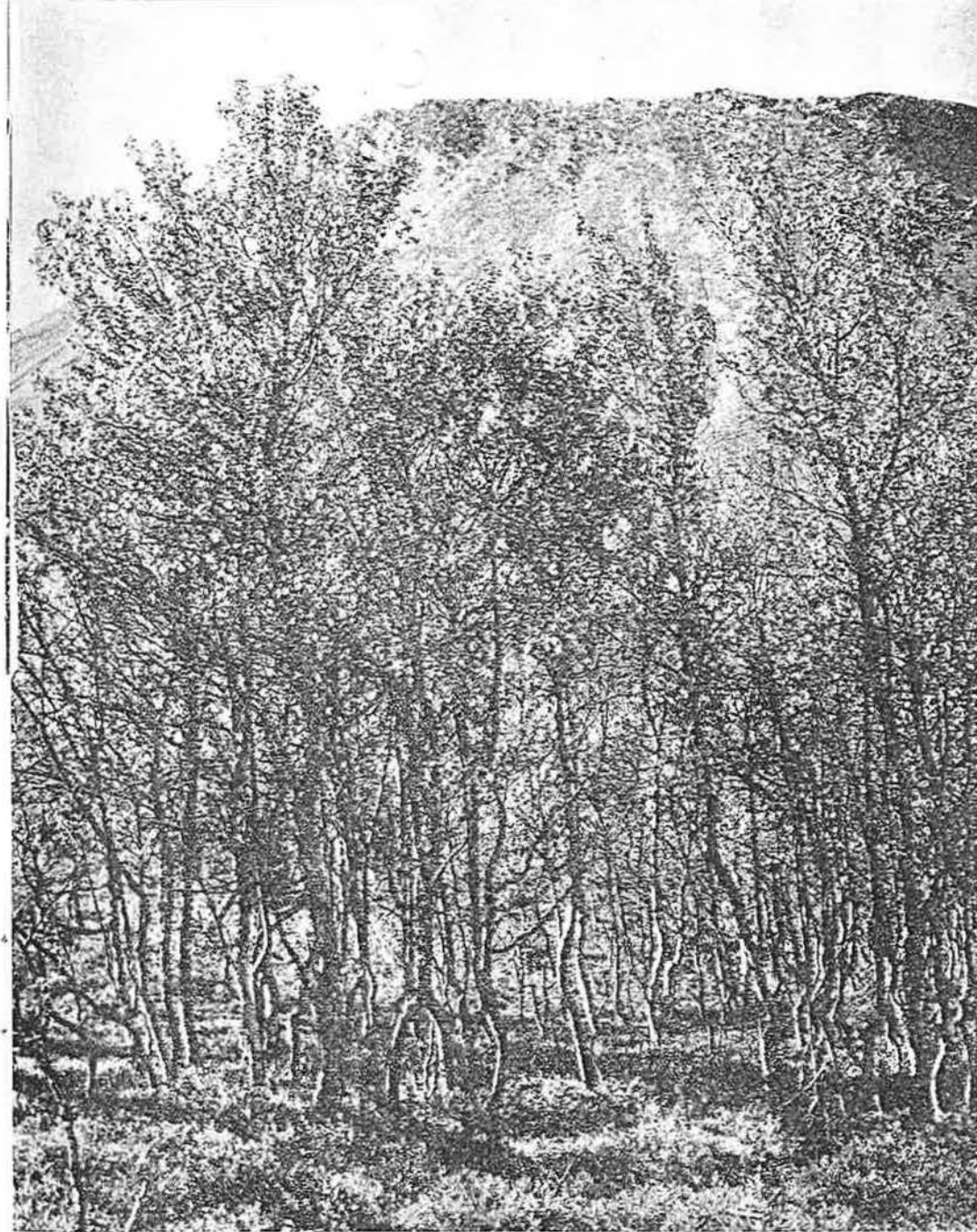
Björnstammen var onekligen mycket svag många år framåt. Mellan 1920 och 1930 märktes dock en påtaglig ökning, och i början av 1940-talet var den uppe i ett trettiotal djur. Då var det

inte ovanligt att se eller möta björn i fjället eller dess närhet, och Sonfjället blev landets mest omtalade björnfjäll, desslikes lätt att nå, lätt att bestiga.

Det förefaller dock som om stammen blev alltför riklig dessa år. Möjligen tröt födan i fjället, kanske blev djurtätheten alltför stor för trivseln. Åtskilliga djur vandrade ut till närliggande trakter — norra Dalarna, nordvästra Hälsingland och södra Jämtland. Men just nu visar stammen åter tendens att öka. Inom området Linsäll—Hedeviken—Hede—Råndalen tror man att det finns ca 25 djur, varmed denna trakt skulle vara landets björnrikaste. Björnmöten är nu åter mycket vanliga i Sonfjället och dess närhet, och fynd av färsk björnid gör man då och då. Ett och annat kreatur har visserligen blivit slaget. Men detta bryr man sig icke om. Och ännu har det aldrig hänt, att en icke uppretad eller skadad sonfjällsbjörn anfallit någon människa. Sonfjället är i våra dagar ett omistligt reservat, som förser grannskapen med björn.

Också renen tilldrar sig ett speciellt intresse på Sonfjället. Omkring 1800 var fjället mycket omtalat för den givande vildrensjakten. Utrotningen gick dock snabbt, och i mitten av århundradet sågs de sista flockarna.

På senare tid har Sonfjället åter fått ren. Det är tamren, som blivit kvar vid samernas flyttningar. Dessa halvt förvildade eftersläpare har ökat till den grad, att man nu kan tala om en fast renstam. Sommartid håller de helst till på högfjällets västsida, på sluttningen ner mot Sodadalen, just vid nationalparkens gräns; vintertid drar de ner mot fäbodvallar och bygd. Då samerna inte har sedvanerätt på fjället, främst därför att en stor del av marken är privat egendom sen urminnes tid, är de ålagda att skjuta dessa renar. I maj månad 1955 sköts det således omkring 400 djur av särskilt anställda jägare.

Fjällbjörkens genomlysta ridå markerar ett av växtsamhällena.

Renens vara eller icke vara på Sonfjället är emellertid en invecklad och ömtålig fråga. Kungl. Maj:t meddelade i dom på 1930-talet att Sonfjället icke var att betrakta som renbetesland. Ny process hotar nu att segla upp, då renarna anses göra intrång på fäbodvallar och andra inägor och påstås vara till allmänt förfång för de privata markägarna.

Faunan i övrigt hyser inga större märkligheter. Sonfjället är fattigt på gnagare och fåglar. På kalfjället finns fjällripa, snösparv och fjällpipare, den senare gör sig ofta påmind med klagande rop. Eljest är ängsfiolärfågeln karaktärsfågeln. Vidare finns stenskvätta, gök, fjällvråk och korp. I videregionen kan man se skogsödlan. Älgen går gärna upp i skogsgränsens örtrika bäckraviner för att beta.

I skogslandet är älgen mycket talrik. Här finns också enstaka rådjur, räv, grävling och vessla. Lodjur och järv stryker då och då förbi. Bland fåglarna märks grönsiska, gråsiska, bofink, bergfink, svartvit flugsnappare, gransångare, lövsångare, trädkrypare, dubbeltrast, rödvingetrast och rödhake. Duv- och sparvhök ser man då och då, någon enstaka pilgrimsfalk, flera slags ugglor och minst ett par häckande tranor. Över Valmåns sakta rinnande vatten jagar stundom fiskgjusen.

Småtjärnarna på Lilla Ryvålen lär vara fisktomma. I Valmån finns småvuxen laxöring och harr.

Ur entomologisk synpunkt är Härjedalen vårt sämst utforskade landskap. Genom att landskapet är det mest centralt belägna i Skandinaviska halvön, var invandringsförhållandena efter istiden besvärliga. Detta tycks ha medverkat till en mycket artfattig insektsfauna. Ett par fjärilar är dock av stort intresse. Den västliga måttfjäriln *Titanio phrygialis* är endast funnen i Härjedalen, och endast i Härjedalen och Jämtlands fjäll flyger den från väster invandrade blåvingen *Polyommatus orbitulus*.

SONFJÄLLET

Text: Hans Lidman

Foto: Jörgen Lundberg, Svante Hedin

Omslag: Jörgen Lundberg Karta: Nils Stödborg

Från Hedeviden tar man landsvägen till Sörviden och därifrån på smal men dock framkomlig bilväg till Nyvallens fäbodar på gränsen till nationalparken. Där kan man få hyra en stuga med kokkärl och sängutrustning (hänv. till syskonen Lovén, Hedeviden). En annan skogsbilväg leder uppströms Valmän från Rånden, tätt förbi parkens östligaste del. Vidare finns möjlighet att längs den nybyggda vägen Hede—Råndalen göra en avstickare till Nysäters fäbodar tätt under Gråsidan för att längs rösad led mellan Gråsidan och Valmfjället komma in i Sodadalen och upp på kalfjället. Även i Nysäter finns övernattningssmöjlighet (hänv. till Mauritz Sundt, Hede).

UTGIVEN AV KUNGL. DOMÄNSTYRELSEN
RABÉN & SJÖGREN

Serien

Sveriges Nationalparker

som redigeras av

Carl Oldertz och Bo Rosén

föreligger komplett

senast våren 1960

med följande häften:

ABISKO

BLÅ JUNGFRUN

DALBY SÖDERSKOG

GARPHYTTAN

GOTSKA SANDÖN

HAMRA

MUDDUS

NORRA KVILL

PELJEKAISE

SAREK

SONFJÄLLET

STORA SJÖFALLET

TÖFSINGDALEN

VADVETJÄKKO

ÄNGSÖ

Pris 1: —

Enligt sändlista

LÄNSSTYRELSEN I JÄMTLANDS LÄN
INK. 1989 -07- 07
231-34933-88

Beslut om ändrade föreskrifter för Sånfjällets nationalpark
(3 bilagor)

I skrivelse den 7 juni 1988 har riksdagens talman anmält riksdagens beslut såvitt avser regeringens proposition om miljöpolitiken inför 1990-talet (prop 1987/88:85, JoU 23, rskr 373). Riksdagens beslut innebär bl a att riksdagen medgett att Sånfjällets nationalpark utvidgas med den omgivande mark som är upptagen på naturvårdsfonden. Sistnämnda område framgår av en i propositionen intagen karta.

Regeringen föreskriver att nationalparken Sånfjället skall utvidgas med angivet område. Det ankommer på statens naturvårdsverk att, efter samråd med länsstyrelsen, meddela de föreskrifter m m som föranleds av detta beslut.

Syftet med nationalparken är att bevara ett skogs- och fjällområde i de södra fjälltrakterna i dess naturliga tillstånd. Med hänsyn till syftet med nationalparken är det därför viktigt att behålla bl a lavvegetationen inom parken så opåverkad som möjligt.

Med anledning av regeringens uppdrag till naturvårdsverket enligt ovan har verket utarbetat nya föreskrifter. Dessa avviker från gällande föreskrifter för "gamla" parken på följande punkter:

- * generellt förbud mot kalkning införs
- * förbudet att göra upp eld annat än på anvisad plats upphävs
- * förbud att flyga närmare marken än 300 meter införs
- * förbudet att företa vetenskapliga undersökningar görs dispensabelt
- * förbudet att bedriva kommersiell verksamhet görs dispensabelt

Med stöd av regeringens beslut föreskriver naturvårdsverket följande:

1. Administrativa uppgifter

Benämning

Sånfjällets nationalpark

II PLANDEL

1. DISPOSITION OCH SKÖTSEL AV MARK OCH VATTEN

1.1 Övergripande mål

Sånfjällets nationalpark skall vårdas och förvaltas så att ett skogs- och fjällområde i de södra fjälltrakterna bevaras i dess naturliga tillstånd. Detta innebär att vegetationen skall i princip lämnas till fri utveckling. Det är därför viktigt att behålla bl a lavvegetationen inom parken så opåverkad som möjligt. För att uppnå detta mål skall nedan angivna riktlinjer gälla och åtgärder vidtas.

1.2 Generella riktlinjer och åtgärder

1.2.1 Skogsområden

Beskrivning: Sammanlagt finns ca 6 600 ha skog inom parken, varav ca 5 750 ha barrskog och ca 850 ha lövskog. Hur stor del av barrskogen och lövskogen som utgör blandskog har inte beräknats. Några hyggen finns i utkanten av nationalparken, dels söder om Lars-Larskojan öster om Valmen, dels mot nationalparksgränsen i söder sydväst om Korpflyet och norr om Dalsvallen. Hyggena sydväst om Korpflyet har tidigare planterats med contortatall, som nu nått en höjd av ca 0,5 - 1 m.

Mål: Urskog.

Riktlinjer och åtgärder: Skogen skall lämnas till fri utveckling. Inga avverkningar får således utföras med undantag för sådana som kan erfordras i anslutning till vandringsleder och andra friluftsanordningar. Contortaplanteringen skall snarast avvecklas varefter hyggena lämnas till fri utveckling (naturlig förnygring). För att förbereda åtgärder vid brand kommer en särskild brandbekämpningsplan att upprättas i samråd med den lokala räddningstjänsten.

1.2.2 Kalfjäll och fjällhedar.

Beskrivning: Ca 3 500 ha består av kalfjäll och fjällhedar.

Mål: Fjällandskap i sitt naturliga tillstånd.

Riktlinjer och åtgärder: Inga åtgärder får vidtas förutom eventuella sådana som kan krävas för friluftslivets behov.

1.2.3 Rennäringen

Beskrivning: Parken nyttjas numera som vinterbetesland av Mittådalens sameby som åberopar rätt till renskötsel inom området under tiden den 1 oktober -- den 30 april enligt 3 § 2 punkten rennäringslagen. I vilken omfattning samebyn nyttjar Sånfjället i renskötseln redovisas på sidan 9 i

avsnittet "Markanvändning". Frågan om samerna har denna rätt inom Sånfjällets nationalpark har dock ej prövats. I det fall renskötselrätt föreligger enligt rennäringslagen kan inskränkningar i renskötseln inte meddelas för nationalparken med stöd av 5 § andra stycket naturvårdslagen. Samerna har dock ej rätt till jakt och fiske.

Mål: Vegetationen lämnas till fri utveckling.

Riktlinjer och åtgärder: Renbetet bör begränsas så långt möjligt i nationalparken.

1.2.4 Nyttjande och skötsel av vattenområde

Beskrivning: Inom nationalparken finns några tjärnar, bl a vid Stor-Ryvålen. Sånfjällsmassivet avvattnas i söder av Sodan med dess biflöden, av Sandbäcken i väster och mot norr och öster av bäckar som rinner ner mot Valmen.

Mål: Vattenområdena lämnas till fri utveckling.

Riktlinjer och åtgärder: Förurningssituationen skall dock följas. Se vidare avsnitt 1.2.6 "Förurning och kalkning".

1.2.5 Faunavård och jakt samt fiske.

Beskrivning: Faunan är översiktligt beskriven i kapitel 4.1. All jakt och fiske är förbjuden. Dock får fiske ske i Valmen. I den del av nationalparken som ingår i Hedevikens fiskevårdsområde får fiske endast ske enligt bestämmelserna för fiskevårdsområdet.

Mål: Så goda förutsättningar som möjligt för faunan skall eftersträvas.

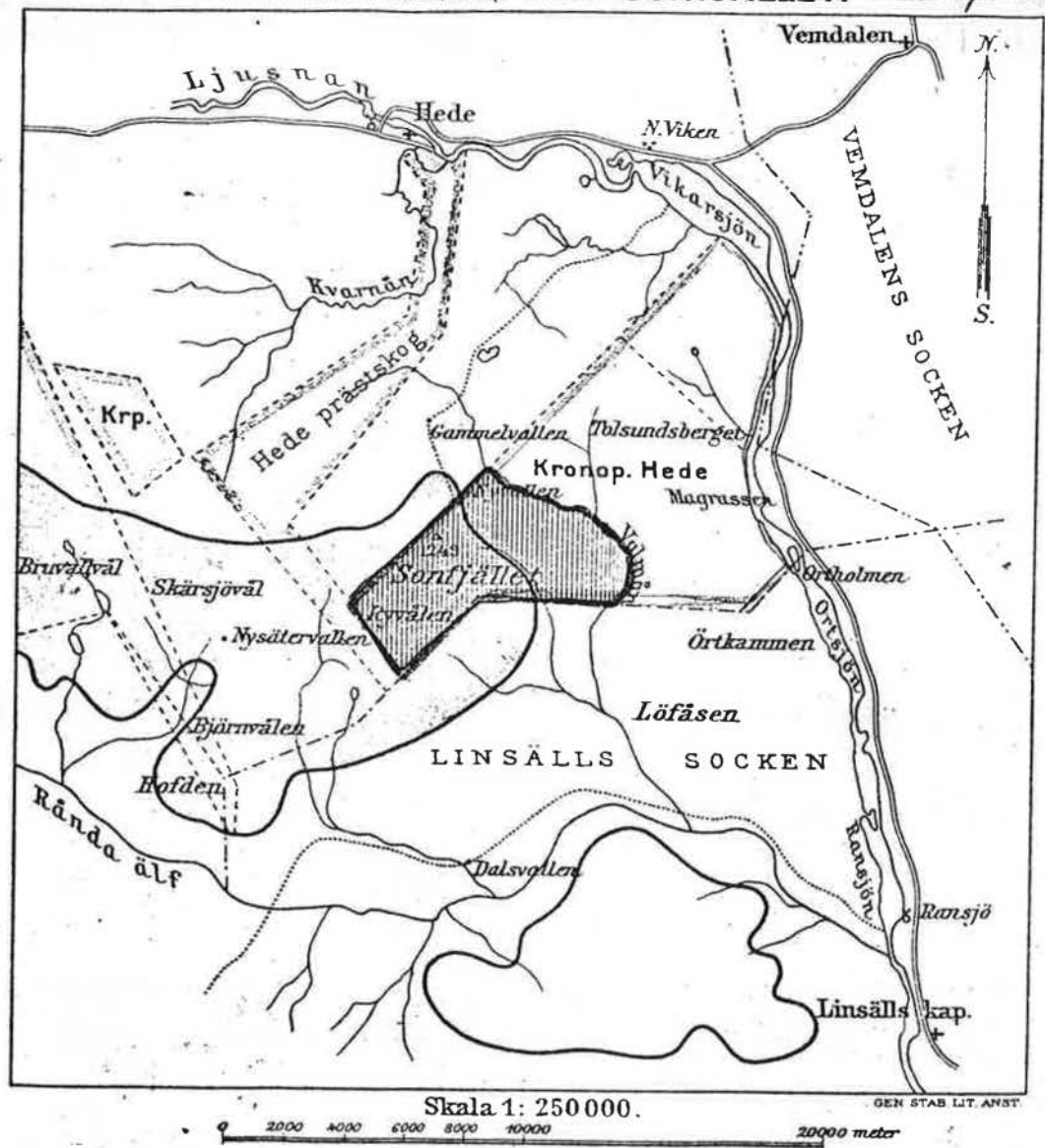
Riktlinjer och åtgärder: Björnstammens utveckling bör fortlöpande följas.

1.2.6 Förurning och kalkning

Beskrivning: Sånfjället har ingått i en riksinventering av dagsländor för att kartlägga förurningsskador i landets små vattendrag. Som ett led i projektet undersöktes bottenfauna och enklare kemi-/fysikaliska förhållanden i olika typer av naturskyddade områden. Man konstaterade därvid beträffande Sånfjället bl a att samtliga undersökta småsjöar saknade förurningskänsliga arter och pH understeg 5.0 (Naturvårdsverkets rapport 3349).

Mål: I enlighet med syftet för nationalparken skall området lämnas i sitt "naturliga tillstånd", vilket innebär att området lämnas till fri utveckling.

Riktlinjer och åtgärder: För nationalparken gäller generellt förbud att kalka dock får kalkning ske i vetenskapligt syfte efter tillstånd av naturvårdsverket inom särskilt avgränsat område. Aktuellt område vid Stor-Ryvålen är markerat på skötselplanekartan och har valts ut pga att

KUNGL. MAJ:TS NÄDIGA SKRIFVELSE

till domänstyrelsen angående fastställande af gränserna för Sonfjällets nationalpark i Jämtlands län.

GUSTAF &c &c. Vår ynnest &c. Sedan Riksdagen uti skrifvelse den 24 maj 1909 anmält, att Riksdagen bifallit en af Oss till Riksdagen aflåten proposition angående åtgärder till skyddande af naturminnesmärken å kronans mark samt af-sättande af vissa nationalparker, hvilka till ett antal af tio i den nämnda propositionen närmare angifvits, har statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet jämlikt nådigt bemyndigande i skrifvelse den 18 juni 1909 anmodat intendenten vid naturhistoriska riksmuseum, professorn A. J. E. Lönnberg att i behöfliga fall och, där han funne sådant erforderligt, med biträde af därtill lämplig person uppgöra förslag rörande de närmare gränserna för de sålunda beslutade nationalparkerna samt därefter med sådant förslag till Oss inkomma.

Uti skrifvelse den 27 juni 1910 har nu Lönnberg afgifvit förslag till begränsning af en af förberörda nationalparker, nämligen Sonfjällets nationalpark i Jämtlands län, och därvid öfverlämnat en kopia af »skogslikvidskartan öfver Hede i Herjedalen 1894» samt en situationskarta öfver Sonfjället, å hvilka kartor de för ifrågasvarande nationalpark sålunda föreslagna gränserna finnas med heldragna röda linjer angifna.

Häröfver hafva infordrade underdåniga utlåtanden afgifvits af Eder den 11 oktober 1910 och af vetenskapsakademien den 26 i samma månad.

Då Vi nu låtit detta ärende Oss föredragas, hafva Vi för Sonfjällets nationalpark fastställt de af professorn Lönnberg föreslagna, å sistberörda karta af denne angifna gränser, i följd hvaraf nämnda nationalpark skall utgöras af den söder och väster om den s. k. Valmän belägna delen af Hede kronopark. Omförmälda två kartor öfverlämnas härmed.

Stockholms slott den 25 november 1910.

att jaga, fånga eller avsiktligt döda vilda djur så ock att från ort till annan föra dödat eller fångat djur eller att skada eller bortföra ägg, rom eller bo;
att uppföra byggnad eller stadigvarande bostad, verkställa odling eller betakreatur;
att medföra hund;
att nyttja motordrivet fordon eller motorbåt;
att landa med luftfartyg.

3 §.

Utan hinder av bestämmelserna i 2 § skall vara tillåtet
att vid tillfälligt behov använda torra grenar för att göra upp eld eller anordna skydd;
att plocka bär för omedelbar förtäring;
att döda djur då det sker till försvar mot angrepp på person eller egendom;
att vid färd inom nationalparken beta medförda, för resan erforderliga rid- och klövjedjur;
att under tiden den 1 januari—den 30 april medföra draghund, därcat denna ständigt hålles under omedelbar tillsyn;
att landa med luftfartyg i polis-, sjukvårds- eller räddningsärenden.

4 §.

Om åliggande för domänstyrelsen att utfärda ordningsföreskrifter för nationalparken samt om rätt för styrelsen att medgiva undantag från förbud, som meddelas i detta reglemente eller i ordningsföreskrifterna, stadgas i kungörelsen den 30 december 1952 (nr 821) med närmare bestämmelser rörande tillämpningen av naturskyddslagen.

Detta reglemente träder i kraft den 1 januari 1961.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräftat låtit.

Stockholms slott den 28 oktober 1960.

Enligt Vårt nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF

(L. S.)

(Jordbruksdepartementet)

GÖSTA NETZÉN

Nr 666

KUNGL. MAJ:TS REGLEMENTE

för Sonfjällets nationalpark;

givet Stockholms slott den 28 oktober 1960.

Kungl. Maj:t har jämlikt 3 § naturskyddslagen den 21 november 1952 (nr 688) funnit gott fastställa följande reglemente för Sonfjällets nationalpark i Jämtlands län.

1 §.

Sonfjällets nationalpark, som har tillkommit i syfte att bevara i dess naturliga tillstånd ett skogs- och fjällområde i de södra fjälltrakterna, skall vårdas och förvaltas i överensstämmelse med detta syfte.¹

2 §.

Inom nationalparken skall, med de undantag som framgå av 4 § naturskyddslagen, vara förbjudet

- att förstöra eller skada markens yta eller fast naturföremål så ock att bortföra mineral;
- att fälla eller skada växande eller döda träd eller buskar så ock att plocka här annat än för omedelbar förtäring eller eljest borttaga växter eller växtdelar;
- att jaga, fanga eller avsiktligt döda vilda djur, då det ej sker till försvar mot angrepp på person eller egendom, så ock att från ort till annan föra dödat eller fångat djur eller att skada eller bortföra ägg, rom eller bo;
- att uppföra byggnad eller stadigvarande bostad eller att verkställa odling;
- att medföra hund;
- att nyttja motordrivet fordon.

3 §.

Om åliggande för domänstyrelsen att utfärda ordningsföreskrifter för nationalparken samt om rätt för styrelsen att medgiva undantag från förbud, som meddelas i detta reglemente eller i ordningsföreskrifterna, stadgas i kungörelsen den 30 december 1952 (nr 821) med närmare bestämmelser rörande tillämpningen av naturskyddslagen.

Detta reglemente träder i kraft den 1 januari 1961.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräftat låtit.

Stockholms slott den 28 oktober 1960.

Enligt Vårt nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF

(L. S.)

Jordbruksdepartementet)

GÖSTA NETZÉN

GÖSTA NETZÉN

Nr 667

KUNGL. MAJ:TS REGLEMENTE

för Töfsingdalens nationalpark;

givet Stockholms slott den 28 oktober 1960.

Kungl. Maj:t har jämlikt 3 § naturskyddslagen den 21 november 1952 (nr 88) funnit gott fastställa följande reglemente för Töfsingdalens nationalpark i Kopparbergs län.

¹ Jfr Prop. 1909: 125; SU 156; Rskr 173. Ang. läge och gränser, se 1910: 136.

423—607024. Svensk författningssamling 1960, Nr 660—674

Nr 667

KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

om ändrad lydelse av 2 och 4 §§ reglementet den 28 oktober 1960
(nr 665) för Peljekaise nationalpark;

given Stockholms slott den 6 december 1968.

Kungl. Maj:t har funnit gott förordna, att 2 och 4 §§ reglementet den 28 oktober 1960 för Peljekaise nationalpark skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

2 §.

Inom nationalparken skall, med de undantag som framgå av 3 § här nedan och 6 § naturvårdslagen den 11 december 1964 (nr 822), vara förbjudet att förstöra — — — med luftfartyg.

4 §.

Om åliggande för domänverket att meddela ordningsföreskrifter för nationalparken samt om rätt för verket att medgiva undantag från förbud, som meddelas i detta reglemente eller i ordningsföreskrifterna, stadgas i naturvårdskungörelsen den 11 december 1964 (nr 825).

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1969.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit.

Stockholms slott den 6 december 1968.

GUSTAF ADOLF

(L. S.)

(Jordbruksdepartementet)

ERIC HOLMQVIST

Nr 668

KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

om ändrad lydelse av 2 och 3 §§ reglementet den 28 oktober 1960
(nr 666) för Sonfjällets nationalpark;

given Stockholms slott den 6 december 1968.

Kungl. Maj:t har funnit gott förordna, att 2 och 3 §§ reglementet den 28 oktober 1960 för Sonfjällets nationalpark skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

2 §.

Inom nationalparken skall, med de undantag som framgå av 6 § naturvårdslagen den 11 december 1964 (nr 822), vara förbjudet att förstöra — — — motordrivet fordon.

Om å
tionalpa
meddela
vårdsku

Denna
Det all
visso ha
bekräfta
Stockh

(Jordbru

om

Kungl
oktober
sätt ned

Inom
dan och
att först

Om å
tionalpa
meddela
vårdsku

Denna

Det all
visso ha
bekräfta
Stockh

(Jordbru

387—68

3 §.

Om åliggande för domänverket att meddela ordningsföreskrifter för nationalparken samt om rätt för verket att medgiva undantag från förbud, som meddelas i detta reglemente eller i ordningsföreskrifterna, stadgas i naturvårdskungörelsen den 11 december 1964 (nr 825).

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1969.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräftat.

Stockholms slott den 6 december 1968.

GUSTAF ADOLF

(L. S.)

Jordbruksdepartementet

ERIC HOLMQVIST

Nr 669

KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

om ändrad lydelse av 2 och 4 §§ reglementet den 28 oktober 1960
(nr 667) för Töfsingdalens nationalpark;

given Stockholms slott den 6 december 1968.

Kungl. Maj:t har funnit gott förordna, att 2 och 4 §§ reglementet den 28 oktober 1960 för Töfsingdalens nationalpark skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

2 §.

Inom nationalparken skall, med de undantag som framgå av 3 § här nedan och 6 § naturvårdslagen den 11 december 1964 (nr 822), vara förbjudet att förstöra — — — eller motorbåt.

4 §.

Om åliggande för domänverket att meddela ordningsföreskrifter för nationalparken samt om rätt för verket att medgiva undantag från förbud, som meddelas i detta reglemente eller i ordningsföreskrifterna, stadgas i naturvårdskungörelsen den 11 december 1964 (nr 825).

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1969.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräftat.

Stockholms slott den 6 december 1968.

GUSTAF ADOLF

(L. S.)

Jordbruksdepartementet

ERIC HOLMQVIST

RENBETESEFFEKTER PÅ SÅNFJÄLLET

Beställningsadress

Naturvårdsverket
Informationsenheten
Box 1302
171 25 SOLNA
Tel 08-799 10 00

ISBN 91-620-3574-6

ISSN 0282-7298

Upplaga: 250 ex

Tryckeri: Naturvårdsverkets reprocentral, Stockholm 1989

Utskrift: Pia Åhlén

Samtliga fotografier: Leif Kullman

FÖRORD

Föreliggande rapport belyser hur de subalpina-lågalpina lavhedarna på Sånfjället har påverkats av renbete. Utredningen har utförts av docent Leif Kullman vid Umeå universitet på uppdrag och bekostnad av statens naturvårdsverk. Den kommer att utgöra underlag vid framtagandet av föreskrifter och skötselplan för den utvidgade nationalparken Sånfjället.

Författaren är ensam ansvarig för rapportens innehåll, varför detta ej kan åberopas som representerande naturvårdsverkets ståndpunkt.

Solna i januari 1989

Statens naturvårdsverk

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	SID
Sammanfattning	5
Summary in English	5
Introduktion	6
Metodik	6
Undersökningsområdet	6
Tidigare markutnyttjande	7
Resultat	8
Diskussion och slutsatser	20
Referenser	22

SAMMANFATTNING

Lavmattorna på Sånfjället var obetydligt påverkade av renbete fram till mitten av 1970-talet. Fr o m denna tidpunkt har renvinterbetet ökat betydligt inom Sånfjället. Genom upprepad fotografering från fasta punkter på Sånfjället föreligger ett bildmaterial som tydligt visar att lavmattorna, som i huvudsak utgörs av *Cladonia stellaris* och *Cetraria nivalis*, har gått tillbaka betydligt mellan åren 1973/74 och 1986 genom påverkan av bete och tramp. Lavmattornas tillbakagång sammanfaller i tiden med det ökade vinterbetet av ren.

Slutsatsen av de resultat som presenteras i rapporten är att Sånfjällets unika lavhedar endast kan bevaras eller återställas genom att renbetningen vintertid reduceras mycket kraftigt.

Effects of Reindeer Grazing on Mount Sånfjället in Härjedalen.

SUMMARY

Mount Sånfjället in the southern part of the Swedish Scandes has been very little affected by reindeer grazing of lichens until the mid-1970's, when intensive winter grazing was initiated. By means of repeat photography from fixed points it was demonstrated that the lichen mats (predominantly *Cladonia stellaris* and *Cetraria nivalis*) declined between 1973/74 and 1986 as a response to grazing and trampling. The tree populations were not significantly influenced.

INTRODUKTION

Sånfjällets nationalpark i Härjedalen avsattes 1909. Syftet var bl a att bevara ett område i de södra fjälltrakterna som var opåverkat av renar och som genom sitt isolerade läge kunde antas förbli så framgent.

I samband med arbetet under senare år att utvidga nationalparken har uppmärksamats att renbetning under vintertid ökat dramatiskt i omfattning. Farhågor har yppats att det primära skyddsobjektet, d v s de subalpina-lågalpina lavhedarna, helt skall komma att spolieras. Föreliggande utredning avser att tjäna som underlag för ställningstagande i denna markanvändningsfråga.

METODIK

Materialet utgörs primärt av svartvita fotografier från åren 1973 och 1974 tagna i samband med trädgränsundersökningar. Omfotografering av motsvarande vyer från ungefär samma punkter i terrängen utfördes 1986 med avsikt att belysa populationsdynamiken i de subalpina trädbestånden (se Kullman, 1988, a, b, 1989). Problematiken med renbetningen var då okänd för författaren, varför insamlandet av data skett helt förutsättningslöst i relation till den här aktuella frågeställningen. Materialet uppfyller därför högt ställda krav på objektivitet.

Bilderna ingår i ett större nätverk för miljöövervakning, som etablerats i de södra och mellersta fjälltrakterna. Metoden att införskaffa data om pågående storskalig landskapsdynamik med hjälp av upprepad fotografering har tidigare visat sig framgångsrik, särskilt när det gällt öppna-halvöppna landskapstyper (se t ex Rogers et al., 1984; Noble & Crisp, 1980).

UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

Med Sånfjället avses här hela Sånfjällsmassivet, bl a Högfjället, Korpflyet, Gråsidan, Valmfjället och Medstöten.

Klimatet är lokalkontinentalt och berggrunden (mest kvartsit) är svårvittrad och sur. Moränen är sandig-grusig och flerstädes blockrik. Under dessa betingelser, förutsatt ett måttligt renbete, är lav- och lavrishedar naturliga och långsiktigt bestående element i områdets växtlighet (Ahti, 1959, Kohh, 1975).

Områdets kärlväxtflora är relativt artfattig (Arwidsson, 1930; Hedlund & Holmgren, 1976). Det subalpina björkbältet har en mycket varierande vertikal utsträckning. I Gråsidans torra och tämligen snöfattiga V-sluttning är bältet mycket ofullständigt utbildat. I snörikare sluttningar, t ex Korpflyet och Högfjället (mot NNO) finns däremot ett distinkt fjällbjörkskogsbälte ovanför barrskogen som i de högsta lägena domineras av gran.

I övergångszonen mellan björkskog och kalfjäll (trädgränsekotonen) samt i den lågalpina zonen dominerar lavhedar med risfläckar. Karaktärgivande arter är *Cladonia stellaris* (fönsterlav) och *Cetraria nivalis* (snölav), samt i mindre omfattning *Alectoria ochroleuca* (fjälltagellav), *Cladina rangiferina* (grå renlav) och *Cornicularia divergens* (spärrlav). Bland risen härskar *Empetrum hermaphroditum* (kråkbär), *Vaccinium myrtillus* (blåbär), *Betula nana* (dvärgbjörk), *Vaccinium vitis-idaea* (lingon) och *Calluna vulgaris* (ljung).

Den lokalkontinentala klimatkaraktären, särskilt de höga maximitemperaturerna under sommaren, är orsaken till att trädgränsen når extremt höga nivåer i det aktuella området. Trädformig gran växer högre än på något annat ställe i landet. Tabell 1 visar trädgränsens altitud på några utvalda platser inom Sånfjällsmassivet.

Tab 1. Trädgränsens höjd över havet på olika lokaler inom Sånfjällsområdet.

Lokal	Björk	Tall	Gran
Korpflyet SSO	1 110	905	1 060
Gråsidan V	995	940	990
Pkt 1249.9 NO	1 025	795	940

TIDIGARE MARKUTNYTTJANDE

Sånfjället utgör ett centrum för äldre fäbodkultur med rötter i 1700-talet. Kreatur har i århundraden betat i områdets skogar och även på kalfjället (Arwidsson, 1930). Den fasta befolkningen har dessutom i stor omfattning bedrivit lavtäkt i skogar och på lågfjällshedar.

Renen har sedan länge varit en integrerad del i områdets "lavekosystem" genom det begränsade vildrensbete som har förekommit. Sålunda uppger Ekman (1910) att vildren regelbundet skall ha uppehållit sig på Sånfjället vintertid. De sista lär ha skjutits vintern 1847/48. De extremt välutvecklade lavhedar som karaktäriserade fjället i början av seklet kan således till viss del vara ett utslag av ett halvsekels betesfredning. Angående renens förekomst under det senaste århundradet saknas säkra kvantitativa uppgifter. Det finns dock indikationer på att renar tillhörande Åre-Storsjö lappby under höst och vinter betat på och kring Sånfjället (Lappfogdens i Jämtlands län årsberättelse för 1896). Rosén (1960) hävdar också att vinterbetning förekommit och antyder på oklara grunder att sedvanerätt finns för detta markutnyttjande. Vidare uppger Sundfeldt (1962) att fjällrenar introducerats i området under årens lopp. Populationen skall sakta ha vuxit till nära 400 djur, varav merparten sköts 1955. Därefter fanns ett 30-tal djur kvar. Av allt att döma har populationen legat på denna nivå fram till mitten av 1970-talet (jfr Hedlund & Holmgren, 1976, Eriksson, 1981). Därefter har avsevärt större renhjordar betat de subalpina-lågalpina lavmattorna under vintertid (uppgifter från ortsbefolkning och länsstyrelse).

RESULTAT

I det följande redovisas ett antal bildpar, som åskådliggör vegetationslandskapets utveckling mellan 1973/74 och 1986. Merparten av bilderna härrör från Gråsidans V-sluttning, OSO Nysäterns fäbod. Ett fåtal bilder kommer från NO-sluttningen ovan Nyvallens fäbod, samt från Korpflyets SSO- och NO-sluttningar.

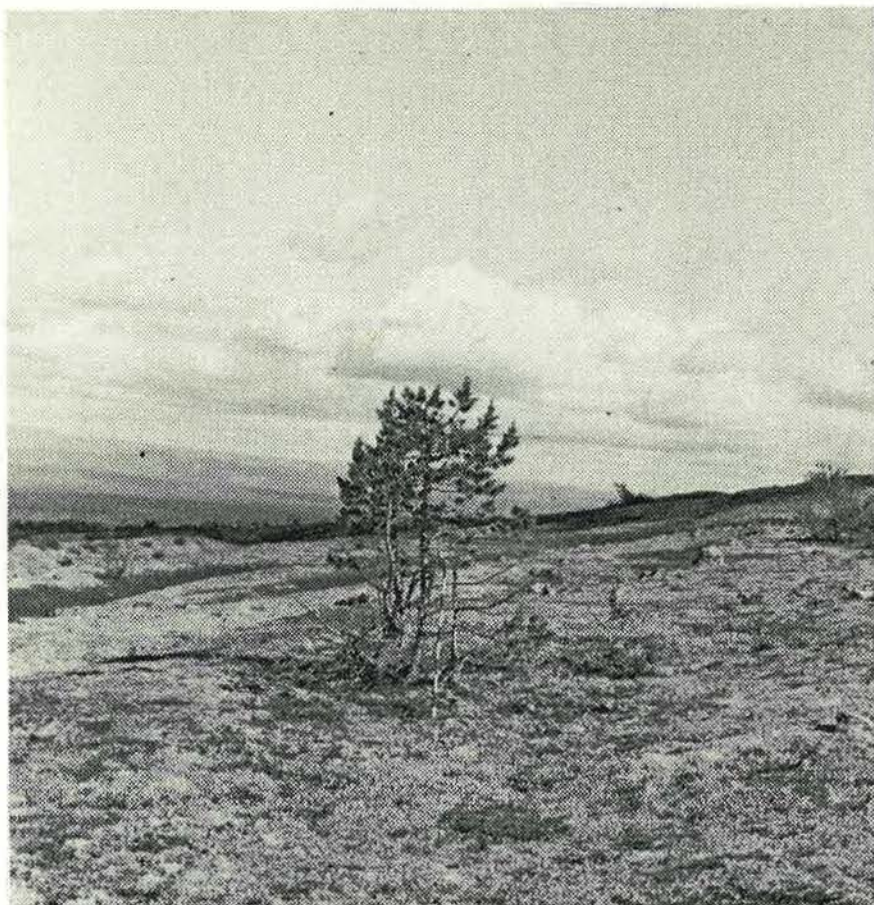

Fig 1. Gråsidans V-sluttning, 940 m ö h. Den unga tallen omges av tjocka lavmattor (*Cladonia stellaris* och *Cetraria nivalis*) med strödda inslag av *Empetrum hermaphroditum*. 1974-08-16.

Fig 2. Identisk med Fig 1. Tallens barrmassa har ökat sedan 1974. Markvegetationen har helt ändrat karaktär. Lavmattorna är praktiskt taget helt försvunna. Basala lavdelar finns kvar, men det är oviss om dessa lever. Marken präglas nu av sten och grus samt de kloner av *Empetrum hermaphroditum* som framträder tydligt i lavarnas frånvaro. 1986-08-12.

Fig 3. Gråsidans V-sluttning, 925 m ö h. Dubbelstammig tall omgiven av rislavhedar. Lavarna utgörs huvudsakligen av *Cladonia stellaris*. 1974-08-16.

Fig 4. Identisk med Fig 3. Båda tallstammarna har ökat i höjd. Även den mindre tallen till höger har vitaliserats. Lavmattorna på den lilla kullen till vänster om "dubbeltallen" har blivit mindre framträdande. 1986-08-12.

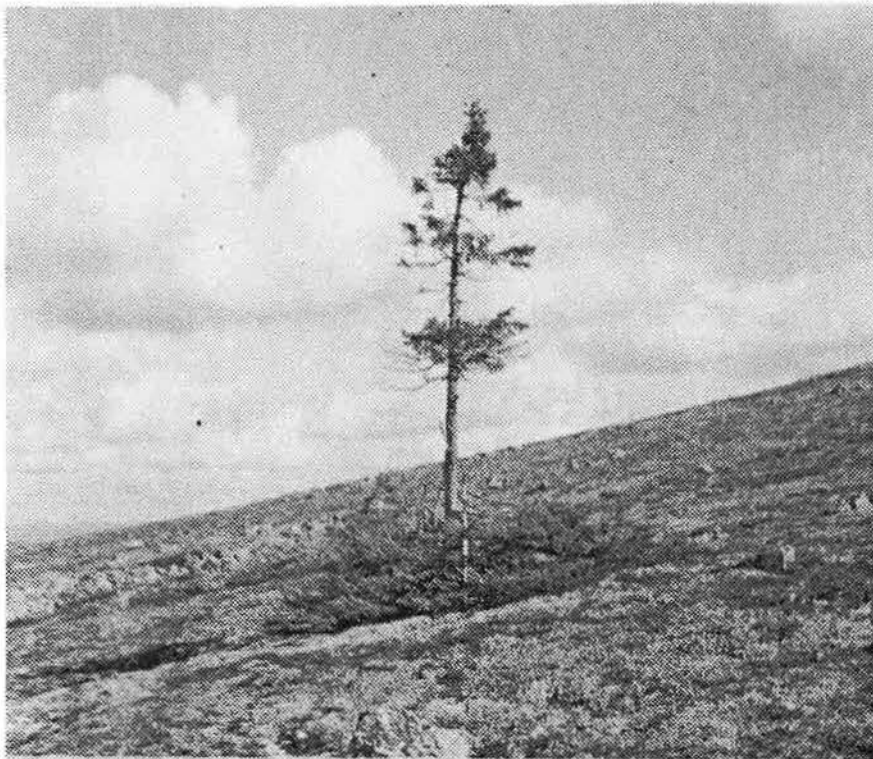

Fig 5. Gråsidans V-sluttning, 990 m ö h. Solitär gran i ett landskap helt präglad av lavar: *Cladonia stellaris* och *Cetraria nivalis*. Fläckvis förekommer ris, mest *Empetrum hermaphroditum*, *Vaccinium myrtillus* och *Betula nana* 1974-08-16.

Fig 6. Identisk med Fig 5. Granen har gjort betydande barrförluster sedan 1974. Lavmattorna är praktisk taget försvunna från stora arealer 1988-08-12.

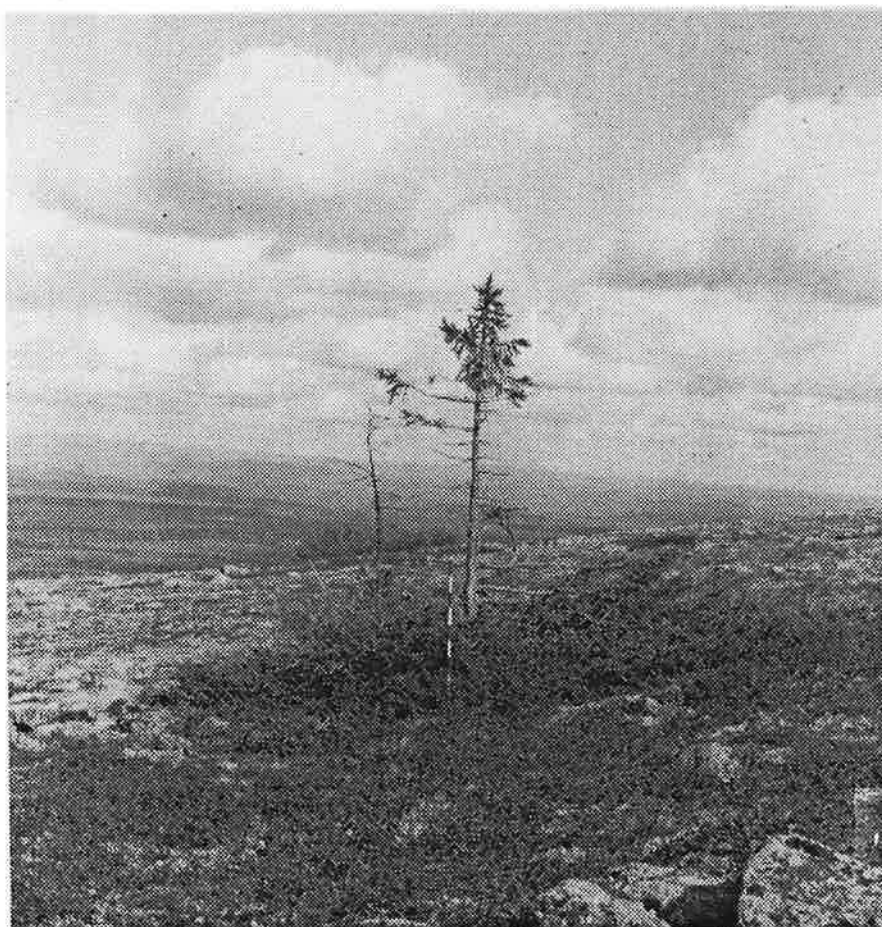

Fig 7. Gråsidans V-sluttning, 970 m ö h. Gran med levande grenar endast i toppen och nära marken, under vinterns maximala snödjup. I förgrunden *Betula nana*-hed. Bakom trädet utbreder sig lav-ris-hed. 1974-08-16.

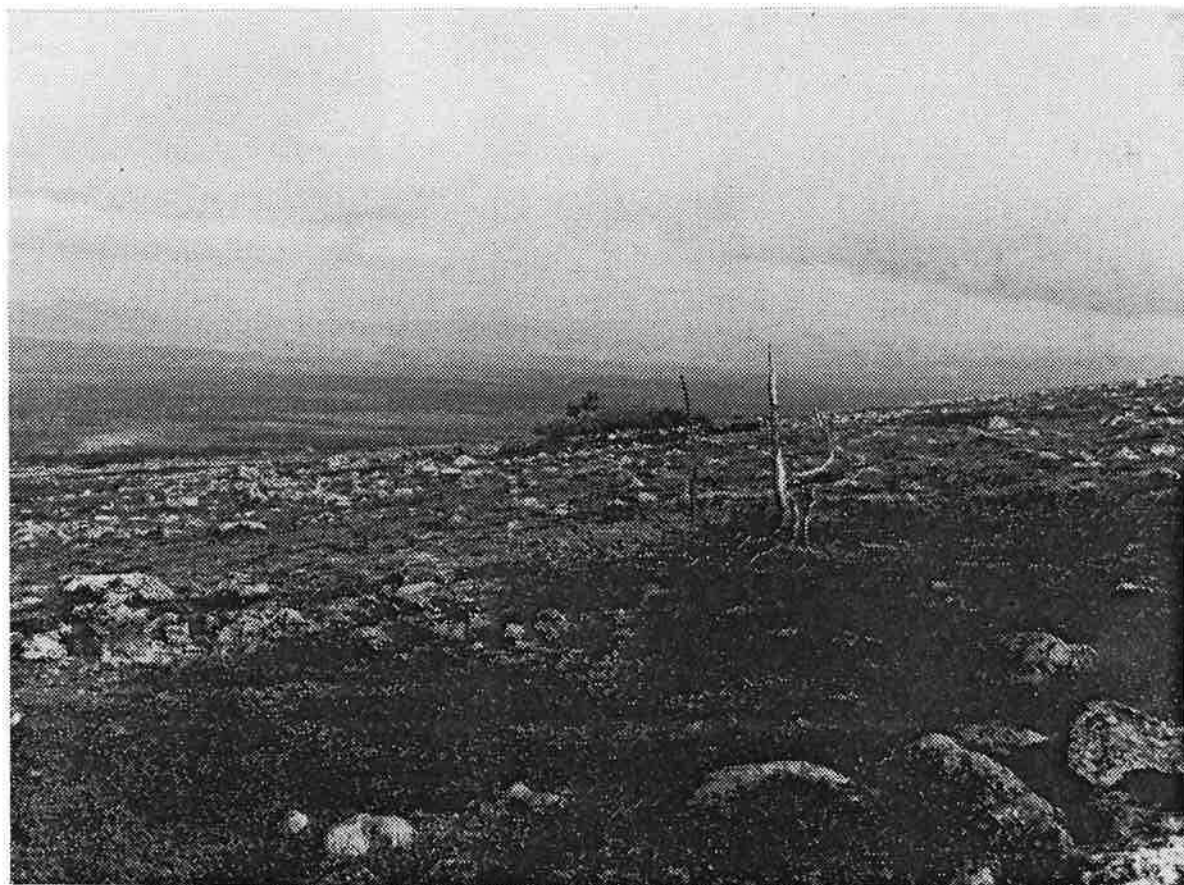

Fig 8. Identisk med Fig 7. Granen är helt död. *Betula nana*-heden ger möjligtvis intryck att vara mer lågvuxen än 1974, vilket vittnar om lavmattornas tillbakagång. 1986-08-12.

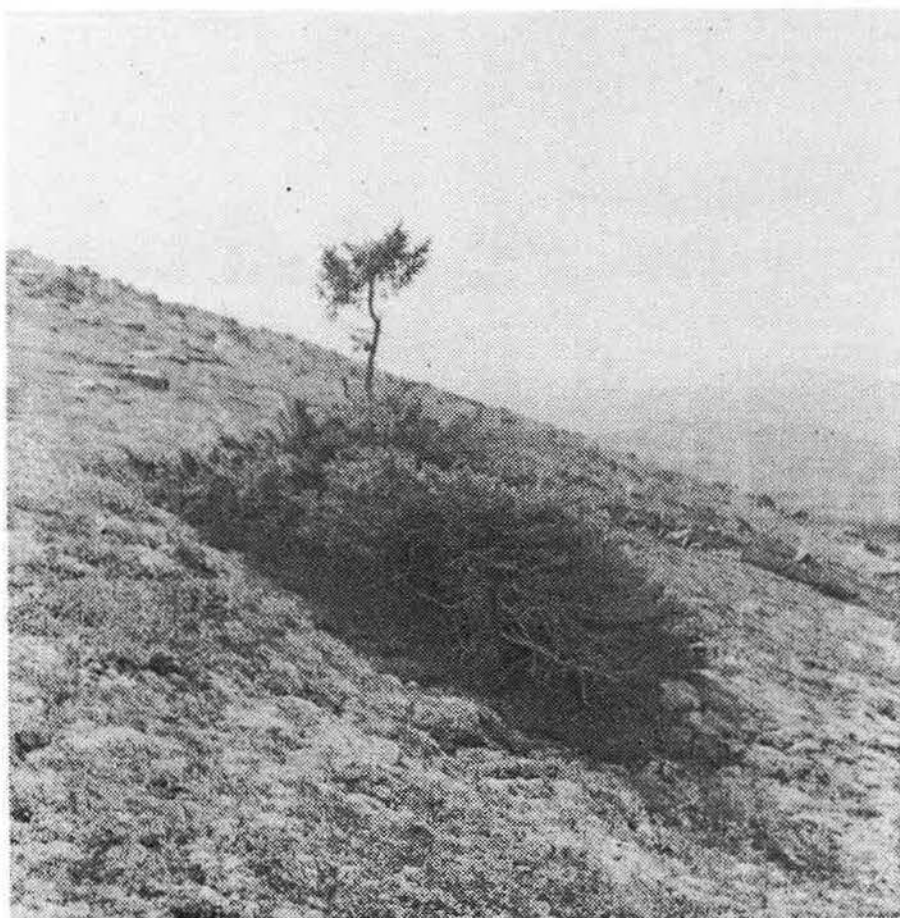

Fig 9. Gråsidans V-sluttning, 990 m ö h. Granens trädgräns utbildas av en buskformig ca 3 m hög individ som nått trädhöjd (dvs >2 m) efter 1940. Omgivningen präglas av *Cladonia stellaris*, *Cetraria nivalis* samt spridda fläckar med ris, *Betula nana*, *Vaccinium myrtillus* och *Empetrum hermaphroditum*. 1974-08-16.

Fig10. Identisk med Fig 9. Lavmattorna har avtagit starkt i maktighet sedan 1974. Granen är däremot helt intakt. 1986-08-12.

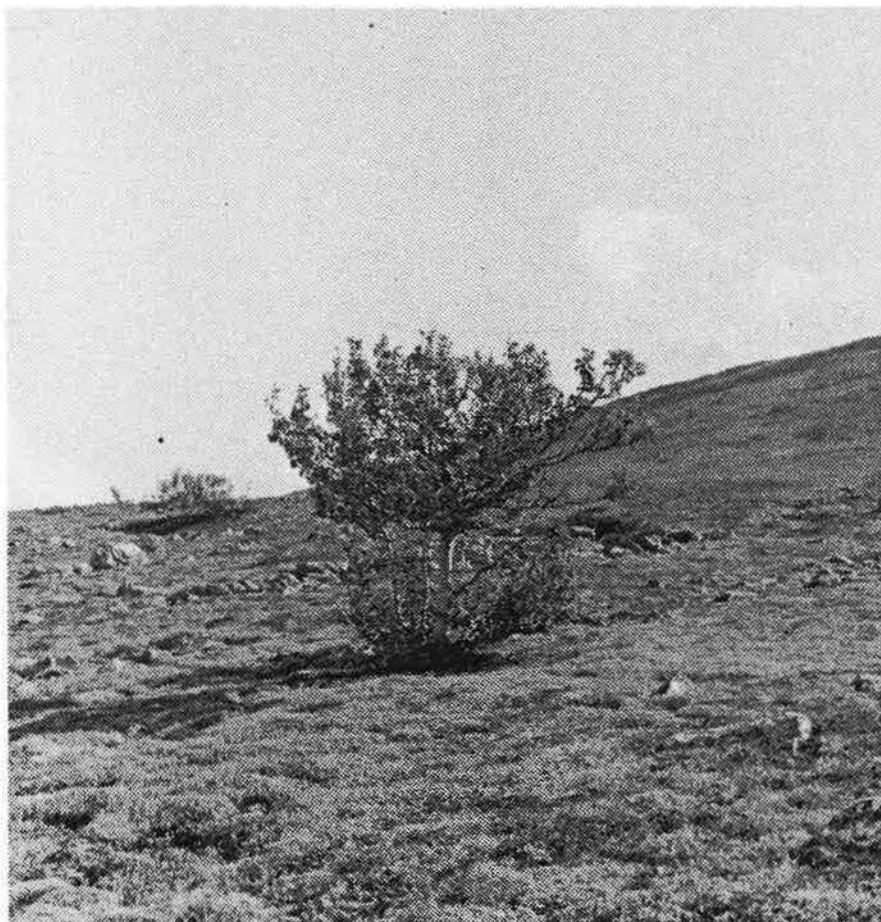

Fig 11. Gråsidans V-sluttning, 945 m ö h. Fjällbjörk omgiven av svällande *Cetraria nivalis*-mattor med strödda inslag av *Empetrum hermaphroditum*. 1974-08-16.

Fig 12. Identisk med Fig 11. Björken har ökat påtagligt i höjd och bladmassa. Lavmattorna är där-
emot helt försvunna och vittringsgruset lyser fläckvis naket. 1986-08-12.

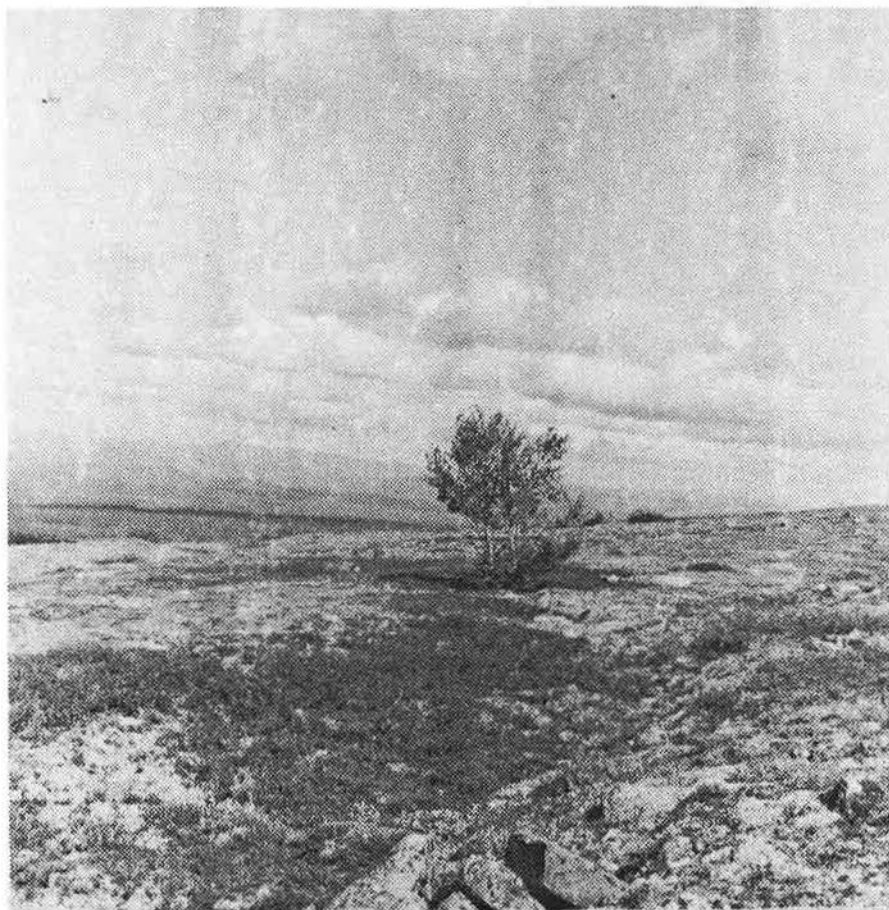

Fig 13. Gråsidans V-sluttning, 965 m ö h. Flerstam-
mig fjällbjörk i mosaik av
lavrished. Risen utgörs av
Vaccinium myrtillus, *Betu-
la nana* och *Empetrum
hermaphroditum*. Domine-
rande lavar är *Cladonia
stellaris* och *Cetraria niva-
lis*. 1974-08-16.

Fig 14. Identisk med Fig 13. Björkens bladmassa har ökat. En stam har dock dött sedan 1974. Lav-
vegetationen är mindre framträdande jämfört med 1974. 1986-08-12.

Fig 15. Gråsidans V-sluttning, 995 m ö h. Björkens trädgräns i form av en flerstammig ca 2,5 m hög individ. Närmast trädet en mosaik av *Cladonia stellaris* och *Empetrum hermaphroditum*. 1974-08-16.

Fig 16. Identisk med Fig 15. De två högsta stammarna har dött i sina översta delar. Möjligtvis kan en viss tillbakagång av lavmattornas mäktighet skönjas, t ex till höger om björken. 1986-08-12

Fig 17. Korpflyets SSO-sluttning, 1 105 m ö h. Starkt snöpressad fjällbjörk i mycket brant och blockrik terräng. Trädet växer i en hed där *Cladonia stellaris* och *Vaccinium myrtillus* förekommer i ungefär samma proportioner.
1973-08-15.

Fig 18. Identisk med Fig 17. Björken har inte förändrats nämnvärt. Man varseblir däremot närmast björken en tydlig ökning av *Cladonia alpestris* i förhållande till risen sedan 1973. 1986-08-10.

Fig 19. Korpflyets NO-sluttning, 860 m ö h. Tall och lågvuxen björk omgivna av svällande lavmattor (*Cladonia stellaris* och *Cetraria nivalis*) med inslag av *Empetrum hermaphroditum* och *Betula nana*. 1973-08-15.

Fig 20. Identisk med Fig 19. Tallen har ökat påtagligt i höjd medan björken däremot gått starkt tillbaka. Lavmattans tjocklek är reducerad., vilket får kråkris-klonerna att framträda som distinkta mörka "öar". 1986-08-10

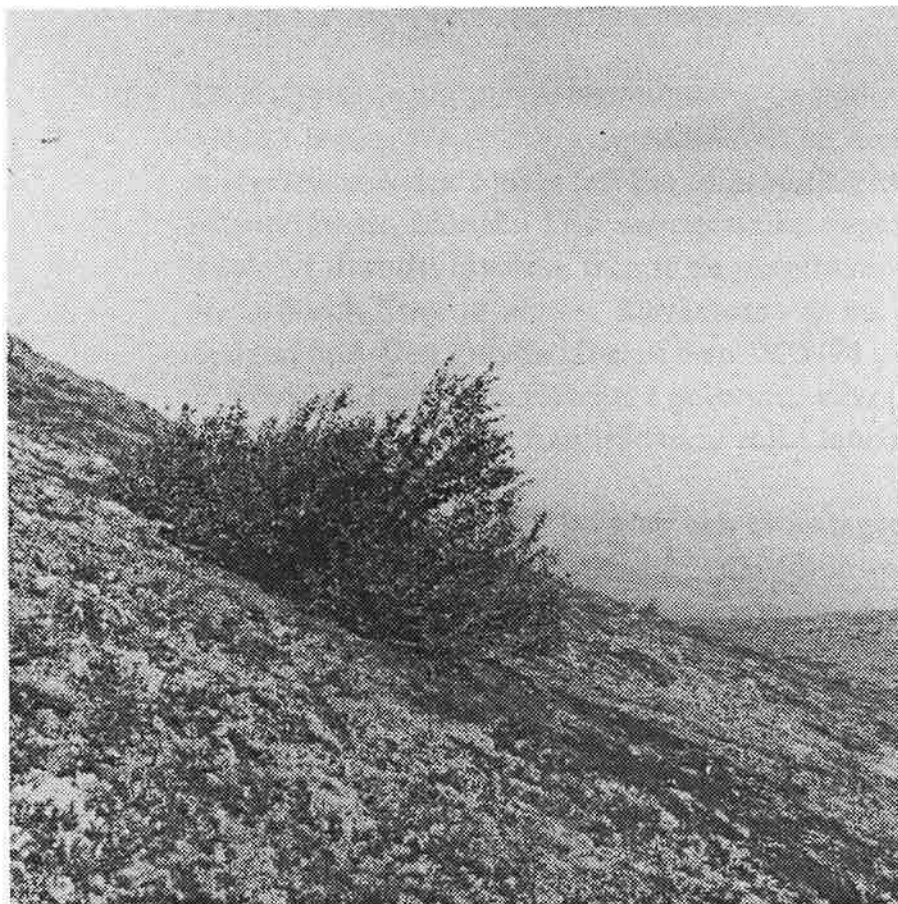

Fig 21. Högfjällets NO-sluttning (ovan Nyvallen), 1 020 m ö h. Buskformig fjällbjörk omgiven av lavrished. Dominerande arter är *Cladonia stellaris*, *Vaccinium myrtillus* och *Empetrum hermaphroditum*. 1973-08-17.

Fig 22. Identisk med Fig 21. Björkens höjd har minskat något. Lavmattorna är praktiskt taget försvunna och landskapsbilden präglas istället av risvegetationen. 1986-08-12.

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

De redovisade bildparen, representerande perioden 1973/74-1986, ger många belägg för en markant reduktion av lavmattornas tjocklek i trädgränsområdet. I vissa fall har tillbakagången varit så kraftig att mineraljorden blottats. Den retrogressiva vegetationsutvecklingen har selektivt drabbat lavarna, främst de dominerande arterna, *Cladonia stellaris* och *Cetraria nivalis*. Risväxterna är till största delen opåverkade. Den gulvita färgton som 1973/74 präglade särskilt Gråsidans V-sluttning hade 1986 förbytts i gråbrunt, vilket avspeglar risens och vittringsblockens mer framträdande roll i landskapsbilden.

Lavmattornas minskade tjocklek och täckningsgrad har varit mest påfallande i Gråsidans V-sluttning, där lutningen är relativt obetydlig och snötäcket tunt (3-4 dm el mindre). I brantare och blockrika sluttningar, som dessutom har ett tjockare snötäcke, t ex Korpflyets SSO-sluttning och Högfjällets NO-sluttning, visar lavvegetationen inga tecken på tillbakagång. Detta mönster utesluter t ex luftföroreningar som primär orsak. Däremot är det rimligt att anta att renbetning och tramp kan vara orsaken, eftersom renen torde undvika de allra brantaste och snörrikaste sluttningarna. Det är också ett väl känt fenomen att lavhedar av den aktuella karaktären kan skadas i den grad som här beskrivits till följd av exceptionellt renbetetryck under ett årtionde eller mindre (Höglund & Eriksson, 1972). En av de dominerande lavarerna, *Cladonia stellaris*, är extremt känslig för fysiska störningar därför att den lätt torkar ut och blir mycket spröd (Carstairs & Oechel, 1978).

Trädvegetationen har knappast alls påverkats negativt av renens ökade närvaro i området. Den vegetativa tillbakagången som kan noteras för vissa granar och björkar, men alls inte för tallar, överensstämmer med det regionala mönster som svarar mot klimatets trend under de senaste decennierna (Kullman, 1988a,b, 1989).

Risvegetationens ringa påverkansgrad torde sammanhänga med att renarna hittills haft tillgång på lav i överflöd. Vomanalyser gjorda 1976 på renar som vintertid betat på Sånfjället visar också en exceptionellt hög andel av lav i dieten (Eriksson, 1981). Renen äter dock de flesta risarter vintertid (Eriksson, 1981). Det kan därför inte uteslutas att fortsatt närvaro av stora renhjordar i området kommer att drabba även risväxterna. De långsiktiga ekologiska effekterna av detta är osäkra. Det kan dock inte uteslutas att en allmän upptorkning och ökad erosion blir följden (jfr. Höglund & Eriksson, 1972).

Konklusionen av de resultat som ovan presenterats är att Sånfjällets unika lavhedar endast kan bevaras eller återställas genom att renbetningen vintertid reduceras mycket kraftigt.

REFERENSER

- AHTI, T. 1959. Studies on the caribou lichen stands of Newfoundland. Ann. Bot Soc. "Vanamo" 30.
- ARWIDSSON, TH. 1930. Floran inom Sonfjällets nationalpark. K. Svenska Vetenskapsakademiens Skrifter i Naturskyddsärenden 12.
- CARSTAIRS, A.G. & OECHEL, W.C. 1978. Effects of several microclimatic factors and nutrients on net carbon dioxide exchange in *Cladonia alpestris* (L.) Rabh. in the subarctic. Arctic and Alpine Research 10.
- EKMAN, S. 1910. Norrlands jakt och fiske. Norrländskt Handbibliotek Nr 4. Uppsala.
- ERIKSSON, O. 1981. Renens vinterdiet. Växtekologiska Studier 13.
- HEDLUND, T. & HOLMGREN, G. 1976. Sonfjället med omnejd. Länsstyrelsen i Jämtlands län. Serie A, Nr 4, 1976.
- HÖGLUND, N.H. & ERIKSSON, B.R. 1972. Förvildade tamrenars inverkan på vegetationen. Statens Naturvårdsverk PM 358.
- KOHH, E. 1975. Studier över skogsbränder och skenhälla i älvdalsskogarna. Sveriges Skogsvårdsförbunds Tidskrift 71:299-366.
- KULLMAN, L. 1988a. Subalpine *Picea abies* decline in the Swedish Scandes. Mountain Research and Development 8(1).
- KULLMAN, L. 1988b. Short-term dynamic approach to tree-limit and thermal climate: evidence from *Pinus sylvestris* in the Swedish Scandes. Annales Botanici Fennici 25.
- KULLMAN, L. 1989. Recent retrogression of the forest-alpine tundra ecotone (*Betula pubescens* Ehrh. ssp. *tortuosa* (Ledeb). Nyman in the Scandes Mountains, Sweden. Journal of Biogeography 16.
- LAPFÖGDENS I JÄMTLANDS LÄN ÅRSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1896. Lantbruksnämndens arkiv, Östersund.

- NOBLE, I.R. & CRISP, M.D. 1980. Germination and growth models of shortlived grass and forb populations based on long term photopoint data at Koonamore, South Australia. Israel Journal of Botany 28.
- ROGERS, G.F., MADLE, H.E. & TURNER, R.M. 1984. Bibliography of repeat photography for evaluating landscape change. University of Utah Press, Salt Lake City. USA.
- ROSEN, B. 1960. Fridlyst. Stockholm.
- SUNDFELDT, J. 1962. Sonfjället, vild faunas sista chans. Vi Nr 31-32.

ISBN 91-620-3574-6

ISSN 0282-7298

LEVANDERS ADVOKATBYRÅ

Advokat Per Borgblad 126 91
Advokat Björn Larson 126 52
Advokat Nils Larsson 144 62
Advokat Gunnar Lundgren 185 70
Advokat Ulf Sandberg 206 46
Advokat Håkan Ullberg 285 16
Jur kand
Christina Bjelvert-Olsson 126 44
Jur kand
Lennart Johansson 635 50

Växel 023-635 50

Ankom

Falun den 10 juni 1991

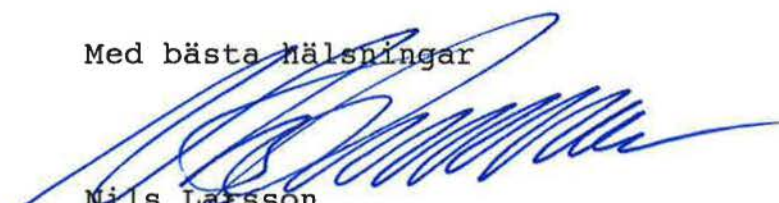
1991 -06- 12
Juridiska Byrån
LRF Konsult

Förbundsjuristen Leif Andersson
LRF Juridiska Byrån AB
Rådhusgatan 46
831 34 ÖSTERSUND

NL/jv

Bifogat översänder jag material angående Sånfjället. Den mindre skriften tillhör Manfred Andersson i Hede, och som Du ser av följebrevet är han tacksam att få det åter. Jag tror materialet är bra för att visa på renbetets omfattning. Möjligen är det lämpligt att även ta fram det grundläggande arbetet kring nationalparken då beslutet om nationalpark fattades.

Med bästa hälsningar

Nils Larsson

Adrikan Larsson.

J^{re}
Sänder det utlovade häftet.
Kan jag sen få det tillbaka?
Det är nämligen inte mitt.

Lycka till!

P. I. Domsen kan härröra sig från
ett öfver av landogiskat Byggnad
i Hög. Det finns Bredebor, som minns
det, bl. a. Johan Hedren 0684/101219. D. I.

Med vänlig hälsning
Manfred Andersson

SONFJÄLLET

Text: Hans Lidman

Foto: Jörgen Lundberg, Svante Hedin

Omslag: Jörgen Lundberg Karta: Nils Stödborg

Från Hede Viken tar man landsvägen till Sörviken och därifrån på smal men dock framkomlig bilväg till Nyvallens fäbodar på gränsen till nationalparken. Där kan man få hyra en stuga med kokkärl och sängutrustning (hänv. till syskonen Lovén, Hede Viken). En annan skogsbilväg leder uppströms Valmån från Rånden, tätt förbi parkens ostligaste del. Vidare finns möjlighet att längs den nybyggda vägen Hede—Råndalen göra en avstickare till Nysäters fäbodar tätt under Gråsidan för att längs rösad led mellan Gråsidan och Valmfjället komma in i Sodadalen och upp på kalfjället. Även i Nysäter finns övernattningsmöjlighet (hänv. till Mauritz Sundt, Hede).

UTGIVEN AV KUNGL. DOMÄNSTYRELSEN

RABÉN & SJÖGREN

Andra upplagan

Serien

Sveriges Nationalparker

som redigeras av

Carl Oldertz och Bo Rosén

föreligger komplett

med följande häften:

ABISKO

BLÅ JUNGFRUN

DALBY SÖDESKOG

GARPHYTTAN

GOTSKA SANDÖN

HAMRA

MUDDUS

NORRA KVILL

PELJEKAISE

SAREK

SONFJÄLLET

STORA SJÖFALLET

TÖFSINGDALEN

VADVETJÄKKO

ÄNGSÖ

Pris 1: —

SONFJÄLLET

SVERIGES NATIONALPARKER

Sonfjället

AV HANS LIDMAN

Sonfjället i mellersta Härjedalen är ett i flera avseenden märkligt fjällmassiv. Med hänsyn till höjd och karaktär ligger det påfallande isolerat mitt i stora skogar, det är vårt lands mest omtalade björnfjäll och har ett av jordens bäst bevarade system av skvalrännor, bildade av den smältande inlandsisen. Men att fjällets högsta punkt och en del av nordostsidan 1910 avsattes till nationalpark, var i första hand en åtgärd att skydda björnen, som då var nära utrotningen.

Inom parkens 27 km² finns såväl kalfjäll som björk- och barrskogar. Nära en tredjedel av området utgör kalfjäll — där finns Högfjället, som med sina 1 277 m är Sonfjällsmassivets högsta topp. I nordost gränsar parken till Valmån, i norr och söder stöter den mot bolagsmark. I öster fortsätter den i kronopark, där finns också områdets lägsta punkt, något under 400 m. Och i väster gränsar den mot Valmfjället, Gråsidan, Medstöten och Korpflyet, alla toppar inom Sonfjället.

Parken ligger inom det mäktiga bälte av vemdalskvartsit, som i mellerta Härjedalen går från sydsydväst till nordnordost. Under detta bälte finns granit, porfyr, dalasandsten, sparagmit och kambrosilurisk kalksten eller skiffer.

Provinsiellt sett är klimatet utpräglat kontinentalt med relativt liten nederbörd. Vintertid inrymmer det ett skandinaviskt köldcentrum, och marken är omkring halva året täckt med snö.

Inom parken finns några smärre tjärnar, övre delen av den lilla Törbergsbäcken samt gränsvattnet Valmån.

Fjällsluttningens rutnmönster berättar att frosten frusit upp stenarna.

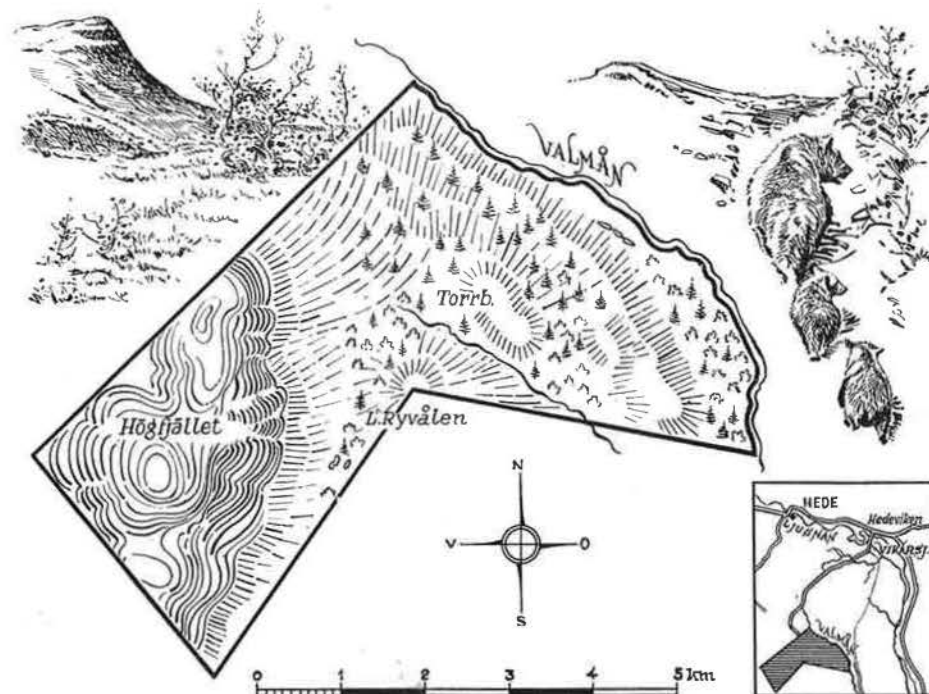
Floran i Sonfjällets nationalpark är inte särskilt märklig. Hela kalfjället är ytterst fattigt på högre växter, som i undantagsfall bildar slutna växtsamhällen. Däremot är lavarna rikligt företrädade, framför allt renlav, islandslav och närbesläktade arter samt skorplavarna. Samerna anser att renbetet i Sonfjället är synnerligen gott.

Längre ner i fjällsluttningarna blir de enformiga mattorna av ripbär och kråkbär tongivande. På sina håll finns fjällängar och bäckraviner med frodig och artrik vegetation — där är betet med bl. a. fjällklöver och ranunkel så gott, att bönderna i Hede och Hedeviden gärna släpper dit hästarna på sommarbete. Redan här möter en och annan gran, det är små krypande och starkt konformade buskar, knappt manshöga men 100—150 år gamla.

På topparna till en risig levande granbuske har jag sett den lilla, ytterst sällsynta laven *Tbolurna dissimilis*. Granen, som stod på Högfjällets ostsluttning ovanför björkregionen, var svårt skadad av snöoras.

Nedom rismattorna tar de knotiga fjällbjörkarna vid. Sluttningen är emellertid brant, och björkbältet går snart över i barrskogen, som kan skiljas i två olika typer. Det är dels den hedartade tallskogen, där undervegetationen mest består av lavar och lingonris, dels den mera örtrika granskogen, som ofta är försumpad.

I den övre tallskogen är kottsättningen svag. Fröet mognar sällan, och temperaturen i marken är merendels för låg för att groning skall kunna ske. I denna glesa och magra tallhed finns för övrigt bara ljung och ris med enstaka kruståtel och mjölke.

Den egentliga granskogen börjar vid ca 750 m höjd. Trots sina 250 år är den lågvuxen och toppar fort. Markvegetationen består i huvudsak av blåbär, lingon, kråkris, kovall, kruståtel, husmossa, lummermossa och kammossa.

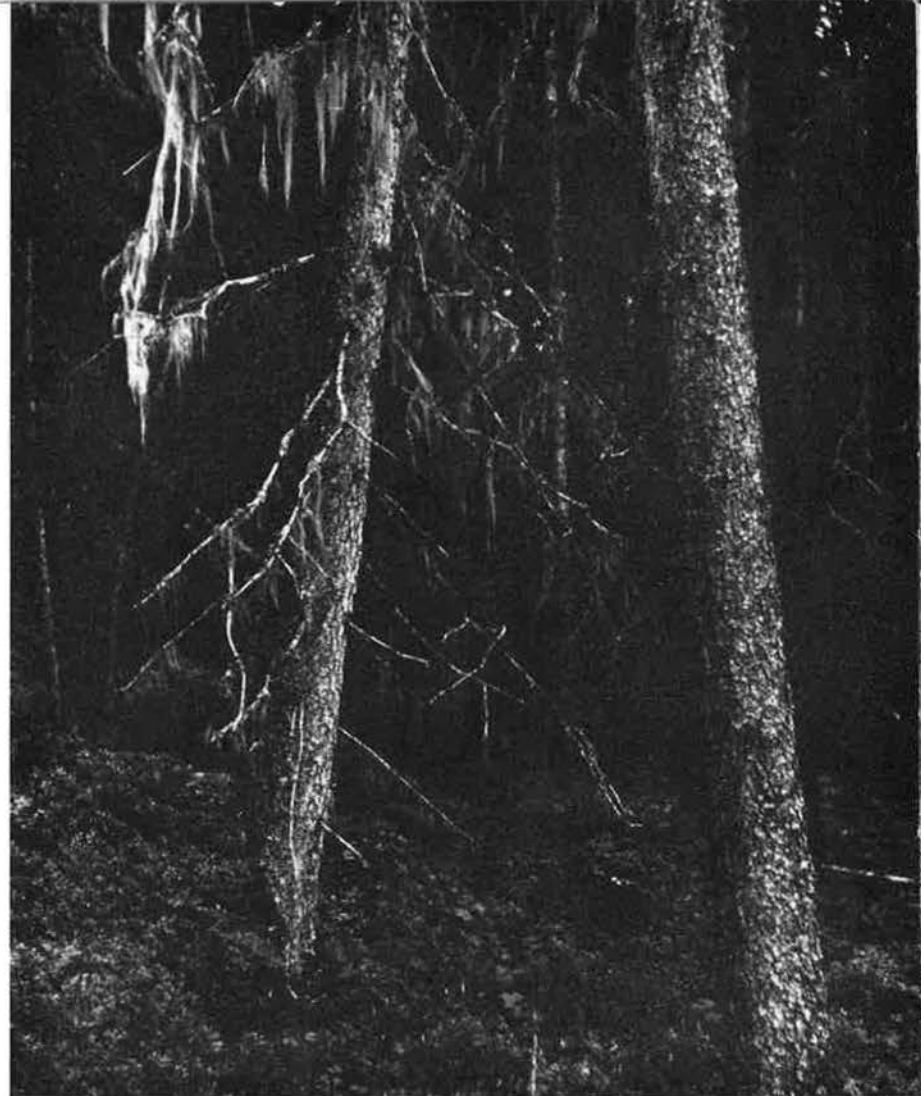
Vid den lilla Törbergsbäcken, ca 650 m ö. h., står gles blandskog av tall och gran och enstaka björkar, som här sällan blir över tio meter. Åtskilliga av barrträden är torra. På den fuktiga marken växer hjortron, tuvtåtel, starr, fräken och lappvidebuskar. På ostsluttningarna i de flesta härjedalsfjäll finns vårtbjörk, inom Sonfjällets nationalpark går den upp på ca 600 m höjd.

Ytterligare längre ner, 550—500 m ö. h., bildar granskogen långa, resliga bestånd. Fräken och olika slag av ormbunkar står täta och snärjiga. I det tätaste blåbärsriset växer skogsstjärna, ekorrbär, gullris, skogsnäva, mjölke och andra. Och i mossan och dunklet under de mest skuggade granbestånden har man hittat skogsfruns blomma — fläckvis är skogen så tät och mörk, att man måste arbeta sig fram steg för steg.

Nere vid Valmåns sälgbbevuxna stränder är växtligheten ställvis yppig. Här är granskogen rikt lövblandad, här finns bl. a. tolt, älgört, skogsnäva, mjölke, strätta, majbräken, skogsbräken, strutbräken, tuvtåtel och brunrör. Här finns också ett slutet granbestånd, vars välväxta och 26 m höga stammar gott kan mäta sig med mången elitskog — detta bara en halv mil från högfjällssluttningsens lika gamla men krypande granbuskar.

Här och var inom parken har skogsbränder gått fram. Vindfällarna och lågor är fläckvis talrika. Inom de lägst liggande trakterna av parken har avverkning skett, senast vid sekelskiftet. Längre upp är skogen orörd.

När nationalparken avsattes, besöktes Sonfjället av Karl-Erik Forsslund. I STF:s årsskrift 1912 uppger han, att det då fanns endast en björn kvar inom Sonfjället — det var en gammal en-

Urskogsbestånd av gran hör också till nationalparkens sevärdheter.

störing, skygg och omöjlig att komma åt, som helst höll sig till i närheten av Nyvallen och som varje höst, just innan han gick i idet, rev några får.

Björnstammen var onekligen mycket svag många år framåt. Mellan 1920 och 1930 märktes dock en påtaglig ökning, och i början av 1940-talet var den uppe i ett trettiotal djur. Då var det

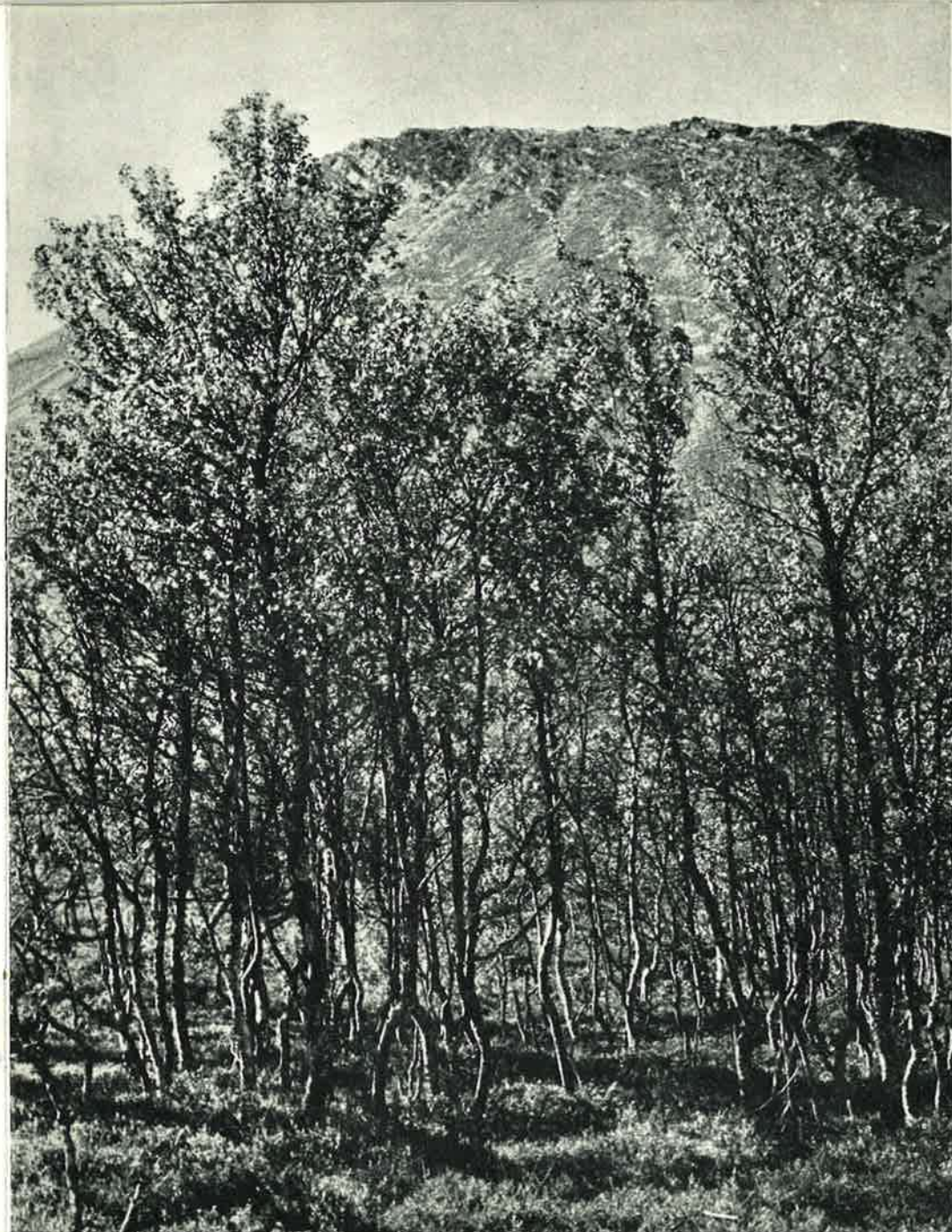
inte ovanligt att se eller möta björn i fjället eller dess närhet, och Sonfjället blev landets mest omtalade björnfjäll, desslikes lätt att nå, lätt att bestiga.

Det förefaller dock som om stammen blev alltför riklig dessa år. Möjligen tröt födan i fjället, kanske blev djurtätheten alltför stor för trivseln. Åtskilliga djur vandrade ut till närliggande trakter — norra Dalarna, nordvästra Hälsingland och södra Jämtland. Men just nu visar stammen åter tendens att öka. Inom området Linsäll—Hedeviken—Hede—Råndalen tror man att det finns ca 25 djur, varmed denna trakt skulle vara landets björnrikaste. Björnmöten är nu åter mycket vanliga i Sonfjället och dess närhet, och fynd av färska björniden gör man då och då. Ett och annat kreatur har visserligen blivit slaget. Men detta bryr man sig icke om. Och ännu har det aldrig hänt, att en icke uppretad eller skadad sonfjällsbjörn anfallit någon människa. Sonfjället är i våra dagar ett omistligt reservat, som förser grannskapen med björn.

Också renen tilldrar sig ett speciellt intresse på Sonfjället. Omkring 1800 var fjället mycket omtalat för den givande vildrensjakten. Utrotningen gick dock snabbt, och i mitten av århundradet sågs de sista flockarna.

På senare tid har Sonfjället åter fått ren. Det är tamren, som blivit kvar vid samernas flyttningar. Dessa halvt förvildade eftersläpare har ökat till den grad, att man nu kan tala om en fast renstam. Sommartid håller de helst till på högfjällets västsida, på sluttningen ner mot Sodadalen, just vid nationalparkens gräns; vintertid drar de ner mot fäbodvallar och bygd. Då samerna inte har sedvanerätt på fjället, främst därför att en stor del av marken är privat egendom sen urminnes tid, är de ålagda att skjuta dessa renar. I maj månad 1955 sköts det således omkring 400 djur av särskilt anställda jägare.

VII · 6 *endast en liten bit är kronad.*

Fjällbjörkens genomlysta ridå markerar ett av växtsamhällena.

Renens vara eller icke vara på Sonfjället är emellertid en invecklad och ömtålig fråga. Kungl. Maj:t meddelade i dom på 1930-talet att Sonfjället icke var att betrakta som renbetesland. Ny process hotar nu att segla upp, då renarna anses göra intrång på fäbodvallar och andra inägor och påstås vara till allmänt förfång för de privata markägarna.

Faunan i övrigt hyser inga större märkligheter. Sonfjället är fattigt på gnagare och fåglar. På kalfjället finns fjällripa, snösparv och fjällpipare, den senare gör sig ofta påmind med klagande rop. Eljest är ängspiplärkan karaktärsfågeln. Vidare finns stenskvätta, gök, fjällvråk och korp. I videregionen kan man se skogsödlan. Älgen går gärna upp i skogsgränsens örtrika bäckraviner för att beta.

I skogslandet är älgen mycket talrik. Här finns också enstaka rådjur, räv, grävling och vessla. Lodjur och järv stryker då och då förbi. Bland fåglarna märks grönsiska, gråsiska, bofink, bergfink, svartvit flugsnappare, gransångare, lövsångare, trädkrypare, dubbeltrast, rödvingetrast och rödhake. Duv- och sparvhök ser man då och då, någon enstaka pilgrimsfalk, flera slags ugglor och minst ett par häckande tranor. Över Valmåns sakta rinnande vatten jagar stundom fiskgjusen.

Småtjörnarna på Lilla Ryvålen lär vara fisktomma. I Valmån finns småvuxen laxöring och harr.

Ur entomologisk synpunkt är Härjedalen vårt sämst utforskade landskap. Genom att landskapet är det mest centralt belägna i Skandinaviska halvön, var invandringsförhållandena efter istiden besvärliga. Detta tycks ha medverkat till en mycket artfattig insektsfauna. Ett par fjärilar är dock av stort intresse. Den västliga måttfjäriln *Titanio phrygialis* är endast funnen i Härjedalen, och endast i Härjedalen och Jämtlands fjäll flyger den från väster invandrade blåvingen *Polyommatus orbitulus*.

FÖRTECKNING ÖVER INVENTERINGAR M M

Almänt

- ✓ X Arnborg, T: Sånfjällets nationalpark, Natur i Hälsingland och Härjedalen, Göteborg, 1951.
- X Arwidsson, Th: I Sånfjällsbjörnarnas spår, STF:s årsskrift, 1931. N2. 9/M NCC(P)
- 3/4 N3 Rys X Burman, E: Färder vid Sånfjället, Sveriges Natur, 1962. N2 3
- Engblom, E, Lingdell, P-E: Vilket skydd har de vattenlevande smådjuren i landets naturskyddsområden. En studie av försurnings- och föroreningsförhållanden, 1987. SNV rapport 3349.
- X Forslund, K-E: Runt Sonfjället - dagboksblad från en vandringssommar, STF:s årsskrift, 1911.
- 3/4, Uh X Hedlund, T, Holmgren, G: Sonfjället med omnejd - naturvårdsinventering, Länsstyrelsen i Jämtlands län, 1976. Ref + My Uh
- Kullman, L: Renbeteseffekter på Sånfjället 1989. SNV Rapport 3574.
- X Lidman, H: Sonfjället. Ur "Sveriges nationalparker", kap VII, Kungl domänstyrelsen, Stockholm, 1961.
- X Lönnberg, E: Sonfjällets nationalpark, Sveriges Natur, 1912.
- Naturvårdsverket: Naturvård i fjällen, Naturvårdsverket informerar.

Geologi

- Frösell, L, Holmgren, K 1984: Geomorfologisk karta över Sånfjället
- Mannerfeldt, C M:son: Skvalrännor på Sånfjället, Natur i Hälsingland och Härjedalen, Göteborg 1951.
- Mannerfeldt, C M:son: Några glacialmorfolologiska formelement och deras vittnesbörd om inlandsisens avsmältningsmekanik i svensk och norsk fjällterräng, s 1-10.
- Mannerfeldt, C M:son: Några glacialmorfolologiska formelement. Sånfjället, Geografiska annaler, Stockholm, 1945.

Botanik

Arwidsson, Th, Lund, P J: Bidrag till kännedom om Skandiniaviens mossflora I. Några mossor från Sonfjällets nationalpark i Härjedalen, Botaniska notiser, 1934.

Arwidsson, Th: Floran inom Sonfjällets nationalpark, Kungl Svenska Vetenskapsakademiens skrifter i Naturskyddsärenden nr 12, 1930.

Länsstyrelsen i Jämtlands län: Urskogar och urskogsartade naturskogar i Jämtlands län, 1983:13.

Naturvårdsverket, skogsstyrelsen 1984: Urskogar. Inventering av urskogsartade områden i Sverige. 5. Fjällregionen. SNV PM 1511.

Vegetationskarta över norra Härjedalens skogsland och lågfjäll. Sånfjället, Vendalsfjällen, Klövsjöfjällen 18D SV o SO, 18E SV, 17D, 17E NV o SV, 1987.

Zoologi

Burman, E: I Sonfjällets björnland, Svensk Jakt, 1951.

Curry-Lindahl, K: Något om Sveriges vertebratfauna under 1948, Sveriges Natur, 1948.

Curry-Lindahl, K: Fjällfåglar i Härjedalen, Natur i Hälsingland och Härjedalen, Göteborg, 1951.

Curry-Lindahl, K: Djuren och människan i svensk natur, Stockholm, 1955.

Salomonsen, S: Fuglelivet i Härjedalen, Zoogeografisk belyst. I-II, Dansk Ornithologisk Forenings Tidskrift, 1948-1949.

1936 den 26 augusti.

N:r 12-232 E.D.
1935.

KMBfdes i Jämtlands län utslag i mål Stn 1376

*msk
Hede
Pastorat
Lark
Lappfogden*
emellan Hede pastorat, å ena, samt lapp-
mannen Nils Nilsson Schain i Storvallen,
Tännäs socken, å andra sidan, angående av-
hysning.

Givet i Östersund å landskansliet
den 26 augusti 1936.

Av handlingarna i målet inhämtas:

Efter underrättelse till revirförvaltaren i Hede revir upp-
förde Nils Nilsson Schain år 1930 en flyttbar, av förut färdig-
ställda delar sammanfogad renvaktarstuga vid Sonfjället i Hede
socken å ^{ut-}/märk tillhörig Hede kyrkoherdeboställe, vilket betck-
nas såsom kronohemman.

Uti en den 25 februari 1935 hit inkommen skrift har pas-
toratet anfört följande: Nils Nilsson Schain hade vid flera
tillfällen anmodats borttaga stugan, som uppförts utan till-
stånd, men hade han icke efterkommit anmaningarna. Pastoratet
anhölle förty, att KMBfde måtte avkunna vräkningsdom, som tvingade
Nilsson Schain att nedriva stugan.

Över ansökningen har Nilsson Schain varit hörd och inom
förelagd tid hit inkommit med förklaring, däri han bestritt an-
sökning under uppgift bl.a., att byggnaden vore uppförd å om-
råde, varå lappar av ålder ägde rätt att uppehålla sig med sine
renar.

Lappfogden i länet har varit i målet hörd och avgivit ytt-
randen.

Sökanden har inkommit med påminnelser.

Vad sålunda och i övrigt i målet förekommit, har KMBfde
tagit i övervägande;

och enär av utredningen i målet måste anses framgå, att
ifrågavarande stuga med hänsyn till dess ändamål är jämförlig
med byggnad, som finnes omförmäld i 41 § 3 stycket lagen om
de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, samt att
Nils Nilsson Schain jämlikt bestämmelserna i nämnda paragraf
är berättigad att hava byggnaden uppförd å omförmäld plats,
finner KMBfde ej skäl bifalla ansökningen.

Svea hovrätt 30 dagar efter delf.

SBR

M. M af R

*Kompl med Storas och
Mo Dos undersök. från 1989*

RENBETESEFFEKTER PÅ SÅNFJÄLLET

Effects of Reindeer Grazing on Mount Sånfjället

Leif Kullman
Naturgeografiska institutionen
Umeå Universitet
901 87 UMEÅ

FÖRORD

Föreliggande rapport belyser hur de subalpina-lågalpina lavhedarna på Sånfjället har påverkats av renbete. Utredningen har utförts av docent Leif Kullman vid Umeå universitet på uppdrag och bekostnad av statens naturvårdsverk. Den kommer att utgöra underlag vid framtagandet av föreskrifter och skötselplan för den utvidgade nationalparken Sånfjället.

Författaren är ensam ansvarig för rapportens innehåll, varför detta ej kan åberopas som representerande naturvårdsverkets ståndpunkt.

Solna i januari 1989

Statens naturvårdsverk

SAMMANFATTNING

Lavmattorna på Sånfjället var obetydligt påverkade av renbete fram till mitten av 1970-talet. Fr o m denna tidpunkt har renvinterbetet ökat betydligt inom Sånfjället. Genom upprepad fotografering från fasta punkter på Sånfjället föreligger ett bildmaterial som tydligt visar att lavmattorna, som i huvudsak utgörs av *Cladonia stellaris* och *Cetraria nivalis*, har gått tillbaka betydligt mellan åren 1973/74 och 1986 genom påverkan av bete och tramp. Lavmattornas tillbakagång sammanfaller i tiden med det ökade vinterbetet av ren.

Slutsatsen av de resultat som presenteras i rapporten är att Sånfjällets unika lavhedar endast kan bevaras eller återställas genom att renbetningen vintertid reduceras mycket kraftigt.

Effects of Reindeer Grazing on Mount Sånfjället in Härjedalen.

SUMMARY

Mount Sånfjället in the southern part of the Swedish Scandes has been very little affected by reindeer grazing of lichens until the mid-1970's, when intensive winter grazing was initiated. By means of repeat photography from fixed points it was demonstrated that the lichen mats (predominantly *Cladonia stellaris* and *Cetraria nivalis*) declined between 1973/74 and 1986 as a response to grazing and trampling. The tree populations were not significantly influenced.

**Inventering av vegetationen och
renbetets inverkan på marker inom
Lofsdalens och Fjärdalens skifteslag**

**Nils H Höglund
Bo R Eriksson**

Svenska jägareförbundet 1976

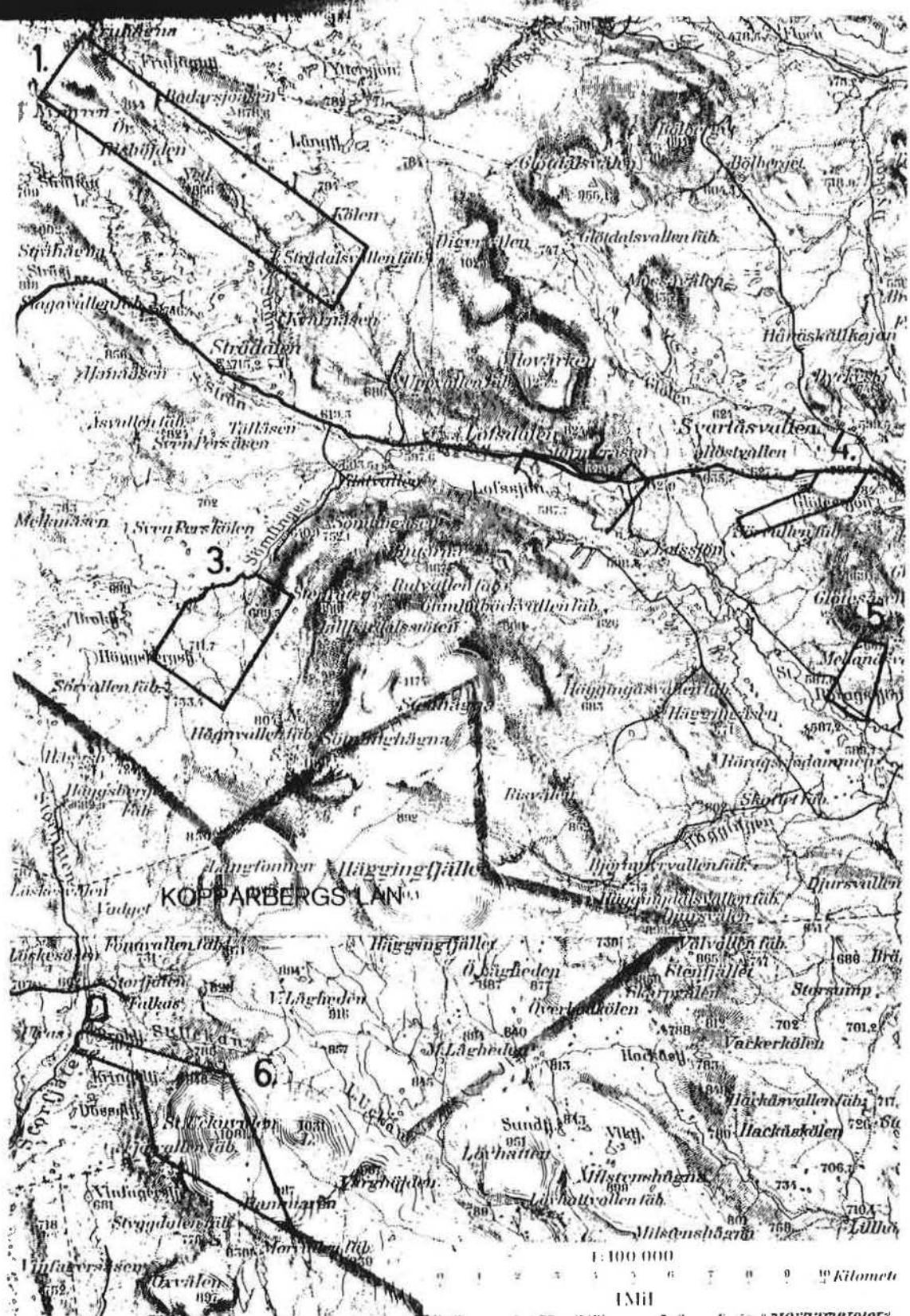
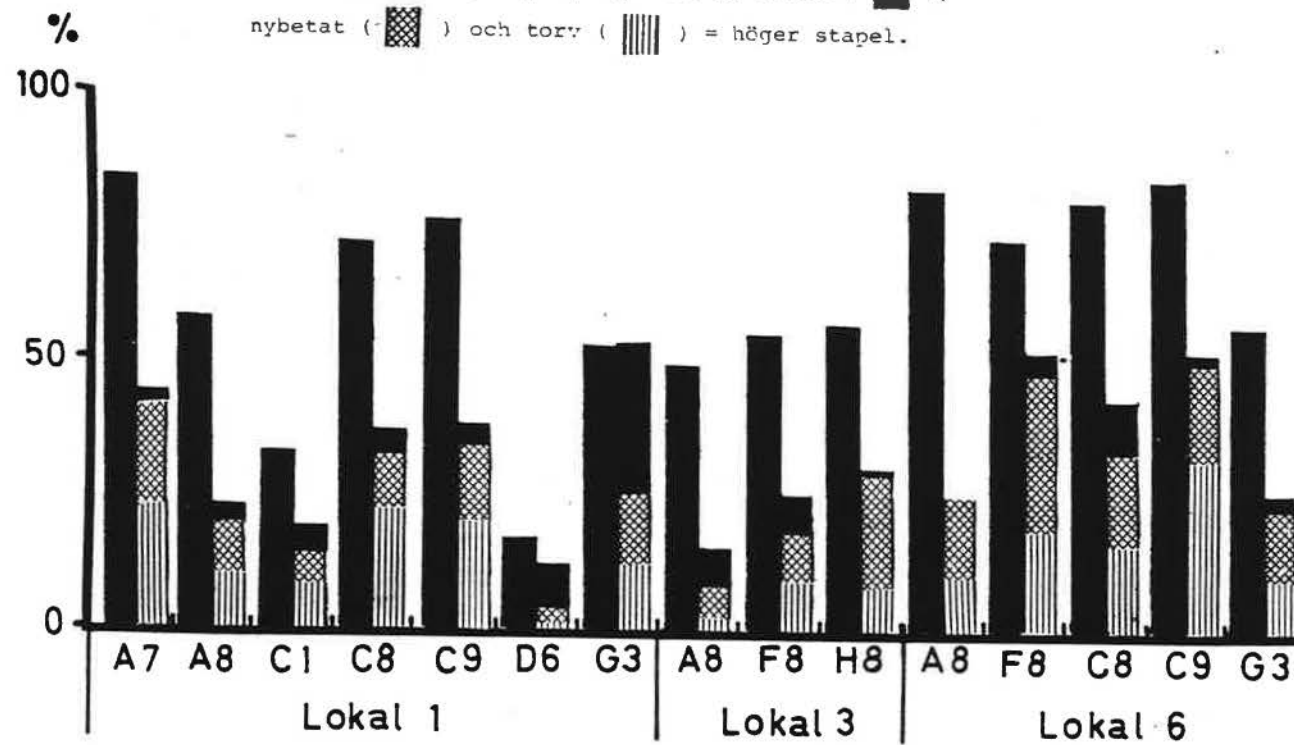

Fig. 34. Tillstånd hos lavar

Täckningsgrad i hypotetiskt orört bestånd = vänster stapel.

Täckningsgrad i provyta, uppdelat på orört (■),

nybetat (▨) och torv (▤) = höger stapel.

SAMMANFATTNING

De inventerade skiftena (lokalerna) ligger inom olika delar av området (se karta Fig. 1). Några av dessa (lokal 2, 3, 4, och 5) är belägna inom skogslandet medan två (lokal 1 och 6) huvudsakligen är belägna på högre nivå och därför till stor del utgörs av kalfjäll. Detta innebär att lokalerna varit olika känsliga för påverkan av renars tramp och betning.

Denna inventering, som utförts som en linjetaxering (längd 65,054 m) och en provytetaxering (649 analyserade provytor) visar att alla lokaler har utnyttjats mer eller mindre intensivt som renbete.

I nedanstående tabell redovisas de olika lokalernas skador förorsakade av renförekomst, Beteckningen "Betat" syftar på påverkan såväl av betning som tramp och avser hela biotopen (värden erhållna ur linjetaxeringen). Med "Orört lavbestånd" åsyftas den yta som tidigare varit täckt av lavar. "Total nedslitning" avser enbart skador på den del av biotopen som varit täckt av lavar.

Av tabellen framgår att tre av lokalerna är kraftigt nedslitna. På lokal 1 hade 73,6 % av det ursprungliga lavtäcket slitits ned till lavtorv eller bar jord. Den bara jorden upptar 20,5 % av hela lokalens areal.

På lokal 3 hade 71,9 % av det ursprungliga lavtäckets blivit nedslitet och bar jord blottlagts på 12,4 % av lokalens areal.

Lokal 6 uppvisade också mycket hård nedslitning i det att 71,7 % av det ursprungliga lavtäckets slitits ned till lavtorv och bar jord. En fjärdedel (25,3 %) av lokalens areal utgörs av bar jord.

Diagram över lavarnas tillstånd redovisas i Fig. 34.

Vad beträffar övriga lokaler så ger siffrorna för total nedslitning intryck av att skadorna är lindriga. Om man däremot studerar nedslitningen av det ursprungliga lavbeståndet finner man att 28,3 % av detta nedslitits på lokal 2. Motsvarande siffra för lokal 4 är 34,2 % och för lokal 5 hela 90,7 %. Dessa stora skillnader beror på att de känsliga, lavrika markerna upptar relativt liten areal på dessa lokaler.

Utmärkande för samtliga lokaler är att de flesta biotoperna förändrats genom den påverkan som förorsakats av ren. De största förändringarna har skett på de biotoper som har innehållit lav. På de flesta biotoper är det främst bottenskiktet som tagit skada. Mossorna har skadats främst genom tramp och lavarna genom såväl tramp som betning. Även om man vid första anblicken inte kan se några direkta skador på fältskiktet så kan det vara indirekt skadat genom de ändrade hydrologiska betingelserna, som skett genom lavtäckets minskning. Avdunstningen från markytan och det översta marklagret torde ha ökat. Ett tjockt lavtäckes magasinerar en betydande mängd vatten främst i gelelagret och förhindrar

därigenom att markytan och det översta marklagret skyddas från uttorkning så länge det i gelelagret finns vatten kvar som kan avdunsta. Dessutom torde temperaturen under starkt solsken aldrig bli så hög i en ljus lavmatta som i ytskiktet på blottlagd jord.

Ändringarna i de hydrologiska förhållandena yttrar sig också i förändrad vattenföring i åar och bäckar. Vattenföringen strax efter regn har ökat medan densamma under torrare perioder har minskat kraftigt.

Exempel på indirekta skador på fältskiktet utgörs ljungen på biotop C 8 (nedsliten lavljunghed) bl a på lokal 1. Ljungen är där lång, gles och tanig (Fig 17), vilket förmodligen kan tillskrivas uttorkning och i viss mån tramp. Det glesa fältskikt som förekommer bl a på biotoperna A3, A9, F2 och F8 (Fig 35) på flera av lokalerna torde tillskrivas samma fenomen.

Beräknad tid för lavskiktets återhämtning

Man brukar indela lavarnas levnadstid i tre stadier. Ackumuleringsstadium (uppbyggnadsperioden), 10-15 år, tillväxtstadium (underhållningsperioden), 10-100 år samt det sista stadiet, perioden för förintelse, 10-20 år. Variationer förekommer mellan arter och lokaler. En av de mest senvuxna är fönsterlaven (*Cladonia alpestris*).

När det gäller lokalerna 1 och 6 har lavmattorna varit 10-15 cm tjocka. Tillväxten för renlavarna är under tillväxtstadiet 3-5 mm per år. Det tar således 30-65 år innan lavtäcket kan bli lika tjockt som tidigare. Dessutom försvåras återbesättning på stora ytor genom uppkomna erosionsfenomen. Uttorkning har lett till ett glest fältskikt som inte nämnvärt kan skydda små lavbitar från att blåsa bort. Avsaknad av lavmattor på stora ytor torde ha samma effekt. Trolig tid för återhämtning 40-100 år.

Lokalerna 2, 3, 4 och 5 ligger i skogslandet där lavmattorna varit 15 cm tjocka (tex norr om Glöte). Tillväxt för renlav i skogslandet 4-5 mm per år. Återbesättning försvåras av kala ytor och glest fältskikt. Trolig tid för återhämtning 50-70 år.

1975-12-16

P M angående inventering av renskadad skog

På uppdrag av hemmansägaren Erik Backman, Lofs dalen, har skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län genom undertecknad förrättningsman Arne Sännemark, under juni månad 1975 utfört föreliggande inventering, som avser att utröna omfattningen av skador på växande skog orsakade av betande renar. Undersökningen har utförts tillsammans med fil mag B Eriksson, Västerfärnebo, vilken gjort inventering för fastställande av olika biotopers utbredning och deras påverkan av renbete. Följande fastigheter omfattas av undersökningen:

Del av Lofs dalen	25:1 och 1:44	lokal 2
"	25:1	" 3
"	Glöte 7:8 sk 1	" 4
"	7:8 sk 2	" 5
"	Fjät dalen 13:5 2 skiften	" 6

Inventeringen har skett genom utläggande av cirkelytor med 4 m (3,986) radie = 50 m², med en yta på var 100:de meter och med 600 m avstånd mellan linjerna. Linjernas ungefärliga sträckning och fastigheternas belägenhet framgår av bifogade kartskisser. Sammanlagt har på prod mark, som totalt omfattar ca 1100 ha, utlagts 179 st ytor.

Inom varje provyta har sådana skador (dels äldre, dels av senare datum) som bedömts vara förorsakade av renar noterats och träden klassats enligt följande system:

- 0 oskadade träd
- 1 lätt skadade träd
- 2 svårt skadade träd
- 3 döda träd

Med lätt skadade träd avses skog där skadorna består av enstaka brutna grenar och/eller smärre stamskador.

Till svårt skadade träd hänföres dels träd med mer än 1/3 av grönkronan skadad, dels träd med totalskadat toppskott och/eller stamskador av sådan art att trädets fortsatta utveckling hämmas.

Dessutom redovisas materialet fördelat på träd mindre respektive större än 2 m höjd samt per beståndsåldersklass.

Samtliga skadade (och oskadade) träd inom varje provyta har redovisats utan hänsyn till om det gäller huvudstam eller stam som i en tänkt röjning skall bort.

SAMMANSTÄLLNING

Fastighet	Lokal	Träd- höjd	Oskadad skog %	Lätt skadad %	Svårt skadad %	Död skog %
Lofsdalen 25:1, 1:44	2	< 2 m > 2 m	88 98	12 1	2 1	- -
Lofsdalen 25:1	3	< 2 m > 2 m	72 96	13 2	11 2	4 -
Glöte 7:8 skifte 1	4	< 2 m > 2 m	90 100	10 -	- -	- -
Glöte 7:8 skifte 2	5	< 2 m > 2 m	94 100	3 7	- -	3 -
Fjättdalen 13:5	6	< 2 m > 2 m	23 96	39 2	15 2	23 -

Som framgår av ovanstående sammanställning och närslutna bilagor är skadorna på träd över 2 m höjd av mindre omfattning inom samtliga lokaler. Skog under 2 m uppvisar däremot högre skadefrekvens, framför allt inom lokal 6, Fjättdalen, där andelen skadad skog uppgår till sammanlagt 77 % av antalet träd under 2 m. I detta sammanhang bör påpekas att skador som orsakats under tidigare år på plantskog (1-5 år), med döda plantor som följd, ej har varit möjlig att fastställa vid denna inventering.

Här bör observeras att bilagans sammanställning över åldersklasser avser totala antalet träd/ha inom respektive klass, medan de skador som redovisas förekommer nästan enbart på plantor och unga träd i underbeståndet.

Vid fältarbetet har dessutom skadornas omfattning med hänsyn till bonitetsklass noterats. Då skadorna synes vara tämligen jämt fördelade oberoende av bonitet har sådan sammanställning ej gjorts.

Enligt uppdrag

Per-Uno Lundqvist
Per-Uno Lundqvist

Arne Sannemark
Arne Sannemark

Bilagor: Fördelning på trädslag och skadeklass samt fördelning på beståndsmedelålder och skadeklass, en bilaga för varje lokal

SNV PM 358

Förvildade tamrenars inverkan på vegetationen inom Lövhögsområdet

**Nils H Höglund
Bo R Eriksson**

STATENS NATURVÅRDSVERK/Forskningssekretariatet

FÖRVILDADE TAMRENARS INVERKAN PÅ VEGETATIONEN INOM LÖVHÖGSOMRÅDET

Fil dr Nils H Höglund och Fil kand Bo R Eriksson

Sammanfattning

På gränsen mellan Härjedalen och Dalarna, inom Lillhärads och Särna socknar, ligger Lövhögsområdet. Det utgör en del av ett ca 40 000 ha stort och från närliggande fjällmarker isolerat lågfjällsområde. Inom detta område utlades en yta på ca 8 000 ha, där årliga inventeringar av häckfågelbeståndet av framför allt dalripar skett sedan 1964. Nämda år företogs också en biotopbeskrivning av området att tjäna som grund för studier av dalripans ekologi med särskild hänsyn till biotopval och ripbonitet. Detta för att om möjligt söka höja denna genom olika praktiska åtgärder.

Tidigare hade markerna ända sedan vildrenens dagar icke betats av ren. I början av 60-talet uppenbarade sig förvildade tamrenar här och var. Markerna var dock till synes opåverkade av de fåtaliga renar som uppträdde det år biotopbeskrivningen gjordes. Antalet renar har sedan dess oupphörligt ökat för att slutligen uppgå till flera tusen. Detta har medfört en mycket hård nedslitning av vegetationen. För att få ett begrepp om den uppenbara miljöförstörelsens omfattning företogs sommaren 1972 en ny biotopbeskrivning enligt samma metoder som 1964.

Nedslitningen har varit så hård, att biotoperna förändrats. Hedmarken, som utgör en stor del av arealen, är särskilt hårt påverkad. Lavheden t.ex., som varit unik, är nu till över 90% nedsliten. Även i delar av skogsmarken, som t.ex. björkskog med lavar, har fältskiktet nedslitits så hårt, att de lavtäckta delarna är sällsynta.

Hedmarkerna har förändrats såväl till typ som areal. Erosionsfenomen uppträder inom stora arealer. Uttorkning har skett. Hjortronmossar har i vissa lägen övergått till den torrare "tel"-typen. Omfattande skador på fjäll- och dvärgbjörk har konstaterats. Av tallar av mellan 0,5 och 2 meters höjd var ca 60% döda eller dödande genom fejning och tramp. Förändringar i faunan har skett.

INLEDNING

Lövhögsområdet är beläget på gränsen mellan Dalarna och Härjedalen. Se fig. 1. Det utgöres uteslutande av lågfjäll av vilka det högsta, Vedungen, har uppmätts till 1016 m.ö.h. De övriga, Milstenshogna och Lövhatten, är ca 900 resp. 950 m. Den sydligaste utlöparen är Gråheden, som når något över 700 m. Trakten Lövhögsområdet är den sydöstra delen av det isolerade fjällområde, som bildar vattendelaren mellan Dalälven och Ljusnan. Lövhögsområdet avvattnas till största delen genom Stor- och Lillhärjeån, vilka efter sammanflöde rinner ut i Ljusnan.

Sjöar saknas helt. Tjärnar och smärre vattensamlingar finnas sparsamt, företrädesvis på Milstenshogna.

Klimatet är av kontinental typ, beläget i norra delen av det av Ångström beskrivna området K₁.

Faunan har tidigare utförligt beskrivits av Höglund, Fauna och Flora, 65,137, (1970). Olika växters förekomst och frekvens framgår av denna redogörelse. Något om florán bör dock i korthet nämnas här enär den varit unik för vårt land, säkerligen för hela Norden. I en artikel i Svenska Hjortdjur, sid 945, 1958 (Bokförlaget Gothia AB, Göteborg) skrev Höglund bl.a. "Särdeles allmänt förekommer lavar, i synnerhet renlaven, vilken på bl.a. Vedungsfjällets hjässor växer i sådan mängd, att den helt täcker marken. Även på de övriga fjällen förekommer denna lav allmänt. På grund av att betning av renar icke förekommit, har den fritt fått växa, vilket förklarar den numera rikliga förekomsten. Ännu torde det dock förekomma att en del renlav, t.ex. på Milstenshogna, tillvaratages för hjälputfodring av kreatur vintertid." Området var ett av den vilda fjällrenens sista hemvister i vårt land. Den utrotades någon gång på 1870-talet.

Ägoförhållandena är sådana att den största delen av Lövhögsområdet äges av Bergvik och Ala AB, Olov Eriksson i Lillhärjeåbygget och några andra, privata markägare inom den del som hör till Lillhärjeds socken. Den del av området, som ligger inom Dalarna disponeras helt av Domänverket. Denna del hör till krp Östra Fjäten av Särna revir. Inom detta område har sedan 1940-talet bedrivits studier över dalripans ekologi. Som ett led i dessa undersökningar gjordes en beskrivning av olika biotoper sommaren 1964. Detta möjliggjordes genom att medel ställdes till förfogande av dåvarande viltforskningsrådet.

Beskrivningen utfördes av fil.lic. Yngve Espmark, fil.mag. Finn Stålfelt och dr. Nils H. Höglund. Avsikten med denna beskrivning var att söka få närmare kännedom om biotoperna hos dalripan under olika årstider. Med denna kunskap beräknades det vara möjligt att få en uppfattning om ripboniteten och därmed eventuella möjligheter att genom åtgärder förbättra densamma.

Vid den tiden kunde icke förutses - tyvärr - att området skulle invaderas av mer eller mindre förvildade tamrenar. I så fall skulle beskrivningen ha gjorts med tanke härpå. Antalet renar var under de första åren därefter endast ett fåtal, men antalet har oupphörligt ökat och har under de senaste åren antalet uppgått till flera tusen. Renarna har uppehållit sig inom området och angränsande marker under hela året. Som en följd härav har markvegetationen slitits ned så hårt att man svårligen kan tänka sig hur området var för tio år sedan. Nedslitningen har fått följder, både direkta och indirekta, som är svåra att bedöma. Vattenavrinningen har blivit en annan och markerna torkar ut. En negativ inverkan på faunan har också kunnat iakttagas. De studierna berörs icke i denna redogörelse.

Som en följd av denna miljöförändring ansågs det angeläget att få en uppfattning om vad som inträffat. Det var också ett sällsynt tillfälle att studera hur ett allt för vårdslöst exploaterande av mark på mycket kort tid kan förändra oersättliga naturvärden.

Efter framställning till Naturvårdsverket erhöles medel till en förnyad beskrivning av området enligt samma metoder, som tidigare. Medel tillskötts också av Domänverket och Svenska Jägareförbundet. Arbetet utfördes under juni och juli månader 1972. Deltagare i detta var fil.kand. Bo Eriksson, Uppsala, fil.lic. Kristina Warenberg, Umeå universitet, fil.lic. Paavo Rajala, Helsingfors, fil.stud. Esa Niemelä, Helsingfors, dr. Nils H. Höglund, Göran Bergman, Malung och Lars Fahlberg, Delsbo. Dessutom besöktes arbetsplatsen under några dagar av fil.dr. Vidar Marcström, Uppsala.

Förf. vill framföra ett varmt tack till deltagarna i fältarbetet samt till Göran och Ulla Nilsson, Uppsala, för den statistiska behandlingen av materialet. Till Bergvik och Ala AB riktas ett uppriktigt tack för vänligheten att låta oss använda gården Lövhögen som förläggning för taxeringslaget under hela arbetstiden.

BESKRIVNING AV BIOTOPER OCH DERAS FÖRDELNING INOM UNDERSÖKNINGS-
OMRÅDET VID LÖVHÖGEN 1964. (Efter arbete utfört av Y Espmark,
N H Höglund och F Stålfelt)

Här redovisade inventering av biotopernas sammansättning och fördelning inom undersökningsområdet har utförts för att erhålla en objektiv beskrivning av vegetationen inom området. Arbetet skulle också möjliggöra preferensundersökningar beträffande t.ex. dalripans uppehållsplats, boplatz och näring.

Vegetationssammansättningen inom biotoperna har analyserats genom provytor, medan frekvensen av olika biotoper undersökts genom linjetaxering.

Metodik och material

Undersökningsområdet inritades på karta i skala 1:50 000. Centralt i områdets längdriktning inlades en baslinje. Vinkelrätt från baslinjen och mot områdets begränsningslinjer drogs taxeringslinjerna (Fig. 2). I terrängen utmärktes baslinjen och taxeringslinjernas utgångs- och avslutningspunkter med numrerade pålar.

Genom att baslinjen lades i den fjälldal, som sträcker sig genom området, kom taxeringslinjerna att löpa från de lägst till de högst liggande partierna. Detta är en fördel ur taxeringssynpunkt, då vegetationen till stor del karakteriseras av höjdläget, och därmed många korsningar mellan taxeringslinjerna och biotoperna erhålles.

Kortfattade beskrivningar upprättades i förväg av alla kända biotoper. Komplettering skedde under taxeringens gång genom beskrivningar av påträffade nya biotoper.

Taxeringslinjerna följdes med hjälp av kompass. Vid varje biotopgräns gjordes en avpålning, och linjelängden över den genomgångna biotopen uppmättes till närmaste meter med 50-meters måttband.

Oberoende av biotopmätningarna skedde avpålning var 100:de meter. Från dessa punkter utlades två provytor för analys av vegetationen. Den ena ytan uttogs med en cirkelrund järntråd, som begränsade 1/4 kvadratmeters yta, och den andra ytan genom stegning 5 m x 5 m. Alla provytor utlades i förutbestämd riktning. Om hela provytan inte rymdes inom den biotop, där avpålning gjorts, utlades den i motsatt riktning mot den förutbestämda.

Skador på tallplantor inom ett starkt renbetat område i Hede socken

Av Tore Arnborg

Undersökningsområdet är beläget omedelbart väster om Mittån och några km norr om Ljusnan vid *Honden* i Hede socken, Härjedalen. Skogen tillhör ett antal fastighetsägare i Långåskans.

Avsikten med de undersökningar, som utförts inom Hovdenområdet, var att få en *uppfattning om graden av renskador inom ett skogsvårdsområde*, där skador påtalats och ersättningsanspråk gentemot lappväsendet framställts. Arbetet gjordes på uppdrag av skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län.

Undersökningar av detta slag ha tidigare icke utförts inom länet. Liknande studier gjordes av *Undén* inom Norrbotten år 1930—31; en härför till Kungl. Domänstyrelsen lämnad redogörelse har icke publicerats men genom skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län har jag fått tillfälle taga del av densamma. En del andra uppgifter och studier av renarnas skadegörelse finnas här och var i litteraturen; några av dessa komma nedan att citeras.

Betr. problemställningen och förhistorien till undersökningen kan anföras:

I en skrivelse till Länsstyrelsen i Jämtlands län, undertecknad Östersund i Lappfogdekontoret den 2 juni 1950, Ake Wikman, framhålls: "Från södra delen av de under Länsstyrelsen lydande renskötselområdena ha vid olika tillfällen från markägare framförts klagomål beträffande av renar förorsakade skador å ungskog. Sålunda föreligga för närvarande från Långå by i Hede socken krav å sammanlagt cirka 22.800 kronor mot Mittådalens lapphy för skador å ungtallbestånd, enligt uppgift förorsakade av renar. Liknande påståenden hava framförts från markägare inom bl. a. Vemdalens och Idre socknar, vilka påståenden dock ännu icke efterföljts av krav å ersättning. Från norra delen av länet däremot hava hittills icke inkommit varken krav å eller uppgifter å sådana skador. Jag har ej heller i samtal med markägare under tjänsteresor i sistnämnda trakter erhållit uppgifter, som tyda på skador av nämnvärd omfattning. Detta kan bl. a. tolkas så, att uppfattningen om renarnas inverkan på skogen är delad bland markägarna. I samband därmed förtjänar emellertid framhållas, att lapparnas sedvaneräلت synes på många håll vara tvistig, bl. a. inom Vemdalens, Hede och Idre socknar, från vilka platser även — som ovan nämnts — skador rapporterats. — — —

Under återopande av det anförda och då det bl. a. för skapande av ett gott förhållande mellan lappbefolkningen och den bofasta befolkningen får anses vara av synnerlig stor vikt att även frågor av här ifrågavarande beskaffenhet bliva allsidigt belysta, får jag vördsamt anhålla, att Länsstyrelsen ville göra vederbörlig framställning om snar utredning härutinnan."

I en skrivelse till Konungen den 19 juni 1950 hemställde Länsstyrelsen i Jämtlands län, att Kungl. Maj:t måtte föranställa om en "utredning rörande renarnas skadegörelse å skog".

I en skrivelse till Kungl. Skogsstyrelsen av den 13 oktober 1953 anhöll skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län, att skogsstyrelsen måtte understödja länsstyrelsens framställning och tillfogar: "Tidigare har icke försports eller kunnat konstateras några skador av betydelse, förorsakade av ren, men renstammen har på senare år ökat i den omfattningen, att skadorna nu i vissa fall bliva betydande, och markägarna finna i vissa fall meningslöst att vidtaga kulturåtgärder och t. o. m. motsätta sig sådana, då resultatet äventyras genom dessa skador."

Vissa synförrättningar rörande skadegörelse hade föregått dessa skrivelser. I ett syneprotokoll av den 9 juli 1949 hade det beträffande Hovden-området framhållits, "att, därest renarna jämväl i fortsättningen komma att betas å trakten, det icke kan anses lämpligt eller tillrådligt att anslag beviljas, enär uppdragen kultur måste vara dömd att bliva förstörd av renarna."

I avvaktan på en allmän utredning tog distriktsjägmästare Stig O. Lindberg 1954 initiativet till den här redovisade detaljundersökningen. Författaren erhöll i sin egenskap av vetenskaplig ledare för Sällskapet för praktisk skogsförädling skogsvårdsstyrelsens uppdrag att utföra undersökningen.

En undersökning av mera generell art inom Jämtlands län bör direkt hopkopplas med en utredning beträffande sedvanerätten inom olika delar av länet; i denna fråga har jag icke anledning uttala mig. Om lapparnas rätt till renbete ger följande citat en viss antydning:

"Lapparnas rätt till renbete regleras av bestämmelserna i renbeteslagen den 18 juni 1928. Inom Jämtlands län, där endast fjällrenskötsel drives, få sålunda lapparna uppehålla sig med sina renar å renbetesfjällen samt under oktober—april månader inom de s. k. sedvanerättstrakterna, d. v. s. de områden utom nämnda fjäll, som lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar. Emellertid kan enligt renbeteslagen i vissa, nedan angivna undantagsfall inskränkning ske i dessa lapparnas betesrättigheter. Så må Kungl. Maj:t, då renbetning inom visst område i renbetesfjäll eller sedvanerättstrakter befinnes vara i synnerlig mån betungande för den jordbrukande be-

Fig. 1. Från Hovden-området. Renantalet i trakten vintern före undersökningen varierade enligt uppgift mellan 100--1.500 st. Arnborg foto 6/4 1954.

folkningen, förordna att området ej vidare skall begagnas för renskötsel, i vilket fall annat lämpligt område skall anvisas lapparna. Där det med hänsyn till renbetes bevarande eller eljest för renskötselns behov prövas nödigt kan vidare länsstyrelsen förordna att å viss trakt inom renbetesfjäll eller sedvanerättstrakt betning av renar må äga rum allenast i begränsad omfattning eller ock skall tills vidare eller för viss tid upphöra. I övrigt ankommer det icke på Länsstyrelsen eller annan administrativ myndighet att påbjuda marks undantagande från renbetning." (Brev till länsskogsvaktare Otto Fladvad, undertecknat Östersund i landskontoret den 5 dec. 1950. Torsten Löfgren.)

Planläggning och fältstudier

Efter orienterande undersökningar vid besök tillsammans med distriktsjägmästare Stig O. Lindberg och länsskogsvaktare Arne Sundvissén i april 1954 och med dessa och skogs-

Fig. 2. Provyta I. Åkebrand foto 10/7 1954.

Fig. 3. Provyta II. Åkebrand foto 10/7 1954.

Fig. 4. Provyta V. Åkebrand foto 10/7 1954.

Fig. 5. Provyta VI. Åkebrand foto 10/7 1954.

mästare Verner Åkebrand i juni samma år utfördes fältarbetet av den sistnämnde under två veckor i juli månad 1954.

Med den här lämnade korta redogörelsen vill jag ge utgångsläget 1954 för fortsatta undersökningar, närmast en revision omkring 1960. Hela undersökningsområdets areal är ca 300 hektar. De utförda undersökningarna inriktades på

Fig. 6. Sparkfläck med oskadad tallplanta. Arnborg foto 6/4 1954.

1. en inventering av redan åsamkade skador inom fyra provytor om 25×25 m — provytorna I, II, V och VI (se fig. 2—5) — och bearbetning av detta material samt

2. utläggande och iordningställande av inhägnade provytor för framtida jämförande studier.

De inventerade ytorna V och VI utgöra ett par jämförbara provytor. På ett annat hygge inom undersökningsområdet inmättes de två ytorna III och IV.

Av jämförelseytorna har en på varje hygge fredats från renbetning genom ett 2,0 m högt nätstängsel och de övriga två lämnats ostängda. För att förhindra en eventuell psykologisk effekt av ett stängsel ha ytorna utlagts på ett avstånd av 25—30 meter från varandra. Ytorna ha också lagts så att ungefär samma besåningsbetingelser beträffande fröträd anses föreligga. För att i

Fig. 7. Sparkfläck med skadad men ännu levande planta, Arnborg foto 6/4 1954.

någon mån söka klarlägga avverkningsavfallens inverkan på renbetningen har halva delen av dessa jämförande provyor rensats från avfall. Vidare ha också alla undermåliga och skadade samt förväxande plantor bortrensats på ett par av ytorna (provytorna III och IV).

De fyra inventerade provytorna (I, II, V och VI) ha detaljundersökts med notering, uppmätning och analys av samtliga plantor.

Inom undersökningstrakterna vid Hovden ha tre större skade-

faktorer på tallplantorna med säkerhet kunnat fastställas, nämligen:

1. renskador
2. svampskador
3. insektsskador.

Renarna skada de små plantorna genom slag av sina klövar, när de krafsa efter renlav samt genom att under förflyttning

Fig. 8. Fejningsskadad planta, som dött av skadorna.
Åkebrand foto 10/7 1955.

trampa sönder plantorna, särskilt när dessa äro frusna och sköra. Då en frisk planta brytes i hård kyla, blir brottytan tvär och skarp; plantan verkar avklippt. *De större plantorna* bli utsatta för åverkan genom att renarna bryta sönder dem vid fejningen av sina horn. Spark- och trampskadorna äro mycket svåra att särskilja, varför de sammanslagits till en skadegrupp. De renskadade plantorna ha därför vid bearbetningen förts till två grupper, nämligen 1) *tramp- och sparkskadade* samt 2) *fejningskadade*.

Fig. 9. Renskadad planta, som senare dödafs av snöskytte.
Åkebrand foto 10/7 1954.

Fig. 10. En genom sparkning eller trampning skadad tallplanta, som efter
skadegörelsen börjat växa i buskformig typ. Åkebrand foto 10/7 1954.

Slutligen ha, fig. 19—22, de renskadade, icke utvecklingsbara samt de av ren dödade plantorna delats i två grupper, nämligen sådana som åsamkats 1) tramp- och sparkskador och 2) fejnings-skador.

Beskrivning av provytorna och skadorna på dessa

Den del av Hovden-skogen, inom vilken provytorna ligga, övergicks av en avverkning 1936. Stubbar efter betydligt äldre huggningar finnas i relativt stort antal. Inom området med provyta II avverkades på nytt 1945 och på delen med provytorna V och VI togs ett antal fröträd 1954. Fig. 2—5 visa provytorna.

Marken utgöres av en relativt stenfri morän, täckt med lavar och ljung. Lavarna (*Cladonia rangiferina*, *C. silvatica* och *C. alpestris*, bägarlavar, *Cetraria islandica*, *Stereocaulon* m. m.) dominera men fläckvis finnes en riklig ljungvegetation med inblandade lingon och kråkris. Lavtäcket är nedtrampat och söndersparkat och bär vittne om en intensiv renbetning. Här och var men mycket sparsamt förekomma sparkfläckar med blottad mineraljord.

Ett försök att genom taxering uppskatta täckningsgraden av markvegetationen samt arealen sparkfläckar med blottad mineraljord inom provytorna gav till resultat, att *ljung och ris* i procentuell täckning inom provytorna varierade mellan 29 och 44 %, *lavarna* täckte i den lavfattigaste ytan 55 och i den lavrikaste 70 %. *Mossorna* spelade mycket liten roll med täckning omkring eller under 1 %. *Nakna jordfläckar*, av allt att döma sparkfläckar av ren, höllo sig omkring 0,01 %.

Genom Renforskningsens försorg utlades hösten 1955 25 st. småprovytor à 1 m² dels inom en av provytorna, dels utanför. Förutom en vegetationsanalys gjordes mätningar av lavarnas höjd för att genom senare registreringar få en uppfattning om deras tillväxthastighet. Inom vissa ytor bortplockades alla lavar för studier av kolonisationen.

Med välvilligt tillstånd från jägmästare S k u n c k e kan jag återge följande från dessa undersökningar:

Inom provytorna täckte ljungen i genomsnitt 20 % av arealen, lavarna 77 % och övrig marktäckning 3 %.

Tolkning av resultaten

Som exempel på *föryngringens utveckling och tillstånd* välja vi plantmaterialet i provyta I (fig. 11). Efter avverkning 1936 är resultatet av en nära 20-årig föryngringstid:

Antalet utvecklingsbara plantor i åldern 1—5 år, vilka ej nått 10 cm:s höjd, var ca 22.000 per ha, medan 4.000 icke utvecklingsbara och döda kunde föras till denna ålders- och storleksgrupp. De något större plantorna, sådana som efter 1945 nått över 10 cm voro till antalet endast ca 2.500 per ha, varav ca 750 döda eller icke utvecklingsbara. Allt övrigt plantmaterial visade en helt annan bild så till vida att grupperna oskadade och utvecklingsbara voro mindre än grupperna döda och icke utvecklingsbara inom varje åldersklass. Sålunda var hela materialet av utvecklingsbara plantor, som bedömts ha kommit under första 10-årsperioden efter avverkningen 1936 endast ca 1.200 per hektar, medan antalet döda och icke utvecklingsbara plantor från samma period var omkring tre gånger så stort. Detta senare antal skulle utan fara för överdrift kunna fördubblas, alldenstund under denna tioårsperiod ett stort antal döda plantor försvunnit. *Plantavgången har alltså varit så stor, att föryngringen från en tioårig föryngringstid icke på långt när är nöjaktig och ännu efter 18 år icke säkerställd.*

Se vi vidare på *orsakerna* till skada och död, sid. 376, fig. 15, framgår, att renskadorna äro betydande och övervägande på de minsta plantorna, medan undersökningarna av de större, och äldre tyda på att övriga skador, främst snöskytte, skadar och i varje fall dödar mera än vad renarna göra.

Vad slutligen *renskadorna* beträffar, sid. 378, fig. 19, ha inom provyta I de yngsta plantorna och äldre plantor intill 20-åriga bedömts skadade av spark och tramp. Från och med 12 år gamla plantor äro skadade genom fejning. Påfallande är, att så stor del av de fejade plantorna äro döda.

Den intresserade kan på sätt som ovan studera övriga diagram.

Tab. 1. Plantmaterialets fördelning i skadegrupper
Provyrtornas (I, II, V och VI) material omräknat till 1 ha
 (Provyrtornas sammanlagda areal 0,25 ha)

S k a d e - g r u p p		Hela plant- materialet		Plantmateri- alet över 10 cm i höjd		De icke ut- vecklingsbara och döda plantornas fördelning	
		oskada- de och utveck- lings- bara plantor	icke utveck- lingsba- ra och döda plantor	oskada- de och utveck- lings- bara plantor	icke utveck- lingsba- ra och döda plantor	samt- liga plantor	plantor > 10 cm
Renskadorn	st		3.452		1.252	3.452	1.252
	%		9,6		17,4	36,0	27,9
Renskadorn i komb. med andra skadorn	st		542		542	542	542
	%		1,5		7,5	5,7	12,1
Älgskadorn	st		25		25	25	25
	%		0,1		0,3	0,3	0,6
Insektsskadorn	st		700		700	700	700
	%		1,9		9,8	7,3	15,6
Svampskadorn	st		915		915	915	915
	%		2,5		12,8	9,5	20,4
Svamp-ochinsekts- skadorn	st		98		98	98	98
	%		0,3		1,4	1,0	2,2
Övriga skadorn	st		1.873		473	1.873	473
	%		5,2		6,6	19,5	10,5
Andra defekta plan- tor	st		1.980		480	1.980	480
	%		5,5		6,7	20,7	10,7
Oskadade och ut- vecklingsbara pl.	st	26.488		2.688			
	%	73,4		37,5			
Summa	st	26.488	9.585	2.688	4.485		
	%	73,4	26,6	37,5	62,5		
Totalt	st	36.073		7.173		9.585	4.485
	%	100		100		100	100

I tabell 1 torde särskilt kolumnen längst till höger vara värd en viss uppmärksamhet. Av icke utvecklingsbara och döda plan-
 tor över 10 cm ha 30—35 % skadats av ren. Svamp- och insekts-
 skadorn nå tillsammans något högre. — Antalet utvecklingsbara
 plantor över 10 cm är på de fyra ytorna tillsammans i genomsnitt

Tidigare undersökningar

För att något belysa tidigare uppfattning om renskador skall här ges några citat:

År 1888 redogör E. F. Groth i Tidskr. för skogshushållning för renens skador på skogen och 1893 sammanfattar och kommenterar Th. Örtenblad i Domänstyrelsens berättelse detta ämne, som då var (och ännu är) "lika ömtåligt som omtvistadt". Örtenblad skriver, att "Renen skadar smärre skogsplantor under betningen, dels då han med sina i kanterna hvassa klöfvar uppskrapar renlafven, dels genom att i snön nedtrampa plantorna. Efter slutad betning lägga renarna sig på snön, som deraf hoppackas; och af djurens kroppsvärme bildas i legan likasom en isskorpa, hvari förefintliga plantor blifva nedböjda och fastfrusna." Vidare: "Det är i främsta rummet skogsrenarna, som under perioden för hornfejningen blifva skadliga i skogarna", och sammanfattar "Af det anförda torde framgå, att renen bortsparkar, skadar och nedtrycker skogsplantor å betesplatser i skogarna, att han genom hornens fejning dödar mera försigkommen återväxt samt att träd uteslutande för renens skull fällas ända upp i barrskogsränsen".

Örtenblad anser alltså, att renen skadar återväxten och stöder detta på att "de lokaler, som ofta äro utsatta för renhjordarnes invasion, sakna duglig återväxt, medan ungskog uppspirar å likartade växtplatser, som icke eller i mindre grad äro utsatta för renen, som i hufvudsak skadar skogsåterväxten". Men Örtenblad framhåller också att skadorna "någon gång uppskattats för högt. Sålunda anser jägmästaren O. Vesterlund renen vara 'en af ungskogens farligaste fiender af såväl tama som vilda däggdjur, kanske det allra skadligaste, måhända icke ens geten undantagen' (Skogsvännen i h. 1892)".

A. Holmgren omnämner 1912, att han i Norrbotten gjort iakttagelser över renens skadegörelse på tallplantor, men att han har "i allmänhet funnit den av mindre betydelse". Holmgren påtalar, att tallplantorna ha många andra skadegörare men anser, att renen genom hornfejning på vissa områden kan göra "betydande skador".

Från Norge föreligger en hel del strödda uppgifter. Sålunda säger A. Barth (1915) ang. renen i Tromsø, att den där förorsakar stor ödeläggelse genom hornfejning och tramp på återväxten i tallskogarna. Enligt Ruden skulle renarna i Nordnorge genom fejning åstadkomma kännbara skador.

Från norra Finland uppger Renvall, att han i Enare och Utsjoki funnit att renbetningen där är en påtaglig orsak till skogsgränsens sänkande, genom att praktiskt taget all tallskogsföryngring skadas av ren. E. Stjernvall påstår 1914 från Nordfinland: "Att sedan gammalt hava renarna, dessa skogens halvvida djur, trampat ner föryngringen, skoningslöst likt Attilas hästtravare". Den finska renbeteskommissionen påtalar särskilt fejningens inverkan och vill till betesplatser anvisa de skoglösa fjällmarkerna och föreslå en obligatorisk vallning av renarna året runt. I "Den svenska renbeteskommissionens af 1913 handlingar" finnas inga uppgifter angående renskador inom barrskoglandet.

Från Finland har V. T. Aaltonen publicerat omfattande undersökningar av renskador i sitt arbete "Om den naturliga föryngringen av hedskogarna i finska Lappmarken". I ett på svenska av lappfogden Hedbäck gjort sammandrag konstateras i sammanfattningen bl.a.: "Renbetningens inverkan på skogarnas återväxt är uteslutande av hämmande natur". — "På de undersökta områdena har renbetningen åtminstone ännu icke medfört några väsentliga olägenheter. Om skogens återväxt av någon anledning är särskilt svag, bli även mindre

skador av förhållandevis stor betydelse, under gynnsamma betingelser äro t.o.m. större skador mindre kännbara". "Storleken av de skador, som åstadkommas vid renarnas grävning, beror av lavmängdens riklighet i förhållande till renarnas antal; ju sämre betet är för renarna, desto mera kännbara äro skadorna och tvärtom. Fejningsskadorna äro lätt igenkännbara och förekomma överallt, men sällan i sådan omfattning — även då endast på mindre fläckar — att skogens återväxt av desammas verkningsgrunder skulle lidit nämnvärt avbräck". Vidare säger Aaltonen enligt översättningen: "Renarna blottlägga endast sällan markytan på grund av trampning och grävning, varför den betydelse, denna omständighet kunde ha för skogens återväxt, är liten och därtill snarare av hämmande än av befordrande natur; tallfröet finner nämligen grobädd tämligen lätt även bland orörd lav, och markens ytlager kunna sannolikt blott lättare förtorka och samtidigt bli mera utsatta för vissa nedisningsföreteelser därest lavtacket avlägsnas".

Aaltonen omnämner en enquête, som gjordes betr. renbetes-skador, vilkens resultat visar, hur uppfattningarna gå isär och att det betr. dessa problem är mer en fråga om tro än om vetande. Medan samtliga tillfrågade forstmästare sölunda utan undantag ansågo renen för en skogens svåra fiende, förklarade kronolänsmän och representanter för landskommuner, inom vilka renbete förekom, att renarna äro till mer eller mindre nytta för föryngringen, att de i allmänhet fejade sina horn mot unghjörkar o.s.v. Ett samtidigt av forstmän anfört förslag rörande de kultiverade skogshyggenas avstängande från renbetning refereras.

Jägmästare Wretling har ett exempel på lokal skadegörelse genom ren, om vilken han skriver (1934, sid. 309): "Då skogslapparna beta sina renar i denna hed under förvintern, då snödjupet ännu är ringa, torde plantavgången därstädes till stor del tillskrivas rentramp."

För Sverige föreligga, som redan nämnts, inga mer omfattande undersökningar publicerade rörande renarnas skadegörelse på tallskogarnas föryngring. Nils Undéns opublicerade undersökningar från 1931 synas mig därför i hög grad vara värda ett uppmärksammande. Jag tillåter mig därför med överjägmästare Undéns benägna tillåtelse att citera sammanfattningen ur redogörelsen till Kungl. Domänstyrelsen:

"Med stöd av mina gjorda undersökningar vågar jag påstå att renen skadar flera plantor (från 2 dm och längre) än alla andra skadesorsaker sammanlagda. Enligt mina undersökningar varierar renskadorna mellan 18 och 50 % och om därtill inräknas döende och 25 % av svampskadorna (vilket nog torde vara lågt räknat) komma vi till siffran 25—59 %.

Enligt undersökningar utförda å den s.k. Järtejaureheden å kronoparken Svärmlandet block III inom Södra Arvidsjauris revir utgör

plantorna 0—2 dm mellan 82—80 % av totala antalet plantor, varvid medräknades alla plantor, som ej höll 1 cm 1 meter ovan marken d.v.s. praktiskt taget till och med min klass 1—1 ½ m. Härav framgår den oerhörda avgången av småplantor och anledningen till denna må vara vilken som helst, den visar i alla fall huru många kalamiteter en planta är utsatt för innan den når en för alla skadegörelser betryggande storlek. Och det är givet att de skador, som utrota plantor, som nått en för snöskytteangrepp m.m. betryggande storlek måste räknas som de avgjort farligaste. Till dessa skador höra renskadorna och framför allt fejningsskadorna. Dessa sistnämnda anser jag ej böra negligeras trots att antalet per har kanske ej är så påfallande stort. Ty i ett uppskogsbestånd sådant som vi ofta få nöja oss med på Lapplands tallhedar betyder detta årliga fejande nedsättning av ett framtida bestånds kubikmassa och dessutom en kvalitetsförsämring genom slutenhetens minskande och de återstående plantornas glesställande med risk för vargtyper. Ty så länge vi ha kvar renarna i lappmarken få vi nog vara tacksamma för våra olikåldriga, ojämna och glesa ungskogar; en toppning av ungbestånden enligt jägmästare Wretlinds principer kan om en reninvasion följer på åtgärden ifråga lätt leda till ungskogens förvandling till praktiskt taget kalmare.

Renskadorna äro självfallet avsevärt större i flyttningssvågar och vinterbetesland än å hedar, där endast strörenar förekomma. Enär beteslanden framför allt i fjälltrakterna bliva mer och mer otillräckliga tenderar renskötseln att flytta sina bopålar närmare kusten d.v.s. större delen av Lapplands och Västerbottens ej nyavverkade eller med längre kommen ungskog be vuxna tallhedar torde så småningom bliva utsatta för reninvasionen och dess skadegörelser. Början är redan gjord under senare år."

Överjägmästare E b e l i n g har i meddelande 3 från *Lappväsendet*

Renforskningen lämnat översikter över skogstyperna och skogsskötseln inom delar av Norrbotten, där renbete förekommer. I samma meddelande framlägger jägmästare Wretlind i en uppsats "Om den moderna nordsvenska skogshanteringen och renskötseln enligt undersökningar inom Malå revir" sin uppfattning rörande dess problem och ge även jägmästare S k u n c k e och lappfogden K a n g a s värdefulla synpunkter på dessa båda näringsgrenar. Den sistnämnde säger såsom representant för renskötseln:

"Det är ett viktigt önskemål, att skogsmännen iakttar stor försiktighet vid kallhuggning av tall- och hedskogar utmed lapparnas flyttningssvågar och på de vanliga vinterbeteslanden. Här sammanfaller skogs- och fjällrenskötselns intressen. Planerade skogliga reproduktionsåtgärder synes här lämpligen böra diskuteras med företrädare för renskötseln. — — —

Renskötseln är visserligen en obetydlig näring i jämförelse med skogsbruket. Icke dess mindre må vi hoppas, att oöverstigliga hinder inte måtte ställa sig i vägen för oss, då det gäller att hävda renskötselns intressen."

Några allmänna synpunkter

Enligt den uppfattning som jag fått av problemet om renens skadegörelse på tallföryngringar i Härjedalen, torde man mera allmänt kunna säga:

Att renhjordarna endast lokalt åstadkomma någon större skadegörelse, men att en sådan i vissa fall kan bli för en markägare mycket kännbar.

Att skadegörelsen kan vara av betydelse under föryngringens anläggande och då ske genom tramp och spark under sökande efter föda, huvudsakligen under vintern. Skador på föryngringen under den tid då plantröjningen är aktuell och särskilt sedan sådan utförts genom röjning, kunna verka förödande. Fejning kan då äventyra det i enlighet med rationella skötselmetoder till antalet starkt nedbringade plantmaterialet. I planteringar kunna skador såväl genom tramp och spark som genom fejning förekomma och i värsta fall spolia föryngringen.

Att den ofta påtalade nyttan, som renen skulle göra genom att sparka bort lav och genom "markberedning", är diskutabel; i Härjedalen komma mer än nog av tallplantor på lavhedarna utan renens hjälp.

Det hör alltså sägas ifrån, att renen ur skogens synpunkt icke är önskvärd i skogslandet. Men eftersom renskötseln kommer att fortsätta och då renar under viss tid av året måste få beta i skogen, kvarstår för nu icke överskådlig framtid problemet om renskötseln förhållande till skogsskötseln. Med å ena sidan en extensiv renskötsel och å andra sidan en alltmer ökad intensiv skogsskötsel, bli svårigheterna för varje år allt större.

Det vore för samerna såväl som för skogsägarna lyckligt, om mera allsidiga och omfattande undersökningar rörande skadeverkningar på plantskogen komma till stånd. Endast fakta kunna klarlägga renarnas verkliga roll i vad som, ofta med rätta men mången gång oförskyllt, lägges dem till last. Det måste göras förståeligt för samerna, vilka krav den moderna skogsskötseln ställer på skogens återväxt, samtidigt som skogsägarna måste respektera renskötseln inom privilegiernas gränser. Ett fortsatt och ökat samarbete mellan renskötseln och skogsskötseln representerar kan gagna båda parterna.

Viktigare litteratur

- Aaltonen, V. T., Om den naturliga föryngringen av hedskogarna i finska Lappmarken. Utdrag ur en uppsats av professor V. T. Aaltonen: Kangasmetsien luonollisesta uudistumisesta Suomen Lapissa. 1. — Medd. Forstvet. försöksanst. 1. Hki 1919. Översättning av bitr. lappfogden Erik Hedbäck, Norrl. skogsv.förb. tidskr. 1931:III.
- Lappväsendet — Renforskningen, Meddelande 3: Renskötseln och den nutida norrländska skogshanteringen. 1955.
- Stjernvall, E., Renbeteskommissionens betänkande. Referat för Finska Forstföreningens årsmöte. — Metsätaloudellinen aikakauskirja. Forstlig tidskr. 1914.
- Undén, N., Mina synpunkter och iakttagelser betr. renens skadegörelser på de lappländska tallhedarna. Skogsvännen, utgiven av Norrl. skogsv.förb., 1930:III.
- Reseberättelse till Kungl. Domänstyrelsen över studieresa hösten 1931 (ej publicerad).
- Wretling, J. E., Bidrag till belysande av föryngringsbetingelserna på övre Norrlands tallhedsmarker. Norrl. skogsv.förb. tidskr. 1934:IV.
- Örtensblad, Th., Domänstyrelsens underdåniga berättelser rörande skogsväsendet för År 1893.

Bil. bif.

LRF JURIDISKA BYRÅN AB
Box 293
831 23 ÖSTERSUND
Tel: 063 - 14 59 10

1994-01-03

Advokat Nils Larsson
Advokatbolaget
Åsgatan 41
791 71 FALUN

Lappkommissionen i Norge

- ./.
- Jag bifogar översättningar av vittnesförhör som Lappkommissionen gjort och som Per Nordlinder översatt. Enligt Per finns det mycket mer av den här varan.

Vet om Du Haarstad har tittat på dessa?

Synpunkter i övrigt?

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

Per Nordlinder
Svällbäcken 1
S-840 95 Funäsdalen
Sverige/Sweden
Tel./Phone: 46(0)684-21586

Huvudkontor i Funäsdalen
Headoffice in Funäsdalen
Tel./Phone: 46(0)684-21615
Telefax:46(0)684-21978

Telefax

Datum/Date: 93/12/14

Till/To: Juridiska Byrån
Att: LARS ANDERSSON
Faxno: 063-128170

Från/From: P. Nordlinder
Antal sidor inkl. denna/
No of pages incl. this one:

Önskar en lyckad
utredning i Lappkommissionen,
När våra vittnesförhör

M. L. H.

Såvitt jag vet har det aldrig hänt att svenska lappar har sökt sig över riksgränsen in i hervarande trakter för att söka bete för sina renar. Jag känner dock till flera tillfällen, när det för kortare tid har skett att enstaka Svenska lappar har varit över gränsen. Således flyttade Ole Thorkildsen samt sönerna Anders och Hans för 40-50 år sedan från Malmagsliden vissa år om vintern till södra ändan av Fämunden. För omkring 30 år sedan kom Klemmet Olsen som var svensk lapp, i flera år norrifrån Esandsjön ner till Fämundsjön om vintern. För över 20 år sedan uppehöll sig svensk lappen Neils Nilsson sig i 4-5 år med sin renhjord på den här sidan av riksgränsen både vinter och sommar. Om sommaren uppehöll han sig vid Lillelangen och flera andra platser, om vintern sökte han sig till Fämundstrakten. I fjol kom Anders Lares Doj före jul och för med sin renhjord till Fämundstrakten, i april månad vände han tillbaka till Malmagen i Sverige. Grunden till att de svenska lapparna sökte sig över riksgränsen, speciellt om vintern antages ha varit, dels för att ungå varg, dels för att lättast kunna få samla och utskilja sina djur i Fämundstrakten. I övrigt förhåller sig det handlande förhållande således som förklarats av ole Andersen Kant, dock må jag tillägga att flera svenska lappar bor så nära riksgränsen att deras renar må komma att beta och vaktas över samma trakter vilket stadigt sker. Nämligen gäller detta följande svenska lappar vidkommande. 1. Nils Olsen Rensberg. 2. Anders Olsen Kant och 3. Nils Andersen, vilken den tredje har tillhåll i Rutfjället samt 4. Anders Larsen Doj och, 5. Jonas Larsen, som båda har tillhåll i Gröndalen och malmagsfjället. Dessa lappar är rika och har många renar. Att Norska lappar har flyttat över riksgränsen till Sverige för där till bestämda tider att beta känner jag inte till, när ett undatag att Morten Hansen, som i sin tid var inflyttad från Sverige och i en följd av år höll till på dessa trakter både vinter och sommar, i två vintrar flyttade tillsammans med lappen Pål Johnsen över till Sverige för vargens skull, de skedde för omkring 30 år sedan. Möjligen har också enskilda sådana flyttningar skett av samma orsak, men efter min mening har det inte varit sedvanligt. I trakten öster om Fämundsjön längs riksgränsen känner jag inte till, man har för mig talat om att lappen Lars Holm någon tid, omkring 13 år skall ha haft sina renar i närheten av sylarna, utan att jag vet, om det varit på norsk eller svensk mark. Vid utskiftningen av Bräkkens samägande blev för markvärdets skull under bonitering tagen hänsyn till, att slätter måste vara utsatta för betning av renar. De mest utsatta slätterna och ängar blev därför lägre taxerade. När det i bestämmelserna angående lapparna heter i utskiftningsförrättningen under post 3 att skadeersättning under kr 10.00 skall delas mellan lapparna och bonden, det är grunden till att man fann, att lapparna billigtvis inte borde ha ett större ansvar, speciellt för att bönderna hade utvidgat sina slätter eller röjt sådana marker i trakter där lapparna förut utan hinder har betat med sina renar.

Vad speciellt beträffar hållande av renar här vid Bräkken känner jag till att det så länge jag kan erinra, för höst och

bönderna hade utvlogat sina stätter. Där i trakter där lapparna förut utan hinder har betat med sina renar.

Vad speciellt beträffar hållande av renar här vid Bräkken känner jag till att det så länge jag kan erinra, för höst och fram till jul har sträckt sig på bägge sidor av södra bolagen, och speciellt på norra sidan intill älven kviltla (kvilsen) och på sydost och nordsidan av den mellan Bräkkebygd och Dalsjövollen liggande höjden "Dalvålen" på dess nordöstra sida, där har varit lappkåtor i tidigare

tid.

På den vid Dalvallsjön liggande fäbodvall, nu tillhörande Ingebrigt Johnsen Sundet, har tidigare varit rengärde och kåta. Det sista kan jag erinra mig från min barndom då jag vallade djuren.

Då lapparna före jul söker sig ner mot Femundstrakten, har de brukat komma härigenom Bräkkebygd, där de i bland har uppehållit sig några dagar, någon gång upp till 2-3 veckor. De kommer i flesta fall sörover från sjön Rien och Hyllingen och vidare söderut västanför dalvåla. På vägen tillbaka från Fämunden har de järna rest samma väg eller taget över Aursundsjön vid flatmyren i närheten av sjövolgdgård förbi rugbyvallen och upp till sjödahl (Rålia).

Denna färd om vintern med renarna har i det stora hela inte varit till skada eller men för Bräkkebygd, när undantag av att en och annan höstacke kan ha blivit skadad. I tidigare darar blev de från rutfjället eller bolagstjärnen betat med renar om sommaren, vilket framgår av den mängd kåta och rengärdes tomter, som låter sig påvisas längs rutbäcken. Jag anser det nödvändigt att lapparna får en renväg på västsidan av bolagen så att de kan komma fram med sina renar, då isförhållandena på aursundsjön och botten kan vara till hinder för passage med renar (dåliga isar), när som landvägen genom bräkkebygd kan vara för trång och medföra problem för passage med större renhjordar.

Förestående, som är uppläst för mig, är jag villig till att närsomhelst att beediga.

Bräkkebygd, P.T. Skottgården den 25 augusti 1889.

Henning Johnsen, Nordbrækken.

Närvarande.

I.B. Herstad

Karl Kvarnäs

Föresättning Förhör 2, med fjälllappen Lars Holm.

Undertecknad Fjälllapp, Lars Holm 46 år gammal förklarar sig i likhet med förestående på samma sätt som Peder Skott, det jag hos bemöter är att jag i 7 år har varit bosatt i Brækken och haft mina renar i fjällen häromkring både sommar och vinter. Förut innan jag flyttade hit till Brækken, bodde jag i 13 år om sommar och hösten i kåta på östsidan av Fämundsjön i närheten av sylen på norsk sida, dit ja nu åter har flyttat i sommar med mina renar, dess antal är omkring 200 st. Om vintern och våren har från min tillhåll (kåta) vid sylen uppehållit mig på svensk sida och betat mina djur. I hela den tid, alltså också medan jag har uppehållit mig här i Brækken, har min svärfar Paul Zakrisson och mina svågrar Anders Pedersen, Jonas Mårtensen, Jonas Hanson och Ole Hanson, de är samtliga svenska lappar, flyttat med sina renar från motsvarande trakter i Sverige över riksgränsen till samma platser på norsk sida, där jag har förklarat att jag haft kåta. De svenska lapparna har likaså haft tillhåll här sommar och höst samt en del av vintern, medan de övriga tid av året har uppehållit sig i Sverige. Också under dessa lappars uppehåll i Sverige har deras renar, som regel har uppgått till omkring 2000 st, under betsesök kommit över riksgränsen in på norsk sida, både när bevakning av hjord har skett och utan, allt eftersom flyttplatserna ligger nära eller längre ifrån riksgränsen, betning och bevakning har föregått efter bekvämlighet. Trakterna därstädes är så lite bebodda av fastboende, att sammanstötning med dom inte har varit något problem av betydning. Före den tid jag slog mig ner vid sylen, alltså före jag fyllde 26 år, var jag i tjänst eller arbetade här i området endera hos fastboende eller lappar, speciellt hos fjälllappen Andres Rensberg i Rutfjället i 1 1/2 år, och hos min svärfar fjälllappen Pål Zakrisson likaså i 1 1/2 år. Den sista fjälllappen uppehöll sig dels i rutfjället och dels i sylen, på sistnämnda plats på norsk sida sommar och höst som jag tidigare har förklarat. Jag är säker på att Paul Zakariassen i över 30 år således har flyttat över riksgränsen in på norsk territorium vid sylen.

D.U.S.

Lars Holm

Förhör Nr 3.

Margaretha Nilsdotter, 56 år gammal och gift med lappen, John Thomassen, upplyser härmed efter fråga av lappcommissionen följande. Förutom av mig och min man består vår familj av fem barn (1 son och 4 döttrar). Tjänstefolk har vi nu för tiden en dräng, nämligen Thomas Olsen Bull, som är lapp (son till Ole och Mari Bull. Min man och jag är född i Västerbotten län i Sverige och uppehöll oss där tills vi för 17-18 år sedan tog utflyttningbevis därifrån, och flyttade till Norge, därifrån har vi inte vänt tillbaka till Sverige. Vi uppehöll oss först i Vefsn i två år, därefter i overhalden 1 år, så i snåsa och därefter i Tydalen tillsammans i 2 år, varefter vi flyttade över håltålen (över järnvägslinjen) till Håltåln och Hästdalsfjällen. Av de senaste 12-13 år har vi uppehållit oss 5 år i år i Hästdalsfjällen vinter och sommar, då således, att vi en vinter flyttade över till renfjället norr om Singsås och en vinter till Soknedalsfjället. Senare har vi haft tillhåll om sommaren och höst i Kvikne och Tolgafjället, medans vi om vintern har varit på olika platser. Vi har således under vårt uppehåll i Kvikne och Tolgafjället haft kåta eller koj plats på följande platser. 1. först om våren i Bratthödalén väst om Lonadalen, omkring en månads tid, 2. Därefter i Tvärfjälldalen 4-5 veckor till sist i juli månad. 3. Så i Nordlidalen eller russbotten 2-4 veckor 4. Tillsist vid storbeckhögen söder om Gröntjärnarna i närheten av älven storya om hösten tills snön kommer. Om vintern har vi flyttat från Hästdalsfjället, uppehållit oss för det mesta i Soknedalen, och speciellt har vi, såvitt jag erinrar, uppehållit oss där till vintern 1884-85, då vi höll till i Hästdalsfjället i närheten av öjungen, där vi hyrde logi av Peder Borren i hästdalen. De följande 4 vintrarna har vi uppehållit oss på följande platser. 1885-86 vid fjällrån söder om Svartåstangen i Vingeln där vi bodde i tältkåta. 1886-89 i Lonendalen i tolga (Vingeln) där vi hyrde logi med vedbrand av bonden Bård Östvang såvida vi inte använde tältkåta.

1887-88 i Lillälvdalen söder om Folla vid Sölen knätten, där vi hyrde logi och vedbrand hos Ole Dölpladsen.

1888-89 i Soknedalen, där vi under detta och tidigare vinter-uppehåll har hyrt logi i en slättbod (fjällslätten kallad) och hos John ? Fossum.

Medans vi var i Västerbotten, brukade vi också då om sommaren nästan varje år flytta över gränsen till Norge med våra renar (till Vefsens distrikt). Jag kan inte uppge exakt hur mycket renar som min man och har för tillfället, men jag tror inte det är över 3000 st, men bönderna vill ju ha det till att vi har mera renar. Jag måste emellertid erkänna att renhjorden har formerat sig, så att vi har många fler renar nu än den gång vi kom hit till Kvikne och tolga-fjällen eller dessa trakter.

Förutom våra egna djur har vi några till bevakning för Andreas Högen i Tynset och Cristoffer Pedersen Kurås i Röros samt för Peder Thorvaldsson Reitan i Ålen, vilka samtliga har köpt sina renar av oss, för att senare slakta ner dessa. Sedan vi kom till dessa trakter har vi inte använt oss av renjärde, av den orsaken att vi inte har haft tillgång eller bekväm åtkomst av trävirke. Vi har därför heller inte bruka mjölka

köpt sina renar av oss, för att senare slakta ner dessa. Sedan vi kom till dessa trakter har vi inte använt oss av renjärde, av den orsaken att vi inte har haft tillgång eller bekväm åtkomst av trävirke. Vi har därför heller inte bruka mjölka vajorna, utom några få gånger, för att skaffa oss kaffebrädde.

Ost och smör tillagar vi inte utan lever mest av kött och vid att sälja kött och hudar.

Gruben (=Grue?) d. 27/8 89

Margareta Nielsdotter

m.p.p.

Närvarande:

I. B. Herstad

Karl Kvärnäs

Förhör Nr.4

På föranledning av lappkommissionen förklarar Ole Erikssen Svukkuriset eller Sylen, jag är 76 år gammal, med stöd av övertagande av den 30 mars 1870, tingläst 8 februari 1872, är ägare av gården Sylen, belägen nordöstligast i Tolgen (nu Engerdal) Kommun i norra Österdalen, mellan salsfjället i söder, gröthogna o norr och grövelsjön i öst över vilken riksgränsen går. För omkring 40 år tillbaka började en svensk lappfamilj Ole Andersen Rensberg, farbror till nuvarande Nils Rensberg, att söka tillhåll i torvkåtor och uppehålla sig med sina renar i närheten av hans gård, 4 km sydväst för denna, och bevakade då renarna i trakterna i nordlig riktning och omkring Svukken och i sydlig riktning till gården Valdalen nära riksgränsen. Efter Ole Andersen Rensbergs död, kom på samma plats och trakt Pål Zakrisson från Jämtland hit och blev här en längre tid med sina renar tills han i år på våren dog här. Han efterlämnar änkan, Ellen Olafsdotter och 5 döttrar, Sigrid Ellen, Maria, Anna samt Malin, gift med Lars A. Holm. Av dessa är Sigrid gift med Jonas Mortensson Rindal, de har en dotter, 9 år gammal, medans Maria är gift med Jonas Hansön, och har inga barn. Dessa två familjer och Lars Holm med fru och två barn, bor i två kåtor på samma ställe ovanför gården. Lars Holm har kommit hit i år, efter att ha varit borta härifrån i 7 år. Undantag har gjorts vissa vintrar när dessa fjälllappar kan ha sökt bete för sina renar i Fjällen här omkring alltså på Norsk mark, uppehåller sig de i allmänhet var vinter och utöver våren till i slutet av juli månad i de närmaste trakter i Sverige, efter de flyttade över på Norsk mark med sina renar, och flyttar tillbaka till Sverige i mitten av September månad. Vid Storstenen, i skaret på östra sidan av Elghogna har ovannämnda fjälllappar också en koja och renjärde, men denna koja har inte använts i senare år: han tror det är 4 år sedan lapparna hade övernattat i ovan nämnda koja. Han förklarar att det är långt tillbaka i tiden skall ha bott fjälllappar med renar i närheten av gården Sorken och haft kojor på den plats gården Sorken är belägen på östra sidan av Fämundsjön ca 6 km nära den sydöstligaste ändan. På västra sidan av Fämundsjön har han hört att fjälllappar för lång tid tillbaka har haft tillhåll med renar, och där där haft kojor, där kojtomter kan påvisas. Den platsen där dessa kojor skall ha stått är i närheten av en fåbodvall i Tufsingdalen, och heter den dag i dag Finnraen. I Hävlingskläppen och vid storvätteshogna i Sverige bor två lappfamiljer Anders Pedersön och Ole Hansön samt en Ole Klømmetsen vilken skall ha kommit dit för omkring ett år sedan, men flyttar dessa lappar inte över på Norsk mark, med deras renar går över och söker bete samman med på norsk mark boende lappars renar. Han upplyser att fjälllapparnas för tiden bevakar sina renar bättre än tillfället är nu för tiden och han tror att orsaken har sin grund till detta att renhjordarna har blivit betydligt större, och dels att lapparna mottager till bevakning renar tillhörande bönder i Sverige. Han vet således, att bonden Sven Erson och Salomon Svensson i Tännäs socken i Sverige har renar till bevakning hos nämnda lappar utan att han kan uppge hur stort antal av dem äger. Självt äger han ca 20 st, som bevakas av Jonas Mortensen Rindahl, med en gottgörelse av Kr. 1.00 per ren och år.

Mortensen Rindahl, med en gottgörelse av Kr.1.00 per ren och år.

Han vet att flera bönder i Sverige äger renar som bevakas av ovannämnda lappar, men kan inte uppge namn på dessa. Han menar att de renar, som är under bevakning av ovannämnda lappar eller i deras besittning, d.v.s de lappar som bor på Nörska mark, kan uppskattas till 2000 djur.
Ovanstående av mig avgivna förklaring överensstämmer med sanningen, om så skulld vara fallet kan riktigheten bekräftas med min ed.

Sylen den 4 september 1889

Ole Eriksen Sylen.

M.P.P

Närvarande vittnen.
Karl Kvarnnäs.

I.B.Herstad

Förhör Nr.5

Fjälllappen och änkemannen Morten Andersen Rendal, 73 år gammal, född i Fjället på västra sidan av Fämundsjön, Rendalsfjället som han kallar dem, av föräldrarna Anders Nilsen och lisbeth Motensdotter, förklarar på fråga av lappkommissionen, att hans far i 40-50 år har varit i ovannämnda fjälltrakt, och att hans bestefar (farfar eller morfar) Nils Andersen (Rignils) för den tid var ägare av övre halvan av Översjödalen, medans bönderna ägde den nedre halvan av samma dal. Tillsammans med Rignils var brodern Jonas Andersen, den också var en förmögen fjälllapp. Han känner till att hans bestefar har haft papper (Frihetspapper som han kallar dem som ägare av denna finntrakt, men har hört att Rignils dotter på en eller annat sätt måste ha tappat dokumenten. Han har för 10 år sedan av en procurator, som bodde på Grundset (vid Elverum?), också hört tala om dessa dokument i att han har yttrat att han kände till dem, men namnet på den procuratorn erinrar han inte nu. En fjälllapp Thomas Nilsen, son till Rignils uppehöll sig också samman med fadern på västra sidan av Fämundsjön och var gift med Mali Jonasdotter, en dotter av Rignils. På flera platser i Översjödalen har de koior och renjården, utan att han nu närmare kan upplysa, var platserna är att hitta. Han har hört av gamla fjälllappar, att omkring Langsjön skall ha varit många lappkoior och renjården. Först på sommaren uppehöll lapparna sig med sina renar i allmänhet i fjället omkring Översjödalen och Langsjön, flyttade senare på sommaren till Hummelfjäll och hade koior och renjården i Bredalslien. När renbetet slog fel i dessa trakter flyttade lapparna till Sorken och Drevsjömoen på vintern, var de också hade vinterkoior. Sorken och Drevsjömoen ligger syd eller sydost för Fämundsjön södra ände. Sedan han blev vuxen, har han varit i dessa trakter, d, v, s på Östsidan av Fämundsjön, och senare också i trakterna av Flensmarken, Nordenvig, Fämundsås, Hespåsen, Svartviken, Ljusnådalen, Hyllingen, Ridalen, Gröndalen, Hävlingen, Langen såväl den stora som den lilla, Kjårån, Busjön, Tvårån, guldalen, söosen, med flera platser. I Molingdalen och Killingdalen har han sett kojtomter vid sidan av en gångstig från storskarven till Killingdal. De fjälllappar som har haft tillhåll med renar i dessa fjälltrakter uppger han vara Thomas Christansen, Thomas Larsen, Jens Thomassen, Stor - cristans bestefar till Lars Holm, Zakarias Nilsen, Morten - Holm, Anders Olsen, Kant, Ole Andersen, Kant, Morten Andersen, Kant, Anders Andreassen, Kant, Nils Morten Kant och änkan Ragnild Holm.

I sitt 21 år reste han till Tännäs (Kärringsjön) i Sverige där han blev gift med Maria Jonasdotter, en dotter till Jonas Thomassen, och har senare varit tillsammans med Pål Zakariasson, han har senare uppehållit sig i dessa trakter, där han och Pål Zakariasson svärsöner nu uppehåller sig. Han säger att många i Kurås gårdarna kan när de vill, påvisa de gamla kojtomter i Molingdalen. Han känner också till, precis som Ole Sylen att där i Tufsingdalen i närheten av gården sätern också finnes kojtomter, och att platsen kallas Finnran.

Denna förklaring är avgiven av den gamle blinde Morten Andersen Rendahl uppe i en lappkoja och nerskriven med blyerts, varefter den nere på gården sylen är nedskriven med bläck. Som vittnen på att förklaringen överensstämmer med den av Morten Andersen Rendahl avgivna och undertecknade varit närvarande och kan således ~~om~~ så erfodras bekräfta riktigheten med vår ed.

pt. Sylen den 4 september 1889

Jonas Mårtensson Rendahl

Jonas Hans Son

Utdrag ur lappkommisjonen vittnes förhör under åren 1889-90

Erklaering no 2.=Förhör No.2

Henning Johnsen Nordbrækken, 55 år gammal och bosatt som lantbrukare i Nordbrækken i Röros skall på föranledning av Lappkommissionen medela följande. Jag har nu i 40 år varit ägare av renar äger i dag ca 200 st. Jag har arrenderat ut skötseln av dessa mot en betalning av Kr. 0,80 till 1.00 per år och djur. Nu har jag mina renar till bevakning hos lappen Cristian Kjelsberg, som är tillsammans med lappen Pål Johnsen, vilken tidigare hade hand om mina renar men inte nu längre. Tidigare har jag haft flera renar än nu, har haft upp till 300 st. Jag är känd med vad den 16 mars 1883 slutförda utskiftningsförrättningen av Bräckengårdarnas samägande upplyser eller bestämmer vilka förhållande gäller över Lapparna. Förutom de platser som är uppräknade under P.1 i gällande bestämmelser kan jag vidare uppräknat följande platser var Lapparna har haft tillhåll d.v.s koijs eller tält i den trakt som ligger omkring Brækken, nämligen Bolagstjärnen, Hyllingskroken, (Hyddkroken), Trångskaret, Røbakken, Finflowigen, Skalttjärnen, Fjæratangen, Busjön, Finttjärnen och Södal (Skufmyren i närheten av Södalsgrubban. På speciell fråga får jag klargöra, att jag aldrig har hört talas om, att det skall ha varit Kåtor (Gammer) vid Jeltsjön däremot har jag av Lap Lars Holms Moder, som dog i fjol, ofta hört berätta, att hon och hennes man i två år i kalvningstiden om våren har varit i Molingdalen, utan att själva stället blev närmare angivet, och utan att hon sagt om hur de bodde, om de bodde i Kåta eller i något av böndernas hus. Hon uppgav heller inte närmre i tiden när det hade skett, utan måste ha skett för länge sedan, jag kan inte erinra mig om när det har skett. Av Faste Johnsen Lien, som är död sedan flera år sedan hörde jag av honom, att när han uppehöll sig i Kuråsen, antagligen för över sjuttio år sedan, ofta hade varit upp i Molingdalen och hämtat hö, och att det då var en Lapp som vaktade sina renar där, flera gånger kom han och hjälpte till att lasta höskrindan. I den tidigare tid, jag kan erinra, brukade lapparna att flytta mellan de av mig angivna platser på inga bestämda tider, men sålunda att de vid jultid kunde stöta samman här i trakten om Brækken, för att därefter dra till Feragen och Fämundstrakten, var de uppehöll sig till april månad. Vid denna tid vände de tillbaka och skildes endera i Feragen eller Brækken, så att några tog till de östra och andra norr om Hyllingen nämnda namn, medan andra tog den västliga vägen till Lillelängen och grönvålen samt trakterna däromkring. Om våren då Lapparna, nämligen i kalvningstiden (Maj månad) sökte bete för sina renar där, var sådant var bäst att hitta. Detta kan vara olika från trakt till trakt på olika ställen där de höll till, allt eftersom vintern övergår till vår och betet finnes. Det är därför obestämt om våren var de är, medan de om sommaren och hösten har bestämda tillhåll. Om sommaren beror det mycket på at Lapparna för sin rendrift må ha inhägnader, som de inte kan skaffa sig direkt, men man utnyttjar där man tidigare har sådana uppförda. I samma takt som skogen blir ödelagt på dessa ställen, blir det problem att skaffa nytt virke till nya inhägnader.

Lennart Eriksson

1995-09-08

Renbetsprocessen

Jag skulle vilja ha hjälp med följande.

Står det något i materialet från 1939 års lapputredning om förhållandena i Jämtlands län, särskilt Härjedalen ? Vad hände med 1930 års lapputrednings betänkande SOU 1936:23 ? Riksarkivets arkivnummer: 1009.

Står det något i materialet från 1944 års lapputredning om förhållandena i Jämtlands län, särskilt Härjedalen ? I så fall, vad hände med 1939 års och 1944 års lapputredningar ? Riksarkivets arkivnummer: Yk 1290.

Jag har talat med Anna Karin Hermodsson på Riksarkivet.

Huvudförhandling är utsatt till den 18 september. Jag behöver därför besked på måndag. Jag finns tillgänglig på telefon om det är några frågor.

Debiteras ärende nr 70039.

Bästa hälsningar

Leif Andersson

Nils

1995-09-08

SOU 1936:23

Åtgärder:

1. Lånat betänkandet på biblioteket. Skickar kopior av sånt som kan vara intressant.
2. Beställt utredningsmaterial som berör Jämtlands län från Riksarkivet.
3. Fått nys om två uppföljande utredningar. Bett vårt Stockholmskontor att senast måndag kolla om något berör Jämtlands län.

Trevlig helg !

Leif

Riksarkivet
Anna Karin Hermodsson

1995-09-08

Fax 08 - 737 64 74

1930 års lapputredning

Den 30 juni 1930 tillsattes den s k 1930 års lapputredning, vilken avgav ett betänkande SOU 1936:23.

I betänkandet redovisas bilagda frågeformulär och syftet med dessa, sid 13 - 15. Enligt betänkandet, sid 21, verkställdes undersökningarna inom Jämtlands län av lappfogdarna Gardham och Hedbäck under tiden från och med den 20 augusti till och med den 2 oktober 1932.

Jag vore tacksam för kopior av materialet från den del av undersökningarna som berör Jämtlands län.

Materialet kan vara viktigt i ett mål där huvudförhandlingen börjar den 18 september varför jag vore tacksam för snabb hjälp.

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

son och en jordbrukssakkunnig. I utredningen borde lappfogdar och lapp-tillsyningsmän medverka och en eller två i renskötsel förfarna lappar för varje lappby tillkallas som rådgivare, varjämte ordningsmännen borde tillhandagå med upplysningar; även borde länsstyrelsen samråda med lappar och bofasta angående dem särskilt berörande spörsmål. Å länsstyrelsen borde det ankomma att organisera och leda allt arbete.

Den nu behandlade utredningen avsåge Norrbottens län. Även beträffande Västerbottens och Jämtlands län torde, dock utan vidtagande av särskilda åtgärder, undersökning ske angående de åtgärder, som under överskådlig tid kunde behöva vidtagas till renskötelsens ändamålsenliga bedrivande och rörande de kostnader, som därav kunde föranledas. För vinnande av nödig enhetlighet beträffande ifrågakommande åtgärder borde samarbete åvägbringas mellan länsstyrelserna.

Beträffande tillgång till medel för bekostande av åtgärder, som kunde komma att föreslås, hänvisade departementschefen till de fonder, som funnes inrättade till lapparnas förmån, varjämte på Kungl. Maj:ts prövning vore beroende frågan om överförande från domämfonden till lappfonden i Norrbottens län av vissa avgifter för upplåtelser ovan odlingsgränsen. Ett dylikt överförande syntes kunna ifrågakomma även för Västerbottens län.

Den utredning, som departementschefen ifrågasatte, borde överväga, i vad mån fondernas kapitalbelopp behövde tagas i anspråk för genomförande av föreslagna åtgärder liksom ock huruvida en överflyttning av medel från någon av fonderna borde komma till stånd. Sedan sålunda större klarhet vunnits rörande den storlek, som de olika fonderna borde hava, borde varje länsstyrelse uppgöra en finansplan för den närmaste framtiden, upptagande beräknade tillgångar och erforderliga kostnader.

I anslutning till vad departementschefen sålunda anfört hemställde han, att länsstyrelsen i Norrbottens län skulle anbefallas att verkställa utredning angående de åtgärder, som borde vidtagas för avhjälpande av de inom vissa delar av lappmarken yppade missförhållanden samt rörande kostnaderna härför, varjämte förslag till utredningsarbetets organiserande m. m. framlades i enlighet med vad härovan lämnade sammanfattande redogörelse innehåller. Beträffande Västerbottens och Jämtlands län hemställde departementschefen, att länsstyrelserna i dessa län skulle anbefallas att i erforderlig omfattning verkställa utredning angående de åtgärder, som för överskådlig tid behövde vidtagas till renskötelsens ändamålsenliga bedrivande i dessa län och rörande därav föranledda kostnader.

Vad departementschefen sålunda hemställt bifölls av Konungen.

Tillkallande av sakkunniga.

Med stöd av detta Kungl. Maj:ts beslut tillkallade departementschefen den 6 juni 1930 efter förslag av länsstyrelsen nomadskoleinspektören filosofie doktor Erik Bergström att delta i den beslutade utredningen.

Sedan Bergström avlidit, har statsrådet och chefen för Kungl. socialdepartementet efter förslag av länsstyrelsen den 16 maj 1933 tillkallat f. d. landshövdingen Nils Gustaf Ringstrand och jordbrukskonsulenten Walde Lorens Wanhainen att delta i utredningsarbetet.

Grundläggande undersökningar; förhör och sammanträden med lappar.

För att vinna full klarhet rörande den verkliga grunden till de vid 1930 års riksdag påtalade missförhållandena med avseende å renskötelsens bedrivande och lappförfattningarnas tillämpning i övrigt var det uppenbarligen nödvändigt att först och främst erhålla en så vitt möjligt objektiv bild av renbetesmarkernas omfattning och beskaffenhet samt det med hänsyn härtill för varje trakt rationella renantalet.

Efter en under doktor Bergströms ledning av lappfogdarna i Norrbottens län gemensamt företagen studieresa till Västerbottens län hava undersökningar med nu nämnt syfte företagits inom Norrbottens läns samtliga lappområden.

Då det kunde tänkas ligga inom möjlighetens område, att dessa undersökningar skulle lämna som resultat, att renantalet inom länet, såsom en helhet betraktat, vore alltför stort, men att utrymme funnes inom något av de andra län, inom vilka renskötsel bedrivs, så utsträcktes undersökningarna att omfatta även Jämtlands och Västerbottens län, varvid de inom dessa anställda lappfogdarna tillsammans med lappfogdar från Norrbottens län utförde fältarbetena och avgåvo de utlåtanden, till vilka arbetena gävo anledning.

Då missförhållandena, efter de i riksdagsmotionerna gjorda uttalandena att döma, ej förr haft samma omfattning eller åtminstone ej varit av samma utpräglade beskaffenhet som under senare år, borde det vidare undersökas, huruvida orsaken härtill måhända vore att finna i förändrade metoder för renskötelsens bedrivande. Förhör med äldre lappar borde vara ägnade att lämna upplysning i detta avseende liksom även rörande andra förhållanden, som hava samband med renskötelsens utövande och lapparnas livsföring. För att emellertid de upplysningar, som inhämtades vid sådana av olika personer på skilda platser ledda förhör, skulle bli med varandra jämförbara, befanns det nödvändigt, att vid desamma följdes ett för dem alla gemensamt rågeform, vilket hade följande uppställning:

"Frågeformulär.

- 1) Namn och lappby
- 2) Alder och civilstånd (barnantal)

Förhållandena på den tid intensiv renskötsel bedrevs.

3) Hur många husbönder fanns inom byalaget, hur många renar ungefär hade var och en?

4) Vilka husbönder skötte sina renar för sig och vilka höllo ihop i grupper?

5) Redogörelse i detalj (med uppgivande av varje ställe som besöktes, varje vattendrag eller väg som följdes) för egen flyttningssväg med angivande av ungefärliga data för ankomst och avresa på olika orter. Särskilt observeras:

- a) när lämnades höstvistet
- b) när ankom till vintervistet
- c) när bröts upp från vintervistet
- d) när ankom till vårvistet
- e) när lämnades vårvistet
- f) när ankom till sommarvistet, flyttades boplaten under sommarvistelsen
- g) när bröts upp till höstvistet?

Allt särskilt för kåtafolket och särskilt för renhjorden. Redogör noggrant för de olika vistenas belägenhet och de områden, där renarna betade under olika tider. Uppgiv var ni bott i kåta (fast eller tält) samt var i bondgårdar eller dylikt.

6) Skedde någon gång avvikelse från denna flyttningssväg? i så fall huru?

7) Redogörelse — i enlighet med p. 5) — för de övriga husböndernas resp. gruppernas flyttningssvägar och flyttningar, betesområden, visten etc.

8) Redogör för betets beskaffenhet dåförtiden

- a) på vårlandet: lav och gräs;
- b) på sommarlandet, gräsformationernas beskaffenhet (äro kala fjällen överdragna med gräs eller är gräset inskränkt till bäckar och sänkor; är gräset starkt uppblandat med ris och lav; namnen på förekommande gräsarter: sitno, näbro etc.); vilka snöfjäll funnos och begagnades?
- c) på höstlandet: gräs och lav

9) Anser ni att, under den tid ni varit med i renskötseln, betena förändrats

- a) på vårland
- b) på sommarland
- c) på höstland

Allmänna skötsel förhållanden inom lappbyn, skiljningar, etc.

10) Våren:

Vid uppkomsten till kalvningslanden, skildes hondjuren från handjuren; när börjades hoptagningen för flyttningen till sommarslanden?

11) Sommaren:

Hur vallades renarna?

Förekom sommarskiljningar och i så fall vid vilka tider, på vilka platser?

Hur tillgingo de: i hagar, skiljningsuddar etc.?

12) Hösten:

Hur vaktades renarna under hösten?

Höstskiljningar, tider och platser.

Förhållandet till bofasta.

13) Förekommo renskador och vad slag (nedtrampning, på hässjor)?

Vilka trakter voro särskilt utsatta?

Förekom stängsel kring hässjorna?

Uppgörelse rörande skadorna."

Då åtgärder till underlättande av renskötselns bedrivande, såsom uppförande av stängsel, skiljningshagar, stugor eller vaktkåtor, byggande av broar och uppröjning av stigar, måste antagas möjliggöra ett intensivare utövande av lapparnas näring och därigenom omedelbart leda till förebyggande av intressekonflikter mellan lapparna och de bofasta, borde det undersökas, vilka åtgärder av nyss angiven eller likartad beskaffenhet härför kunde erfordras.

Jämlikt departementschefens uttalande till statsrådsprotokollet den 30 maj 1930 hava vid alla de undersökningar, som enligt förestående program företogs, en eller två i renskötsel förfarna lappar från varje lappby tillkallats som rådgivare, varjämte länsstyrelsen vid sammanträden ute i orterna — här nedan förtecknade — och med delgivande av de vid företagna undersökningar vunna resultat har samrått med lappar och bofasta angående spörsmål, som berört deras intressen.

I det följande skall lämnas en sammanfattande redogörelse för de sålunda företagna undersökningarna och hållna förhören och sammanträdena.

Under tiden från och med den 14 juli till och med den 28 augusti 1930 företogs av doktor Bergström samt lappfogdarna Pappila och Hedbäck undersökningar resor inom Jokkmokks och Arjeplogs socknar. Sedan med lapparna överläggningar ägt rum rörande behövigheten och lämpligaste

KVITTO

SESSION NR. = 536

08/09/95 13:43
ID=LRF JURIDISKA BYRÅN AB

DATU	TID	SÄ/MO TID	MOTSTÄENDE FAX ID	LÄGE	SIDOR	RESULT
08/09	13:41	02'12"	087376474	ECM-S	03	OK 0000

Ankom

1995 -09- 12

LRF Juridiska Byrån

Leif Andersson
LRF Juridiska Byrån AB
Box 293
831 23 ÖSTERSUND

1995-09-11

Kajsa Andersson
1930 års utredning
ant. saknas nu
därpå ligger
[teckning av ett steg eller en stegplan]

Ang. renbetesprocessen ärendenr 70039.

Lapputredningarna från 1939, 1944 och SOU 1946:80 är omfattande och relativt ostrukturerade jämfört med moderna utredningar. Jag bifogar material som jag fann rörde de frågeställningar Du angav utvisande antal renar och problem förknippade därmed samt åtgärder för avhjälpan av problem i Jämtland såsom betesområden och olika lägenhetsformer samt förslag beträffande Tännäs by.

Till övervägande del innehöll dock materialet utredningar om fjällfisket, renslaktsreformer, inventering av lappbefolkningen samt ständigt återkommande organisatoriska och ekonomiska frågor beträffande den jämstske lappfogdens arbetsuppgifter, arbetssituation och möjlighet till biträde m.m.

Jag hoppas att materialet kommer till nytta och önskar Dig lycka till vid huvudförhandlingen.

Jag sätter upp 4 tim som åtgick om Du inte är av annan uppfattning.

Kvitto över kontant kopieringsutlägg bifogas.

Med vänlig hälsning

Marianne Karlsson

Uppgift

å inkomst, som ordningsmännen i lappbyarna inom Jämtlands län och Idre lappby, Kopparbergs län, under nedannämnda år haft för bestyret med försäljning av helöringar och indrivningen av härigenom uppkomna belopp.

lappby	renantal enligt gällande renlängd	ordnings- männens inkomst			medel- tal Kronor	
		1940	1941	1942		
Frostvikens norra	883	48	168	48	88:-	
- " - mellersta	2.143	72	66	27	55:-	
- " - södra	458	42	36	15	31:-	
Hotagens	1.665	264	207	180	217:-	
Offerdals	733	33	66	111	70:-	
Sösjö	634	--	--	--	--:-	
Kalls	1.503	--	151	10	54:-	
Handölsdalens	2.709	282	264	501	349:-	
Tranris	767	--	--	--	--:-	Sammanträ- de 19/5-43
Anarisets	520	--	--	--	--:-	
Tåssåsens	2.859	275	270	450	332:-	
Mittådalens	3.028	(954)	(1209)	(1338)	1.167:-	
Tännäs	1.706	--	30	120	50:-	
Idre	1.276	15	60	30	35:-	
		1985	2527	2830		

Beträffande: Sösjö lappby: ordningsmännen har uppgivit, att antalet försålda helöringar varit så obetydligt, att han icke ansett sig böra uppbära särskild gottgörelse för sitt besvär.

Tranris lappby: i dess räkenskapsbok finnes för ifrå-

$$\begin{array}{r} 2,830 \\ 1,328 \\ \hline 1,492 \\ 14 \\ \hline 84 \\ 9 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2,527 \\ 1,209 \\ \hline 1,318 \\ 126 \\ \hline 58 \\ 56 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1,985 \\ 954 \\ \hline 1,031 \\ 98 \\ \hline 57 \\ 42 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 1,985 \\ 14 \\ \hline 58 \\ 56 \\ \hline 25 \\ 28 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2,527 \\ 14 \\ \hline 112 \\ 112 \\ \hline 7 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 2,830 \\ 28 \\ \hline 202 \end{array}$$

gavärande är icke upptagen utgift för bestyret med helöringsförsäljning.

Anarissets lappby: hjorden vårdas tillsammans med Tåssåsens lappbys hjord; där försäljas således helöringarna; viss del av behållningen har tilldelats Anarissets lappbys kassa, men denna lappbys ordningsman har icke haft något besvär med denna försäljning eller med indrivning av helöringsfordran. Det torde vara på grund härav som vederbörande ordningsman trots anmaning icke inkommit med begärd uppgift.

NORRBOTTENS LÄN				Nomadiserande				Ej nomadiserande				Svenska renägares				Antal renar med okända märken				S u m m a			
	1925	1928	1931	1934	1925	1928	1931	1934	1925	1928	1931	1934	1925	1928	1931	1934	1925	1928	1931	1934			
✓ Kōnkāmā	13 575	13 398	16 839	16 557	332	162	460	236	9	—	—	—	9	19	515	5	13 925	13 579	17 814	16 798			
✓ Lāiniovuoma	7 574	7 275	8 825	10 962	419	694	541	472	—	—	—	—	1	2	63	15	7 994	7 971	9 429	11 449			
✓ Saarivuoma	11 168	9 966	10 462	11 998	661	462	1 417	320	221	292	—	—	3	6	57	114	12 053	10 726	11 936	12 432			
✓ Talma	11 757	5 981	5 228	3 887	1 063	838	850	394	132	103	77	16	128	276	529	224	13 080	7 198	6 684	4 521			
✓ Rautasvuoma	12 206	10 311	9 312	6 391	514	135	300	311	1 737	1 024	898	392	52	—	348	93	14 509	11 470	10 858	7 187			
✓ Kaalasvuoma	6 357	7 312	7 515	5 862	949	582	993	563	567	497	457	343	51	366	605	218	7 924	8 757	9 570	6 986			
✓ Norrkaitum	17 035	15 773	15 570	10 505	971	834	855	625	490	364	390	255	55	—	220	111	18 551	16 971	17 035	11 496			
✓ Mellanbyn	5 693	6 596	7 215	5 448	870	452	218	150	418	645	732	447	25	5	112	49	7 006	7 698	8 277	6 094			
✓ Sörkaitum	7 759	7 336	7 285	5 041	874	340	588	553	2 348	1 356	1 009	526	138	1	149	38	11 119	9 033	9 031	6 158			
✓ Sirkas	13 944	19 247	16 169	14 819	4 063	4 136	5 918	3 141	1 117	1 549	1 881	1 245	101	225	124	354	19 225	25 157	24 092	19 559			
✓ Tuorpon	7 553	10 289	10 289	7 840	1 153	1 273	1 919	1 222	693	815	399	147	89	67	367	176	9 488	12 444	12 974	9 385			
✓ Luokta-Mavas	9 917	11 875	12 257	9 638	917	659	1 737	1 324	209	154	75	65	47	226	292	269	11 090	12 914	14 361	11 296			
✓ Semisjaur-Njarg	6 325	8 751	10 605	9 723	829	786	586	266	515	361	279	110	327	266	405	284	7 996	10 164	11 875	10 383			
✓ Arjeplog	1 928	4 043	4 217	2 772	750	146	63	68	602	510	499	254	169	345	95	190	3 449	5 044	4 874	3 284			
Summa för fjällappbyar	132 791	138 153	141 788	121 443	14 365	11 499	16 445	9 645	9 058	7 670	6 696	3 800	1 195	1 804	3 881	2 140	157 409	159 126	168 810	137 028			
✓ Vittangi	852	928	1 742	1 889	209	210	358	268	584	796	1 144	1 538	—	—	31	21	1 645	1 934	3 275	3 716			
✓ Gellivare	1 827	2 514	4 458	5 733	720	883	1 322	897	1 151	1 591	1 756	1 687	—	—	43	73	3 698	4 988	7 579	8 390			
✓ Jokkmokk	1 672	—	2 714	2 548	285	—	117	209	798	—	929	684	27	—	75	40	2 782	—	3 835	3 481			
✓ Ståkke	1 378	—	1 676	2 536	458	—	401	140	370	—	594	449	110	—	95	22	2 316	—	2 766	3 147			
✓ Maskauke	2 018	—	2 271	2 014	187	—	156	155	762	—	1 219	1 108	52	—	24	77	3 019	—	3 670	3 854			
✓ Malmesjauke	913	—	975	833	176	—	70	26	324	—	406	314	75	—	47	131	1 488	—	1 498	1 304			
✓ V. Kikkijauke	1 299	—	1 968	2 618	285	—	328	212	391	—	628	618	102	—	66	51	2 077	—	2 990	3 499			
✓ Ö. Kikkijauke	1 767	—	2 370	2 694	621	—	358	520	1 526	—	1 935	1 920	92	—	58	163	4 006	—	4 721	5 297			
✓ Mausjauke	1 759	—	3 034	3 222	740	—	591	414	1 502	—	2 594	2 233	176	—	115	115	4 177	—	6 334	5 984			
Summa för skogslappbyar	13 485	3 442	21 208	24 087	3 681	1 093	3 701	2 841	7 408	2 387	11 205	10 551	634	—	554	693	25 208	6 922	36 668	38 172			
✓ Muonio	1 329	805	986	1 085	158	237	279	—	2 999	3 952	5 199	4 017	—	39	31	—	4 486	5 033	6 495	5 102			
✓ Sattajärvi	80	168	227	274	5	6	19	—	229	602	907	1 078	—	—	—	—	314	776	1 153	1 352			
✓ Övertorneå	327	456	513	806	75	102	104	—	1 271	2 260	3 597	4 286	—	—	—	—	1 673	2 818	4 214	5 092			
✓ Sangis	126	92	123	191	13	—	74	—	704	567	1 832	1 601	—	—	—	—	843	659	2 029	1 792			
✓ Tärändö	242	264	370	424	24	6	13	—	825	851	1 027	1 170	—	—	13	—	1 091	1 121	1 423	1 594			
✓ Kalix	313	—	—	502	166	—	—	—	1 075	—	—	2 441	—	—	—	—	1 554	—	—	2 943			
Summa för koncessionsområdet	2 417	1 785	2 219	3 282	441	351	489	—	7 103	8 232	12 562	14 593	—	39	44	—	9 961	10 407	15 314	17 875			
Summa för länet	148 693	143 380	165 215	148 812	18 487	12 943	20 635	12 486	23 569	18 289	30 463	28 944	1 829	1 843	4 479	2 833	192 578	176 455	220 792	193 075			

Län och lappby	Nomadiserande lappars renar				Ej nomadiserande lappars renar				Antal renar med okända märken				S u m m a			
VÄSTERBOTTENS LÄN	1926	1928	1931	1934	1926	1928	1931	1934	1926	1928	1931	1934	1926	1928	1931	1934
Gran	4 036	3 763	4 363	3 604	539	376	360	2 804	—	—	—	—	4 575	4 139	4 723	6 408
Ran	5 680	5 734	5 718	6 078	232	395	421	3 185	—	—	—	—	5 912	6 129	6 139	9 263
Umbyn	5 546	5 381	5 681	9 943	857	655	629	1 496	—	—	—	—	6 403	6 036	6 310	11 439
Vapsten	2 660	2 537	3 386	4 164	777	842	842	2 620	—	—	—	—	3 437	3 379	4 228	6 784
Vilhelmina norra	4 608	4 145	3 897	9 307	528	461	418	1 430	—	—	—	—	5 136	4 606	4 315	10 737
D:o södra	3 938	3 887	4 005	5 594	274	209	541	861	—	—	—	—	4 212	4 096	4 546	6 455
Summa för fjällappbyar	26 468	25 447	27 050	38 690	3 207	2 938	3 211	12 396	—	—	—	—	29 675	28 385	30 261	51 086
Malå skogslappby	2 168	2 168	2 804	2 821	473	473	481	791	—	—	—	—	2 641	2 641	3 285	3 612
Summa för länet	28 636	27 615	29 854	41 511	3 680	3 411	3 692	13 187	—	—	—	—	32 316	31 026	33 546	54 698
JÄMTLANDS LÄN	1925	1928	1931	1934	1925	1928	1931	1934	1925	1928	1931	1934	1925	1928	1931	1934
Frostvikens norra	679	686	872	—	100	127	15	—	—	—	—	—	779	813	887	1 406
D:o mellersta	366	602	1 180	—	50	35	48	—	—	—	16	—	416	637	1 244	2 024
D:o södra	389	388	607	—	135	313	407	—	—	—	27	—	524	701	1 041	1 370
Hotagen	1 229	1 887	1 874	—	167	167	770	—	—	—	6	—	1 396	2 054	2 650	3 910
Offerdal	978	757	1 312	—	283	445	398	—	—	—	9	—	1 261	1 202	1 719	2 417
Sösjö	418	795	1 831	—	382	235	72	—	—	—	—	—	800	1 030	1 903	1 531
Kall	634	975	1 207	—	8	163	218	—	—	—	22	—	642	1 138	1 447	1 637
Handölsdalen	2 054	2 635	3 463	—	145	108	176	—	—	—	100	—	2 199	2 743	3 739	3 396
Tranris	1 565	1 475	1 592	—	220	300	55	—	—	—	11	—	1 785	1 775	1 658	1 429
Anariset	516	341	210	—	140	55	308	—	—	—	—	—	656	396	518	963
Tåssåsen	635	1 443	2 795	—	213	336	241	—	—	—	5	—	848	1 779	3 041	3 080
Mittådalen	1 153	1 643	3 240	—	408	351	579	—	—	—	—	—	1 561	1 994	3 819	4 269
Tännäs	275	535	—	—	—	364	336	—	—	—	8	—	497	899	1 047	2 033
Summa för länet	10 891	14 162	20 805	—	2 470	2 999	3 623	—	—	—	204	—	13 361	17 161	24 712	29 465

2-504 2-504 (10. 10. 1934)

Avskrift.

Ink. till Social-dept.
d. 6 nov. 1936.

Landskontoret
2 nov. 1936
Östersund

Lappfogden i Jämtlands län.

nr 626.

Till Kungl. Maj:ts befallningshavande i Jämt-
lands län.

Anmodan inkomna med yttrande över 1930 års lapputrednings
(Norrbottens län) betänkande får jag beträffande där i ingående
förslag m.m., vilka beröra å ena sidan förhållandena i jämväl
Jämtlands län och å andra lappväsendets mera allmänna frågor,
vördsamt anföra följande, efter i huvudsak den uppställning av
förslagen, som återfinnas å sid. 317-318 i betänkandet.

Efter framhållande av att varje utredning av en samhälls-
fråga beträffande värde och giltighet är tidsbegränsad och
att detta i synnerhet gäller utredningar i lappfrågor, uppta-
ges till behandling administrativa frågor, nämligen indelning
i lappbyar, byordningar, rationellt renantal m.m. samt befatt-
ningshavare.

Både med avseende på vad en viss betestrakt kan tåla av re-
nars betning samt tramp och på huru stor hjord en renskötarfamilj
nöjaktigt kan styra och ställa med synes det mig vara välbetänkt
att maximiantalet renar för lappby eller del därav (betesområde)
och för renägare fixeras genom bestämmelse i byordning. Påtagliga
olägenheter följa nämligen, när en betestrakt har varit överbe-
lagd med renar liksom även, när en renägars hjord fått växa till
över 1000-talet djur. Den s.k. större renägaren, som liksom be-
driver sin näring i vid omfattning och säljer i parti, har delvis
andra intressen med avseende på t.ex. flyttningar och vinteruppe-
håll än den mindre renägaren, vilken är hänvisad till att utni-
mtera renprodukterna. En stor renhjord är mera rörlig än en
mindre, det blir svårt i en stor hjord att få märka alla kalvar,
det blir kostsamt för den fattige renägaren att fara till många
angränsande lappbyar och betesgrupper för att tillskilja sig sina
renar o.s.v. Sommarbeteslunden äro i mindre grad ägnade att med-

giva hjordars uppdelning i betesgrupper. Än vinterbetesstrakterna, men varje möjlighet till uppdelning i grupper, bör utnyttjas. Under den intensiva renskötelsens tid praktiserades denna gruppbetning genomgående i alla fjälltrakter.

I omedelbart sammanhang med sådan grupprenskötsel står tillsyn över och ordnandet med hjorden. Lappbyns ordningsman, som är renskötande lapp, kan måhända ej öva tillsyn över mer än en grupp, där ordningsman ej finnes. Härut har behov av förmän framgått, och tjänstens inrättande synes mig motiverat. Då utredningen icke ingått på frågan om högre gottgörelse till ordningsmännen än den nuvarande, högst 350 kronor, kan man måhända antaga, att förklaringen härtill ligger däri, att ordningsmännen inom det område utredningen egentligen avser, hava en icke obetydlig biänkomst uti skötarlön och ersättning i samband med försäljning av heldringar. Då det senare slaget avvinkomst, som i varje fall är den mera betydande, inom de större lappbyarna i t.ex. Jämtlands län knappast uppgår till några hundra kronor och i lappbyar med ringa renantal kan angivas till några tiotal kronor, synes mig arvudet för ordningsmännen skäligen böra höjas till åtminstone högst 500 kronor. Att det dagliga renskötelsarbete samt skiljningar och flyttningar gå sin gilla gång är icke i ringa mån ordningsmännens förtjänst, och de dugligaste ordningsmännen med stor arbetsbörda borde efter åtminstone 15 års tjänst erhålla detta högre arvode. Ett högre arvode kunde måhända även locka de dugligaste till tavlan om tjänsten och även för de bästa vara en orsak till längre kvarstående vid densamma.

Inom lappfogdarnas vidsträckta tjänstgöringsområden pågå merendels samtidigt både sommar och vinter arbeten på vägar, broar och byggnader samt skiljningar, flyttningar och renräkning beträffande renskötseln, vilket allt borde kontrolleras av derne. Men då han ej kan räcka till överallt och expeditiönsarbetet alltjämt ökar, kunna vi icke reda oss utan tillsyningsmän, ty det vi stå i ansvar för måste vi också beredas tillfälle att

Med lappfogdeinstruktionens fastställande i föreliggande på ett eller annat sätt leda och kontrollera. Då tillsyningsmännens arbete är hälsovådligt och slitande böra de beredas en tryggad ställning.

Utöver vad utredningen anført beträffande lappfogdarnas an-

ställnings- och lönefråga synes mig blott ett par synpunkter böra understrykas. Med hänsyn till de många och skiftande åligganden, som påvila en lappfogde, torde det vid behov av ny tjänsteinnehavare icke vara så alldeles lätt för vederbörande länsstyrelse att finna den lämpligaste. Vid bestämmande av lönegrad för lappfogde torde det därför vara av största vikt att taga rekryteringsosäkerheten i beaktande, så att icke genom fixerande

av för låg lönegrad länsstyrelsen kan bliva hänvisad till att utvalja och förorda tjänsteinnehavare bland enbart sådana sökande, som icke hava teoretiska kvalifikationer att i annan statstjänst nå upp till lappfogdes löneklass. Av mångårig erfarenhet har jag kommit till den bestående uppfattningen, att den bästa teoretiska utrustningen för en lappfogde vore juris kandidatexamen med hänsyn till de många spörsmål av rent juridisk karaktär, vilka lappfogden för renskötelsen och lapparnas bästa måste bevaka. Vidare uppstå å de långsträckt, smala och på flera ställen av privatmarken avskurna renebetesfjällens gränsområden ideligen, angående renarnas invasion, mellan lapparna och bygdebefolkningen större och smärre konflikter, varest lappfogden måste personligen ingripa och utjämna enligt instruktion för lappfogden i Jämtlands län uti nådiga brevet den 24 april 1885. Framförallt härutinnan men även när det gäller att hjälpa, ordna och leda lapparna, har det stor psykologisk betydelse, att lappfogden har en tydligt god social ställning. Lapparnas anspråk gå i det avseendet så långt, att deras fogde gott skall kunna uthärda jämförelse med snart sagt vilken högt uppsatt och ansedd tjänsteman som helst i deras landsända, ty han skall i första hand vara deras företrädare inför allmänhet och myndigheter, så snart deras intressen det kräva.

40. Mot lappfogdeinstruktionens fastställande af föreliggande

avfattning synes mig intet vara att erinra.

När utredningen vidare ser sig om efter möjligheter att få
Såsom åtgärd till stimulerande av renskötarnas ansträngningar
har utredningen till slutet kommit till den åsikten på de båda länernas
att höja renskötelsens standard har utredningen föreslagit ut-
delningar av belöningar för god renskötsel med omkring 200 kro-
nor i penningpremier. I Jämtlands län har under åtskilliga år
funnits ett belopp af 800 kronor tillgängligt för sådant ändamål.
Belöningar har företrädesvis tilldelats lappdrängar, som med in-
tresse och flit under flera på varandra följande år ägnat sig åt
renskötseln hos en och samma eller hos ett fåtal husbunder. När
den renskötande ungdomen börjar visa att den vill göra något
för renskötsel och därunder nått påtagliga resultat, synes mig
belöning vara på sin plats.

Åt frågan om åtgärder för lapparnas bosättning har utred-
ningen ägnat en ingående undersökning. Upplåtelse av jordbruks-
lägenhet, åt lappar enligt Kungl. Maj:ts kungörelse den 18 juli
1928 synes hava skett å tre ställen, varav säkerligen värdefulla
erfarenheter vunnits. Bland annat har i nämnda kungörelse bestämt
byggnads- och odlingsbidrag, ~~2,500~~ 2,500 kronor, befunnits otill-
räckligt, och utredningen visar, att kostnaderna för åstadkom-
mande av ett jordbruk, som föder 4 kor, uppe i fjälltrakterna
erfordras ett belopp af 7,000 kronor jämte lån för inventariean-
skaffning af högst 400 kronor för varje lägenhet. Att ledningen
av dylik kolonisation bör ligga hos ett för sådant ändamål av-
passat organ är ändamålsenligt.

Ladubyggen som medel att förekomma skadegörelse af bärgat och
i hässjor eller stackar utestående foder bör ytterligare befräm-
jas och i likhet med utredningen har jag den åsikten, att anslag
härfor bör utgå af medel under jordbruksdepartementets stat, ty
frågan om hüsens tillvaratagande med största möjliga fodervärde
är ett jordbruksintresse.

Till utförande m.m. af i betänkandet föreslagna åtgärder
har utredningen i sina beräkningar kommit till ett belopp af
i runt tal 800,000 kronor och ansett, att Norrbottens lappfond

för ändamålet vore i behov av ett kapitaltillskott å 718,000 kronor. När utredningen vidare ser sig om efter möjligheter att få kapitalbehovet tillgodosett tar den sikte på de båda fonderna för Jämtlands län och anser att en jämförelse mellan renantalet i Norrbottens län och Jämtlands län enklast klär lägger läget, huru det senare länets fondmedel för lappväsens skola användas.

Först må härvid framhållas, att någon sammanslagning av de tre norra länens lappfonder och Jämtländska renbetesfjällens skogsfond till en enda stor fond för det svenska lappväsens behov icke bör komma ifråga, enär å ena sidan de jämtländska fonderna äro avsedda för olika ändamål och å andra skogsfonden därvid skall tjäna syftet att avrunda renbeteslanden, så att den s.k. skattefjällsgränsen, som i Jämtlands län är motsvarighet till odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län, icke skall till och med avskära kalvfjällen till förfång för vederbörande lappars renskötsel. Vad utredningen kan anses hava klarlagt är ju endast behövliga åtgärder beträffande lappväsens skola i Norrbottens län och kostnaderna härför, men däri påvisas av flera skäl icke dylika kostnader beträffande lappväsens skola i Västerbottens och Jämtlands län. För nomadlappväsens skola i Västerbottens och Norrbottens län har Jämtländska renbetesfjällens skogsfond hittills två gånger tagits i anspråk vid tilldelning av större belopp, nämligen efter riksdagens beslut 1914 och 1919, vid vilka tidpunkter de båda länen i nyss nämnd ordning erhöilo respektive kronor 300,000 och 200,000 samt 260,000 och 390,000 eller tillhopa 1,150,000 kronor. Huru mycket i första hand Jämtlands läns lappväsens skola och därefter Västerbottens läns skola behöva är det icke möjligt att bilda sig någon uppfattning om eller att få överblick över, förrän en lapputredning beträffande även dessa två län blivit verkställd och medelsbehovet beräknat samt summerat.

I början av augusti månad 1932 dryftades å ett sammanträde inför Herr Landshövdingen frågan om användningen av medlen från

Jämtländska renbetesfjällens skogsfond (nedan benämnd skogsfonden) för behov, som väntades bli genom det nu framlagda betänkandet påvisade, och i sammanträdet deltog landshövdingen A. B. Gärde, nomadskolinspektören fil. d:r E. Bergström, av Kungl. Maj:t tillkallad sakkunnig för Norrbottens lapputredning, landskamreraren G. Lekander, lappfogden K. Hedbäck och undertecknad. *Såväl under detta sammanträde som under min samvaro med* D:r Bergström uttalade de fyra lappfogdarna under våra resor i Norrbottensfjällen, att medlen från skogsfonden naturligtvis först och främst skulle användas för att tillgodose behoven för Jämtlands läns lappväsendes del, varefter det framginge om och i vilken utsträckning samma fonds medel ytterligare kunde tas i anspråk till täckande av medelbehov i samband med den av honom planlagda, ehuru av andra nu slutförda utredningen beträffande Norrbottens län.

Det är ett känt och av alla lapputredningar, som sysslat med renskötsel förhållandena i Jämtlands län, omvittnat sakförhållande att lapparna och renskötelsen här har att dragas med förhållanden, vartill motsvarigheter saknas i de båda övriga nu ifrågakomna länen. De s.k. skattefjällens och till deras utvidgning i några trakter inköpta områdens gränser mot bygden i vårt län motsvaras i de båda andra länen av odlingsgränsen. Från riksgränsen ligger denna odlingsgräns i någon del av länen icke närmare än i Norrbottens län 14 mil. i Västerbottens län 9,5 mil men i Jämtlands län understiger renbeteslandets bredd på långa sträckor 15 kilometer och är stundom blott 5 kilometer. Under åren 1888-1893 inköptes till renbeteslandens utvidgning åtskilliga fastigheter och förvärv av enstaka hemman har skett även sedan, men ännu går gränsen mellan renbeteslandet (skattefjället) och privatmarkerna miltals uppe på själva kalfjället, så att renarna under den första vårgränskan, under storm och regn sommartid samt under svamptiden på privatmarker göra intrång, som medför ersättningskyldighet för renägarna. Sådana

för lapparnas renskötsel avsatta land kunna icke anses fullt ändamålsenliga så länge icke även den närmaste trakten nedanför kalfjället (björkskogsregionen) blir införlivad därmed. Sammanlagda sträckan av dylika kalfjällen avskärande gränser utgör nära 30 mil och medräknas lågfjällstrakter, där förenämnda gräns går fram i björkskogsregionen, kommer man till över 50 mil. Därför bör den plan till förvärf av fastigheter, som finnes intagen i nämnda brevet den 6 juli 1892, genomföras så långt det är möjligt, ty helt förvärvade äro ännu blott 10 och del i oskiftad jord har inköpts beträffande 4 fastigheter. I brevet omnämnda fastigheter ävensom delar därav kunna exproprieras, där godvillig överenskommelse om köp ej kan uppnås. Vidare finnes uti 1895 års kappkommittés förslag till renbeteslag, under rubriken protokoll, förteckning över enligt 1886 års förslag dels redan förvärvade och dels ännu i privat ägo varande hemman och lägenheter, vilka borde förvärfvas. De fastigheter, som dels redan förvärvats och dels sålunda tidigare varit föreslagna jämte ett fåtal dylika, som sedan visat sig vara behöfliga, hava under arbetet på detta yttrande inlagts å karta, i skala 1:200,000, som erbjuder en utgångspunkt för de mera energiska åtgärder till dessa fastigheters förvärf, vilka åtgärder jag anser nu längre icke kunna uppskjutas. Taxeringsvärdet å nämnda grupper av fastigheter uppgår till omkring 2,500,000 kronor och utgifterna för andra likaledes nödvändiga åtgärder till renskötselns bästa i länet hava approximativt beräknats till 719,055 kronor. Förteckning över dessa fastighetsgrupper ävensom över medelsbehovet beträffande övriga åtgärder liksom över årliga anslag lämnas i särskild bilaga.

Att på nytt skrida till åtgärder beträffande dessa fastighetsförvärf liksom med undersökning och sammanställning av övriga åtgärder och kostnader beträffande renskötseln, lappkolonisation m.m. synes mig böra omhänderhavas av den utredning beträffande Jämtlands län, vilken är omnämnd uti statsrådsprotokollet den 30 maj 1930 och varom sedan dess överlagts vid

de tillfällen, då Herr Landshövdingen deltagit i sammanträden, där de sakkunniga, d:r E. Bergström och f.d. landshövding H. Ringstrand, närvarit. Innan resultatet av denna utredning föreligger, synes mig ingen tilldelning av medel från skogsfonden kunna ifrågakomma till förstärkande av Norrbottens lappfond.

Östersund i lappfogdekontoret den 27 oktober 1936.

W. Gardhamn

Beskrifves å tjänstens belysning:

M. Gardhamn

instruktion (nr 592), vilken den 23 februari 1940 undergått viss ändring (nr 88).

Beträffande lappfogdeinstitutionens tillkomst samt befattningshavernas anställnings- och avlöningsförhållanden torde i kortet få erinras följande.

I Jämtlands län förordnades lappfogde första gången genom Kungl.Maj:ts brev den 24 april 1885, däri jämväl meddelades bestämmelser rörande lappfogdens tjänstgöringsskyldighet. I brevet anföres att Kungl.Maj:t, som funnit en uppsyningsman för en del av Jämtlands fjälltrakter av behovet påkallad, förordnat viss person att vara lappfogde i Jämtlands län med tjänstgöringsområde, omfattande Härjedalens, Ovikens och Undersåkers renbetesfjäll jämte därtill angränsande marker, å vilka renar kringtrövade och lappar förde renar på bete. Sedermera utsträcktes tjänstgöringsområdet att omfatta hela länet ävensom Idre lappby i Kopparbergs län. Med hänsyn till arbetsbördans omfattning har jämlikt Kungl.Maj:ts medgivande från och med den 1 oktober 1939 anställts ett särskilt biträde vid göromålen rörande lappväsendet (biträdande lappfogde).

Inom Västerbottens län har lappfogde funnits, sedan sådan första gången förordnades genom Kungl.Maj:ts beslut den 18 oktober 1895.

I Norrbottens län anställdes lappfogde första gången genom Kungl.Maj:ts beslut den 25 oktober 1889. Tjänstgöringsområdet omfattade då huvudsakligen Piteå och Luleå lappmarker. Jämlikt Kungl.Maj:ts beslut den 30 juni 1916 förordnades ytterligare en lappfogdetjänst inom detta län. Därvid bestämdes att den ene lappfogden skulle ha Torneå och Kalix fögderier till tjänstgöringsområde och den andre Piteå och Luleå fögderier. Med hänsyn till lappfogdarnas stora arbetsbörda blev det emellertid nödvändigt att från och med den 15 april 1925 anvisa anslag till ett biträde åt dem. Huvudparten av lappfogdarnas arbete upptogs då av fjällrenskötseln. Denna renskötsel har en ömtåligare ställning än skogsrenskötseln, och fjällrenarna utgöra den ojämförligt största delen av länets renbe-

Utredningsmannen.

Ordningsmannatjänsternas betydelse torde ha väsentligt ökat sedan den tid, då de först tillkommo. Under de mindre utvecklade förhållanden, som då rådde, voro ordningsmännens uppgifter icke av samma omfattning och beständighet som i våra dagar. Bland annat må erinras, hurusom den utvidgade jordbruksbebyggelsen kräver större uppmärksamhet från lapparnas sida, och ordningsmannen är den, som i första hand har att vaka häröver. Ordningsmannens biträde behöves vidare vid alla de anordningar till renskötselns stöd, vartill bidrag numera utgår av statsmedel. Så är förhållandet med avseende å de omfattande gärdesbyggnader, som uppföras till underlättande av renarnas bevakning och för renskiljningar, ävensom andra byggnadsföretag för lapparnas räkning. Likaså föranleder den extensiva renskötseln mera arbete för ordningsmannen än då varje lappfamilj vårdade sina renar i en för sig avskild hjord. Numera blir ordningsmannen på helt annat sätt ledare för byns renskötsel och uppbär ansvaret för denna, vare sig fråga är om renarnas bevakning, flyttningarnas utförande och renskiljningar eller andra för byn gemensamma arbeten.

Med hänsyn till det ökade arbetet synes påkallat ej mindre att särskilt biträde må kunna ställas vid sidan av ordningsmannen än även att denne må kunna erhålla något högre ersättning än som för närvarande utgår.

Vad först angår frågan om biträde åt ordningsmannen må väl vara lämpligt att, där större lappby är uppdelad i särskilda betesområden (betesland), även lapparna i sådant betesland som ordningsmannen ej tillhör må kunna erhålla en ledare, vilken kan vaka över ordningen inom renskötseln och vid behov vara lapparna behjälplig i deras angelägenheter. En dylik ledare skulle emellertid erhålla endast en begränsad uppgift avseende allenast visst arbete inom det särskilda beteslandet. Enligt vad som upplysts har något större behov av en offentlig utsedd ledare av ifrågasvarande slag knappast gjort sig gällande. I praktiken lär denna fråga ofta ha ordnats av lapparna själva, i det efter överenskom-

melse med ordningsmannen uppdragits åt en av husbönderna inom renbeteslandet att ha inseende över renskötseln därstädes. Beträffande det föreslagna namnet "förmän" på dylika biträdande lappar kan erinras, att detta namn synes mindre lämpligt, då enligt renbeteskonventionen med Norge lapparna ha att utse en "förmän" och en "andre förmän" för varje distrikt därstädes dit de inflytta. En förväxling med dessa förmän skulle lätt kunna uppstå.

Det har synts utredningsmannen vara av större betydelse, att en eller möjligen flera lappar skulle kunna utses att vid behov inträda i ordningsmannens ställe i alla dennes befogenheter. Så kan farvas när ordningsmannen av sjukdom, bortvaro eller annat förfall är hindrad att sköta sin tjänst. Även därest, såsom i de större byarna torde kunna inträffa, arbetet för ordningsmannen hopar sig så, att han ensam ej medhinner detsamma, kan vara önskvärt att han erhåller biträde av en person med samma befogenhet som han själv. Givet är att, där uppdelning i olika betesland förekommer, även kan vara lämpligt, att en vikarie av ifrågavarande slag för ordningsmannen finnes inom betesland, som ordningsmannen ej tillhör. Men huvudsaken synes vara, att tillgång må finnas till en vikarie, som äger befogenhet att utföra det ordningsmannen åliggande arbetet.

Dylika vice ordningsmän torde behöva förekomma allenast i de större lappbyarna. När det ej må vara uteslutet, att förhållandena i viss lappby kan påkalla behovet av mera än en dylik befattningshavare, synes möjlighet därtill böra stå öppen.

Erinras må att i varje distrikt i Norge, dit svenska lappar med stöd av renbeteskonventionen med nämnda land äga inflytta sommartid, skola finnas en förmän och en andre förmän. Envar av de norska distrikten mot svara vad angår såväl lapparnas och renarnas antal som areal, endast en mindre del av en större svensk lappbys område.

Rörande vice ordningsmans tillsättande och avgång torde böra gälla samma ordning som beträffande ordningsman. Sålunda bör även vice ordningsman utses av husbönderna i hela lappbyn.

bestämmelser, vilka angå ordningsmännens verksamhet, böra samlas i en för dem utfärdad instruktion. Denna synes av länsstyrelserna böra utfärdas i samband med fastställandet av nya byordningar för de olika lappbyarna. Förslag till instruktion kommer att av utredningsmanner framläggas i samband med de av honom utarbetade normalförslagen till byordningar för lappbyarna.

På grund av vad utredningsmannen ovan föreslagit skulle det under rubriken "Lappväsendet" upptagna förslagsanslaget till "Lappfogdarna m.fl.: Avlöningar", vilket för löpande budgetår utgår med 128.000 kronor, behöva höjas med $(8.000 + 1.200 - 7.300 + 5.000 + 3.000 =)$ 9.900 kronor.

Utredningsmannen får sålunda hemställa, att herr statsrådet ville tillstyrka Kungl. Maj:t att i proposition föreslå riksdagen dels medgiva att i personalförteckningen för lappfogdarna må upptagas en befattning såsom lappfogde i lönegrad Eo 24, vilken befattning avsetts för tillsynen över skogsrenskötseln inom Norrbottens län,

dels antaga förslag till lag angående ändring av 13 § lagen den 18 juli 1928 (nr 309) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige av den lydelse bilaga A till detta betänkande utvisar,

dels ock medgiva, att förslagsanslaget till "Lappfogdarna m.fl.: Avlöningar" må för budgetåret 1944/45 höjas med 9.900 kronor.

Lappfogdarnas utlåtande över myndigheternas yttranden
Norrbotten -) Avskrift.
över Norrbottensutredningen.

Till

Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Anmodade inkomma med yttrande i anledning av de utlåtanden,
som olika ämbetsverk och myndigheter avgivit över 1930 års lapp-
utrednings betänkande, få undertecknade lappfogdar i länet med
remisshandlingarnas återställande vördsamt anföra följande.

Över utredningens förslag föreligga utlåtanden från följande
ämbetsverk och myndigheter, angivna i den ordning handlingarna
äro inlagda i remissakten:

- 1) Länsstyrelsen i Västerbottens län jämte yttrande av
lappfogden i länet,
- 2) Länsstyrelsen i Jämtlands län likaledes med yttrande av
lappfogden i länet,
- 3) Kungliga lantbruksstyrelsen,
- 4) Statens egnahemsstyrelse,
- 5) Kungliga Statskontoret,
- 6) Allmänna civilförvaltningens lönenämnd,
- 7) Kungliga domänstyrelsen och
- 8) 1936 års egnahemsutredning.

För vinnande av överskådlighet anse vi det lämpligast att
behandla varje yttrande för sig, och i den följd som ovan angivits.

Länsstyrelsen i Västerbottens län konstaterar, att länet beröres
av den föreliggande utredningen endast i fråga om de förslag,
som gälla gränser för de olika lappgruppernas vinterbetesland.
Länsstyrelsen bestrider att betning av norrbottensrenar

renskötseln, kunna ju icke hava tillämpning på Norrbottens län. Förhållandet här är ju det - såsom i lapputredningen underströks - att den odlingsbara och odlingsvärda marken ovan odlingsgränsen praktiskt taget redan blivit helt utnyttjad, och att de goda fiskesjöarna ej äro flera än att de väl behövas för den redan befintliga bebyggelsen och för de nomadiserande lapparna. I stället för att verka för ytterligare bosättning i fjälldalarna har man i Norrbottens län snarare att taga ställning till frågan, på vilket sätt många där redan förekommande bebyggelser skola kunna avvecklas.

Länsstyrelsen i Jämtlands län framhåller att i stort sett ej så mycket synes vara att erinra emot lapputredningens förslag i mera allmänna frågor. Vad länsstyrelsen däremot icke vill lämna sin anslutning till, är lapputredningens förslag i fråga om finansieringen av de anläggningar och anskaffningar, som utredningen ansett erforderliga för att underlätta arbetet vid renskötselns bedrivande och möjliggöra tillämpandet av en bättre ordning inom densamma. Lapputredningen har ju tänkt sig, att för detta ändamål 718.000 kronor skulle överföras från Jämtländska renbetesfjällens skogsfond till Norrbottens lappfond. Från jämtändsk sida motsätter man sig ett sådant överförande av fondmedel. De jämtländska lappfonderna anses vara otillräckliga för tillgodoseende av det egna lappväsendets trängande behov. Till stöd för denna uppfattning åberopas vissa approximativa beräkningar av lappfogden i länet, upptagande utgifter till ett sammanlagt belopp av omkring 3.200.000 kronor, det vill säga ungefär 1.400.000 kronor mera än de jämtländska fondernas sammanlagda tillgångar.

Det är ju ej möjligt för oss att bedöma, i vilken mån den jämtländska renskötseln behöver stödjas genom mekaniska anläggningar eller genom andra åtgärder, för vilka det erfordras medel från de jämtländska lappfonderna. Vi kunna dock icke under-

låta att uttrycka förvåning över storleken av de belopp, man fått fram i sina beräkningar av medelsbehovet. Man förutsätter en kapitalinsats, som kan beräknas till nära tre gånger det värde som nu ligger i den jämtländska renstammen. Även om förhållandena i de olika lapplänen icke kunna sägas vara i allt jämförbara, förtjänar det dock påpekas, att anslagsäskandet till stöd åt norrbottniska renskötelsen, med utgångspunkt från samma medelsbehov per ren som i Jämtland, skulle stiga till något över 21.000.000 kronor. I betraktande härav torde de av lapputredningen gjorda framställningarna för rennäringsen i Norrbottens län, innebärande ett kapitalbehov av 740.000 kronor i runt tal, ej kunna betecknas som överdrivna. Huruvida detta belopp bör tillföras Norrbottens lappfond från de jämtländska fonderna eller av andra medel har ur norrbottnisk synpunkt egentligen ej någon betydelse. Om det befinnes, att de jämtländska lappfondernas tillgångar verkligen i full utsträckning skulle erfordras för tillgodoseende av det jämtländska lappväsendets behov, lära ju andra utvägar böra finnas för möjliggörande av de byggnadsarbeten och andra åtgärder, som enligt utredningen böra genomföras i Norrbottens läns lappmarker.

Med anledning av de från jämtländskt håll uttalade tvivlen rörande nyttan och nödvändigheten av de utav lapputredningen föreslagna renstängsel, liksom ock beträffande hållbarheten av utredningens kostnadsberäkningar, vilja vi erinra om, att utredningens byggnadsprogram tillkommit efter synnerligen noggrann prövning av varje förslag från renskötarens sida om åtgärder av hithörande art, samt att lappväsendet i Norrbotten icke är främmande för huru fjällbyggnadsarbeten böra planläggas och genomföras. Den norrbottniska lappadministrationen har redan sedan 1920-talets början lett stängselbyggnadsarbeten av en omfattning, vartill motsvarighet torde saknas inom Jämtlands län. Att det på grund av växlingar i material- och arbetspriser kan inträffa, att utredningens kostnadsberäkningar, vilka för övrigt uppgjorts under en lågkonjunktur, bliva överskridna, står fullt klart för oss, men fördenskull kan det ej göras gällande, att

de ursprungliga kostnadsberäkningarna skulle ha gjorts alltför låga. Den jämtländska länsstyrelsens uttalande i detta stycke synes i själva verket bero därutav, att man i Jämtland i allmänhet bygger sina renstängsel efter en dyrare typ, som alls ej kommit till användning här i länet, och som för övrigt synes oss vara mera kostsam än det för ändamålet vore behövt.

Kungl. Lantbruksstyrelsen, som främst tager ställning till lapputredningens förslag beträffande åtgärder för lappars bosättning samt åtgärder för hindrande av motsättningar mellan bofasta och lappar, synes anse de av utredningen föreslagna åtgärderna väl avvägda. Vidare anser styrelsen det vara av vikt, att lapp-administrationen ordnas på sådant sätt, att den nya ordning, som i olika avseenden skulle upprättas, därefter också skulle kunna effektivt övervakas och vidmakthållas. För detta ändamål vore enligt styrelsens mening den föreslagna utbyggnaden av lappadministrationen att anbefalla.

Styrelsen synes sålunda giva lapputredningens förslag sin fulla anslutning i vad det gäller ovan angivna spørsmål. Vi ha va fördenskull icke något att andraga i anledning av styrelsens utlåtande.

Statens egnahemsstyrelse behandlar lappkolonisationsfrågan och ansluter sig i stort sett till de av lapputredningen framförda principerna. Styrelsen förordar dock i fråga om odlings- och dikningsarbeten å de tilltänkta kolonaten mera långt gående hjälpåtgärder än man i utredningen föreställt sig vara behövt, medan styrelsen å andra sidan ifrågasätter om icke bebyggelsen på lägenheterna borde ges en enklare och billigare utformning.

Vad egnahemsstyrelsen anfört i det första hänseendet, kan måhända vara väl grundat, och synpunkterna torde icke heller ha varit främmande för lapputredningen. Att man det oaktat i ut-

Innehållsförteckning

	Sida
Skrivelse till Konungen.....	5
Utredning angående vissa lägenhetsupplåtelser å kronomark i Norrlands fjälltrakter	7
Angående olika former av jordupplåtelser i fjälltrakterna	7
Allmänna upplysningar angående fjällägenheterna och upplåtelsevillkoren för dem	17
Med fjällägenheterna jämförliga lägenheter	24
Tidigare förslag angående förbättring av fjällägenheternas ställning m. m. ..	29
Utredningsmannen	34
Nuvarande förhållanden å fjällägenheterna	34
Synpunkter beträffande lägenhetsupplåtelser i fjälltrakterna	44
Angående statens stöd åt fjällägenheterna.....	48
Gemensamma bestämmelser för arrendelägenheter å renbetesfjällen och fjälllägenheter. Jämförelse med lägenhetsupplåtelser åt lappar.....	50
Ordningen för fjällägenhetens upplåtande och förvaltande	52
Upplåtelsevillkoren	57
Övergångsbestämmelser	66
Inventering av äldre lägenheter	68
Omarbetning av 1915 års kungörelse om lägenhetsupplåtelser ovan odlingsgränsen m. m.....	69
Kostnader	70
Hämställan	77
Bilagor.	
Förslag till kungörelse angående upplåtelse i vissa fall av jordbrukslägenheter å kronomark i Norrlands fjälltrakter	79
Förslag till kungörelse angående upplåtelse av vissa lägenheter m. m. å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län	87

B10 4 2

MARCUS BOKTR.-A.-B. Tryckerigatan 2 STOCKHOLM 28/Nov. 1946 korrektur	2	Nytt korr. begäres Godkännes till tryckning
--	---	--

lägenhetsupplåtelser ovan odlingsgränsen, efter därom i varje särskilt fall gjord ansöknin, till prövning upptaga frågan om medgivande av sådana ändringar i gällande upplåtelsevillkor, som ansluta sig till 1943 års bestämmelser om kronotorp.

Förutom de allmänna upplåtelser av mark och lägenheter, som ovan *odlingsgränsen* må ske jämlikt 1928 års renbeteslag och 1915 års kungörelse, kunna där vissa slag av lägenheter medgivas lappar till upptagande.

Jämlikt 42 § renbeteslagen kan renskötande lapp erhålla tillstånd att, i den mån för renskötelsens drivande erfordras, uppföra stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad (renlappsbostad). Dylik lägenhet skall förläggas å trakt inom lappmarkerna eller å renbetesfjällen i Jämtlands län, där lappen äger uppehålla sig med sina renar. Så framt fråga är om byggnad å kronomark, prövas ärendet beträffande byggnad ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen av länsstyrelsen men eljest av domänstyrelsen efter samråd med länsstyrelsen. I samma ordning prövas enligt 43 § renbeteslagen tillstånd för renskötelsberättigad lapp att å kronomark under kronans omedelbara disposition, belägen inom lappmarkerna eller å renbetesfjällen, upptaga odling av mindre omfattning.

Lapp kan vidare med stöd av Kungl. Maj:ts kungörelse den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. i viss ordning erhålla jordbrukslägenhet eller bostadslägenhet. Upplåtelse av jordbrukslägenhet må ske endast till lapp, som enligt renbeteslagen äger rätt till renskötelse men icke är i tillfälle att utöva denna näring. Bostadslägenhet må sådan lapp erhålla som tidigare deltagit i renskötelsen men till följd av minskad arbetsförmåga upphört därmed. Lägenheter av ifrågavarande slag förläggas inom Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län inom sådant område å för ändamålet förvärvat eller kronan eljest tillhörig mark, beträffande vilket Kungl. Maj:t förordnat, att upplåtelser åt lappar där må ske. Upplåtelser kunna sålunda ifrågakomma jämväl ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen. I kungörelsen har gjorts viss ändring genom en kungörelse av den 29 mars 1946 (nr 131).

Erinras må i detta sammanhang, att jämlikt 5 § i 1928 års renbeteslag Kungl. Maj:t må, om visst område å trakt, där lapparna äga uppehålla sig med sina renar, befinnes oundgängligen erforderligt för särskilt ändamål av större betydelse, förordna, att sådant område skall undantagas från lapparnas begagnande. Är sålunda undantaget område beläget ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen i Jämtlands län, skall skälig gottgörelse lämnas för det intrång, som genom områdets undantagande orsakas för renskötelsen. Sådan gottgörelse skall användas till förmån för lapparna. Här är ej fråga om upplåtelse av mark för viss begränsad tid utan om överförande av visst större område från lapparnas och renskötelsens disposition till användning för annat ändamål, exempelvis järnvägsdrift och bergverksrörelse.

Å renbetesfjällen i Jämtlands län, inbegripet de fastigheter som av kronan inköpts till renbetesfjällens utvidgning, kunna motsvarande upplåtelser till lappar och andra äga rum som ovan odlingsgränsen, med det undantag att

gor, som rörde fjällägenheternas förvaltning, samt förfoga över den expertis och expeditionshjälp, som kunde vara erforderlig. Expertisen skulle utgöras av nämnde jordbruksinstruktör och byggmästare, vilka framför allt ute på arbetsfältet skulle vara konsulenten behjälpliga i jord- och byggnadsfrågor m. m.

Tydligt är att, liksom angivits beträffande egnahemsnämnden i Jämtlands län, ett omhändertagande av ifrågakvarande lägenheter kommer att tillföra även egnahemsnämnderna i de båda nordligaste länen ett betydande arbete. Envar av nämnderna erhåller uppsikt över omkring 150 lägenheter. Om sorgen om dessa blir så mycket mera tidsödande som ansvaret för de flesta lägenheternas bebyggande och byggnadernas underhåll samt till en del även uppodling skulle åvila egnahemsnämnden. En förstärkning av nämndernas arbetskrafter blir nödvändig. Att redan nu kunna beräkna, huru stor denna behöver vara, låter sig icke göra. Erfarenhet rörande verksamhetens omfattning behöver inhämtas, innan så kan ske. Enär det är önskvärt, att redan under nästkommande budgetår en planläggning av arbetet kan igångsättas samt inventering av det nuvarande lägenhetsbeståndet påbörjas, synes emellertid nödvändigt, att i envar av de tre egnahemsnämnderna anställa en befattningshavare i egnahemsassistents ställning. Assistentens lönegrad synes böra bestämmas till högst Ex 18.

Utredningsmannen vill sålunda föreslå, att för budgetåret 1947/48 för envar av egnahemsnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län upptagas medel till avlöning av en egnahemsassistent i lönegraden Ex 18. Kostnaderna här för skulle utgöra för vardera av en assistent i Östersund och Luleå, årslön 5 184 kronor och rörligt tillägg 777 kronor 60 öre samt för en assistent i Umeå, årslön 5 022 kronor och rörligt tillägg 753 kronor 30 öre jämte kristillägg och provisoriskt lönetillägg med ett tjänstens ställning motsvarande belopp. Tillhopa skulle sålunda för tre assistenter i ställning såsom extra tjänstemän behövas högst 17 698 kronor 50 öre eller i avrundat tal 17 700 kronor jämte sistnämnda två tillägg.

Hemställan.

Under återopande av vad ovan anförts får utredningsmannen hemställa, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder i följande hänseenden:

att bestämmelser måtte utfärdas angående upplåtelse i vissa fall av jordbrukslägenheter (fjällägenheter) å kronomark i Norrlands fjälltrakter i anslutning till ovan omförmälda förslag till kungörelse i ämnet,

att de kontanta arrendeavgifterna från såväl de nuvarande arrendelägenheterna å renbetesfjällen och fjällägenheterna ovan odlingsgränsen, i den mån de icke omföras till norrländska fjällägenheter, som från dessa senare skola ingå till egnahemsväsendet och användas till dettas verksamhet i vad den avser samma lägenheter.

att kostnaderna för av staten övertagen odlings- och byggnadsskyldighet å de föreslagna fjällägenheterna samt bidrag till åtgärder för stödjande av jordbruksdriften å dem må till den del de icke täckas av nämnda arrendavgifter, bestridas av det under nionde huvudtiteln upptagna förslagsanslaget »Kolonisation: Odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m. fl.» (IX. H 18), vilket anslag, under ändrad titel »Odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av fjällägenheter m. fl.», bör för budgetåret 1947/48 höjas med 100 000 kronor till 180 000 kronor,

att för utbetalning, på sätt i nämnda förslag till kungörelse ifrågasatts, av inventarielån ett belopp av 120 000 kronor uppföres under riksstatens kapitalbudget såsom utlåningsfond under namn »fjällägenhetsinnehavarnas inventarielånefond»,

att jämväl de äldre arrendelägenheter och fjällägenheter, vilka icke komma att omföras till den nya upplåtelseformen skola ställas under vård och insee av egnahemsväsendet,

att en inventering verkställles beträffande arrendelägenheter och fjällägenheter upplåtna före den dag, den nya författningen angående norrländska fjällägenheter träder i kraft, för utrönande av de äldre lägenheternas beskaffenhet och lämpligaste sättet för deras disposition; och bör denna inventering verkställas genom egnahemsnämndens försorg med biträde av vederbörande lappfogde samt, så vitt angår arrendelägenheterna, jämväl av jägmästaren i renbetesfjällens revir,

att till innehavare av arrendelägenhet eller fjällägenhet, upplåten före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna angående norrländska fjällägenheter, vilken till kronan avstår från rätten till sin lägenhet för att slå sig ned å annan plats, må kunna utgå flyttningsbidrag med högst 2 000 kronor, att utbetalas ur statens lappfond,

att för inrättande vid envar av egnahemsnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län av en befattning såsom extra egnahemsassistent förslagsanslaget till Egnahemsbildning: Egnahemsnämnderna: Avlöningar (IX. H 4) höjes med 17 700 kronor,

att grunder för upplåtelse av mark å renbetesfjällen samt ovan odlingsgränsen måtte godkännas i överensstämmelse med framlagt förslag till kungörelse angående upplåtelse av vissa lägenheter m. m. å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län samt

att beslut meddelas därom att, i de fall skatt och annan allmän tunga, som åvila arrendelägenhet å renbetesfjällen eller fjällägenhet ovan odlingsgränsen, för närvarande betalas av lägenhetens innehavare, han skall för framtiden erhålla befrielse från denna skyldighet.

Bil. A
(fr. s 69.)

Förslag

till

kungörelse angående upplåtelse i vissa fall av jordbrukslägenheter å kronomark i Norrlands fjälltrakter.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

På Kungl. Maj:t skall ankomma att, där i något fall synnerliga skäl föreligger, å område, som förvärvat för utvidgning av renbetesfjällen i Jämtlands län, samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län under nyttjanderätt upplåta jordbrukslägenhet (fjällägenhet) i enlighet med vad i denna kungörelse föreskrives. Häri genom sker ej ändring i kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelser åt lappar av lägenheter å kronomark m. m.

2 §.

Överinseende över upplåten lägenhet tillkommer egnahemsstyrelsen.

Lägenheten står under egnahemsnämndens vård och förvaltning.

Vid handläggning i egnahemsnämnden av ärende, som avses i denna kungörelse, skall lappfogden ingå såsom ledamot i nämnden.

Tillika skall vid behandling av ärende, avseende rätt för arrendatorn till skogsförnödenheter eller kreatursbete, såsom ledamot av nämnden inträda, då fråga är om arrendator av fjällägenhet i Jämtlands län den tjänsteman, som omhänderhar vården av renbetesfjällens skogar, samt beträffande andra arrendatorer överjägmästaren.

3 §.

Därest ej annat följer av de i denna kungörelse meddelade bestämmelserna eller särskilda skäl annat föranleda, skall i avseende å upplåtelseerna gälla vad i allmän lag finnes stadgat till reglerande av jordägares och nyttjanderätthavares rättigheter och skyldigheter.

De villkor för upplåtelseerna, som härutöver finnas erforderliga, må bestämmas av egnahemsnämnden.

I samband med upplåtelse av lägenhet må egnahemsnämnden på de villkor nedan stadgas kunna utlämna lån för anskaffande av nödiga jordbruksinventarier, utsäde, gödningsämnen, foder och dylikt samt till andra nödvändiga utgifter för igångsättande av driften å lägenheten (inventarielån).

Bil. B
(jfr. s. 70.)

Förslag

till

kungörelse angående upplåtelse av vissa lägenheter m. m. å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län.

Härigenom förordnas som följer:

Upplåtelse med nyttjanderätt av mark å renbetesfjällen i Jämtlands län samt å kronomark ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län må icke vidtagas i annan ordning än som stadgas i lagen den 18 juli 1928 (nr 309) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige samt kungörelserna den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. och den 1947 (nr) angående upplåtelse i vissa fall av jordbrukslägenheter å kronomark i Norrlands fjälltrakter; dock att på Kungl. Maj:t skall ankomma att, där i något fall synnerliga skäl föreligga, vidtaga upplåtelse av mark för bostadshus samt jakt- och fiskehyddor m. fl. dylika lägenheter eller eljest utarrendera jord i här ovan först omnämnda trakter.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1947.

Genom kungörelsen upphäves kungörelsen den 3 juni 1915 (nr 169) angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker.

Ans.

16/9 1944.

Ang. betalandet av ut-
skyller för försägenheten
m.m.

Avskrift.

Till

Konungen.

1936/1937	—	385,116	+	13,263	=	398,379
1937/1938	—	271,622	+	19,031	=	290,653
1938/1939	—	319,017	+	14,408	=	333,425
				102,457		340,000
				24		

Till utredningsman över betning av 1930 års lag
utrednings betänkande m. från Jordbruksdepartementet
att tagas i övervägande pådraget fullgörande överlämnas

2.
framställning den 16 augusti 1932 från domänstyrelsen angående ersättning för utskylder, som av styrelsen förskötterats för fastigheter, vilkas avkastning tillföлле dåvarande Norrbottens och Västerbottens lappfonder.

Till besvarande av denna remiss får utredningsmannen anføra följande.

Domänstyrelsen angiver, att lappfonderna borde bidraga till utskylderna för de fastigheter, av vilka fonderna åtnjuta avkastningen. Med avseende å bestämmandet vilka fastigheter dessa åro må hänvisas till 56 § i gällande renbeteslag av den 18 juli 1928 (nr 309). Där åro intagna bestämmelser om ordningen för upplåtelser av vissa nyttigheter å de "till lapparnas uteslutande begagnande" anvisade områden. Med nämnda områden förstås alla kronans ovan odlingsgränsen belägna marker, vilka icke blivit disponerade för enskilda eller för särskilda allmänna ändamål. Dessa områden utgöras, med nämnda undantag, av hela trakten ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker eller sålunda den vidsträckt fjällterräng, som sträcker sig längs rikegränsen i länen samt de öster därom belägna, av lägre berg ofta upptagna skogstrakterna ned till odlingsgränsen. Vederbörande länsstyrelse åger här mot avgift medgiva upplåtelse av bete, slåtter och gruståkt eller annan därmed jämförlig nyttighet, samt jakt och fiske, åvensom nyttjanderått till inågor, där sådan upplåtelse kan ske utan förnärmande av lapparnas och renskötelsens intressen. Medel, som inflyta för upplåtelseerna, skola, enligt bestämmelser som givas av Kungl. Maj:t, användas till förmån för lapparna. Dessa medel ha ingått till de lappfonder, som tidigare funnits i de särskilda länen och vilka numera uppgått i statens lappfond.

Domänstyrelsen har sammanfattat de av dem i detta sammanhang avsedda områden under uttrycken "kronoöverloppsmarker och oavmätta marker". Kronoöverloppsmarker utgjordes av de trakter, vilka vid avvittringen icke blevo erforderliga för bildandet av de hemman och lågenheter, som jämlikt avvittringsförfattningarnas bestämmelser

skulle tillkomma nybyggarna och andra berättigade, samt ej heller ansågos dugliga för avsättande till kronoparker. Kronoöverloppsmarkerna voro så att säga sådana områden, som blevo över i kronans hand efter avvittringen. Ur formell synpunkt kan anmärkas att, sedan nybyggen ej längre kunna upplåtas, några kronoöverloppsmarker i tidigare bemärkelse ej längre finnas. Med oavmätta marker torde av domänstyrelsen åsyftas de områden av "kronoöverloppsmarkerna", i huvudsak fjälltrakter, vilka vid avvittringen icke blevo avmätta och kartlagda, enär tydligt var, att de icke lämpade sig eller icke tarvades för tillgodoseende av de berättigades rätt till mark.

Av domänstyrelsens begränsning av de marker, i vilkas skatter lappfonderna skulle deltaga, framgår att bland dem icke ingå såsom kronoparker utlagda områden.

Samtliga kronans marker ovan odlingsgränsen äro underställda domänstyrelsens förvaltning, där icke för särskilda begränsade områden, såsom vissa vattenfall med utmål, annorlunda föreskrivits.

Då skogsavkastningen från oförmålda marker, vilkas skatt skulle gemensamt betalas, tillfaller domänfonden, har en fördelning av domänstyrelsen verkställets av de för fastigheterna erlagda utskylderna, på sådant sätt att utskylderna för den del av dessa markers taxeringsvärde, som utgör skogsvärde, skulle stanna på domänfonden, under det beträffande resterande taxeringsvärde, d.v.s. jordbruksvärdet å dessa marker, lappfonderna skulle vara skattskyldiga. Ersättning har beräknats för kronoutsylder för åren 1928-1931 och för kommunalutsylder för åren 1928-1930.

Av trakterna ovan odlingsgränsen äro i stort sett de i jordbruksavseende användbara delarna upptagna av nybyggare och vid avvittringen utlagda åt dessa, varjämte de bättre skogsområden, som ej givits åt nybyggarna, vid avvittringen utlagts såsom kronoparker. Vad därutöver återstår och varom nu är fråga utgöres i huvudsak av fjäll och fjällhedar, sämre skogstrakter samt karga och oländiga marker. De i jordbruksavseende mera värdefulla mar-

kerna därstädes skulle vara de vitt kringspredda ströängarna, vilka dock oftast äro av sämre beskaffenhet.

Domänstyrelsen har beräknat, att för åren 1928-1931 de å kronodebetsedlar upptagna utskylder (landstingsmedel m.m. och viss vägs-katt), som borde ersättas av lappfonderna, utgöra i Västerbottens län 12.257 kronor 57 öre och i Norrbottens län 15.097 kronor 20 öre. Å kommunaldebetsedlar för åren 1928-1930 upptagna utskylder (kommunalutskylder, vägs-katt), som borde ersättas, utgöra i Västerbottens län 19.280 kronor 77 öre och i Norrbottens län 46.650 kronor 76 öre. Tillhoppa uppgå för ifrågavarande tid de till ersättning förreslagna utskylderna till, för Västerbottens län 31.538 kronor 34 öre och för Norrbottens län 61.747 kronor 96 öre.

Årliga medeltalen utgöra för:

Västerbottens län för utskylder å

kronodebetsedlar	kr. 3.064:39
------------------	--------------

kommunaldebetsedlar	" 6.426:92
---------------------	------------

Summa kr.	9.491:31
-----------	----------

Norrbottens län för utskylder å

kronodebetsedlar	kr. 3.774:30
------------------	--------------

kommunaldebetsedlar	" 15.550:25
---------------------	-------------

Summa kr.	19.324:55
-----------	-----------

Till jämförelse må nämnas, att till Västerbottens och Norrbottens lappfonder inbetalta arrendemedel för upplåtelser av nyttigheter å de till lapparnas uteslutande begagnande upplåtna områden för ett vart av budgetåren 1927/1928 - 1931/1932 enligt statskontorets årsstatistik utgjort:

till Västerbottens lappfond

1927/1928	6.043 kronor
-----------	--------------

1928/1929	3.509 "
-----------	---------

1929/1930	4.785 "
-----------	---------

1930/1931	5.679 "
-----------	---------

1931/1932	6.262 "
-----------	---------

Summa	26.278 kronor eller i medeltal för år 5.255 kronor;
-------	---

till Norrbottens lappfond

1927/1928	9.605 kronor
1928/1929	10.494 "
1929/1930	9.316 "
1930/1931	9.180 "
1931/1932	<u>18.245 "</u>

Summa 56.840 kronor eller i medeltal för år 11,368 kronor.

För budgetåret 1931/1932 redovisas för Norrbottens lappfond tillika "skogsförsäljningsmedel m.m." 7.526 kronor. Denna inkomst för fonden synes emellertid ha varit av mera tillfällig karaktär och återfinnes icke i andra års redovisningar.

Med stöd av renbeteslagarna äga lapparna bedriva sin renskötsel inom lappmarkerna och angränsande områden i enlighet med gammal sedvana. Lapparnas renskötselprivilegium innefattar befogenhet för lapparna att å de trakter, där de äga uppehålla sig med sina renar, begagna sig av land och vatten till underhåll för sig och renarna. Härunder ingår tillgodogörandet av beten av olika slag för renarna under deras vandringar, därvid de uppehålla sig å och utnyttja såväl kronans som enskildas marker, samt av förnödenheter för renskötselns bedrivande, såsom virke för skiljnings- och andra gårdar m.m. För egen räkning äro lapparna, bland annat, berättigade att inom lappmarkerna och i viss utsträckning även utanför dessa jaga och fiska å de områden, där de äga uppehålla sig med renarna, samt att i viss ordning till eget behov använda skogen.

För sin avkomst av renskötseln voro lapparna, sedan den gamla beskattningen av lappbyar och lappskatteländ o.d. upphört, i början skattefria. Numera erlägga de inkomst- och förmögenhetsskatt såsom andra svenska medborgare.

Att lapparna, som för renskötseln måste förfoga över trakter

6.

omfattande hela socknar samt tillhörande såväl kronan som enskilda, skulle erlagga vad i nuvarande skattelagstiftning avses med fastighetskatt för sitt nyttjande av de för dem erforderliga markerna, har aldrig i lagstiftningen ifrågasatts vare sig såvitt angår kronans eller enskildas områden. Genom lagen ställas markerna till lapparnas förfogande för deras näring utan särskild avgift till kronan eller enskilda. Detta ligger i renbetesprivilegiets egen natur. I någon mån kan med lapparnas rätt jämföras den urgamla sedvanerätt, som här i landet förefinnes för allmänheten att å andras utmarker plocka vilda bär m.m.

Beträffande trakterna ovan odlingsgränsen äga lapparna en viss större rätt än till andra av dem nyttjade marker. Såsom förut berörts kunna å förstnämnda områden vissa nyttigheter tillgodogöras för lapparnas räkning. Till belysande av innebörden av denna förmån må erinras, hurusom lapparna, vilka alltjämt anse att de såsom de ursprungliga invånarna i lappmarkerna och särskilt i trakterna ovan odlingsgränsen äro de rättaktiga innehavarna av dessa områden, tidigare förmenat sig ha en så vidsträckt dispositionsrätt till marken därstädes, att den enskilde lappen plägade upplåta slätter, jakt och fiske m.m. till bofasta. Med hänsyn till de olägenheter, som härav kunde följa för andra lappar, som ägde använda samma områden, samt det oberättigade i övrigt däri, att enskilda lappar drogo fördel av marker, som brukades för gemensamt behov, föreskrefs i renbeteslagen av 1886, den första författning vari de svenska lapparnas rättigheter i Sverige i detalj reglerades, att dylika upplåtelser väl borde kunna medgivas å land, som avsatts för lapparna men ej av dem brukades, dock att det skulle ske genom länsstyrelsen. De avgifter, som därvid inflöto, skulle användas till stöd för lapparna. Den förmån, som sålunda tillagts lapparna och som i senare lapplagar vidare utformats, utgör ett led i det lappska privilegiet. Upplåtelseerna tillvarataga ett överskott av de nyttigheter, som äro ställda till lapparnas förfogande, vilket överskott på sådant sätt tillgodogöres dem. Detta är dock endast en obetydlig för-

mån i förhållande till lapparnas rätt att för renskötseln och eget hushållsbehov tillgodogöra sig markerna.

Det vore anmärkningsvärt, därest den omständigheten, att från vissa områden för lapparnas räkning tillgodogöres en särskild förmån av för dem jämförelsevis ringa betydelse, skulle föranleda, att de skulle påföras del i fastighetsskatt grundad å allt landets värde, *och att sålunda även renskötseln skulle belastas med hylis skatt.*

I övrigt må erinras, att den avkastning, som sålunda tillgodogöres lapparna från de till deras uteslutande begagnande anvisade områden, omfattar endast vissa nyttigheter, som finnas uppräknade i renbeteslagen. Såsom förut berörts tillkommer avkastningen av skogen domänfonden, med undantag av det jämförelsevis obetydliga, som lapparna därav tarva för eget behov. Mineralfyndigheter, vattenfall, genom utvecklingen uppkommen jordvärdestegring m.m. må lapparna ej heller disponera till förmån för sig.

En följd av bifall till domänstyrelsens yrkande skulle vidare bli, att lapparna ej beredas någon förmån av upplåtelseerna av de i 56 § renbeteslagen omförmälda nyttigheter. Såsom framgår av den här ovan anförda utredningen och även av statskontoret i dess yttrande berörts överstiger nämligen den andel i skatt, som domänstyrelsen föreslagit skola påföras lappfonderna, ej obetydligt beloppet av de för sagda nyttigheter inflytande avgifterna.

Det ligger en inkonsekvens i domänstyrelsens framställning, då lappfonderna enligt denna befriats från skyldighet att deltaga i den kronoparkerna ovan odlingsgränsen påförda fastighetsskatten. Även avgifterna för de upplåtelser av bete, slätter och andra ifrågavarande nyttigheter, som ske å sagda kronoparker, tillgodogöres för lapparnas räkning likasom lapparna äga att å dem driva sin näring. Någon skillnad föreligger sålunda ej i dessa avseenden mellan kronoparker och övriga kronans marker. Följdriktigheten synes vidare fordra, att domänstyrelsen borde påkalla lapparnas deltagande i fastighetsskatten för de kronans marker nedom

8.

odlingsgränsen i lappmarken och annorstädes, som lapparna utnyttja för renskötsein och egna behov. Skulle den inställning domänstyrelsen har godtagas, kunde även förväntas, att nybyggarna i renbetestrakterna begära, att lapparna skola delta i den fastighets-skatt, som påföres deras fastigheter, enär lapparna äga utnyttja även dessa för sin renskötsel och ^{sin utkomst} ~~sin utkomst~~. Skulle så förhålla sig, att vid fastställande av taxeringsvärdet å de enskildas fastigheter hänsyn toges till den rätt lapparna ha att begagna desamma och att på grund därav taxeringsvärdet avkortas, skulle principiellt följa, att den sålunda avkortade delen borde påföras lapparna för beskattning.

Till jämförelse må erinras om Jämtlands län, där ställningen delvis är en annan. De marker, som i Norrbottens och Västerbottens län upplåtits till lapparnas uteslutande begagnande motsvaras i Jämtlands län av renbetesfjällen och de till dessas utvidgning inköpta hemman. Renbetesfjällen ha vid avvittringen avsetts särskilt för lapparnas nyttjande med andras uteslutande. De inköpta hemmanen äro jämställda med renbetesfjällen; dock att inägorna i stor utsträckning äro utarrenderade till personer av svensk stam, ofta den förre ägaren av hemmanet eller dennes avkomlingar. Lapparnas rätt till renbetesfjällen är enligt särskilda bestämmelser betydligt vidsträcktare än den lapparna äga till trakterna ovan odlingsgränsen. För skogsområdena finnes särskild förvaltning under domänstyrelsens inseende. Den juridiska värden av renbetesfjällen med tillhörande fastigheter tillkommer kammarkollegiet. Upplåtelse av nyttigheter därstädes ombesörjes däremot även här av länsstyrelsen. Avkastningen ej blott av nyttigheterna utan även av skogen, vilken uppgår till betydande belopp, disponeras till lapparnas förmån. Tidigare ingick avkomsten i de särskilda jämtländska lappfonderna. Sedan numera bildats en enda fond för alla lapptrakterna, statens lappfond, ingår avkastningen till denna.

Den å ovannämnda inägor å de inköpta fastigheterna belöpande skatten betalas av därvarande arrendatorer. För skogsområdenas avkastning och inkomsterna i övrigt av renbetestrakterna, vilka nettoinkomster

kunna beräknas till i medeltal omkring 340.000 kronor för år, deklarerar dessas särskilda förvaltare, som av inflytande dylika medel betalar ^{be} löpande skatter. Redovisning över inkomster och utgifter lämnas till domänstyrelsen. Rörande skatternas belopp meddelas, att under åren 1941 - 1943 av förvaltaren betalades i medeltal kommunalskatt med 20.121 kronor och landstingsskatt med 8.564 kronor. Vägskatt utgick på sin tid med omkring 5.500 kronor per år.

Emellertid finnas vissa områden i Västerbottens lappmark ovan odlingsgränsen, vilka intaga en ställning jämförlik med renbetesfjällen. Vid avvittringen ovan odlingsgränsen i Västerbottens län avsattes ^{en del} ~~vissa~~ områden, till antalet elva, för upplåtelser åt lappar, särskilt sådana som av en eller annan anledning upphörde med renskötseln. Enligt avvittringshandlingarna omfatta dessa områden tillhopa 5,225 hektar, därav 3,579 hektar impediment, 1,561 hektar skogsmark och 85 hektar inrösningsjord. Till dessa områden torde lapparna ha en särskild rätt. Bland annat torde även avkastningen av skogen därstädes böra användas till lapparnas förmån. Under sådana omständigheter torde kunna ifrågasättas, om icke den fastighetskatt, som åvilar dessa områden, bör bestridas av statens lappfond i den mån områdena må ha blivit särskilt taxerade.

Ytterligare vissa upplåtelser till förmån för lapparna förekomma, varom i detta sammanhang må erinras. Sedan det visat sig, att skogsstatens tjänstemän, trots bestämmelserna i 1886 och 1898 års renbeteslagar, gjort upplåtelser av slåtter, bete, jakt och fiske m.m. ovan odlingsgränsen, fann Kungl. Maj:t, efter riksdagens hörande, genom kungörelse den 3 juni 1915 (nr 169) gott förordna, att nyttjanderättsupplåtelser av mark ovan odlingsgränsen icke finge vidtagas i annan ordning än som stadgades i då gällande 1898 års renbeteslag; dock att på Kungl. Maj:t skulle ankomma att, där i något fall synnerliga skäl fö-

p-
r
s

reläge, vidtaga upplåtelse av odlingslägenheter eller eljest med nyttjanderätt upplåta mark inom samma trakter. Vem som skulle äga åtnjuta avgälderna för dylika upplåtelser angives ej i kungörelsen; och lär Kungl.Maj:ts äga att förordna därom. Med stöd av kungörelsen har av Kungl.Maj:ts gjorts en del upplåtelser särskilt av s.k. fjälllägenheter. Avgälderna för dylika upplåtelser tillföras för närvarande statens lappfond.

Dylika upplåtelser äro beroende av Kungl.Maj:ts beslut i varje särskilt fall. Fråga må kunna uppstå, huruvida ej lappfonden, som äger mottaga avgälden för lägenheterna, jämväl bör bestrida den fastighetseskatt, varmed lägenheten må beläggas. Även beträffande dessa upplåtelser synes emellertid böra tillämpas regeln att de ingå under lapparnas allmänna privilegium att för sin nytta tillgodogöra sig vissa trakter ovan odlingsgränsen. Upplåtelse av dylika lägenheter innebär ett intrång i lapparnas renskötsel. Emellertid synes fastighetseskatten för dessa lägenheter ej böra överföras å deras innehavare. Det vill synas som om så skett enligt vissa upplåtelsekontrakt. ~~Men~~ i praktiken ^{har} domänverket dock ^{i många fall} kommit att stå för dessa skatter. Bortsett från att jordägaren ansvarar för dylik skatt, må erinras att beträffande andra motsvarande lägenheter, nämligen de kronotorp, som jämlikt Kungl.Maj:ts kungörelse den 17 juni 1943 (nr 532) upplåtas inom de sex nordligaste länen, kronan enligt kungörelsens bestämmelser svarar för skatt och annan allmän tunga, som belöper på kronotorpet.

Under återopande av vad sålunda anförts får utredningsmannen hemställa, att domänstyrelsens ifrågavarande framställning icke måtte föranleda någon annan Kungl.Maj:ts vidare åtgärd, än att det må tagas i övervägande i vad mån statens lappfond bör bestrida utskylderna för de marker, vilka vid avvitrningen ovan odlingsgränsen

1 Västerbottens län blivit avsatta för lapparnas räkning.

Stockholm den 16 september 1944.

1948, 2000, 1000
1000, 1000, 1000
1000, 1000, 1000
1000, 1000, 1000

T i l l

K O N U N G E N .

Genom remiss den 15 september 1948 har Kungl. Maj:t
anbefallit undertecknad såsom utredningsman rörande vissa frå-
gor om lapparna m.m. att avgiva utlåtande över lantbrukssty-

relsens anslagsäskanden för budgetåret 1949/1950, såvitt angår förslagsanslaget "Kolonisation:Odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m.fl.". . .

Till remissens besvarande får utredningsmannen anföra följande.

Utgifterna under ifrågavarande anslag reglerades mera ingripande senast vid 1947 års riksdag i samband med tillkomsten av den nya form av lägenhetsupplåtelser, som benämns norrländska fjälllägenheter.

Såsom grund för statsmakternas beslut rörande sagda lägenheter låg en av utredningsmannen verkställd utredning av den 31 oktober 1946 angående vissa lägenhetsupplåtelser å kronomark i Norrlands fjälltrakter /S.O.U. 1946:80/. Här föreslogs att - bortsett från de särskilda lägenheter, som medgivas endast lappar - hädanefter å renbetesfjällen och ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län icke skulle upplåtas andra jordbrukslägenheter än en föreslagen ny typ av lägenheter, norrländska fjälllägenheter. Med vissa jämkningar antogs utredningsmannens förslag, och kungörelse i ämnet utfärdades den 20 juni 1947 /nr 267/. De här intagna villkoren för lägenhetsupplåtelse ansluta sig nära till stadgandena rörande kronotorp /k. kung. den 17 juni 1943, nr 532/ och jordbrukslägenheter å lappar /k. kung. den 6 juni 1941, nr 484/.

De bestämmelser om norrländska fjälllägenheter, vilka reglera upplåtelser å renbetesfjällen i Jämtlands län, inbegripet för dessas utvidgning inköpta fastigheter, samt trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens län, avsågo icke allenast tillkomsten av nya lägenheter utan även, att alla tidigare där upplåtna lägenheter, som ej tillkommit enligt avvittringsförfattningarna eller de för lapparna särskilt gällande regler, skulle så vitt möjligt överföras under de nya stadgarna.

Dylika äldre lägenhetstyper äro, såvitt angår Västerbottens och Norrbottens läns fjälltrakter, odlingslägen-

heter /skogstorp/ enligt Kungl. Maj:ts skrivelse den 29 maj 1891 /S.F.S. nr 29/ och Kungl. Maj:ts kungörelse den 27 maj 1904 /nr 21 s. 4/, odlingslägenheter enligt kungörelsen den 18 juni 1909 /nr 69/ samt odlingslägenheter /s.k. fjälllägenheter/ upplåtna jämlikt kungörelsen den 3 juni 1915 /nr 169/.

Å renbetesfjällen i Jämtlands län skedde upplåtelser dels genom länsstyrelsen med stöd av Kungl. Maj:ts brev den 22 maj 1891 och renbeteslagens bestämmelser om utarrenderande av vissa nyttigheter och dels beträffande upptagandet av nybruk direkt av Kungl. Maj:t. Lägenheterna i Jämtlands län ha pläгат kallas jämtländska arrendelägenheter.

Enligt ovannämnda utredning hade före tillkomsten av kungörelsen den 3 juni 1915, varigenom förbjödos vidare upplåtelser av odlingslägenheter ovan odlingsgränsen utan Kungl. Maj:ts särskilda prövning, där tillkommit tillhopa 57 skogstorp och 40 andra odlingslägenheter. Antalet fjälllägenheter utgjorde vid tiden för utredningen 301. I sistnämnda siffra ingå emellertid en del lägenheter, som nedlagts eller ej tagits i bruk. Ett trettiotal av fjälllägenheterna hade tidigare varit upplåtna såsom skogstorp eller andra odlingslägenheter.

Genom berörda omföringar och av andra anledningar hade antalet skogstorp och odlingslägenheter ovan odlingsgränsen nedgått till 31. Antalet äldre fjälllägenheter är däremot, såsom berörts, högst väsentligt.

Arrendelotterna å renbetesfjällen i Jämtlands län uppskattades år 1940 till ett antal av 154. Sedan dess torde några nya brukningsdelar endast undantagsvis ha tillkommit.

I de kostnadsberäkningar, som framlades i oförmålda utredning, hade beräknats, att av de äldre lägenheter, som komme att omföras till norrländska fjälllägenheter, under närmaste tiden varje år 15 lägenheter skulle sättas i stånd till byggnader och anläggningar samt att såsom bidrag till varje lägenhet i medeltal åtginge 8.000 kronor. För ända-

målet skulle sålunda tarvas ett årligt belopp av 120.000 kronor. Medel till åtgärder för uppodling samt förbättring av jordbruket beräknades för 40 lägenheter årligen, för vilket ändamål 20.000 kronor ansågos erforderliga. Med antagande att högst en nyupptagen lägenhet tillkomme varje år upptogs för dess anordnande till hus och jord 20.000 kronor. För ifrågavarande lägenheter skulle sålunda behövas 160.000 kronor för år.

Av detta belopp borde en del ersättas genom de för lägenheterna utgående arrendeavgälderna. Dessa kunde, med hänsyn till de kostnadskrävande förpliktelser staten åtagit sig beträffande lägenheterna, väntas komma att ej obetydligt höjas i förhållande till vad tidigare utgått. Förslagsvis beräknades, att inkomsten skulle bli tillhopa 30.000 kronor.

Det sammanlagda anslagsbehovet för lägenheterna skulle sålunda bli 130.000 kronor för år. Enär rörelsen ej kunde väntas komma igång under då ifrågavarande budgetåret 1947/1948, upptogs för sagda år ej mer än 100.000 kronor.

Då det kunde väntas, att en del äldre lägenheter alltjämt komme att finnas kvar, skulle det redan under anslaget ingående beloppet av 5.000 kronor till byggnadshjälp åt brukare av dylika lägenheter stå kvar.

Utöver ovannämnda belopp ansågs böra beräknas bidrag åt sådana innehavare av olämpliga äldre lägenheter, som ville flytta bort från lägenheten och nedlägga densamma. Dylikt bidrag föreslogs skola utgå med 2.000 kronor för varje nedlagd lägenhet. Med hänsyn till den förmån, som genom nedläggande av lägenhet kunde anses komma de renskötande lapparna och renskötseln till del, ifrågasattes att medel för ändamålet skulle utgå av statens lappfond.

I den proposition till 1947 års riksdag /nr 96/, varmed föredragande departementschefen framlade förslag i ämnet i nära anslutning till utredningen, föreslog departementschefen att för genomförande av den förordade omlägg-

ningen i första hand borde tagas i anspråk de för lägenheterna utgående arrendeavgifterna. Återstående kostnader för lägenheternas istandsättande borde bestridas från anslaget till kolonisation: odlings- och byggnadshjälp åt innehavare av odlingslägenheter m.fl. Detta anslag, som då var uppfört med 80.000 kronor, föreslogs med anledning härav skola i avvaktan på närmare erfarenheter av förevarande verksamhet för budgetåret 1947/1948 uppräknas med 100.000 kronor. För de lägenheter, som icke komme att omföras till den nya upplåtelseformen, borde det förut beräknade beloppet höjas med 15.000 kronor. Flyttningsbidragen till dem, som önskade lämna sin lägenhet, ansågs icke böra bestridas av statens lappfond, utan beräknas under förevarande anslag. För ändamålet borde upptagas 20.000 kronor. Slutsumman under anslaget föreslogs till 215.000 kronor, varav 70.000 kronor avsågs att ställas till förfogande för domänstyrelsen och 145.000 kronor för egnahemstyrelsen. Riksdagen biföll vad sålunda föreslagits.

I statsverkspropositionen till 1948 års riksdag föreslogs, att under ifrågavarande anslag 150.000 kronor skulle ställas till domänstyrelsens och 220.000 kronor till egnahemstyrelsens användning.

Sistnämnda belopp hade beräknats skola disponeras sålunda: flyttningsbidrag 20.000, byggnadshjälp 100.000 kronor och övriga ändamål 100.000 kronor.

Riksdagen godkände nämnda förelag.

Jämlikt Kungl. Maj:ts brev den 11 juni 1948 anvisades till lantbruksstyrelsens förfogande 220.000 kronor att disponeras för de ändamål, som angivits i Kungl. Maj:ts brev den 20 juni 1947 i anledning av statsmakternas beslut rörande 1947/1948 års anslag.

Utredningsmannen har att uttala sig över ifrågavarande anslags beräkning endast såvitt angår den del av anslaget, som omhänderhaves av lantbruksstyrelsen.

I överensstämmelse med vad lantbruksstyrelsen framhållit, synas större inkomster tillsevidare icke vara att vänta genom de för lägenheterna ovan odlingsgränsen och å redbetesfjällen utgående avgälderna. Vid beräkning av det för dessa lägenheter erforderliga anslaget torde man ej kunna utgå från att dessa avgälder skola förslå mera än till skatter och onera för lägenheterna.

Med hänsyn till de skärpta bestämmelserna (1 § k. kung. 267/1947) för rätt till fjälllägenhetsanläggande torde numera sällan ifrågakomma upplåtelse av ny lägenhet. Lantbruksstyrelsen har icke räknat med någon dylik upplåtelse under budgetåret 1949/1950. Med hänsyn till föreliggande förhållanden torde erinran icke vara att göra häremot. Medel skulle sålunda nu ej behöva beräknas för ändamålet.

Ovisst må vara, huruvida, såsom lantbruksstyrelsen ifrågasätter, ett 30-tal äldre fjälllägenheter och jämtländska arrendelägenheter skola komma att under nämnda budgetår omföras till norrländska fjälllägenheter och iordningställas liksom att kostnaden i medeltal för varje lägenhet skall behöva uppgå till 15.000 kronor. Även om ett betydande antal lägenheter komme att omföras, torde knappast medhinnas att fullborda ombyggnader, reparationer och anläggningar å 30 lägenheter och övervaka arbetenas utförande. Vad angår kostnaderna må väl dessa ha stigit sedan år 1946, då siffran 8.000 kronor i medeltal för varje lägenhet framfördes. Erinras må dock, att på en del lägenheter boningshusen efter reparation med hjälp av anslaget till bostadsförbättringsbidrag äro jämförelsevis goda. Ladugårdarna torde i större utsträckning vara dåliga eller illa underhållna. Ehuru det är omöjligt att närmare utlåta sig rörande för ändamålet erforderliga medel och även om det är önskvärt att inventeringen av de äldre lägenheterna i möjligaste mån påskyndas, vill det dock synas som om ett belopp av 350.000 kronor för nästa budgetår må vara tillräckligt såsom bidrag till byggnader och andra anläggningar.

För "oundgänglig byggnadshjälp å ej omförda lägenheter" har lantbrukstyrelsen upptagit 100.000 kronor. Även detta belopp förefaller högt. Till en början må erinras, att enligt nu gällande kontrakt såväl för äldre fjällägenheter som jämtländska arrendelägenheter byggnadsskyldigheten tillkommer lägenhetsinnehavaren. På grund härav äro arrendeavgälderna mycket låga, eller ock, såsom oftast är fallet med de jämtländska arrendelägenheterna, utgår icke något kontant arrende. Hänsyn får tagas härtill vid byggnadshjälpens utmätande. Annars må kunna inträffa, att en beträffande byggnaderna å lägenheten försumlig arrendator gynnas framför den, som sökt att väl fullgöra sin byggnadsskyldighet. Tillika märkes, att önskemålet är att i så stor utsträckning som möjligt erhålla en enhetlig typ av lägenheter ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen samt att för vinnande härav förutvarande lägenheter omföras till den godkända nya typen. Under sådana omständigheter synes en viss försiktighet böra iakttagas vid bekostandet av reparationer och ombyggnader. Övergå lägenhetsinnehavarna till de nya upplåtelsevillkoren och låta omföra sina lägenheter, följer därav omedelbart, att staten övertager byggnads- och underhållsskyldigheten. Ett alltför beredvilligt medgivande av hjälp åt dem, som ställa sig mera avvisande mot omföring av lägenheterna, kan bidra till att lägenhetsinnehavarna undandra sig ett avgörande i berörda hänseende och tycka att det är bra som det är, varigenom införandet av den utav statsmakterna bestämda nya ordningen, som i längden lär vara den bästa också för lägenhetsinnehavarna, fördröjes. Erinras kan i övrigt vad gäller arrendelägenheterna i Jämtlands län att, när upplåtelsekontrakten, som äro ställda på i allmänhet 20 år, gå till ända, vilket för de sist utlöpande sker år 1959, en omedelbar övergång till den nya ordningen torde komma att ske för alla den, vilka överhuvud vilja kvarstanna å sina lägenheter. Den optionsrätt till nytt arrende, som kontrakten medgiva innehavarna, innebär allenast att, om kronan kom-

mer att vidare utarrendera fastigheten, innehavaren är berättigad att framför någon annan fortfarande arrendera densamma mot de arrendevillkor, som varda fastställda.

I anslutning till vad sålunda anförts vill jag tillstyrka, att beloppet för byggnadshjälp åt äldre lägenheter, som icke omföras, beräknas till 75.000 kronor.

Emot lantbruksstyrelsens förslag att beräkna bidrag till uppodling av åker m.m. och till betesanläggningar till 30.000 kronor är intet att erinra, så mycket mindre som det är av vikt, att dylika arbeten i största utsträckning genomföras till stärkande av lägenheternas möjlighet att skänka sin innehavare bidrag till hans utkomst.

I överensstämmelse med vad tidigare medgivits torde till flyttningsbidrag till innehavare av lägenheter, som nedläggas, böra upptagas 20.000 kronor. Förut ha lägenhetsinnehavarna visat sig starkt hålla fast vid sina en gång upptagna lägenheter, men en viss ändring i denna inställning har visat sig framträda under senare tid.

Såsom bestämmelser rörande beviljade medels användning synas alltjämt kunna tillämpas stadgandena i Kungl. Maj:ts ovannämnda brev den 20 juni 1947, med den jämkning att de uppgifter, som däri tillagts egnahemsstyrelsen, i stället övertagas av lantbruksstyrelsen.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utredningsmannen hemställa,

att för budgetåret 1949/1950 för ifrågavarande ändamål anvisas ett förelagsanslag å sådant belopp, att $350.000 + 75.000 + 30.000 + 20.000 = 475.000$ kronor kunna ställas till lantbruksstyrelsens förfogande. Stockholm den 27 oktober 1948.

Underdånigst

L e n n a r t B e r g l ö f

29
12/ 1947.

Upplåtelse av tomträtt
å Wägsalen för pensionär.

T 1 1 1

K O N U N G E N.

Genom remiss den 1 februari 1947 har Kungl. Maj:t
anbefallit undertecknad utredningsman rörande vissa lappfrå-
gor m.m. att avgiva utlåtande i ärende angående upplåtande

av ett område å det för renbetesfjällens utvidgning inköpta hemmanet Högvålen i Tännäs socken för uppförande av ett pensionat.

Till remissens besvarande får utredningsmannen anföra följande.

I utlåtande den 10 januari 1947 angående upplåtelse av vissa områden å fastigheter i Tännäs socken, som av kronan förvärfvats för utvidgning av renbetesfjällen, har utredningsmannen framhållit vissa principiella synpunkter beträffande dylika upplåtelser. Bland annat erinrades om viktigen av, att de marker som, till en del genom inköp för ändamålet, ställts till lapparnas förfogande alltjämt finge utnyttjas av lapparna ej blott för deras renskötsel och uppehälle i övrigt utan även under iakttagande därav, att deras rättigheter icke undan för undan kringskures och oro vållades dem i deras gamla näring. Det har också tillämpats, att endast i undantagsfall, då särskilda skäl varit för handen, upplåtelser å nämnda marker medgivits.

Från de ursprungliga, vid avvittringen avsatta renbetesfjällen har aldrig förekommit någon försäljning av mark; och från de till renbetesfjällens utvidgning inköpta fastigheterna har skett endast ett fåtal äganderättsupplåtelser.

För samtliga försäljningar har kunnat åberopas, att därigenom tillgodosetts en större allmänhets behov eller fördel. Försäljningarna ha varit förbundna med villkor om återköpsrätt för kronan i viss ordning; och ha de underställts riksdagens godkännande.

Även upplåtelser med nyttjanderätt - bortsett från utarrendering av inägor till hemman, inköpta för renbetesfjällens utvidgning, samt en del nyupptagna jordbrukslägenheter - ha varit ganska fåtaliga. I de flesta fall torde de sammanhänga med utarrenderade jakt- och fiskerättigheter.

De regler, som hittills tillämpats, synas böra alltjämt upprätthållas.

Av nu föreliggande ärende synes framgå, att den till

upplåtelse ifrågasatta tomten har en sådan belägenhet, att genom själva markens upplåtande och bebyggande icke skulle uppstå något intrång för lapparna eller renskötseln. Området utnyttjas ej såsom renbetesmark, och å platsen finnes redan i viss utsträckning bebyggelse i den s.k. Högvälens by. Trakten runt byn utgör emellertid vinterbetesland för renarna, och byn utgör så tillvida ett centrum för renskötseln, att dit förlagts ett större rengärde, som varje år användes för renslakt ävensom renskiljning och märkning samt i förekommande fall renräkning.

Nämnda arbeten med renarna föranleder, att ett stort antal renskötande lappar och deras medhjälpare tillika med renuppköpare samlas till Högvälen. En ytterligare utökning av de besökandes antal med talrika turister kan verka i hög grad störande på lapparnas berörda förrättningar. En anhopning av turister kan även vara ogynnsamt för renskötseln i trakten. Lappfogden har härutöver framhållit, att spritförtäring och därav följande ordningar varit vanliga under renmarknaderna; och han synes anse, att även med hänsyn härtill ett pensionat är föga önskvärt på platsen.

Givet är, att åtgärder, som medföra en ökning av besöksfrekvensen vid Högvälen under lapparnas uppehåll i trakten, må förordas endast med tveksamhet. I förevarande fall synas dock olägenheterna vara koncentrerade till en kortvarig period under året, nämligen till de dagar, då renarna sammanföras i rengärdet därstädes. I mycket synas de anmärkningar, som framställts mot förhållandena denna tid, och genomförandet av en förbättring härutinnan sammanhånga med sättet för ordningens upprätthållande i allmänhet. En bättre polisbevakning vid nämnda tillfällen torde redan nu vara av behovet påkallad.

Vad angår frågan i vad mån renskötseln ute i terrängen störes genom turisterna, föreligger liknande spörsmål beträffande en stor del av lapparnas renbetesområden i Jämtlands län. Pensionat förekomma där talrikt i fjällområdena. Det vill synas, som om lapparna i stor utsträckning vänjt sig

vid turisternas färder. Endast mera sällan hör man omtalas, att härigenom renskötselns näring skadas.

Tillkomsten av ett pensionat i Högvålen synes komma att medverka till utvecklingen i orten, där redan en avsevärd bosättning finnes. Även befolkningen därstädes, som i huvudsak utgöres av arrendatorer på fjällägenheter, vilka av staten upplåtits på för renbetesfjällens utvidgning inköpta hemman, skulle i viss mån få nytta av pensionatet genom ökad omsättning av jordbruksprodukter m.m.

Under åberopande av vad sålunda anförts och då det intrång för lapparna, som må uppkomma genom den ökade rörelsen i orten, må kunna till väsentlig del undanröjas genom lämpliga åtgärder från ordningsväsendets sida, finner sig utredningsmannen icke vilja motsätta sig, att det föreslagna tomtområdet upplåtes för anläggande därstädes av ett pensionat.

Härvid må emellertid föreskrivas villkor, ägnade att i möjligaste mån förebygga de med pensionatets tillkomst förenade olägenheterna för lapparna och renskötseln.

Såsom länsstyrelsen framhållit synes ej i förevarande fall böra ifrågakomma att göra upplåtelsen med äganderätt. Skulle det visa sig, att pensionatsrörelsen medför större svårigheter än man kunnat vänta, skulle vid en äganderättsupplåtelse rättelse törhända ej stå att vinna.

Arrendetiden synes lämpligen böra fastställas till 30 år eller samma tid, som gäller för upplåtelse av norrländska fjällägenheter. Efter sagda tidsperiods förlopp bör omprövning kunna ske av villkoren för upplåtelsen.

Emellertid bör avtalet kunna uppsägas att upphöra efter 10 års och sedermera efter 20 års arrende, där länsstyrelsen finner detta önskvärt ur lapparnas eller renskötselns intressen eller med hänsyn till omständigheter sammanhängande med ordningens upprätthållande. Uppsägningen bör ske ett år före varje tioårsperiods utgång.

Med hänsyn till de olägenheter, som på ifrågava-

rande plats kunna beredas lapparna genom anhopning av personer, torde böra föreskrivas, att arrendator skall vara förpliktad att följa de anvisningar och föreskrifter, som av länsstyrelsen utfärdas till skydd för lapparna och renskötelsen.

Beträffande skydd för lapparna synes vidare böra i avtalet intagas motsvarande bestämmelser, som gälla för innehavare av norrländsk fjällägenhet, varav ett flertal finnas på platsen. Sålunda bör stadgas, att arrendator skall tillse, att icke genom några hans åtgöranden intrång eller svårigheter i något avseende beredas de renskötande lapparna vid renskötsel eller tillgodogörande av andra dem tillkommande förmåner. Han är ansvarig för att ej heller andra personer, som vistas å lägenheten, göra sig skyldiga till åtgärder, som lända lapparna till förfång. För skada, som förorsakas av renar, är arrendator icke berättigad till ersättning utan så är, att den, vilken värden om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda arrendatorn förlust.

Arrendator eller annan person, som vistas å lägenheten, må ej innehava hund utan tillstånd av lappfogden.

Därest arrendator eller annan, som vistas å lägenheten, bereder lapparna intrång eller svårigheter som ovan sagts, eller om hund utan tillstånd hålles å lägenheten, må arrendatorn skiljas från nyttjanderätten, där så med hänsyn till omständigheterna finnes påkallat.

Såsom länsstyrelsen föreslagit bör arrendator medgivas rätt till utfartsväg från det arrenderade området till ödebygdsvägen Tännäs-Sörvattnet. Tillika bör arrendator äga att, efter anvisning av kronans vederbörande representanter, till lägenheten å kronans mark framdraga erforderliga ledningar för vatten, avlopp och elektrisk energi.

Överinseende över lägenheten tillkommer länsstyrelsen.

Arrendeavgiften bör tillföras statens lappfond.

Emot de av länsstyrelsen i dess utlåtande under

punkterna 2, 3, 4, 5 och 9 föreslagna villkoren har utredningsmannen intet att erinra. Stockholm den 29 december 1947.

Underdånigst

L e n n a r t B e r g l ö f .

24/1 1949.

22

P. M.

ang. statsrevisorernas anmärkning beträffande lägenhetsupplåtelser åt lappar.

Statsrevisorernas erinran gäller upplåtelse av jordbrukslägenheter åt lappar, som lämnat renskötseln. Det är i huvudsak på två frågor härutinnan, som statsrevisorerna fästa uppmärksamheten, nämligen dels de oväntat stora kostnader som varje lägenhet betingat och dels principfrågan, om lapparna annat än i undantagsfall äro ägnade att upptaga jordbrukslägenhet och bedriva jordbruk.

Gällande bestämmelser
tillkomst.

Reglerna rörande jordbruksupplåtelser åt lappar äro intagna i kungörelsen den 6 juni 1941 /nr 484/. I förarbetena till denna kungörelse behandlas jämväl nämnda spörsmål.

Förhållandena inom renskötseln äro sådana, att lappen understundom tvingas att övergiva denna näring, även om han skulle vilja fortfara därmed. Så är fallet, då han av ålder eller sjuklighet eller förlust i övrigt av arbetsförmågan är förhindrad att följa renarna, eller när han på grund av dåliga betesår, rovdjurs härjningar eller genom andra olyckor förlorar sina renar eller så många av dem, att han ej längre kan hava sin bärgning av renskötsel. Understundom kan ock hans håg dragas till den bofastes lugnare levnadsmöjligheter.

Med hänsyn till den nuvarande bestämde omfattningen av renbetesmarkerna och därav följande begränsning jämväl av det antal renar, som kan hållas, kan utkomst inom renskötselnäringen ej beredas alla de lappar, vilka tillhöra renskötarnas grupp. Bland dessa föreligger ett nativitetsöverskott, som beräknats medföra, att årligen omkring 10 personer måste söka annat yrke.

För att i andra näringsgrenar inpassa de lappar, som måste övergiva fäderneyrket, kräves statens medverkan. Staten synes även ha skyldighet att biträda, då staten genom sitt medgivande till de gamla lapptrakternas exploaterande

genom nybyggesupplåtelse, gravindustri m.m. bidragit till att vålla renskötelsen hinder. Att reglera detta stöd är en vanskelig uppgift. Särskilt bland de nomadiserande lapparna har en stor del endast en mycket ofullständig kännedom om det bofasta levnadssättets väsen.

Den utredning, som ligger till grund för 1941 års kungörelse /jfr. S.O.U. 1940:37/, avsåg att tillse i vad mån de lappar, som måst lämna renskötelsen, kunde beredas försörjning genom jordbruk eller, vad angår de mindre arbetsföra, om bostadslägenheter kunde anskaffas åt dem. Emellertid talas i utredningen även om andra möjligheter att bistå lapparna. Det erinras, att lapparna ägde goda anlag för hemselöjd och vissa andra bland lantbefolkningen vanliga arbeten samt att säkerligen många av ifrågavarande lappar kunde vinna stöd för sin utkomst genom sådana näringsfång. Det ansågs dock, att dessa lappars utbildning i hemselöjd och andra icke jordbruksbetonade yrken borde ombändertagas av det allmänna i samma ordning som tillämpas för andra bofasta.

Hittills vunnit erfarenhet har ådagalagt, att jordbruk och boskapskötsel ofta varit ett lämpligt näringsfång för de icke renskötande lapparna. Mången lapp, som på egen hand skaffat sig en jordbrukslägenhet, har på ett förtjänstfullt sätt handhaft skötelsen därav. En del av de första nybyggarna i lappmarkerna voro lappar. Av de äldre fjälllägenheterna innehaves ett betydande antal av lappar. Särskilt är detta fallet i Norrbottens län, där något över 42 procent av förefintliga 164 dylika lägenheter brukas av personer av lappsk stam. Av ifrågavarande lägenheter ha många anlagts utan hjälp av staten, och, i den mån understöd utgått, har detta varit mycket ringa. Även om lapparna själva äro medvetna om, att det icke är så lätt för en lapp att försörja sig på jordbruk, har från deras sida vid upprepade tillfällen framhållits, att jordbruksnäringen vore den lämpligaste utvägen för försörjning av de lappar, som icke kunde finna sin utkomst genom renskötelsen.

hållas såsom bestyrkes av utfallet av statens kolonisationsverksamhet i kronoparkerna i Norrland, med för framskapandet av jordbruk därstädes, även av det mindre slaget, många besvärigheter även för bofasta av svensk stam. Nämda kolonisation kan icke sägas ha slagit väl ut. Beträffande lapparna kan på grund av deras tidigare levnadsförhållanden förutses, att deras ställning såsom kolonister skall bliva än svårare. Med hänsyn härtill kan ej samma krav ställas på dem som på nybyggare av svensk stam. Lapparna ha att sätta sig in i ej blott vad som tekniskt fordras för ett jordbruks bedrivande utan även den nya miljö, i vilken de införts. Det vore därför ock nödvändigt, att de lappar, som för sin framtida utkomst mottoge jordbrukslägenheter, gäves ett kraftigare stöd än de svenska kolonisterna.

Ändock, framhålles det i utredningen, torde det komma att visa sig, att den förste lapske brukaren av en lägenhet ofta icke går i land med sin uppgift. Många misslyckande kunde förväntas. Staten finge vara beredd att taga den risk och giva de offer, som härav kunde följa. Förhoppningen finge vara, att den kommande generationen bättre vuxit sig in i arbetet och kunde nå det eftersträfvade målet.

Enligt utredningen var emellertid ej meningen att varje lapp, som så önskade, skulle erhålla en jordbrukslägenhet. Till förekommande i möjligaste mån, att staten skulle offra sina medel förgäves, och jämväl till förhindrande av ett misslyckande för lappens egen del har man sökt vinna garantier, att endast den lapp, som kunde väntas gå i land med företaget, skulle erhålla sådan lägenhet. Från möjlighet härtill ha undantagits lappar, vilkas arbetsförmåga är nedsatt på grund av ålder, sjukdom eller av annan anledning. Dessa lappar skulle i stället beredas möjlighet att erhålla bostadslägenheter. Staten borde vidare bistå allenast dem, som vore i verkligt behov av hjälp. En lapp, för vilken alla förutsättningar - hälsa, renar och tillgång på betesmarker - förelåge, syntes ej böra bliva föremål för denna sta-

tens hjälp. Ville han byta yrke, finge han intaga samma ställning som andra medborgare.

Även borde tilläges, huruvida lappen i tillfredsställande grad ägde de personliga och fysiska egenskaper, som vore en grundläggande förutsättning att han skulle kunna påtaga sig det arbete och ansvar, som följde övertagandet av en jordbrukslägenhet. Han borde vara frisk och arbetsförmåga samt känd för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet.

Upplåtelse av jordbrukslägenhet finge ej ske, om skada därigenom tillfogades renskötseln på sådant sätt, att den för renskötseln nödiga arbetskraften droges från denna. Lägenheterna finge sålunda ej konkurrera med renskötseln om den lapska arbetskraften.

Såsom regel borde gälla, att innehavaren av en jordbrukslägenhet icke finge vid sidan därav bedriva renskötsel. Staten borde äga rätt att fordra, att åt jordbruket ägnades all omsorg och nödig arbetskraft.

I utredningen omnämnas särskilt vikten av en sanering av äldre, illa belägna lapska bosättningar ävensom nödvändigheten av att lägenheterna förlades till trakter, där förutsättning för jordbruksdrift föreläge.

Såsom synes hyste man icke vid upplåtelseinstitutets tillkomst större förhoppningar, att jordbruksupplåtelse skulle vara en lätt väg för en förutvarande renskötande lapp att vinna utkomst. Man emotsåg, att den första generationen jordbrukare lätt kunde misälyckas och att man främst finge knyta sina förhoppningar till barnen.

Vad särskilt angår de unga lapparnas utbildning i de bofastas yrken, uttalades att hänsyn härvid borde tagas till håg och fallenhet. Med hänsyn till utredningens ändamål togs emellertid i denna närmast sikte på underlättande för lappungdomen att erhålla undervisning i lantbruk och lant-hushållning. Detta syntes lämpligen kunna ske genom stipendier och bidrag för genomgående av ^{de} för de bofasta avsedda ungdomsskolorna, såsom Pålhem och Vittjärn i Norrbotten och

Sorsale i Västerbotten, ävensom lägre läroanstalter för jordbruksundervisning. Anslag i sådant hänseende ifrågasattes.

I den proposition (nr 156/1941), varmed förslag i ärendet överlämnades till riksdagens prövning, lades utredningen till grund för förslaget. Därvid betonades av föredragande departementschefen, att försiktigheten bjöde, att verksamheten, i avbidan på att erfarenhet vunnes rörande dess verkningar, till en början bedreves försöksvis och i begränsad omfattning. Detta underströks ytterligare av jordbruksutskottet, vars utlåtande godkändes av riksdagen. Tillika framhölls vikten av att kolonaten förlades å sådana platser, som verkligen erbjöde betingelser i fråga om klimat och jordmån för drivande av ett lönande jordbruk.

I den kungörelse (nr 484/1941), som utfärdades i ärendet, redovisas de krav, som enligt vad ovan anförts skulle ställas i olika avseenden vid upplåtelse av jordbrukslägenhet.

Tillämpningen.

Vid tillämpningen av ifrågavarande bestämmelser har största försiktighet iakttagits. På grund av förhållandena har det dragit om några år, innan egnahemsmyndigheterna, som ha upplåtelseerna om hand, kommit igång med verksamheten.

Frågor om lägenhetsupplåtelser ha i främsta rummet förelegat i Norrbottens län. Såsom av länsstyrelsens utlåtande i ärendet framgår, ha till egnahemsmyndigheten därstädes inkommit ett stort antal /35/ ansökningar om jordbrukslägenheter. Av dessa ansökningar ha endast 5 hittills föranlett lägenhetsupplåtelser.

Enligt vad undertecknad inhämtat ha inom Västerbottens län med stöd av 1941 års kungörelse gjorts 3 ansökningar om jordbrukslägenheter. Någon upplåtelse av dylik lägenhet har ännu icke kommit till stånd. Anledningen härtill synes i främsta rummet vara svårigheterna att anskaffa mark, varå lägenheter kunnat anläggas för skälig kostnad. Nämnas må, att för uppförande av bostadslägenheter lämnats bidrag åt två lappar, varjämte en dylik ansökan för närvarande är föremål

för vidare utredning.

I Jämtlands län finnas en del äldre lapiska lägenheter, rörande vilkas legalisering utfärdats en särskild kungörelse (nr 132/1946), anslutande till 1941 års kungörelse. Icke några upplåtelser av vare sig jordbruks- eller bostadslägenheter ha ännu skett med stöd av dessa kungörelser. Emellertid ha inkommit tre ansökningar om jordbrukslägenheter och två om bostadslägenheter enligt kungörelsen av 1941. Det i länet hittills utförda arbetet på detta område har bestått av inventeringar av äldre lägenheter. Ungefär en fjärdedel av antalet har genomgått; och att icke flera medhunnits tillskrives bristen på personal för undersökningarna.

Såsom synes har synnerlig försiktighet iakttagits vid de lokala myndigheternas handhavande av bestämmelserna om lägenhetsupplåtelser. Detta har även varit fallet från Kungl. Maj:ts sida, när det gällt att ställa mark till förfogande för upplåtelser. Nämnas må, att genom Kungl. Maj:ts brev den 24 september 1948 avslogs framställning om avsättande av visst område vid sjön Abraur i Arvidsjaurs socken för eventuell anläggning därstädes av tre lägenheter. Det ansågs med hänseende till kostnaderna, att obruten mark icke borde tagas i anspråk för ändamålet, därest lämpliga områden kunde erhållas å tidigare uppodlad men för närvarande ej utarrenderad kronomark eller genom inköp från enskilda av redan uppodlade och bebyggda fastigheter.

Den främsta anledningen till, att denna återhållsamhet iakttagits, har just varit den starka ökningen i kostnaderna, särskilt för lägenhets bebyggande, som inträtt. Genom särskilda tillatötande ogynnsamma omständigheter kommo kostnaderna för en av de upplåtna lägenheterna att bli synnerligen höga. Denna upplåtelse får dock betecknas såsom ett undantagsfall. Där ej tillfälligtvis särskilt förmånliga villkor kunna vinnas, torde under nuvarande förhållanden upplåtelse av nya jordbrukslägenheter endast undantagsvis komma till stånd.

Tillämpningen av upplåtelseinstitutet befinner sig helt i ett försöksstadium, och det synes vara för tidigt att av vad som hittills förekommit draga några bestämda slutsatser.

Annan form
för hjälp åt
lapparna än
upplåtelse av
jordbrukslä-
genheter.

Vad angår hjälp åt förutvarande renskötande lappar, som icke kunna anförtröas jordbrukslägenheter eller vilka icke tillhöra den grupp, som kan erhålla bostadslägenheter, synes man böra framgå med viss försiktighet, därest en undersökning skulle finnas böra komma till stånd i sådant hänseende. Understöd i olika former står redan nu till förfogande för den bofasta befolkningens barn, och även den lapska ungdomen kan komma i åtnjutande härav. Sedan nomadskoleväsendet omlagts och utbyggt, meddelas de lapska barnen numera en underbyggnad jämnställd med vad andra svenska barn erhålla. De hava ock sin egen folkhögskola, där undervisning gives i ämnen, som avse även den bofaste lappens liv. Under sin mångåriga vistelse i internatskolor vänja sig barnen vid de bofastas levnadsförhållanden. Nomadbarnens förmåga att komma till rätta med dessa blir härigenom allt större. Det är viktigt, att denna utveckling följes med uppmärksamhet från statsmakternas sida. Vill man hålla på den renskötande lappens näring, kunna för långt gående åtgärder för hans utrustande för bofast verksamhet lätt bliva en lockelse för honom att övergiva renskötseln, vilket vore ogynnsamt såväl för staten ur social och nationalekonomisk synpunkt som för lapparna själva, vilka genom anlag och tradition synas framför andra ägnade att handhava renskötselnäringen. När det gäller lappens övergång till innehavare av jordbrukslägenhet, har man velat skydda sig mot olägenheter av ifrågavarande slag genom bestämmelser, motverkande att den lapska arbetskraften drages från renskötseln, där omständigheterna icke göra detta nödvändigt /jfr. 4 § i 1941 års kungörelse/. Man må hoppas, att icke den bildning som i de nya nomadskolorna och den lapska folkhögskolan lämnas lappungdomen kom-

mer att verka därhän, att dess håg i alltför hög grad vändes från deras faders näring.

En del förutvarande renskötande lappar finnas emellertid, som tillhör en mellangrupp med jämförelsevis ofullständig utbildning och vilka icke ägna sig för jordbruk. För närvarande söka de arbete såsom skogshuggare^{eller} hos gruvbolagen eller bönder eller på andra områden av de bofastas verksamhet. Många ha dock föga intresse för dylikt arbete och föra ett ganska overksam liv. I vad mån detta mellanskikt av lappar skulle kunna hjälpas genom yrkesutbildning är ovisst. Men spörsmålet har varit föremål för mindre uppmärksamhet. Ifrågavarande lappar ha ansetts böra som andra svenskar söka sin utkomst i allmänna arbetsmarknaden.

Tanken att med bostadslägenheter tillgodose andra än mindre arbetsföra lappar upptogs icke vid förarbetena till 1941 års kungörelse. För att innehavaren av en bostadslägenhet utan starkare stöd av jordbruk skall kunna finna sin bärning kräves god tillgång till förvärvsarbete. Lapparna vilja, såsom de ock själva framhållit, bo kvar i den miljö, vid vilken de äro vana och djupt fästade. De önska bo så nära fjällen som möjligt. Där är svårt att skaffa vare sig skogsarbete eller annan lönande mera stadigvarande sysselsättning. Att söka sin utkomst genom fiske och jakt går icke längre. Särskilt fisket må väl vara en god och nödvändig hjälp för dem, som leva i fjälltrakterna, och det avses, att såväl de mindre arbetsföra lappar, som erhålla bostadslägenheter, som innehavarna av jordbrukslägenheter skola beredas möjlighet till fiske och jakt. Att grunda sitt uppehälle därå är ej möjligt. Uteslutet torde vara att använda upplåndet av bostadslägenheter såsom lösning av problemet om försörjning av lappar, som lämna renskötseln. Inom fjälltrakterna synes en sådan väg vara helt oframkomlig och torde även inom lappmarkerna i övrigt eller i landet därutanför vara ytterst svår att genomföra. Erinras må dessutom, att det tager lång tid att till en förstklassig arbetare omskola en

lapp, som uppfostrats vid renskötseln.

Såsom uttalades vid tillkomsten av 1941 års kungörelse, måste staten hava stort tålamod vid renskötande lappars ombildning till jordbrukare och vara beredd till vissa ekonomiska uppoffringar. Man får ej ha samma fordringar å lapparna som å de vid bofast levnadssätt vana svenskarna. Såsom berörts har det visat sig, att även många av dessa icke gått i land med jordbruket i lappmarkerna vare sig fråga varit om skogstorp, odlingslägenheter eller kolonat. Ovanligt har under senare tid ej varit, att personer av svensk stam övergivit av dem innehavda lägenheter, och det förekommer även att innehavare av hemmansdelar lämna sina gårdar i fjälltrakterna. Det må då ej heller anses så anmärkningsvärt att, såsom statsrevisorerna framhållit, en lapp övergivit sin jordbrukslägenhet och gått till annan verksamhet samt att en annan lapp på egnahemsnämndens uppmaning lämnat sin lägenhet.

Ej heller må förglömmas, att ifrågavarande form av understöd åt lapparna vid deras vanskliga övergång från renskötselnäringen till jordbruksdrift alltjämt befinner sig i försöksstadiet, vilket delvis knappast påbörjats.

Stockholm den 24 januari 1949.

L e n n a r t B e r g l ö f.

§ 1.
(Indelning i lappbyar)

§ 2.

Byområdets indelning i betestrakter och betesland.

1. ^{byområdets} Rörande uppdelning i särskilda betestrakter och i förekommande fall betesland beslutar länsstyrelsen efter hörande av de renskötande lapparna i byn.
2. De tider, varunder de särskilda betestrakterna och beteslanden skola användas, bestämmas likaledes av länsstyrelsen efter lapparnas hörande.
3. Huru del av betestrakt inom lappby må kunna anvisas för användning av enskild husbonde eller mindre grupp av husbönder, som önska vårda sina renar i en för sig avskild hjord, stadgas i § 3 mom. 3.

§ 3.

Allmänna regler rörande betesrättens utövning.

1. Lapparna inom lappby äga ^{vid allmän sammanträdelse} besluta rörande med renskötelsen samt lapparnas näring i övrigt sammanhängande gemensamma frågor, i den mån icke av i ämnet gällande författningar, denna byordning eller förhållandena i övrigt följer, att föreliggande ärende skall regleras genom myndigheternas försorg. Vid sina beslut hava lapparna att noggrant iakttaga vad i gällande författningar och denna byordning stadgas.

Lapparna äga sålunda att under nämnda förutsättning bestämma bland annat angående renbetesmarkernas utnyttjande, renarnas bevakning, samlande och flyttningar samt ^(under olika årstider) förändring renskiljning, märkning och slakt.

2. Lapparna må i anslutning till sedvana avgöra angående de husbönder, som skola föra sina renar på bete å de särskilda betesland, vari de efter årstiderna fastställda betestrakterna må vara uppdelade, samt angående vinterbetestraktens fördelning mellan byns lappar.

^{lapparnas beslut i dylikt ärende} Kunna lapparna ej enas i nu nämnda avseenden, förordnar ställas lappfogdens godkännande lappfogden huru därmed skall förhållas.

3. Vill husbonde eller mindre grupp av husbönder under hela året eller viss del därav vårda sinar renar i en för sig avskild hjord, må detta ej förvägras, där förhållandena i byn icke utgöra

§ 2 m. 3
(Huru del av betestrakt
må kunna anvisas för
användning av enskild
husbonde eller mindre
grupp av husbönder,
som önska vårda sina
renar i en för sig
avskild hjord, stadgas
i § 3 mom. 3.)

§ 2 m. 4. =

§ m. 5. =

§ 3 mom. 1. =

§ 3 m. 2. =

m. 3

hinder därför. Även fråga härom liksom rörande de områden (betesland), som må användas för dylik hjord, upptagas till avgörande av lapparna. Kunna lapparna ej enas bestämmer lappfogden huru i frågan skall förfaras.

4. Lapparna skola hålla sina renar inom lappbyns område eller i övrigt åt byn anvisade marker. Å främmande lappbys till gränserna bestämda område må renarna ej inkomma, så framt ej länsstyrelsen därtill lämnat tillstånd.

5. Under de tider lapparna hänvisats att använda viss betes-trakt eller visst betesland skola de där vårda sina renar.

Motsvarande föreskrift gäller med avseende å lapp, som driver renskötsel i den i 3 mom. omförmälda ordning, beträffande område, som för sådan renskötsel anvisats.

6. Lapp äger icke vidtaga någon åtgärd med avseende å renskötseln inom annat betesområde än det, dit han hör, därest tillstånd ej lämnats av (vederbörande) ordningsman eller (vintertid, av) vederbörande hjordägare. Sålunda vare det envar förbjudet att begiva sig till främmande lappby eller till annat betesland eller särskilt betesområde inom egen lappby för betning (eller avhämning, för) sammandrivning eller märkning av renar.

7. Till förhindrande av renarnas förvildning samt underlättande av kalvars märkning, främmande renars utskiljande samt (genivärden) (i övrigt) sammandrivning och sammanhållning av hjordarna och renflockarna inom lappbyn företagas (så ofta) under året, (som omständigheterna göra sådant möjligt och lämpligt).

8. Överträdelse av vad i 4 mom. stadgas bestraffas jämlikt renbeteslagen med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

Underlåtenhet att iakttaga bestämmelserna i 5, 6 och 7 mom. straffas med vite från och med 5 till och med 300 kronor samt underlåtenhet att följa stadgandena i mom. 6 med vite från och med 10 till och med 500 kronor. § 4.

Särskilda bestämmelser angående ordningen å de olika betes-trakterna.

1. Hopsamling och sammanhållning av renar för flyttning till

§ 3 m. 5. / 101.

fr. Lagen 108.

§ 3 m. 6.

fr. Renskötsel-lagen 59

fr. övriga lagar

§ 4 m. 1.

1. *betes*
sommartrakten skall påbörjas i så god tid, att flyttningen från *vinterbetestrakten* kan påbörjas *senast* i slutet av april månad. *senast i slutet av april månad*

2. Under vistelsen på sommartbetestrakten skall renskötande husbonde jämte sitt husfolk taga boplatz inom *betestraktens* gränser. Är betestrakten uppdelad i särskilda sommarland skall boplatzen vara förlagdinom vederbörande land.

Senast *den 10 juli* skola lapparna påbörja sammandrivning av renarna inom betestrakten eller beteslandet för *grannarnas* utskiljning av dem tillhöriga renar.

3. För vinterflyttningens förberedande skall på höstbetestrakten hopsamling av gemensamma hjordar påbörjas senast *den 20 oktober*. Skiljning till grupper om det antal renar, som högst må gemensamt föras på bete på vinterbetestrakten (vintergrupper), skall vara genomförd senast *den 15 december*.

Senast efter nämnda tid skall flyttningen till vinterbeteslanden vidtagas.

4. Vid uppehåll å vinterbetestrakten skola renarna vara uppdelade i grupper om högst 1500 djur i varje grupp eller, därest husbonde i sitt hushåll äger att innehava högre antal, högst

detta.

Lapp skall tillse, att renarna under vinterbetningen så vitt möjligt hållas i samlad hjord. Fördens skull skall han dagligen företaga *kringrättning* av *hjorden* och till densamma återföra de strövrenar, som till äventyrs kunna hava avlägsnat sig därifrån.

Under vistelse på vinterbetestrakten må renvaktare icke hava sin bostad på längre avstånd än 10 kilometer från hjorden.

5. Underlåtenhet att ställa sig till efterrättelse bestämmelserna i denna § straffas med vite från och med 5 till och med 300 kronor; dock att försummelse att verkställa erforderliga skiljningar medföra vite från och med 10 till och med 500 kronor.

Därest ogynnsamma betes- och väderleksförhållanden förhindra vidtagande av de åtgärder med avseende å renarnas flyttning och samlande, varom i denna paragraf är fråga, bortfaller ansvarspåföljd för bestämmelsernas överträdande.

1. *Över sammandrivning*
från sommaren, var och en
höst senast i slutet av april
§ 4 m. 5.
höst senast i slutet av april
§ 4 m. 2.

Flyttning från
höst betestrakten
§ 4 m. 3.
höst betestrakten
§ 4 m. 4.

Senast i slutet av april
§ 4 m. 5.
höst senast i slutet av april
§ 4 m. 6.

§ 4 m. 7.
höst senast i slutet av april
§ 4 m. 8.

§ 5.

Renarnas bevakning.

1. Lapp åligger att väl vårda sina renar. För upprätthållande av god ordning inom renskötseln skola renarna varje tid av året stå under tillsyn av lapparna. Därvid skall anordnas den bevakning, som under varje årstid är påkallad ^{för} med hänsyn till renarnas kvarhållande inom betesområdet ^{och} förekommande av renhjordars sammanblandning ^{och} skadegörelse å de bofastas ^{och} växande och skördade ^{och} gröda, väderleksförhållandena eller eljest föreliggande omständigheter och gällande föreskrifter.

2. Bevakning sker allt efter förhållandena genom ^{och} hjordarnas vallning (jätning), bevakningslinjers upprättande, fasta ^{och} vaktars utsättande ^{och} eller på annat betryggande sätt.

3. Hålla alla lapparna i byn sina renar i en gemensam hjord eller äro byns lappar med sina renar uppdelade i ett fåtal större grupper, skall vid sammankomst, varom i § 11 förmäles, uppgöras plan rörande den gemensamma bevakningen av renarna och bevakningsmanskapets fördelning för sådant ändamål.

4. Vårdar en familj eller ett mindre antal familjer sina renar ^{och} tillsammans i en ^{och} gemensam hjord, ansvara vederbörande husbönder för renbevakningens ordentliga fullgörande.

5. För underlåtelse att ställa sig till efterrättelse de under mom. 1 och 4 i denna § meddelade bestämmelser straffas den försumlige med vite från och med 5 till och med 300 kronor.

§ 6.

Renvaktare.

1. Lapp åligger, att för de renar, han enligt ^{gällande} (renlängden) har under sin vård, under alla tider av året ^{och} hålla följande antal renvaktare, nämligen:

för	hjord av	högst	200	renar	1	vaktare,
"	"	"	400	"	2	"
"	"	"	700	"	3	"

samt för varje påbörjat 300-tal därutöver ytterligare 1 vaktare.

§ 5 m. 1.

§ 5 m. 2.

§ 5 m. 3.

§ 5 m. 4.

§ 6 m. 1.

h, med det
vårdare
för
förmäles,

2

Renvaktare skall hava fyllt 18 år samt besitta god arbetsförmåga och även i övrigt vara fullt duglig. Två personer i åldern 15 till 18 år räknas motsvara en renvaktare över 18 år. Av det ovan föreskrivna antalet [fullt dugliga] renvaktare skall dock för hjordar intill 400 renar alltid minst en vara i åldern över 18 år, och för hjordar överstigande 400 renar skola alltid minst två inneha denna ålder.

I hushåll, där barn under 10 år finnas hemma, skall en av husets vuxna kvinnor anses som föreståndare för hushållet och får icke räknas som renvaktare.

2. Vintertid, då hjordarna enligt § 4 ^m 4 i denna byordning skola vara uppdelade i grupper, envar grupp med visst begränsat högsta antal djur, må antalet renvaktare beräknas, som om det vore allenast en ägare av hela hjorden.

3. Där förhindrandet av renars inträngande i Norge eller andra särskilda förhållanden sådant påkalla, äro lapparna pliktiga att tillhandahålla den ytterligare arbetskraft som provas erforderlig.

4. Därest [lapp] icke [håller] det antal renvaktare eller det tillfälliga vaktmanskap, som här ovan föreskrives, ^{håller} äger lappfogden anskaffa det bristande antalet vaktare eller erforderliga vaktmanskapet för den försumliges räkning och på hans bekostnad.

5. Ej må i renlängd lapp uppföras som husbonde med mindre han ansvarar för sådant renantal att han håller minst 1 renvaktare hela året eller eljest förpliktar sig utgöra hel vakttjänst under året.

6. Uraktlåter lapp att hålla det antal renvaktare som ovan i mom. 1 sägs, straffes med vite från 300 till och med 500 kronor för varje vaktare som brister.

§ 7.

Flyttningar.

1. Vid flyttning skola hjordarna framföras väl samlade på sätt god sedvana bjuder. Det skall noga tillses, att alla renar, som höra till hjorden ^{so vitt möjligt} medfölja denna och att inga lämnas efter eller ströva ^{för sig}.

2. Vid flyttning skola begagnas de av ålder nyttjade vägar

§ 6 m. 2

§ 6 m. 3

§ 6 m. 4

§ 6 m. 4

§ 6 m. 5

§ 6 m. 5

§ 7 m. 1

§ 7 m. 2

eller, där dessa ansetts böra ersättas av andra, de vägar, som för ändamålet anvisats av länsstyrelsen.

§ 7 m. 3.

3. Vid tillåten flyttning genom annans betesområde må lapp med sina renar uppehålla sig ^{vid varje särskilt ställe} därstädes under högst ett dygn.

§ 7 m. 4.

horm för sin
hjord äger an-
vända trakt, där
flyttning görs
fram,

4. Lapp må ej beta sina renar å sådan invid flyttningsväg belägen plats, som av annan renägare plägar användas såsom rastställe vid flyttning.

§ 7 m. 5.

5. Därest vid flyttning renar skulle lämnas efter eller ströva i förväg, skola lapparna, på sätt renbeteslagen för sådant fall stadgar, så fort ske kan samla renarna och återföra dem till hjorden, vid äventyr att lappfogden äger verkställa detta på lapparnas bekostnad eller, då fråga är om allenast ett fåtal renar, vidtaga annan lämplig åtgärd.

§ 7 m. 6.

6. Överträdelse av de under mom. 1, 2, ³ och 4 givna föreskrifter straffas med vite från och med 10 till och med ³⁰⁰ 500 kronor.

§ 8.

Ersättning för märkning och försäljning av ren i vissa fall.

§ 8 m. 1.

1. Verkställes ej märkning av årskalvar inom lagstadgad tid och ombesörjes sedermera märkningen av ordningsmannen, skall ersättning härför av renägaren utgivas med 1 krona för varje inmärkt kalv.

§ 8 m. 2.

2. Lapp, som kan styrka, att han, på sätt i 9 § 2 mom. lagen om renmärken förutsättes, verkställt märkning av annans i hans hjord varande renkalv, åtnjute härför av ägaren ersättning med 1 krona för varje kalv.

Torste Varna
Märkslag m. krona
ha gånne för
utdrivning av
§ 8 m. 3.

3. För ren med förstört eller förfalskat märke, för ren med okänt märke samt för omärkt ren, som av ordningsmannen omhändertages, utgår skötarlön, ersättning för försäljning och indrivning av eventuellt uppkommen fordran samt redovisning med tillhopa 2 kronor. Dylik ersättning utbetalas, då likvid för sådan försäld ren influtit och redovisas.

§ 8 m. 3.

4. Försäljning av renar, vartill ägare ej kunnat anträffas, skall genom ordningsmannen ske så snart byalagets lappar mera allmänt samlas och företrädesvis vid större skiljningar.

De härsk.
Bil § 9

och omföres
§ 10 m. 3 h
medan

§ 9
Hölet.
(5.) Lapp må ej för slakt uttaga eller eljest slakta annans
ren utan att kunna vederbörligen styrka att renägaren därtill
givit honom rätt. *vilket förklarar av renägaren.*

§ 9. § 10.

Gemensamma arbeten.

1. Envar husbonde är skyldig att själv och med sina renvaktare deltaga i förekommande gemensamt arbete för renarnas bevakning, samling, skiljning och räknande eller i övrigt för renarnas skötsel. För dylika arbetens utförande skall uppgöras plan. Skyldigheten att tillhandahålla arbetskraft skall beräknas efter det antal renar, som enligt gällande renlängd står under vederbörande lapps vård.

Tredskar lapp att utföra honom åliggande arbete, må det-
samma genom ordningsmannens försorg utföras på lappens bekostnad.

I sådana fall, då gemensamt arbete utföres genom för ändamålet särskilt anställt arbetsmanskap, vare samtliga lappar, som arbetet avser, skyldiga att ersätta kostnaden för sådant manskap, varvid ersättningen skall fördelas efter det antal renar varje lapp innehar i den renflock, arbetet gäller. Kan detta renantal ej fastställas, skall fördelningen ske efter renantalet i gällande renlängd.

2. Utskiljning från renhjord av främmande lappars renar skall äga rum, när sådana renar i mera nämnvärd utsträckning inblandats i hjorden. (Då dylik) skiljning skall äga rum, åligger det hjordens ägare att underrätta ordningsmannen i sin egen lappby om tid och plats för skiljningen och har denne att underrätta ordningsmännen i angränsande lappbyar; dessa ordningsmän skola vidarebefordra meddelandet envar till lapparna i sin by. Efter sålunda mottaget meddelande äro lapparna pliktiga att till skiljningen sända manskap med uppdrag att utskilja och till sin lappby eller sitt betesområde återföra dit hörande renar.

Kommer manskap ej tillstådes till skiljning, varom nyss nämnts, må vederbörande ordningsman på de försumligas bekostnad verkställa renarnas utskiljande och överförande till närmaste

§ 10 m. 1.

§ 10 m. 2.

lapparna
by

hjord inom den betestrakt eller det betesland dit renarna höra. Om sådana åtgärder må även lappfogde eller lapptillsyningsmän, om de äro närvarande, förordna.

Det åligger hjordens ägare att på i kallelsen till skiljningen bestämd tid och plats hava hjorden samlad för skiljning, så att de främmande lapparna där må utan tidspillan kunna utskilja och bortföra sina renar. *Verkställas ej utskiljning och bortförande av de främmande renarna.*
Försummar främmande lapp renarnas utskiljande och återförande, skall renägaren, där (est) lappfogden så finner skäligt, för varje renägaren tillhörig ren till ägarna av den hjord, där renen uppehåller sig, utbetala en vårdavgift av 10 öre i veckan, räknat från dagen för skiljningen och till dess renen hämtas.

3. Ej må främmande renar utskiljas från hjorden och lämnas utan vård (s.k. lömskiljning).

4. Då *lappfogden, husringsmännen eller lapparna* ordningsmännen i lappbyn eller tre andra *husbönder* inom byn för skiljning eller annat med renskötseln samhörande viktigt ändamål sådant påfordra, vare lapp skyldig att ofördröjligen och med noggrannhet hopsamla sin renhjord, vid äventyr att detta på hans bekostnad verkställas genom tillkallat manskap.

5. Innan skiljning får äga rum, skola i hjorden befintliga omärkta årskalvar märkas, så framt det med hänsyn till väderleksförhållandena lämpligen kan ske.

6. Uraktlåtenhet att tillhandahålla arbetskraft, på sätt i mom. 1 första stycket sägs, samt att iakttaga bestämmelserna i 2 och 5 mom. straffas med vite från och med 5 till och med 300 kronor. Förseelse mot föreskrifterna i 3 och 4 mom. medför vite från och med ¹⁰50 kronor till och med 500 kronor.

§ 10.

Ordningen å gemensamma platser för skiljning, märkning, slakt och dyl.

1. Då renhjord är samlad för ett för flera lappar gemensamt ändamål, skola hundar, som ej äro erforderliga för hjordens sammanhållande, hållas bundna. *Markering.*

2. När renhjord samlats för skiljning, märkning, slakt eller

2
 För renarnas skattel ansvariga lappar och deras medhjälpare, annat liknande ändamål, vare alla i renskötseln deltagande pliktiga att på tillsägelse av ordningsmannen i den lappby, där hjorden finnes, eller, om han ej är tillstädes, hjordens ägare biträda vid intagandet av renar i skiljningshage (ringgärde), stängande av grindar till denna, ävensom i övrigt vid vidtagande av åtgärder för underlättande av förekommande arbeten och upprätthållande av ordning å platsen.

3. (Unom gärde må ren ej avlivas eller uppslaktas. Allt sådant arbete skall utföras på plats utanför gärdet, som anvisas av ordningsmannen eller, där denne ej är tillstädes, hjordens ägare.)

Allt slaktavfall skall sammanföras till härför anvisad plats.

4. Ordningsmannen eller, där denne ej är tillstädes, hjordens ägare har att vaka över ordningen vid plats, där renar, på sätt ovan sägs, äro samlade, och äger därifrån avvisa person, som genom sin närvaro hindrar eller stör pågående arbete.

5. Vid tillfälle av skiljning eller i samband därmed företagen slakt eller vid renars samlande för annat ändamål, varom här är fråga, må eldar tändas allenast efter tillstånd av ordningsmannen eller hjordens ägare, vilka det tillkommer att bestämma, varest eldstäder må upprättas. Försäljning av kaffe samt varor från salustånd må vid dylika tillfällen ske endast på i nämnda ordning anvisade platser på lämpligt avstånd från renhjorden.

5. För uraktlåtenhet att iakttaga bestämmelserna i mom. 1, 26) och 3) utgör straffet vite från och med 5 till och med 300 kronor.

§ 11.

Sammanträden angående gemensamma ärenden.

1. Till sammanträde angående ärenden, som enligt renbeteslagen, denna byordning eller i övrigt gällande föreskrifter skola handläggas inför lappfogden eller landsfiskalen, skall kallelse utfärdas [muntligen eller skriftligen] med angivande av de viktigaste av de ärenden, som skola förekomma vid sammanträdet. *Vad som bör, där tiden det möjliga, införas i tidning inom orten.*
 Över ärenden, som behandlas å sammanträdet, skall föras protokoll av den, inför vilken sammanträdet hålles.

I frågor, som vid sammanträdet bliva föremål för omröstning, tillkommer rösträtt envar till lappbyn hörande myndig/ man *(som deltagit i renskötseln.)* eller kvinna. Vid val av ordningsman eller fullmäktig, varom i § 12 sägs, *även om beträffande vilken* och rörande fråga, som angår ordningen för renskötseln samt förvaltningen och användningen av bykassas medel, äger dock i röstning deltaga allenast lapp, vilken såsom husbonde själv eller genom medlemmar av sitt hushåll driver renskötsel.

Frånvarandes rösträtt må utövas genom fullmakt, dock må ej någon på grund av fullmakt utöva rösträtt för mera än en röstberättigad. Såsom ombud må användas allenast lapp, som äger rösträtt i föreliggande fråga.

Omröstning skall ske öppet, där ej vid val slutet omröstning begäres.

Utgången bestämmes genom enkel *röstvärdet,* pluralitet av de avgivna rösterna. Vid lika röstetal skiljer i fråga om val av ordningsman eller fullmäktig lotten; och gäller i andra frågor den mening, som ordningsmannen biträder.

§ 12 m. 2.

*J. den 10. 2. 1900
Lappbyns beslut,
den 11. 2. 1900
om dylika
föreläggningar.*

2. Till sådan sammankomst mellan lapparna som avses i § 3 mom. 1, 2 och 3 skall utfärdas *[muntlig eller skriftlig]* kallelse med angivande av förekommande viktigare ärenden.

Vid sammankomsten skall av ordningsmannen föras protokoll, vilket justeras av två därtill bland de närvarande utsedda lappar.

Rörande rösträtt i frågor, som vid sammankomsten kunna bliva föremål för omröstning, samt röstningens utförande skola tillämpas motsvarande bestämmelser som vid sammanträde, varom i 1 mom. sägs.

§ 12 mom. 3.

3. Avse föreliggande frågor uteslutande förhållandena inom visst betesland inom lappbyn, må av ordningsmannen hållas sammankomst som i mom. 2 sägs med allenast de till beteslandet hörande lappar.

§ 12 m. 4.

4. Vad i mom. 2 och 3 föreskrives rörande överläggning i gemensamma frågor inverkar ej på ordningsmannens befogenhet att, där ej annat förutsättes, utan dylika överläggningar handlägga ärenden avseende hans tjänst såsom ordningsman.

§ 12 m. 5.

5. Är lappfogden eller tillsyningsman närvarande vid samman-

komst, som i mom. 2 och 3 förmäles, äger han att inträda såsom ordförande vid sammankomsten, och har han därvid att över de handlagda ärendena föra protokoll.

§ 12.

Fullmäktige.

§ 13. Lapparna äga uppdraga åt fullmäktige att jämte ordningsmannen, såsom ordförande, å lappbyns vägnar besluta i andra ärenden än dem, i vilka beslut jämlikt lag eller denna byordning skola fattas å de i 12 och 13 §§ renbeteslagen nämnda sammanträden. Är lappfogden närvarande, leder han såsom ordförande sammanträdet.

Fullmäktige skola vara tre till antalet samt utses å det i 12 § renbeteslagen omförmälda sammanträde för en tid av tre år, räknade från och med året näst efter det, då valet förrättas. Avgår fullmäktig före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, väljes ny fullmäktig för återstående tiden.

Fullmäktige äro beslutsmässiga, när ordningsmannen och två fullmäktige äro närvarande.

Vid omröstning bestämmes utgången genom enkel röstpluralitet. Falla rösterna lika för olika meningar gäller den mening, som

biträdes av ordningsmannen.

Är lappfogden eller ordningsmannen närvarande vid sammanträdet med fullmäktige, som i mom. § 13. avses, äger han att där inträda såsom ordförande.

Bykassa.

§ 14. Lappbyns gemensamma medel - bykassan - förvaltas under gemensam ansvarighet av ordningsmannen och två av lapparna vid det i 12 § renbeteslagen föreskrivna sammanträdet för tre år utsedd av ordningsmannen och lapparna. Dessa skola vid vite från och med 5 till och med 50 kronor vid dylikt årssammanträde till dem, inför vilken sammanträdet hålles, avgiva skriftlig redovisning över kassans ställning och medelsförvaltningen för att vid sammanträdet föredragas och granskas. Sedan detta skett, hava lapparna att besluta rörande ansvarsfrihet för ordningsmannen och kassamännen för deras förvaltning.

Bykassans medel må efter beslut å sammanträde användas till följande ändamål:

- 1) dels budskickningar avseende gemensamma sammanträden, renars

beskrivning, flyttning, och valnärde

samlande, skiljningar (samt upplysning om betesförhållanden och dylikt, dels ock annonsering och anslående av meddelanden om viktigare sammanträden med byns lappar;

2) lokal för gemensamma sammanträden;

3) uppförande och underhåll av för byn gemensamma skiljningshagar, och renstängsel, vaktkåtor och samfärdsmedel; *och samt tillgodoseende av samfärdseln inom renbetesområdena;*

4) belöningar för rovdjurs dödande, i den mån dylika belöningar lagligen må utfästas;

5) gäldande av ersättning för höskador, som orsakats av lappbyns sammanblandade hjordar, såvitt lappfogden och ordningsmannen finna detta lämpligt;

6) förskotterande av kostnader för hopsamling och hämtning av renar, som olovligen uppehålla sig i Norge, samt av strövrener från andra lappbyalags hjordar;

7) ersättning åt kassans handhavare samt åt räkenskapsförare och revisorer, där särskilda sådana utsetts.

*Enligt beslutning
av person,
som = : = :
rensköter.*

Vilja lapparna använda bykassan till andra ändamål, än ovan sagts, eller vilja de för något ändamål anslå högre belopp än ⁷⁵⁰500 kronor, må de härom göra framställning till länsstyrelsen, som har att pröva framställningen.

Bykassans medel få icke utlånas till enskilda utan skola för lappbyns räkning insättas i bank, eller *placeras i obligatörerna etc.* i övrigt göras räntebärande i den ordning som föreskrives rörande omyndiges penningmedel.

§ 14.

Renräkning.

Under år 1946 och sedermera vart tredje år skall under ledning av ordningsmannen inom varje lappby uppräknas av där befintliga renar äga rum; och vare samtliga lappbyns *renskötare* därvid skyldiga att gemensamt utföra denna räkning utan ersättning och utan hänsyn till antalet egna renar. Särskild kontrollant vid räkningen kan av länsstyrelsen utses.

För renskötare, som underlåter att delta i sådan räkning, äger ordningsmannen att på den tredskandes bekostnad anställa annan person till hjälp vid räkningen.

A. R. L. 208.

*Enligt beslut
av KBE.*

§ 15.

Skötningslega.

Skötningslega för renar - årskalvar häri ej medräknade -
utgår med 4 kronor per ren, därest ej mellan renägaren och ren-
skötaren annat avtal härom träffats; och skall sköteslegan erläg-
gas halvårsvis i efterskott.

§ 16.

Ordningsföreskrifter meddelade av lappväsendets tjänstemän.

Lapparna och deras ordningsmän ^{Arant och vice ordningsmän} hava att efterkomma de före-
skrifter med avseende å renskötseln och lapparnas därmed samhörande
förhållanden, som av lappfogde eller lapptillsyningsman eller de-
ras ställföreträdare givas, såsom angående lapparnas gemensamma
arbeten för renskötseln samt renarnas räknande, bevakning, sam-
lande, flyttningar, skiljning, märkning och ~~slakt~~ ävensom ordningen
å plats för arbeten av dylikt slag eller annan förrättning avseen-
de renskötseln.

Lappväsendets befattningshavare äga att närvara vid lapparnas
sammanträden och överläggningar i frågor, varom nyss nämnts.

§ 17.

Besvär.

Förmenar någon att beslut å sammanträde, som i ^{§ 12 mom. 1} §§ 12 och 13
avses, strider mot gällande lag eller denna byordning eller krän-
ker hans enskilda rätt, äge han däröver hos länsstyrelsen anföra
besvär inom 45 dagar efter sammanträdesdagen.

§ 3 m. 2 sista st.

Innehållsförteckning.

- § 1. Lappbyns gränser och högsta renantal.
- § 2. Byområdets indelning i betestrakter och betesland.
- § 3. Allmänna regler rörande betesutövningen.
- § 4. Särskilda bestämmelser angående ordningen å de olika betestrakterna.
- § 5. Renarnas bevakning.
- § 6. Renvaktare.
- § 7. Flyttningar.
- § 8. Ersättning för märkning och försäljning av ren i vissa fall.
- § 9. Gemensamma arbeten.
- § 10. Ordningen å skiljnings-, renmärknings- och slaktplatser.
- § 11. Sammanträden angående gemensamma ärenden.
- § 12. Fullmäktige.
- § 13. Bykassa.
- § 14. Renräkning.
- § 15. Skötningslega.
- § 16. Ordningsföreskrifter givna av lappväsandets tjänstemän.
- § 17. Besvär.

Sonderdruck aus:

Forschungen zur Rechtsarchäologie und Rechtlichen Volkskunde, Band 15
(Festgabe für Nikolaus Grass zum 80. Geburtstag)

Wolfgang Wagner

Herrn Hofgerichtsrat
Mauritz Bärenhielm
in f. d. l. Verbundenheit
Wolfgang Wagner

**Eine rechtsethnologische
Bibliographie der Lappen**

Wolfgang Wagner

Eine rechtsethnologische Bibliographie der Lappen

A. EINLEITUNG

Lappland, das Siedlungsgebiet der Lappen, bedeckt die nördlichen, arktischen und subarktischen Regionen Fenno-Skandiaviens ungefähr zwischen 62° und 71° nördlicher Breite sowie von etwa 10° bis 41° östlicher Länge. In diesem erdgeschichtlich sehr alten, urtümlichen und von den Eiszeiten großförmig geschliffenen, rauhen und einsamen Gebiet mit einem Areal von fast 400 000 km² leben heute ca. 40 000 Lappen - ihre Zahl läßt sich wegen der Vermischung vor allem mit zugewanderten Finnen nur ungefähr angeben - inmitten einer Majorität von andersstämmigen Nachbarn auf den vier Staatsgebieten Norwegens, Schwedens, Finnlands und der russischen Kola-Halbinsel; weit mehr als die Hälfte der Lappen entfällt dabei auf die norwegische Finnmark. Ungefähr ein weiteres Viertel der Lappen bewohnt das nördliche Schweden, während der Rest sich annähernd gleichmäßig auf Finnland und Rußland verteilt.

Sprachlich bilden die Lappen, die sich selbst Samen und das von ihnen bewohnte Gebiet Same-Ätnam nennen, einen Zweig der finno-ugrischen Völkerfamilie, und gewisse Körpermerkmale deuten darauf hin, daß sie vielleicht auch rassisch dieser Gruppe angehören. Die Lappen sind daher wahrscheinlich von Süden über Finnland zugewandert, obwohl eine Minderheit von Forschern auch eine autochthone Herkunft aus den während der letzten Eiszeit eisfreien Küstengebieten Nordskandiaviens (Komsa-Kultur) für möglich hält. Jedenfalls waren sie noch in historischer Zeit in Südkarelien in der Nähe des Onegasees anzutreffen und wurden von hier aus allmählich durch nachstoßende Völker bis in ihre heutigen Wohngebiete in Lappland zurückgedrängt, von denen sie sich ihrerseits wieder in kleineren Teilen entlang des skandinavischen Gebirgsrückens bis Dalarna und Trøndelag im Süden ausbreiteten. Den drei geophysikalischen Hauptzonen Lapplands entsprechend teilt man die Lappen nach ihren früheren Haupterwerbstätigkeiten in drei

Gruppen ein: Die See- und Flußlappen lebten an den Ufern des Meeres, der Seen und Ströme vorwiegend vom Fischfang, die Gebirgslappen gingen in den öden Tundren des Landesinneren hauptsächlich der Jagd nach, während die Waldlappen an den baumreichen Abhängen des Hochlandes zum Bottnischen Meerbusen eine dem Wechsel der Jahreszeiten angepaßte, mehr diversifizierte und daher die natürlichen Gegebenheiten intensiver nutzende Mischökonomie von Jagd, Fischfang und später sogar teilweise bestimmten Formen des Ackerbaus entwickelten. Unter den Einflüssen des modernen Wirtschafts- und Verkehrslebens ist diese primitive, auf der extensiven Nutzung der natürlichen Ressourcen beruhende Lebensform der Lappen in schnellem Wandel begriffen. Dennoch bewirkten die langwährende Abgeschiedenheit und Unzugänglichkeit Lapplands sowie das zähe Festhalten seiner Bewohner an der überlieferten Lebensweise, daß die Lappen bis weit in die Neuzeit hinein und teilweise noch heute auf europäischem Boden das einzige Beispiel eines Naturvolkes geblieben sind, dessen Kultur auf überall sonst längst vergangene Zustände zurückweist und damit ein vorzügliches Beobachtungsfeld der Ethnologie darstellt. Noch am Beginn der Neuzeit waren Jagd und Fischfang die Haupterwerbsquellen der Lappen. In dieser jägerischen Kultur traten etwa mit dem Schamanentum der Noaiden oder der rituellen Verehrung des Bären magische Züge auf, welche sich nicht nur bei den Jägervölkern Sibiriens, sondern auch bei den mesopalaolithischen Höhlenbewohnern Mittel- und Westeuropas unschwer wiederfinden lassen. Besondere Aufmerksamkeit verdient der Übergang vom Jäger- zum Hirtentum, welcher überall sonst nur aus archäologischen Quellen der vorgeschichtlichen Zeit zu erschließen ist, einzig bei den Lappen jedoch durch historische Zeugnisse verfolgt werden kann. Bildete die Jagd auf das wilde Rentier seit unvordenklichen Zeiten die Lebensgrundlage der Bevölkerung Lapplands, so gibt es spätestens seit der zweiten Hälfte des 9. Jahrhunderts n. Chr. sichere schriftliche Nachrichten darüber, daß die Lappen das Ren zu Transportzwecken sowie als Locktier für die Jagd auch gezähmt hatten. Erst ab dem späten 16. Jahrhundert indessen entwickelten die Lappen das Großhirtentum der Rentierzüchter, welches mit seinen langen jahreszeitlichen Wanderungen zwischen Tal- und Gebirgsland seither ihre Kultur zutiefst geprägt

hat. Mag auch nur jeweils ein geringer Prozentsatz der Lappen diesen Erwerb früher tatsächlich ausgeübt haben bzw. ihn heute noch ausüben, während der weitaus überwiegende Teil seinen Lebensunterhalt in der Wald- und Landwirtschaft, dem Berg-, Eisenbahn- und Strassenbau sowie dem Tourismus sucht, so ist doch gerade die Rentierzucht schließlich zum unverwechselbaren und über die modernen Staatsgrenzen hinweg verbindenden Charakter ihres gemeinsamen Volkstums und zu ihrem eigentlichen Wesen geworden.

Die sozialen und politischen Institutionen der Lappen haben sich dank ihrer Einfachheit diesen in historischer Zeit zu beobachtenden tiefgreifenden Änderungen der Lebensweise erstaunlich gut anpassen vermocht. Grundlage ihrer Gesellschaftsstruktur ist die Kern- oder Kleinfamilie; über sie hinaus scheinen verwandtschaftliche Beziehungen nicht zu umfassenderen und festeren sozialen Verbänden zu führen. Das verwandtschaftliche System der Lappen kennt nämlich offenbar weder eine eindeutige Bevorzugung der patrilinearen noch der matrilinearen Filiation und vermag damit auch keine verbindlichen Regeln für die Wahl der Ehepartner zu geben, obwohl vor der Christianisierung eine Bevorzugung der gegenseitigen Ehe unter Geschwisterkindern unverkennbar war. Die gegenüber der Kernfamilie nächstgrößere soziale Gruppe ist demgemäß auch nicht etwa die Sippe, sondern die Siidâ, ein Zusammenschluß mehrerer Kleinfamilien, welche zur selben Zeit das gleiche Jagd- und Fischrevier teilen und deshalb auch regelmäßig in demselben Sommerlager bzw. Winterquartier zusammenleben. Voraussetzung der Zugehörigkeit zu einer Siidâ ist also nicht ein bestimmter Verwandtschaftsgrad, sondern allein die Mitgliedschaft in einer der Familien, aus denen sich die Siidâ jeweils zusammensetzt. Die Entscheidungen innerhalb der Siidâ werden von einer Versammlung der Familienoberhäupter getroffen, deren angesehenster als Siidâ-ised Häuptling der Gruppe und gleichzeitig Jagdanführer ist. Über die Siidâ hinaus, welche auch als Kultverband und als rudimentäre Form eines herrschaftlichen Verbandes anzusehen ist, haben die Lappen keine zentraleren politischen Institutionen geschaffen; vielmehr wurden sie ihrerseits allmählich in die politischen Ordnungen ihrer südliche Nachbarn eingefügt, als diese seit dem Hochmittelalter nach Norden auszugreifen begannen. Sowohl die No. Jäger und als auch die Schweden übernahmen dabei die Siidâ zunächst als Steuereinheit und bildeten sie unter dem

Namen "Finneby" (in Norwegen) und "Lapp-" bzw. "Sameby" (in Schweden) zwecks Eingliederung der lappischen Minorität in den modernen Verwaltungsstaat fort. Dieser Prozeß verlief nicht immer gradlinig und wird trotz des Verständnisses, welches insbesondere die drei nordischen Länder ihrer Minoritätenfrage entgegenbringen, wohl kaum anders als mit dem Aufgehen der Jäger-, Fischer- und Hirtenkultur der Nomaden in der überlegenen Zivilisation der sesshaften Staatsvölker enden.

Eine so pessimistische Prognose für die Lappenkultur wird noch dadurch bestärkt, daß die Vorgänger der vier Staaten, welche sich heute Lappland teilen, zwar seit über 600 Jahren in völkerrechtlichen Verträgen auch Vorkahrungen für die besondere Lebensweise der Lappen zu treffen und ihre Grenzen für diese Nomaden durchlässig zu erhalten sich bemühten, daß schließlich aber die nationalstaatlichen Belange die Oberhand gewannen und die Bewegungsfreiheit der Lappen über die Grenzen hinweg weitgehend aufhoben. Die ersten förmlichen Verträge über den Grenzverlauf in Lappland schloß die Republik Nowgorod im Jahre 1321 mit Schweden und 1326/29 mit Norwegen. Die endgültige Feststellung der schwedisch-norwegischen Grenze in dem Vertrag von 1751 führte in einer Zusatzvereinbarung, dem sog. "Lappencodicill", auch zu einer eingehenden Regelung des grenzüberschreitenden Nomadismus als der Grundgegebenheit lappischer Existenz, welche von Mai bis September auf eine Sommerweide im (vorzugsweise norwegischen) Hochgebirge und von Oktober bis April auf die Winterweide in den tiefergelegenen Waldgebieten Schweden-Finnlands angewiesen war. Die norwegisch-russische Grenzkonvention von 1826 hatte dagegen langfristig zur Folge, daß die beiderseitige Grenze ebenso wie die 1810 endgültig gezogene schwedisch-finnische Grenze spätestens seit 1852 geschlossen wurden. Das Nomadentum der Lappen verblieb daher im Rahmen des internationalen Rechts ein vornehmlich schwedisch-norwegisches Problem, welches man - immer vor dem Hintergrund des "Lappencodicills" von 1751 - zunächst ab 1854 bzw. 1883 durch ein gemeinsames Lappengesetz, dann nach der Auflösung der Union ab 1905 durch völkerrechtliche Verträge zu lösen suchte. Daneben führten zumindest in Norwegen und Finnland die Aktivitäten der innerstaatlichen Lappenminorität zu Erwägungen, auch den Schutz der zur Fortführung ihrer traditionellen

Lebensweise erforderlichen Naturressourcen durch ein umfassendes "Lappengesetz (Samelov)" zu garantieren, während Versuche von Lappen in Schweden und Norwegen, eine noch weitergehende sachenrechtliche Sicherung zu erlangen und ein Eigentumsrecht an den von ihnen gewohnheitsrechtlich extensiv genutzten Landesteilen gerichtlich feststellen zu lassen, gescheitert sind.

B. BIBLIOGRAPHIE

I. Bibliographische Hilfsmittel

1. Allgemeine Bibliographien

Wildhaber (R.) - (seit 1977) Brednich (R. W.) - (seit 1985) Dow (J. R.): *Volkskundliche Bibliographie. International Folklore and Folklife Bibliography. Bibliographie Internationale des Arts et Traditions Populaires*, Basel - Bonn 1948 ff. (erscheint zweijährlich).

O'Leary (T. J.) und Steffens (J.): *Lapps Ethnographic Bibliography: An HRAF Automated Bibliographic System Product (HRAFlex Book, EP 4-001, Bibliography Series)*, vol. 1-2, New Haven 1975, XII - 499 S.

Qvigstad (J. K.) und Wiklund (K. B.): *Bibliographie der lappischen Litteratur (Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 13)*, Helsinki 1899. Nachdruck (*Studia bibliographica Scandinavica 1*) Stockholm 1978, 162 - 1 S. Fortsetzung in: *Anzeiger der finnisch-ugrischen Forschungen*, Helsingfors 1901-1914.

2. Norwegische Bibliographien

Kárásjåga bibliotekka, sámii sierrabibliotekka - Karasjok bibliotek, Spesialbibliotek for samisk litteratur, Kátalåga 1971 (Bibliothek von Karasjok. Spezialbibliothek für lappische Literatur, Katalog 1971), Oslo 1972, 314 S. (mit mehreren, teilweise maschinenschriftlichen Nachträgen seit 1972).

Løøv (A.): *Samisk bibliografi (Lappische Bibliographie)*, in: *Heimen. Tidsskrift for lokal og regional historie XVIII* (1979), Trondheim - Tromsø 1979-1981, S. 534-539.

Eine Zusammenfassung der gesamten Literatur von und über Lappen hat seit 1979 als NAVF-Projekt begonnen unter folgender Anschrift:

Samisk bibliografi, c/o Universitetsbiblioteket, avd. B,
Erling Skakkesgade 47 C, N-7000 Trondheim.

Davon ist inzwischen erschienen:

Løøy (A.) - Akselsen (E.): Sámi Bibliografia: Cállosat Norggas 1945-1985 - Samisk bibliografi: Utgivelser i Norge 1945-1985 (Lappische Bibliographie: Publikationen in Norwegen 1945-1985), Trondheim 1987, 336 S.

3. Schwedische Bibliographien

Thomasson (L.): De svenska lapparna och rensköteln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för årene 1950-59 (Die schwedischen Lappen und die Rentierzucht in Schweden. Bibliographische Aufzeichnungen für die Jahre 1950-59), in: Kungl. Skytteanska samfundets handlingar - Acta Societatis Skytteanae 1 (1961), S. 135-199

Als Fortsetzung hierzu erschienen:

Thomasson (L.): De svenska samerna och rensköteln i Sverige. Bibliografiska anteckningar för åren 1960-69 (Die schwedischen Lappen und die Rentierzucht in Schweden. Bibliographische Aufzeichnungen für die Jahre 1960-69), (Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 10), Umeå 1971, 149 S.; ... för åren 1970-1974 (Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 21), Umeå 1979, 170 S.; ... för åren 1975-1980 (Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 24), Umeå 1982, 216 S.

4. Finnische Bibliographien

Uuttu (L.K.): Pohjois-Suomen bibliografia I. Vuoteen 1960 (Bibliographie über Nord-Finnland I. Bis 1960) (Lapin tutkimusseura), Oulu 1972, 300 S.

5. Russische Bibliographien

Shtakov (I. N.): Obzor rabot i bibliograficheskii ukazatel' literatury o russkikh lopariakh (Bibliographische Übersicht der Werke und Literatur über die russischen Lappen), in: Vsesoiuznoe Geograficheskoe Obshchestvo 62 (1930), S. 3 - 412.

II. Wörterbücher

Lagercrantz (E.): Lappischer Wortschatz (Lexica Societatis Fennougricae VI), Bd. I - II Helsinki 1939, IV - 1250 S.

Grundström (H.): Lulelappsk ordbok. Med tysk översättning. Wörterbuch des Lulelappischen. Mit deutscher Übersetzung (Skrifter utg. genom landsmåls- och folkeminnesarkivet i Uppsala, ser. C:1), Bd. I - IV København 1946-1954, VI - 1920 S.

Itkonen (T. J.): Koltan- ja kuolanlapin sanakirja. Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen, Bd. I - II Helsinki 1958, XLIV - 1236 S.

Nielsen (K.): Lappisk ordbok, grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino (Lappisches Wörterbuch auf der Grundlage der Dialekte von Polmak, Karasjok und Kautokeino) (Publikasjoner af Instituttet for sammenlignende kulturforskning, ser. B: skrifter XVII, del 1 - 5), Bd. I Oslo 1932, LXVII - 660 S.; Bd. II Oslo 1934, 719 S.; Bd. III Oslo 1938, 877 S.; Bd. IV. Oslo 1956, XI - 560 S.; Bd. V Oslo 1962, VIII - 283 S.

III. Archive, Museen und Filme

Herranen (G.) - Saressalo (L.): A Guide to Nordic Tradition Archives (NIF Publications 7), Turku 1978, 160 S.

Nilsson (M.) - Mulk (I.-M.): Samerna och museerna i Sverige. En översiktlig inventering av samiska föremålssamlingar i Sverige (Die Lappen und die Museen in Schweden. Ein übersichtliches Verzeichnis der Sammlungen lappischer Gegenstände in Schweden), (Stockholm) 1980, 32 S. mit 1 Beilage.

Samerna i filmen 1895-1979. Översikt utarbetad av Saminuorra SSR-U durch P. Niia und L. A. Sikku (Die Lappen im Film 1895-1979. Eine Übersicht erarbeitet von ...), o.O. o.J. (1980), 32 S.

Broberg (G.): Lappkaravaner på villovägar. Antropologien och synen på samerna fram mot sekelskiftet 1900 (Lappenkarawanen auf dem Kontinent. Die Ethnologie und der Blick auf die Samen um die Wende des 19. zum 20. Jahrhundert), in: Lychnos 1981/82, S. 27-86 mit Abbildungen.

IV. Quellensammlungen zur Lappengeschichte

Poignant (E.): Samling af författningar angående de så kallade lappmarksfriheterna (Sammlung von Vorschriften betreffend die sogenannten Lappmarksprivilegien), Stockholm 1872, 67 S.

Renbeitekommissionen af 1907. Dokumenter angaaende flytlapperne m. m. samlede efter renbeitekommissionens opdrag af rektor J. Quigstad og professor K. B. Wiklund (Die Rentierweidekommission von 1907. Urkunden betreffend die nomadisierenden Lappen u.s.w., gesammelt im Auftrag der Rentierweidekommission von ...), Bd. I-II, Kristiania 1909, 538 S. und 524 S.

Handlingar och uppsatser angående finska Lappmarken och Lapparne. Samlade och utgifna af I. Fellman (Urkunden und Traktate betreffend die finnische Lappmark und die Lappen. Gesammelt und herausgegeben von ...), Bd. I 1. del: Handlingar af allmänna art (Urkunden allgemeiner Art), Helsingfors 1910, XV - 542 S.; Bd. II 2. del: Kyrkan och undervisningen (Die Kirche und das Bildungswesen); Bd. II 3. del: Handlingar af mera personlig art (Urkunden mehr persönlichen Charakters), Helsingfors 1910, X - 472 S.; Bd. III 4. del: Handlingar angående rättsvården (Urkunden betreffend die Rechtspflege), Helsingfors 1912, LXXII - 437 S.

Samernas Vita Bok (Weißbuch der Lappen), redigiert von Tomas Cramér, Teil I - VII in 17 Bänden, Stockholm 1972-1980. Diese Sammlung wurde veranlaßt durch die bereits 1966 erhobene, erst 1980 vom Höchsten Gerichtshof abschlägig beschiedene gerichtliche Klage der Lappen auf ein 1600 km² großes Gebirgsgebiet und enthält alte wie neue Entscheidungen, Gesetzesvorschriften, Gutachten, Vorstellungen u.s.w., aber auch Abhandlungen zur Geschichte und Gegenwart der Lappen und kulturelle Zeugnisse.

Sandvik (G.): Kjelder til Finnmarks rettshistorie med særleg vekt på samiske spørsmål (Quellen zur Rechtsgeschichte der Finnmark mit besonderer Berücksichtigung von Lappenfragen), (Institut for privatrett. Universitet i Oslo, stensilserie nr. 65), Oslo 1980, 62 S. teilweise Maschinenschrift, teilweise Nachdruck.

V. Allgemeine Werke über Anthropologie und Ethnologie der Lappen

1. Rassenkunde

Bryn (H.): Norwegische Samen. Eine anthropologische Studie, in: Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien LXII (1932), S. 1-74.

Lundborg (H.) - Wahlund (St.) - Dahlberg (G.): The Race Biology of the Swedish Lapps. Part 1: General survey. Prehistory. Demography. Future of the Lapps; Part 2: Anthro-metrical Survey (The Swedish State Institut for Race Biology), Uppsala 1932-1941.

Schreiner (K. E.): Crania Norvegica (Institutet for sammenlignende kulturforskning, serie B: skrifter XXXVI), Oslo-London-Leipzig-Paris-Cambridge, Mass. 1939, 201 S. - LIII Tafeln.

2. Klassische Werke der Lappenethnologie

Scheffer (J.): Lapponia: id est regionis Lapponum et gentis nova et verissima descriptio. In qua multa de origine, superstitione, sacris, magicis, victu, cultu, negotiis Laponum, item animalium metallorumque indole, quae in terris eorum proveniunt, hactenus incognita produntur, et eiconibus adjectis cum cura illustrantur, Francofurti 1673, 378 S. mit Bildern und Karten; Nachdruck (Acta Lapponica) Stockholm 1956. Deutsche Fassung: Joannis Schefferi von Strassburgs Lappland: das ist: neue und wahrhaftige Beschreibung von Lappland und dessen Einwohnern; worin viel bißhero unbekandte Sachen von der Lappen Abkunft, Aberglauben, Zauberkünsten, Nahrung, Kleidern, Geschäften wie auch von den Thieren und Metallen, so es in ihrem Lande giebet, erzählet, und mit unterschiedlichen Figuren fürgestellt worden, Franckfurt am Mayn und Leipzig 1675, 424 S. mit Illustrationen und Karten; weitere Übersetzungen ins Englische: The History of Lapland, Oxford 1674, 147 S., sowie in Übersetzung von Acton Cremer, London 1704 und 1751, 416 - 22 S. mit Stichen; ins Französische: Histoire de la Lapponie, traduit de Augustin Lubin, Paris 1678, ins Holländische: Waarachtige en aen-merkenswaardige Historie van Lapland, Amsterdam 1682, 99-132 - 72 S. mit Stichen und Karten; ins Schwedische von Henrik Sunner (Acta Lapponica 8) Stockholm 1956, 472 S. mit 1 Karte und 1 Plan; sowie ins Finnische, Tavastehus 1963.

Linné (C. von): *Iter Lapponicum Dei gratia institutum* 1732, Uppsala 1732, 276 S. mit Abbildungen; 2. Auflage (Skrifter af Carl von Linné utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien V) Uppsala 1913, XI - 268 S.; Nachdruck Stockholm 1957; englische Übersetzung von J. Edward Smith unter dem Titel: *Lachesis Lapponica*, London 1811; auch deutsch: *Lappländische Reise* (Insel-Taschenbuch 102), Frankfurt/M. 1975, 258 S.

Leem (K.): *Beskrivelse over Finnmarkens Lapper, deres Tunge-maal, Levemaade og forrige Afgudsdyrkelse, oplyst med mange Kobberstykker; med J. E. Gunneri Anmerkninger og E. J. Jessens Afhandling om de norske Finners og Lappers hedenske Religion* (Beschreibung der Lappen in Finnmark, ihrer Sprache, Lebensweise und ihres früheren Götzendienstes, illustriert mit vielen Kupferstichen; samt J. E. Gunners Anmerkungen und E. J. Jessens Abhandlung über die heidnische Religion der norwegischen Finnen und Lappen), Kjøbenhavn 1767; Nachdruck (Facsimilia topographica 3) Oslo 1956, 15 - 544 S.; weiterer Nachdruck mit Nachwort von Asbjørn Nesheim, Kjøbenhavn 1975; deutsche Übersetzung Leipzig 1771, XXIV - 263 S.; englische Übersetzung in Pinkerton's General Collection of the Best and Most Interesting Voyages and Travels in All Parts of the World, vol. I, London 1808.

Düben (G. v.): *Om Lappland och Lapparne, företrädesvis de Svenske. Etnografiska studier* (Über Lappland und die Lappen, vornehmlich die schwedischen. Ethnographische Studien), Stockholm 1873, VIII - 528 S. mit 1 Karte, 8 Tafeln und 78 Holzschnitten; 2. Auflage mit Vor- und Nachwort von J. Garnert Stockholm 1977, XVI - 562 S.

3. Neuere Werke zur allgemeinen Ethnologie der Lappen

Collinder (Bj.): *The Lapps*, New York 1949, XI - 252 S. mit Bildern und Karten; auch schwedisch: *Lapparna. En bok om samefolkets forntid och nutid* (Die Lappen. Ein Buch über Vergangenheit und Gegenwart des Lappenvolkes), Stockholm 1953, 252 S. mit Karten und Bildern.

Manker (E.): *People of Eight Seasons*, Göteborg 1963, 231 S. Auch deutsch: *Volk der acht Jahreszeiten. Das große Lapplandbuch*, bearbeitet von M. T. Kammeyer, München-Basel-Wien 1964, 214 S.

Schwedisch: *De åtta årstidernas folk*, Göteborg 1965, 232 S. (jeweils reich bebildert)

Vorren (Ø.) - Manker (E.): *Samekulturen. En oversikt* (Tromsø Museums skrifter 5), Tromsø 1957, 215 S. Englische Übersetzung: *Lapp Life and Customs. A Survey*, Oslo 1962, XI - 183 S.

4. Arbeiten zur historischen Ethnologie der Lappen

Drake (S.): *Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet. Etnografiska studier* (Die Västerbottenlappen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts) (Lapparna och deras land. Skildringer och studier utgivna av Hjalmar Lundbohm VII), Stockholm 1918, XVI - 367 S.

Tegengren (H.): *En utdöd lappkultur i Kemi Lappmark. Studier i nordfinska kolonisationshistoria* (Eine ausgestorbene Lappenkultur in der Lappmark um Kemi. Studien zur nordfinnischen Kolonisationsgeschichte) (Acta Academiae Aboensis Humaniora XIX, 4), Åbo 1952, 287 S. mit zahlreichen Abbildungen.

Pentikäinen (J.): *Lappalaisten perinnealuejako* (Die historische Verbreitung der Lappen), in: *Kalevalaseuran vuosikirja* 51 (Helsinki 1971), S. 127-146.

Lukjanenko (T. V.): *Material'naja kul'tura saamov* (loporej kol'skogo poluostrova v konce XIX - XX v. (Die materielle Kultur der Lappen auf der Kola-Halbinsel an der Wende des 19. zum 20. Jahrhundert) (Akad. nauk SSSR. Inst. etnogr.), Moskva 1971, 163 S.

Mériot (Chr.): *Les Lapons et leur société. Étude d'ethnologie historique* (Sciences de l'homme), Toulouse 1980, 375 S. mit 31 Tafeln.

Lorenz (E.): *Samefolket i historien* (Das Lappenvolk in der Geschichte), Oslo 1981, 120 S.

Ruon (I.): *Samerna i historien och nutiden* (Die Lappen in Geschichte und Gegenwart), 4. Auflage Stockholm 1982, I - 279 S. mit zahlreichen Abbildungen, Karten und Tafeln.

5. Studien zur Religionsgeschichte der Lappen

Karsten (R.): *Samefolkets religion: De nordiska lapparnas hedniska tro och kult i religionshistorisk belysning*, Stockholm 1952, 156 S. Auch in Englisch: *The Religion of the Samek: Ancient Beliefs and Cults of the Scandinavian and Finnish Lapps*, Leiden 1955, 136 S.

Manker (E. M.): Lapparnas heliga ställen. Kultplatser och offerkult i belysning af Nordiska Museets och Landsantikvariernas fältundersökningar (Heilige Orte der Lappen. Kultstätten und Opferkult im Lichte der Felduntersuchungen des Nordischen Museums und des Landeskonservators) (Acta Lapponica 13), Uppsala 1957, 462 S. mit Karten und Tafeln.

Mebius (H.): Sjiele. Samiska traditioner om offer (Sjiele. Lappische Opferbräuche), in: Saga och sed, Uppsala 1971, S. 54-120.

Nesheim (H.): Om noaiden, samenes sjaman (Über den Noaiden, den Schamanen der Lappen), in: Norvegiske Tidsskrift for folkelivsgranskning 15 (1972), S. 22-42.

Ranta-Rönnlund (S.): Najder. Berättelser om trollkarlar och troll-dömd i sameland (Schamanen. Berichte über Zauberer und Zauberei in Lappland), Stockholm 1972, 204 S.

Zachrisson (L.) - Iregren (E.): Lappish Bear Graves in Northern Sweden. An Archeological and Osteological Study, Stockholm 1974, 113 S.

Bäckman (L.) - Hultkrantz (Å.): Studies in Lapp Shamanism (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Comparative Religion 16), Stockholm 1978, 128 S.

Edsman (C.-J.): De lappska björnceremonierna. En översikt över källmaterial och problem (Die lappischen Bärenzeremonien. Eine Übersicht über Quellenmaterial und Probleme), in: Saga och sed 1982, S. 38-74.

Lundmark (B.): Baei'vi, mánnu nástit. Sol- och månkult samt astrala och celesta föreställningar bland samerna (... Sonnen- und Mondkult sowie astrale und himmlische Vorstellungen unter den Lappen) (Acta Bothniensia Occident. Skrifter i västerbottensk kulturhistoria 5), Umeå 1982, 147 S. mit zahlreichen Abbildungen.

Ahlbäck (T.): Saami Religion: Based on Papers Read at the Symposium on Saami Religion Held at Åbo, Finland, on the 16-18. August 1984 (Scripta Instituti Donneriani Aboensis 12), Stockholm 1987, 293 S. mit Bildern und graphischen Darstellungen.

Ahlbäck (T.): The Saami Shaman Drum: Based on Papers Read at the Symposium on the Saami Shaman Drum Held at Åbo, Finland, on the 19.-20 August 1988 (Scripta Instituti Donneriani Aboensis 14), Stockholm 1991, 182 S. mit Abbildungen und graphischen Darstellungen.

6. Arbeiten zur Ausübung der Jagd

Fischer-Liebmann (S.): Die Renjagd in Eurasien. Ein Überblick über Geschichte, Methoden und Verbreitung, in: Archiv für Völkerkunde 23 (1969), S. 11-99.

Manker (E.): Fångstgropar och stalotomter. Kulturlämningar från lappsk forntid (Fallgruben und Stalo-Plätze. Kulturrelikte aus lappischer Vergangenheit) (Acta Lapponica 15), Stockholm 1960, 406 S. mit Karte.

7. Studien zu Rentierfang und Rentierzucht

Em (A. R.): Die Rentierzucht der Waldlappen, in: Zeitschrift für Ethnologie 69 (1937), S. 31-53.

Vorren (Ø.): Reindrift og nomadisme i Varangertraktene (Rentierauftrieb und Nomadentum in den Varangergegenden), Tromsø 1951, 145 S. mit Abbildungen.

Findeisen (H.): Wandlungen der lappischen Rentierwirtschaft, in: Geographische Rundschau 10 Heft 4 (April 1958), S. 129-136.

Kortesalmi (J.): Entisaikaisesta kuusamolaisesta porotaloudesta (Frühere Rentierwirtschaft im Kirchspiel Kuusamo), in: Pohjois-Pohjanmaan Maakuntaliitto. Vuosikirja 18 (1960), S. 19-56.

Vorren (Ø.): Samisk villreinfangst i eldre tid (Lappischer Fang von wilden Rentieren in älterer Zeit) (Ottar 17), Tromsø 1958, 42 S.

Lundmark (L.): Uppbörd, utarmning, utveckling. Det samiska fångstsamhällets övergång till rennomadism (Belastung, Verarmung, Entwicklung. Der Übergang der lappischen Jägersgesellschaft zum Rennomadismus in der Lule-Lappmark) (Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, avhandlingsserie 14), Lund 1982, II - 230 S. mit Abbildungen.

8. Abhandlungen zum Übergang in die sesshafte Lebensweise und zum aktuellen Kulturwandel

Hultblad (F.): Övergång från nomadism till agrar bosättning i Jokkmokks socken (Übergang vom Nomadentum zum sesshaften Bauerntum im Jokkmokks-Kirchspiel) (Nordiska Museet: Acta Lapponica IV), Stockholm 1968, 452 S. mit zahlreichen Karten.

Hansegård (N. E.): The Transition of the Jukkasjärvi Lapps from

Nomadism to Settled Life and Farming (Studia etnografica Upsalensia 39), Uppsala 1978, XII - 225 S.

Kasten (E.): Kulturwandel bei den Saamen. Eine ethnologische Untersuchung zum Kulturkontakt in Schwedisch-Lappland, Berlin 1983, 197 S.

Kirchhof (B.): Die Lappen. Wirtschafts- und Lebensweise am Rande der Ökumene im Wandel (Europäische Hochschulschriften, Reihe 19, B 9), Frankfurt/M. 1984, 101 S. mit 10 Karten.

VI. Soziale und rechtliche Beziehungen der Lappen untereinander

1. Allgemeine Arbeiten zur Soziologie der Lappen

Whitaker (Z. R.): Social Relations in a Nomadic Lappish Community (Samiske Samlinger 2), Oslo 1955, 178 S. mit Karten.

Kolsrud (Kn.): Sjöfennane i Rognsund. Ein efterröknad om bosättning og næringsform i ei samisk bygdt i Vestfinnmark (Seelappen in Rognsund. Eine Untersuchung über Siedlung und Erwerbsleben in einer lappischen Gemeinde in Westfinnmark), in: Studia Septentrionalia 6, Oslo 1955, S. 81-283.

Pain (R.): Coast Lapp Society. I: A Study of neighbourhood in Revsbotn Fjord; II: A Study of Economic Development and Social Values (Tromsø museums skrifter 4, nr. 1-2), Tromsø 1957, 341 S. mit Bildern und Karten; 1965, XII - 194 S. mit Karten.

Manker (E.): Skogslapparna i Sverige. Fältanteckningar (Waldlappen in Schweden. Feldaufzeichnungen), Stockholm 1968, 281 S. mit Abbildungen und Karten.

Fjellström (Ph.): Samernas samhälle i tradition och nutid (Die Gesellschaft der Lappen in Überlieferung und Gegenwart), Stockholm 1985, 640 S. mit Abbildungen.

2. Allgemeines zu innerlappischen Rechtsbeziehungen

Solem (E. T.): Lappiske retsstudier (Lappische Rechtsstudien) (Instituttet for sammenlignende kulturforskning ser. B, skrifter 24), Oslo-Cambridge 1933, V - 342 S.

Solem (E. T.): Gamle retssedvane særlig hos lappene (Alte Rechtsgewohnheiten, vornehmlich bei den Lappen), in: Rig 30 (1947), S. 57-67.

Efimenko (A.): Juridicheskie obychai Loparei, Korelov i Samoiedov (Rechtsgewohnheiten der Lappen, Karelier und Samojeden), in: Vsesoiuznoe Geograficheskoe Obshchestvo, Otdelenie Etnografii, zapiski 8 otdiel 2 (1979), S. 1-231, davon S. 8-89 über die Lappen.

3. Arbeiten zum Jagdrecht

Sirelius (U. T.): Über das Jagdrecht bei einigen finnisch-ugrischen Völkern (Suomalais-ugrilainen seura 35 no. 14), Helsinki 1914, 34 S.

Nesheim (A.): Samisk seljakt og jakttabu (Lappische Gemeinschaftsjagd und Jagdtabu), in: Studia Septentrionalia IV (Oslo 1953), S. 13-18.

4. Studien zum Recht an den Rentierherden

Falkenberg (J.): Om öremerking av rein hos Röros-samene (Zur Ohrenmarkierung von Rentieren bei den Röros-Lappen), in: By og bygd 26 (1977), S. 37-76.

5. Arbeiten zum Personenrecht

Pelto (P. J.): Individualism in Skolt Lapp Society (Kansatieellinen Arkisto 16), Helsinki 1962, 261 S.

Paulaharju (J.): Kotanaisen asema perheessä (Die Stellung der lappischen Frau in der Familie), in: Pohjois-Pohjanmaan Maakuntaliitto. Vuosikirja VII (1939-1940), Oulu 1941, S. 46-56.

Guting (K.): Rivgu. Zur Marginalisierung der Frau in der lappischen Renzüchterbevölkerung Schwedens (Mundus-Reihe Ethnologie 37), Bonn 1991, 333 S. mit graphischen Darstellungen.

6. Studien zum Familien- und Verwandtschaftsrecht

Itkonen (T. J.): Suomen lappalaisten kosinta- ja häätavat (Verlobungs- und Hochzeitsbräuche der finnischen Lappen), in: Lapin Siivistysseuran julkaisu 12 (1943), S. 42-69.

Harva (U.): Der Adoptivsohn und der Hausschwiegersonn bei den finnisch-ugrischen Völkern, in: Finnisch-ugrische Forschungen 28 (1944), S. 57-76.

Steen (A.): Kautokeinslekter (Kautokeinfamilien) (Samiske samlinger 1), Oslo 1952, 255 S.

Falkenberg (J.): Slektskapssystemet hos Snåsa-samene (Das Verwandtschaftssystem bei den Snåsa-Lappen), in: *Liber saecularis in honorem J. Quigstadii d. IV aprilis a. d. MCMLIII editus. Studia septentrionalia V, pars II* Oslo 1953, S. 69-86.

Fehrson (R. N.): North Lappish Kinship Terminology in Relation to Working Organization, in: *Proceedings of the 4th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences*, vol. 3 (Ethnologica, part 2), Wien 1956, S. 81-86; eine Zusammenfassung auch in: *Abstracts of Papers of the Vth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences*, Vienna 1952, S. 42 f.

Anokhin (G. J.): Sovremennaja sem'ia u saamov Kol'skogo poluoostrova (Die lappische Familie heute auf der Kola-Halbinsel), in: *Skandinavskii Sbornik* 7 (1963), S. 258 - 278.

Goodenough (W. H.): Componential Analysis of Kōnkämä Lapp Kinship Terminology, in: *Goodenough, Explorations in Cultural Anthropology*, New York 1964, S. 221-238.

7. Arbeiten zur Siidâ

Skum (N. N.): Same sita - lappbyn. Med svensk översättning av Israel Ruong (Lappensiidâ - Lappengemeinde. Mit schwedischer Übersetzung von ...) (Nordiska Museet: Acta Lapponica II), Stockholm 1938, 158 S. mit 101 Abbildungen.

Nesheim (A.): Finnish Hiisi and Lappish Sii'dâ, in: *Finnisch-ugrische Forschungen XXX* (Helsinki 1951), S. 296 ff.

Gjessing (G.): The Disintegration of the Village Organization of the Sea-Saames, Sea-Lapps. An Hypothesis (Avhandlingar utgitt av det Norske Videnskaps-Akademie Oslo, Historisk-filosofisk klasse 1960, no. 2), Oslo 1960, 25 S.

Delaporte (Y.): Sii'da, paliskunta, sameby, distrikt, in: *Boreales* 2 (1976), S. 133-141.

Mériot (Chr.): Les Lapons et leur société (wie oben unter V, 4), besonders S. 79-193.

Posno (P.): La Sii'da: Structure communautaire des Saames, in: *Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions XL: Les communautés rurales - Rural Communities*, Paris 1983, S. 249-268.

8. Eigentumsrecht

Paine (R.): The Nature of Ownership in Pre-War Coast Lapps Settlements, in: *Ethnos* 29 no. 1/2 (1964), S. 121-130.

9. Streitschlichtung

Pehrson (R. N.): Decision Making Among the Kōnkämä Lapps, in: *Papers of the International Congress of European and Western Ethnology 1951, Stockholm 1955*, S. 108-115.

Jæger-Leirvik (P.): Indre sør-samisk rettsstell. Ei samisk høvdingslekt i Namdalen med kunstnarblod i arv (Innere südlappische Rechtspflege. Ein Häuptlingsgeschlecht im Namdal mit verebtem Künstlerblut), in: *Årbok for Namdalen* 7 (1965), S. 62-66.

Itkonen (T. I.): Der Zweikampf der lappischen Zauberer, noai'di, um eine Wildrentierherde, in: *Suomalais-ugrilainen seura* 62 no. 3 (1960), S. 1-76.

10. Kauf und Tausch

Pehrson (R. N.): The Bilateral Network of Social Relations in Kōnkämä Lapp District (Indiana-University Research Center, Slavic and East European Series 5, Publications in Anthropology, Folklore and Linguistics 3), Bloomington 1957, IX - 128 S., Nachdruck (Sammis Samlinger 7) Oslo 1964.

VII. Historische Sozial- und Rechtsbeziehungen der Lappen mit ihren südlichen Nachbarvölkern

1. Allgemeine Studien und Sammelwerke

Itkonen (T. I.): Suomen Lappalaiset vuoteen 1945 (Die Lappen in Finnland bis 1945), Bd. 1 Porvoo - Helsinki 1948, VI - 589 S. mit 358 Abbildungen, 8 Karten und 2 Farbtafeln; Bd. 2 Porvoo und Helsinki 1948, 631 S. mit 84 Abbildungen und 7 Karten.

Paulaharju (S.): Vanhaa Lappia ja Peräpohjaa (Das alte Lappland und der äußerste Norden), 2. Auflage Porvoo 1963, 280 S.

Bergsland (Kn.): Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst. Foredrag og diskusjoner på symposium avholdt 7.-9. nov. 1971. Die rechtliche Stellung der Lappen und des Lappengebietes aus historischer Sicht. Vorträge und Diskussionen auf dem

vom 7.-9. Nov. 1973 abgehaltenen Symposium), (Instituttet för sammenlignende Kulturforskning, ser. A 27), Oslo 1977, 199 S.

Zachrisson (I.): Lapps and Scandinavians: Archeological Finds from Northern Sweden, Stockholm 1976, 136 S.

2. Kulturbeziehungen

Nissen (Kr.): De eldste historiske vidnesbyrd om Lapper i Nord-Trøndelag (Die ältesten historischen Zeugnisse über Lappen), in: Nord-Trøndelag historielag. Årbok 20 (1940), S. 38-41.

Bergsland (Kn.): Saamelaisten suhteet keskiaikaiseen Norjaan (Historische Verbindungen der Lappen mit Norwegen im Mittelalter), in: Kalevalaseuran Vuosikirja 51 (Helsinki 1971), S. 18-27.

Nesheim (A.): Noen nordiske ord- og kulturlån hos samene (Einige nordische Wort- und Kulturanleihen bei den Lappen), in: Liber Saecularis in honorem J. Quigstadii d. IV aprilis a.d. MCMLIII editus (Studia Septentrionalia V), Oslo 1953, S. 123-148 mit Abbildungen.

3. Historische Rechtsbeziehungen im Allgemeinen

Steen (A.): Justis i Finnmark 1567-1602 (Justiz in Finnmark 1567-1602), Kristiansand 1956, 16 S.

Tegengren (H.): Om samernas i Finland äldre rättsförhållanden, in: Samiid Dilit. Föredrag vid den nordiska samekonferensen Jokkmokk 1953, Oslo 1957, S. 79-95. Auch in Englisch: The Old Customary Rights of the Lapps in Finland, in: Hill, The Lapps To-Day in Finland, Norway and Sweden (vgl. unten VIII, 1), S. 81-84.

Varhaisia lappalais-suomalaisia kosketuksia (Frühe lappisch-finnische Kontakte), in: Ethnologia Fennica 10 (1980), S. 21-124.

4. Lappenhandel und Lappensteuer

Krohn (J.): Lappalaisten muinainen kauppaamistapa (Der alte lappische Handelsbrauch), in: Suomalais-ugrilainen seura 3 (1888), S. 124-148.

Gjessing (G.): Der Verkehr zwischen den Kjemöer Lappen und den Norwegern, in: Tromsø museums årsshefter 50 no. 4 (1927), S. 1-18.

Ræstad (A.): Lappeskatten og lappenes rettigheter i Norge før

1751 (Die Lappensteuer und die Gerechtsame der Lappen in Norwegen vor 1751, in: Festschrift til rektor J. Quigstad 1853 4. april 1928 (Tromsø museums skrifter II), Tromsø 1928, S. 226-242.

Kalinin (J. M.): Torgovye snosheniia lopareini s russkimi v polovine XVII veka (Handelsbeziehungen von Lappen mit Russen in der Mitte des 17. Jahrhunderts), in: Vsesoiuznoe Geograficheskoe Obshchestvo 61 Heft 1 (1929), S. 59-76.

Itkonen (T.): Lapin verotus ja kauppa ennen vanhaan, in: Suomen Muinaismuistoyhdistys, Suomen Museo 50 (1953), S. 1-135. Deutsche Zusammenfassung: Besteuerung und Handel vorzeiten in Lappland, in: Suomalainen Tiedekatemia, Sitzungsberichte 1953 (Helsinki 1953), S. 181-197.

Steckzén (B.): Birkarlar och lappar. En studie i birkarleväsendets, lappbefolkningens och skinnhandels historia (Birkarle und Lappen. Eine Studie zur Geschichte des Lappenhandels, der Lappenbevölkerung und des Pelzhandels), Stockholm 1964, 503 S. mit Karten und Abbildungen.

Jonsson (J.): Jordskatt och kameral organisation i Norrland under äldre tid (Grundsteuer und Organisation des Monopolhandels in Norrland in älterer Zeit) (Skytteanska samfundets handlingar 9), Umeå 1971, 328 S. mit Tafeln und Bildern.

Holmsen (A.): Finnskatt og nordmannsskatt (Lappensteuer und Norwegersteuer), in: Bergsland, Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst (Oben unter VII, 1), S. 56-77.

Hansen (L. I.): Samisk fangstsamfunn og norsk høvdingøkonomi (Lappische Jagdgesellschaft und norwegische Häuptlingswirtschaft), Oslo 1990.

5. Jagd- und Fischrechte der Lappen

Storå (N.): De ryska klostren och Kola-samernas rätt till jakt och fiske (Die russischen Klöster und die Jagd- und Fischereigerechtigkeit der Kolalappen), in: Bergsland, Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst (Vgl. oben unter VII, 1), S. 78-107.

Tegengren (H.): Samernas i Kemi Lappmark rätt till bäverfänge (Das Recht der Lappen in der Kemi-Lappmark zum Biberfang), in: Bergsland, Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst (Vgl. oben unter VII, 1), S. 34-55.

6. Land- und Wasserrecht

Tönnesen (Sv.): Om retten til jorden i Finnmark (Zum Bodenrecht in Finnmark), in: Bergsland, Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst (vgl. oben unter VII, 1)), S. 124-156.

Cramér (T.): Samernas rätt till land och vatten i rätthistorisk belysning (Land und Wasserrecht der Lappen in rechtsgeschichtlicher Sicht), in: Sameliv 5 (1961/63), S. 15-27.

7. Inquisitionsprozesse gegen Lappen wegen Zauberei

Arens (I.): Finnar och lappar i svensk trolldomstro på 1600- och 1700-talen enligt protokoll i Göta hovrätts arkiv 1669-1779 (Finnen und Lappen im schwedischen Hexenglauben im 17. und 18. Jahrhundert nach dem Protokoll im Archiv des Göta-Hofgerichts 1669-1779), in: Historiallinen arkisto 64 (1969), S. 154-162.

Arens (I.): Lappmagi i folkuppfattning och inför domstol. Några rättsfall från 1600-talets domstolsprotokoll (Lappenzauberei im Volksglauben und vor Gericht. Einige Rechtsfälle aus dem Gerichtsprotokoll des 17. Jahrhunderts): in: Rtg 58 (1975), S. 1-6.

VIII. Die Stellung der Lappen in ihren Heimatländern nach innerstaatlichem und Völkerrecht

1. Allgemeine Werke und Sammelwerke

Nickul (K.): The Lappish Nation Citizens of Four Countries (Indiana University Publications, Uralic and Altaic serie 122), Bloomington 1977, XIV - 134 S.

Hill (R. G. P.) - Nickul (K.; für Bd. II): The Lapps To-Day in Finland, Norway and Sweden, vol. I: Conferences of Jokkmokk 1953, Karasjok 1956 (Bibliothèque arctique et antarctique I), Paris-La Haye 1960, 227 S. mit 2 Karten; vol. II, Oslo 1969, 357 S.

Svensson (T. G.): Ethnicity and Mobilization in Sami Politics (Stockholm Studies in Anthropology 4), Stockholm 1976, 279 S.

Berg (G.): Circumpolar Problems. Habitat, Economy and Social Relations in the Arctic. A Symposium for anthropological research in the north, september 1969, Oxford 1973, VIII - 194 S.

Kjellström (R.): Sameforskning i dag och i morgon. Rapport från symposium rörande den samiske kulturen (Lappenforschung heute

und morgen. Bericht vom Symposium betreffend die lappische Kultur) (Nordiska museets jubileumssymposier), Stockholm 1974, 129 S.

Wallquist (E.): Mer än mantalsskriven (Mehr als eine Volkszählung), Stockholm 1951, 231 S.

Eidheim (H.): Aspects of the Lappish Minority Situation (Scandinavian University Books), Oslo 1971, 86 S.

2. Minoritätenrecht

Pavel (Hj.): Oversikt over reglene om erstatning for skade voldt av rein i Finnmark (Übersicht über Regeln zum Ersatz des durch Rentiere in Finnmark verübten Schadens), in: Sameliv 1953/55, S. 109-121.

Byland (E.): Kollisionen mellan svenskt och lappskt näringsfång (Kollisionen zwischen schwedischem und lappischem Nahrungserwerb), in: Bergsland, Samenes og sameområdenes rettslige stilling historisk belyst (vgl. oben unter VII, 1), S. 108-123.

Bäärnhelm (M.): Sameland och samerätt. Et aktuellt minoritetsproblem i rätthistorisk belysning (Lappenland und Lappenrecht. Ein aktuelles Problem in rechtshistorischer Sicht), in: Rätthistoriska studier serien II, 5, Stockholm 1977, S. 53-67.

Sundberg (J.): Customary Law in Sweden and the Lapp Minority, in: Netherlands International Law Review (1981), S. 278 ff.

Nuorgam-Poutasuo (H.) - Pentikäinen (J.) - Saressalo (L.): The Sami in Finland. A Case Study, in: Cultural Pluralism and the Position of Minorities in Finland. A Study Prepared by Experts Nominated by the Finnish National Commission for UNESCO, herausgegeben von Juha Pentikäinen, Karmel Liebkind, Erkki Asp u. a., 2. Auflage Helsinki 1981, S. 51-97.

Jahreskog (B.): The Sami National Minority in Sweden, Uppsala 1982, 252 S. mit Karten.

Hafström (G.): The Judgement in the Taxes Mountains Case. An Examination of the Supreme Court Judgement from the Point of View of Legal History, in: Jahreskog, The Sami National Minority in Sweden (vgl. vorige Arbeit oben), S. 117-130; auch in Schwedisch als: Skattefjällsdomen. En rätthistorisk kommentar, in: Rätthistoriska perspektiv. Festschrift tillägnad Gerhard Hafström (Rätthistoriska studier X), Stockholm 1984, S. 190-200.

Om samenes rettsstilling (Über die Rechtsstellung der Lappen) (Norges offentlige utredninger 1984: 18), Oslo - Bergen - Tromsø 1984, 669 S.

Smith (E.): Constitutional Protection of Minorities: The Rights and Protection of the Sami Population in Norway, in: Scandinavian Studies in Law 34 (1990), S. 235-259.

3. Grenzüberschreitung der Lappen und Völkerrecht

Stampe (H.): Undersøgning af Finmarkens gamle og itzige Tilstand, Indvaanere og Grændser, og den deraf hængende Danmarks eller Sverrigs Ret dertil (Untersuchung über Finnmarkens früheren und jetzigen Zustand, seine Einwohner und Grenzen, und das daraus abgeleitete Recht Dänemarks oder Schwedens darauf), in: Nye Danske Magazin, 2. Bd. Kjøbenhavn 1750, S. 65 ff.

Wiklund (K. B.): De svenska nomadlapparnas flyttningar till Norge i äldre och nyare tid (Die Wanderungen der schwedischen Nomadenlappen nach Norwegen in älterer und neuerer Zeit), Uppsala 1908, 248 S.

Enewald (N.): Sverige och Finnmarken. Svensk finnmarkspolitik under äldre tid och den svenska-norska gränsläggningen 1751 (Schweden und die Finnmark. Schwedische Finnmarkspolitik in älterer Zeit und die schwedisch-norwegische Grenzziehung 1751), Lund 1920, 284 S. mit Karte.

Berglöf (L.): De svenska nordlapparnas flyttningar till Norge. Handbok rörande bestämmelserna i renbeteskonventionen den 5 februari 1919 och därpå grundade författningar (Die Wanderungen der schwedischen Nordlappen nach Norwegen. Handbuch betreffend die Bestimmungen der Rentierweidekonvention vom 5. Februar 1919 und darauf gegründete Vorschriften), Stockholm 1923, 321 S.

Johnsen (O. A.): Finnmarkens politiske historie aktmæssig fremstillet (Politische Geschichte der Finnmark, nach den Urkunden dargestellt) (Videnskapsselskapets skrifter II, Hist.-Filos. klasse 1922, no. 3), Kristiania 1923, IX - 357 S.

Vilkuna (K.): Gränsen mellan Sverige och Finland i etnologisk belysning (Die Grenze zwischen Schweden und Finnland in ethnologischer Sicht), in: Rig 34 (1951), S. 41-68.

Betänkande avgivet av svensk-norska renbeteskommission av

1964, utgivet av kungl. utrikesdepartementet (Gutachten erstellt von der schwedisch-norwegischen Rentierweidekommission von 1964, herausgegeben vom königl. Außenministerium), Stockholm 1967, XVI - 475 S. mit zahlreichen Tabellen und 2 Karten.

Cramér (T.) - Prawitz (G.): Studier i renbeteslagstiftning (Studien zur Rentierweidegesetzgebung), Stockholm 1970, 182 S.

Jebens (O.): Om lappekodisillen av 1751 (Zum Lappenkodizill von 1751), in: Tidsskrift for Rettsvitenskap 1986, S. 215-337.

4. Zeitschriften

Sameliv. Samisk selskaps årbok (Lappenleben. Jahrbuch der lappischen Gesellschaft). Erscheint seit 1938 ca. 1 bis 3-jährlich in Oslo.

Samefolket. Organ för svenska samernas riksförbund och sällskapet sameättnam (Das Lappenvolk. Organ für den Reichsverband der schwedischen Lappen und die Gesellschaft Sameättnam). Erscheint seit 1961 wöchentlich in Uppsala.

L I T T E R A T U R F Ö R T E C K N I N G

Följande skrifter och böcker användes vid sammanställningen av

- PM - samernas sedvanerätt till renbete i Härjedalen -

1. Collinder, Björn
- Lapparna
(sid 10, 14, 51, 129) bilaga till PM kapitlet om historia
sid 22 t o m 52 bilaga till PM O.
Forum, 1953
sidan 1 i PM I.
2. Wiklund, K B
- Nordisk kultur, lapparna.
Albert Bonniers Förlag 1947.
(sid 26, 35, 36, 72 och 75)
3. Thomasson, Lars
- Om lapparna i Jämtland och Härjedalen
(sid 7, 15, 26, 29, 44, 68)
Gebergs Förlag, 1956 (Nordiska Museét: Acta Lapponica XII)
sidan 12 i PM I. Som bilaga till PM hela skriften i kopia,
(se pärm Lars Thomasson).
4. Bromé, Janrik
- Jämtlands och Härjedalens Historia
(sid 166, bilagor till PM: A och B)
Andra delen, 1537-1645 och tredje delen 1645-1720
sidan 25 i PM I.
5. Modin, Eric
- Härjedalens Ortsnamn och Bygdesägner
(sid 36)
Norstedt och Söner, 1911
sidan 26 i PM I.

6. Wiklund, K.B
- Huru länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen
(sid 391-393, 395-397, 399-402, 404, 406-408, 410-412.
Bilaga till PM: C)
Jämtländska Studier, Uppsala 1928
sidan 49 i PM I.
7. Roosahm C.M och Schwab, Anton
- Journal under en resa genom Gästrikland, Hälsingland och
Härjedalen till Röros Kopparverk i Norge
(sid 113, 117, 119. Bilaga till PM: sid 94 t o m 130 samt
kartbilaga bilaga Q)
Lund, 1940
sidan 63 i PM I.
8. Schefferus, Johannes
- Lapponia
(sid 48. Bilaga till PM: D)
sidan 65 i PM I.
9. Holmbäck, Åke
- Rättshistoria, studie över de svenska allmänningarnas
historia I
(sid 15)
Uppsala, 1920
sidan 66 i PM I.
10. Holmbäck, Åke
- Om lappskattelandsinstitutet och dess historiska
utveckling
(sid 1, 10-11, 14, 23 o. ff, 44, 55, 59, 60, 65, 72)
Statens offentliga utredningar, 1922:10
sidan 68 i PM I.
11. Nordlander, Johan
Två skrifter i Svenska Fornminnesföreningens tidskrift
- Några notiser om Jämtlands lappmark, 1905, sid 327-334
- Lapparnas ålder i södra norrland, 1900, sidan 217-228
(Bilaga till PM: E-F)
sidan 83 i PM I.

12. Tenow, C.L
- Rättsförhållandet mellan lapparne och de bofasta i
Härjedalen
(sid 23, 31, 33, 41. Bilaga till PM: G)
1891
sidan 84 i PM I.
13. Hülphers
- Samlingar till en beskrivning över Norrland,
- II och III samlingen om Jämtland och Härjedalen
Västerås, 1775
(Bilaga till PM: Kartbilaga)
sidan 86 i PM I.
14. Jordbruksdepartementet, DSJO 1979:1, 1980:1 och 2
- Fjällägenhetsutredningen
sidan 87 i PM I.
15. Jansson, Olof
- Jonas Torkilsson Lapp
Jämtländska studier, festskrift till Erik Festin,
Heimbygdas Förlag Östersund. Bilaga till PM:H.
16. Manker
De svenska fjälllapparna 1947, **sid 516-529.** Bilaga
till PM:I.
17. Kvarning, Lars-Åke.
Lapparna och de bofasta. Kapitel 31, **sid 158-162** i bok
som f n är okänd till namnet. Bilaga till PM:J.
18. Under Jemtlands län lydande lappmarker.
Läsning för svenska folket nr 20 (1854) **artikel sid**
154-178. Bilaga till PM:K.
19. Jansson, Olof
Från Ljusnedals första år.
Artikel i Heimbygdas tidskrift Fornvårdaren 2:4, **sid**
123-153 1929. Bilaga till PM:L.

20. Af Geijerstam, Gustaf.
Från striden mellan lappar och bofaste - kulturkampen i
Härjedalen.
Stockholm JOS, Seligmanns Förlag. Bilaga till PM:M.
21. Tenow. Chr. L
- I lappfrågan. Anteckningar och erinringar, Stockholm,
Looström & Comp. 1893. **Särskilt kapitel 1 och 5.**
Bilaga till PM:N hela skriften.
22. Jämtlands och Härjedalens historia, del IV. Omfattande
åren 1720 - 1880.
Holger Wischman m fl. Norstedts förlag 1962.
23. Jämtlands och Härjedalens historia, 1880 - 1980. Mats
Rolén och Lars Thomasson, Jämtlands läns museum Öster-
sund 1990.
24. Höijer, Magnus.
- Kungariket Sverige III, 1883, **sid 248, se bilaga till
PM: P.**
25. Jämtlands och Härjedalens historia arkeologisk inledning.
Sverker Jansson m fl, Nordstedts Förlag, 1962. **Se bilaga
till PM: R, Härjedalens järnålder sid 146 t o m 172.**
26. Lööf, Anders.
Resa genom Hälsingland och Härjedalen år 1799 - en del av
Johann Wilhelm Schmidts berättelse om sin resa genom några
svenska landskap för att besöka samerna.
(Sid 91. Boken finns i NL:s bibl.)
27. Sehlin, Carl
Grunddragen ur Jämtlands och Härjedalens historia.
Utgiven av Jämtlands bildningsförbund, Östersund
1929. **Se bilaga till PM: S. Lapparna sid 363 - 374.**

Lunds universitet
Juridiska institutionen
Teoriterminen VT 1993

Samernas rätt till land och vatten

en analys med utgångspunkt i
skattefjällsmålet

Annika Önnvall
Trollebergsvägen 24a
222 29 Lund

Handledare:
Kjell Å. Modéer

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Samerna som etnisk minoritet.	1
3. Samernas rätt regleras i rennäringslagen.....	3
4. Skattefjällsmålet.....	4
4.1 Allmänt om rättstvisten.	4
4.2 Lappkodicillen - Samernas Magna Charta?.....	5
4.2.1 Inledning.....	5
4.2.2 Historik.	5
4.2.3 Nyttjanderätt till land och vatten enligt kodicillen.....	6
4.2.4 Äganderätt till land och vatten enligt kodicillen.	7
4.2.5 Kan en gränstraktat få civilrättslig verkan?.....	8
4.2.6. Lappkodicillen - Sammanfattning.....	9
4.3 Ägande- och nyttjanderättsfrågorna i skattefjällsmålet.....	9
4.4 Hade utgången blivit en annan om talan utformats annorlunda?	12
5. Nya forskningsrön avseende samernas rätt till land och vatten.	13
6. Sammanfattande synpunkter.....	15
Källförteckning.....	16

1. Inledning

Förenta Nationerna har utsett 1993 till urbefolkningarnas år. Samerna räknas som en urbefolkning.¹ Det finns många sätt att uppmärksamma Sveriges enda urbefolkning på. I denna uppsats skall jag redogöra för samernas rätt till land och vatten med utgångspunkt i skattefjällsmålet, den omfattande principrättegång som pågick från 1966 till 1981.² I målet ställdes frågan vem som hade äganderätt till skattefjällen, staten eller samerna, på sin spets. Domslutet blev principiellt ett nederlag för samerna men genom domskälen klargjordes många frågor. I andra hand yrkade samerna på att de skulle anses ha en mycket stark nyttjanderätt till skattefjällen, som kunde jämföras med äganderätt. Jag har medvetet valt att skriva om samernas *rätt* till land och vatten eftersom detta begrepp omfattar såväl ägande- som nyttjanderätt.

Samerna anförde åtskilliga argument till stöd för yrkandet att de hade äganderätt till fjällen. Ett av de viktigaste och mest utredda var att lappkodicillen från 1751 statuerade en sådan rätt. Nedan skall jag se närmare på samernas rättshistoriska argument, främst avseende kodicillen. Vidare skall jag försöka belysa den ytterst komplicerade frågan om nyttjande- kontra äganderätt till skattefjällen samt se om utgången i skattefjällsmålet kunde ha blivit en annan om samerna utformat sin talan annorlunda. Slutligen skall jag beröra vilken betydelse skattefjällsmålet fick för den fortsatta debatten samt redogöra för nya forskningsrön avseende samernas rätt till land och vatten. Är dessa förenliga med högsta domstolens domslut i skattefjällsmålet?

Materialet, som jag arbetat utifrån, har bestått dels av tryckta källor dels av en omfattande litteratur på området.

2. Samerna som etnisk minoritet.

Samernas historia går långt tillbaka i tiden, även om det inte går att säkerställa hur långt tillbaka. Man vet att renen kom till Skandinavien efter inlandsisens smältning. Med sin avancerade matsmältningsapparat var den anpassad till ett kargt landskap och ett kallt klimat.³ Vidare är de flesta forskare överens om att samerna invandrade i norra delarna av Skandinavien före andra folkslag

¹ Rounq, Israel, *Samerna i historien och nutiden*, 1982, s 10

² NJA 1981: 1

³ Bäärnhielm, Mauritz, *Sameland och samerätt, ett aktuellt minoritetsproblem i rättshistorisk belysning*, Rättshistoriska studier tillägnade Gösta Hasselberg, 1977 s 53

samt att de mycket tidigt gjorde renen till ett tamdjur. Professor Knut Bergsland från Norge har bidragit med en omfattande historisk utredning till skattefjällsmålet. I denna redogör han för hur norrmannen Ottar på 800-talet stötte på "finner" med renar. Med "finner" avses samer, menar Bergsland. Denna beteckning förekommer även i svenska källor från 1200-talet och framåt parallellt med beteckningen "lapper".⁴

Samerna kunde erbjuda ett rikt utbud på skinn- och pälsvaror och därmed utgjorde de tidigt en intressant handelspartner för såväl folk österifrån som för folk som kom väster- och söderifrån. Samernas land utgjordes på medeltiden i stort sett av det område som idag kan bestämmas till Nordkalotten. De sk birkarlarna, män från Birkala socken i trakten av nuvarande Tammerfors, handlade med samerna samt ombesörjde skatteuppbörden. Under vissa perioder beskattades samerna av den norska, svenska och ryska kronan samtidigt.

Gustav Vasa, som under sin regeringsperiod var intresserad av att märka ut Sveriges gränser gentemot Danmark-Norge och Ryssland, skrev ett antal brev där han gav uttryck för sin önskan att samerna och deras ägodelar skulle åtnjuta skydd. I detta syfte tillsatte kungen särskilda lappfogdar vars uppgifter var att indriva skatt, skipa rätt samt ansvara för kronans renar.⁵

På 1600-talet började kolonisationen av norra Skandinavien att ta fart. Vid denna tidpunkt sträckte sig den samiska befolkningen ända ner till nuvarande Jämtland (norska Finnmarken).⁶ Samernas villkor kom nu att bestämmas av nationalstaterna Danmarks(-Norges), Sveriges och Rysslands interna uppgörelser avseende gränsdragningen mellan rikena. Genom diverse freds- och gränstraktater på 1600- och 1700-talen delades den samiska befolkningen upp i norska, svenska och ryska medborgare. Därmed kom samerna fortsättningsvis att utgöra etniska minoriteter i nationalstaterna.

Gemensamt för alla samer är kulturen och språket. Det senare är uppdelat i tre större dialekt- eller språkgrupper, de centralsamiska, de östsamiska och de sydsamiska dialekterna. Kulturen karaktäriseras av liknande dräktskick och likartade sedvänjor. Även slöjden och i viss mån renskötseln är gemensamma för olika grupper av samer.

Renskötseln har, som ovan nämnts, länge utgjort en viktig näring för samerna vid sidan av jakt och fiske. Genom att renarna tämjes omvandlas de till kapital. Ju fler tama renar en same har desto större är hans kapital. Tamhetsgraden är

⁴Bergsland, Knut, *Utredning for skattefjällsmålet om de sydlige sameområdenas historie til omkring 1751* s 3 ff, Samernas Vita Bok III:I, 1975

⁵ Roung, Israel, aa, s 47 ff

⁶ Thomasson, Lars, *Samerna, Jämtlands och Härjedalens historia*, 1990 s 705

en mätare på det stadium som kapitaliseringen har nått.⁷ Den första renbeteslagen stiftades 1886 och kom att dela in samerna i renskötande och ickerenskötande. Idag är ungefär 2500 av Sveriges ca 15000 samer sysselsatta med renskötsel.⁸

3. Samernas rätt regleras i rennäringslagen.

Skattefjällsmålet kom till stor del att handla om samernas rätt till land och vatten i jämförelse med 1971 års rennäringslag. Samernas ståndpunkt var att denna lag inte ger tillräckliga rättigheter. I argumenteringen för äganderätten till skattefjällen hänvisades även till de tidigare renbeteslagarna från 1928, 1898 och 1886. Den sistnämnda påstods av samerna ha tillkommit under inflytande av socialdarwinistiska idéströmningar.

De lagar som har reglerat rennäringen har alltid varit kontroversiella. Renskötseln omfattar en stor del av Sveriges yta och måste därför samsas med andra former av markutnyttjande och andra näringar. Samerna har upplevt lagarna, främst renbeteslagarna, som paternalistiska.

Renbetet är enligt Rennäringslagen indelat i åretruntmarker och vinterbetesmarker.⁹ De förra utgörs av marker på renbetesfjällen i Jämtland samt ovanför odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens län. Här har rennäringen en starkare rätt än på vinterbetesmarkerna. Endast den som är av samiskt ursprung har renskötselrätt enligt lagens 1§. Vidare måste man vara medlem i en "sameby" för att komma i åtnjutande av rätten. Samebyn är dels ett geografiskt betesområde, dels en ekonomisk sammanslutning. Med renskötselrätten följer vissa andra rättigheter såsom rätt till jakt och fiske.¹⁰ Medlemmarna i samebyn har emellertid ingen rätt att upplåta dessa rättigheter till andra än tidigare bymedlemmar.

⁷ Rounq, Israel, aa s 64 ff

⁸ SOU 1989:41, *Samerätt och sameting*, s 13

⁹ Rennäringslagen (1971:437) 3§

¹⁰ Rennäringslagen 25§

4. Skattefjällsmålet.

4.1 Allmänt om rättstvisten.

Skattefjällsmålet kom att bli en mycket långvarig och komplicerad process. Som bakgrund kan omnämnas att ett antal samebyar stämde in staten till dåvarande Jämtlands norra domsagas häradsrätt och yrkade bättre rätt till ett antal skattefjäll i norra Jämtland. Talan konkretiserades till Jämtland men avsikten var att allmänt sett klarlägga samernas rättsställning i hela riket. Jämtlands skattefjäll hade omsorgsfullt valts ut eftersom samerna trodde sig ha störst möjlighet att där historiskt härleda äganderätten till betesmarkerna. Detta visade sig omsider vara en felaktig bedömning.

Det är viktigt att observera att målet inte alls gällde i vad mån de intrång som hade drabbat samerna som folkgrupp hade varit rättsenliga eller inte.¹¹ Talan var i stället upplagt som en civilrättslig talan och frågorna prövades efter civilrättsliga normer. /d

Samernas yrkanden avsåg i första hand full äganderätt till fastigheterna. I andra hand yrkades en "ständig besittningsrätt med full elasticitet". För det fall även detta yrkande skulle avvisas yrkade sameparten på ett antal andra rättigheter såsom full renbetesrätt, jakträtt, fiske, rätt till grustäkt etc. Gemensamt för samtliga yrkanden var att rättigheterna skulle tillkomma samerna oberoende av rennäringslagen.¹²

Sameparten grundade sin talan om bättre rätt till skattefjällen på i huvudsak fyra "historiska" grunder: ockupation, specifikation, urminnes hävd samt statens egna erkännanden. De förstnämnda stödde samernas ombud på Grotius' och Pufendorfs läror.

Jag kommer härnäst i framställningen att koncentrera mig på parternas talan inför högsta domstolen (HD). HD delade vid sin genomgång av rättsutvecklingen avseende äganderätten upp frågan i två stora perioder, nämligen: 1) tiden fram till Brömsebrofreden 1645, då Jämtland blev svenskt och 2) tiden från 1645 till 1886 års lagstiftning. Eftersom rennäringslagen, som till stor del bygger på de tidigare renbeteslagarna, klart uttrycker att samerna inte har äganderätt till renbetesmarkerna var domstolen tvungen att pröva vilken rätt till skattefjällen samerna kunde ha haft före ikraftträdandet av 1886 års lag. Frågan var om samepartens historiska argument var hållbara?

¹¹ NJA 1981:1 s 175

¹² Ibid s 166

Högsta Domstolen hade att ta ställning till huruvida samerna kollektivt genom ockupation och specifikation hade blivit ägare till skattefjällen. Samerna menade att de långt före någon annan hade tagit fjällen i sin besittning. Det fortsatta bruket av området medförde att de också kunde åberopa urminnes hävd till stöd för äganderättsanspråket. Vidare gjorde samerna gällande att statsmakten allt sedan Gustav Vasas regeringsperiod vid flera tillfällen erkänt samernas äganderätt till fjällen. En av de viktigaste dokumenten i detta sammanhang är gränstraktaten mellan Sverige och Norge 1751, vilken innehåller ett tillägg, kodicillen. Denna, som har kallats samernas Magna Charta, slår otvetydigt fast samernas äganderätt, menade sameparten i skattefjällsmålet.

4.2 Lappkodicillen - Samernas Magna Charta?

4.2.1 Inledning.

Genom en överenskommelse i Strömstad 1751 fastställdes slutgiltigt gränserna mellan Danmark-Norge och Sverige-Finland. Till gränstraktaten, som fortfarande är i kraft, fogades två bihang, s.k. kodiciller. Den första av dessa båda kodiciller avsåg att reglera flyttsamernas rättigheter och skyldigheter.

Den första kodicillen, som kom att benämnas *lappkodicillen*, har av samerna betraktats som en för dem gällande grundlag. Vad är det som gör kodicillen så betydelsefull och vilken ställning intog den i argumenteringen i skattefjällsmålet?

4.2.2 Historik.

Efter det stora nordiska krigets slut var det angeläget att gränsförhållandena utreddes. Gränskommissioner tillsattes men det dröjde tjugo år innan förhandlingar kunde inledas; först år 1749 började man diskutera gränsdragningen mellan de båda nordiska staterna. Förhandlingarna leddes av två gränskommissarier, Johan Mauritz Klinckowström från Sverige och Johan Manglesen från Danmark. Dessa båda kom, efter i huvudsak eget omdöme, att utreda samernas rättsliga ställning.¹³ Kommissarierna hade främst att ta ställning till flyttssamer-

¹³ Klockhoff, Axel, *Uppkomsten av det svenska anspråket på flytttningsfrihet för lapparna* s 36 ff, Samernas vita bok V:II, 1979

nas medborgarskap samt lösa problemet med renflyttningarna över gränserna.¹⁴

4.2.3 Nyttjanderätt till land och vatten enligt kodicillen.

Enligt tionde paragrafen i kodicillen skulle samerna vår och höst, enligt gammal sedvana, få flytta med sina renar in i det andra riket. Samerättsutredningen har i SOU 1986:36 behandlat frågan huruvida ordet "tillåtit", som använts i tionde paragrafen, ger samerna en rättsligt skyddad nyttjanderätt eller om det endast är fråga om "tålt bruk", det vill säga en rätt att utnyttja naturresurserna så länge det inte uppstår någon konflikt med av lagen skyddade rättigheter.

Under förarbetena till kodicillen påpekades att denna skulle bevara rådande omständigheter. Speciellt Mangelsen uttalade att den "den samiske nasjon" måste skyddas vid gränsdragningen.¹⁵ Samerättsutredningen kom, med hänvisning till Mangelsens yttrande, fram till att staterna, om skyddet av samerna skulle bli effektivt, ömsesidigt måste erkänna den samiska näringsutövningen som en *nyttjanderätt*. Vidare påpekade utredningen att norska Høyesterätten i en dom slagit fast att samerna kan åberopa kodicillen som grund för nyttjanderätt.¹⁶ Även ett yttrande av HD i skattefjällsmålet, där man uttalade att "kodicillen utgår från att samer skulle ha en stark rätt till fjällmarker i det egna landet lika väl som i grannlandet", lades som grund för utredningens ståndpunkt. Detta finner jag märkligt eftersom HD i målet allmänt sett intar en negativ attityd till kodicillens betydelse. Efter ovan nämnda citat följer nämligen: "Men arter av denna rätt kan inte utläsas av materialet; den kan för övrigt ha varit olika i skilda delar av Sverige."¹⁷ Enligt min mening kan man inte, som samerättsutredningen gör, av HD:s *uttalande* dra den slutsatsen att kodicillen skulle tillerkänna samerna en nyttjanderätt. Det skulle i och för sig ha varit bra om HD på ett klarare sätt hade tagit ställning till om kodicillen gav samerna en nyttjanderätt till fjällen, men det gjorde man inte. Äganderätsfrågan tog det största utrymmet i målet.

¹⁴ SOU 1986:36, *Samernas folkrättsliga ställning* s 75

¹⁵ SOU 1986:36 s 80

¹⁶ Dom av norska Høyesterätt den 21 juni 1862.

¹⁷ NJA 1981:1 s 205

4.2.4 Äganderätt till land och vatten enligt kodicillen.

Samerna yrkade som ovan nämnts i första hand på äganderätt till skattefjällen. Till stöd för äganderättsanspråket anförde sameparten att flera av kodicillens paragrafer använder uttrycket "*äga skatteland*" och "*äga vinterskatteland*". Vidare påpekade kåranden att till grund för gränstraktaten låg en rättsuppfattning som härstammade från Grotius och Pufendorf. Denna hade införts av den danske juristen Henrik Stampe som medverkat vid gränsförhandlingarna. Stampe framförde uttalanden av Grotius och Pufendorf, vilka gick ut på att en folkgrupp genom ockupation och specifikation kunde förvärva äganderätt till icke odlingsbara berg. I Sverige har den traditionella uppfattningen varit att det krävs att jorden uppodlas för att markförvärv genom ockupation och specifikation skall erkännas. Detta kallas med andra ord *skattemannarätt*. Efter 1789 utvecklades skattemannarätten till äganderätt i modern mening. HD hade att ta ställning till om samernas innehav av skatteland och skattefjäll kunde ha utvecklats till äganderätt enligt den svenska rättsordningen.

HD menade att man inte kunde dra några slutsatser av formuleringen "*äga skatteland*" i kodicillen. På flera andra ställen används andra uttryck som till exempel "*hafwa skatteland*". Språkbruket kunde därför inte anses vara konsekvent, menade domstolen. Man påpekade även att det utkast till traktattexten som under förarbetet med kodicillen hade sänts till lagmannen Malmerfeldt för yttrande hade kritiserats av denne. Orsaken var just bruket av uttrycket "*äga skatteland*". Detta borde strykas menade Malmerfeldt. Så gjordes emellertid aldrig, vilket sameparten i målet åberopade som stöd för att det verkligen var äganderätt som avsågs i kodicillen. HD:s bedömning av denna ståndpunkt var att Malmerfeldts ändringsförslag inte godtogs därför att kodicillen utgjorde ett *folkrättsligt dokument* som inte avsåg att reglera samernas civilrättsliga ställning enligt nationell rätt.¹⁸ Genom kodicillens skiftande ordval ifråga om samernas rätt till marken slapp man vid denna tidpunkt ta ställning till frågan, menade HD. Även argumenten avseende Grotius och Pufendorfs inverkan på kodicillen avfärdades av HD med att det var ockupationslärans *folkrättsliga* konsekvenser som man tog ställning till vid gränsförhandlingarna.

Den norska motsvarigheten till samerättsutredningen, samerettsutvalget, har kommenterat HD:s ställningstagande avseende kodicillen. Man har härvid funnit att HD:s tolkning av kodicillen varit riktig. Utvalget menar att om kodicillens syfte varit att erkänna samerna som ägare skulle detta klart och tydligt ha uttryckts i dokumentet. Vidare anför samerettsutvalget att kodicillen ju innebar att

¹⁸ NJA 1981:1 s 204

flyttsamerna avstod från anspråk i det rike där de inte fick medborgarskap. Detta skulle inte ha varit möjligt utan ersättning om det hade varit fråga om äganderätt till skatteländen. Svenska bönder åtnjöt ersättning för den jord de förlorade till Norge på grund av gränsdragningen men det gjorde emellertid inte samerna, påpekar utvalget

Den svenska samerättsutredningen har instämt med samerettsutvalget i frågan avseende äganderätt till skattefjällen enligt kodicillen.¹⁹ Man har i likhet med utvalget funnit att kodicillen rimligtvis inte kan tolkas på annat sätt än som HD gjort i skattefjällsmålet.

Med reservation för min knappa kunskap i ämnet finner även jag att kodicillen inte kan läggas till grund för det privaträttsliga äganderättsanspråket. Säkerligen har man vid utformningen av gränstraktaten varit påverkad av Grotius och Pufendorfs läror, men liksom det norska samerettsutvalget och den svenska samerättsutredningen håller jag att det för troligt att det var de folkrättsliga aspekterna av lärorna som man hade för ögonen.

4.2.5 Kan en gränstraktat få civilrättslig verkan?

En viktig fråga vid bedömningen av kodicillens betydelse för äganderättsfrågan är huruvida denna, som ett tillägg till en gränstraktat, har civilrättslig verkan. Jag skall kort beröra parternas ståndpunkter avseende frågan om gränstraktaten mellan Sverige och Norge kunde få verkan som civillag.

Samerna hävdade i målet att kodicillen genom ett kungligt brev den 6 april 1752 och ett universal av Svea Hovrätt samma år transformerades till svensk lag.²⁰ Det sistnämnda rörde emellertid i huvudsak processrättsliga frågor. Detta medförde, enligt HD, att man inte kunde dra några slutsatser om samernas civilrättsliga ställning på skattefjällen från universalet. Det återgav inte några av de formuleringar i kodicillen som talade om samernas rätt till mark. Vidare menade HD att brevet från den 6 april saknade självständig betydelse i frågan.

¹⁹ SOU 1986:36 s 83 ff

²⁰ NJA 1981:1 s 171

4.2.6. Lappkodicillen - Sammanfattning.

Sammanfattningsvis finner jag att lappkodicillens ställning som samernas Magna Charta inte är självklar. Givetvis är kodicillen av mycket stor betydelse när det gäller att avgöra samernas rätt till land och vatten men den är inte så viktig som samerna själva vill få den att framstå som. Möjligen hade den fått större betydelse som grund för en starkare nyttjanderätt, men denna fråga låter jag vara obesvarad.

4.3 Ägande- och nyttjanderätsfrågorna i skattefjällsmålet.

Ett av de största problemen i skattefjällsmålet var att inordna samernas historiska rätt till land och vatten under dagens moderna rättstermer. Samerna har under historiens gång ansett sig ha en kollektiv rätt till marken. Denna rätt är svår att förena med svenska individualistiska rättsbegrepp som nyttjande- och äganderätt.

Äganderätt till jord i modern mening förekom inte förrän efter 1789. Skatteböndernas rättigheter till jorden, skattemannarätten, var det rättsinstitut som kom att utvecklas till äganderätt. I skattefjällsmålet erinrade HD parterna om detta förhållande. Domstolen ansåg dock att det vid tiden för Brömsebrofreden 1645 var möjligt att förvärva skattemannarätt till herrelös mark genom att bruka den för renbete, jakt och fiske. Vissa förutsättningar måste emellertid, enligt HD, vara uppfyllda. När samerna inte var fast bosatta och således inte hade marken i sin besittning måste bruket av rennärning ha varit *intensivt, stadigvarande och väsentligen ostört för utomstående*. Vidare fordrades enligt HD att brukarna hade satt ut gränsmärken eller på annat sätt märkt ut någorlunda *fasta gränser* för det brukade området.

Vid sin bedömning fann HD att samerna och deras renar på skattefjällen hade varit för få till antalet i förhållande till det brukade området. Därmed hade bruket av fjällen i Jämtland inte varit tillräckligt intensivt. Kravet på fasta gränser var i det specifika fallet inte heller uppfyllt, menade HD. Samerna kunde eventuellt ha förvärvat äganderätt till mindre områden men eftersom några sådana inte hade angivits i målet kunde frågan inte slutligen prövas.²¹ Eftersom samerna i slutet på 1600-talet inte uppfyllde kraven för skattemannarätt, måste

²¹ NJA 1981:1 s 190 ff

Karl XI:s påbud om skogarna utgöra ett hinder för framtida äganderätt, ansåg HD.²²

Förordningen den 21 februari 1789 om kronohemmans försäljning till skattebönder är en viktig milstolpe i markägandets historia. I skattefjällsmålet gjorde sameparten gällande att förordningens bestämmelser var tillämpliga på samekollektiven såsom innehavare av skattefjäll. HD avfärdade denna teori och erinrade att under årtiondena före 1789 hade det inte varit aktuellt för statsmakten att jämställa nomadiserande samers kollektiva rätt med skattemannarätt.²³ HD fann det mera närliggande att jämställa innehavare av skattefjällen med åbor på kronojord; dessa fick det också bättre genom 1789 års förordning. Emellertid torde begreppet "åbo" åsyfta enskilda personer och inte kollektiv av något slag. Därmed hade inte heller denna uppfattning någon grund.

Från 1789 kom utvecklingen avseende rätten till skattefjällen att präglas av myndighetsanspråk. HD bedömde det som en allmänt accepterad uppfattning att staten vid denna tid hade äganderätt till all mark som inte bevisligen ägdes av någon annan.

År 1820 tillkom en stadga angående avvitrning i Jämtland i syfte att bestämma gränser, att tilldela hemman behövliga nya marker av kronojord och att allmänt främja kolonisationen. De samiska befolkningen omnämndes inte i stadgan, vilket ledde till en reaktion mot avvitrningen. En statlig kommitté tillsattes i syfte att utreda samernas ställning på skattefjällen. Kommitténs utredning resulterade i det så kallade skattefjällsbrevet 1841. Brevets huvudsakliga innebörd var att skattefjällen skulle tilldelas vissa avgränsade betesmarker och att nybyggesverksamheten på fjällen tills vidare skulle stoppas. I brevets ingress anges att kommitténs uppgift varit att avge yttrande och förslag "rörande säkre gränsors bestämmande för Lappallmogens renbetestrakter i Länet". Innehållet i skattefjällsbrevet kunde inte enligt HD uppfattas som en bekräftelse på en existerande äganderätt till skattefjällen. Snarare synes det som om avsikten med brevet varit att förbättra samernas ställning. Däremot menade HD att samernas rätt till näringsutövning stärktes efter 1841. De administrativa myndigheterna kom alltmer konsekvent att behandla rätten till skattefjällen som en form av

²² Ibid s 199 f Påbudet som utgick från Gustav Vasas brev från 1542 uttryckte att obbyggda ägor skulle tillhöra kronan. Huruvida Gustav Vasas brev framställde privaträttsliga anspråk är omtvistat. Se tex T. Cramér, *Synpunkter på Nils Arnell: Rennomadismen i Torne Lappmark*, Samernas vita bok IV:I. Vidare är det oklart om 1683 års påbud gällde fjällen, men HD har utgått från att det avgörande måste vara den tolkning som påbudet senare fick, dvs att kronan ägde *alla* områden som inte bevisligen tillhörde någon annan.

²³ Ibid. s 208 f

ständig besittningsrätt för enskilda samer, men det var inte fråga om en samtidigt existerande äganderätt för något samekollektiv, menade HD.²⁴

Samepartens andrahandsyrkande, det vill säga frågorna om begränsade rättigheter till skattefjällen behandlades inte lika ingående som äganderättsfrågan.

HD kom fram till att samerna inte kunde anses ha haft en "ständig besittningsrätt med full elasticitet" eller ständig åborätt.²⁵ Det förra skulle enligt sameparten innebära att staten endast skulle ha en nominell äganderätt, medan samerna innehade samtliga befogenheter som inte särskilt undantagits. HD menade att det framgick av utredningen att statens äganderätt inte endast varit nominell före 1886 års lagstiftning. Vidare påpekade HD att en sådan bestämd besittningsrätt inte var känd inom svensk rätt.

Vad gällde samernas påståenden om att i vart fall tretton begränsade rådhetsbefogenheter tillkom dem, uttalade HD att frågan var svår att avgöra när det gällde tiden före renbeteslagstiftningen. En säker utgångspunkt i avgörandet av vilka rättigheter samerna haft innan den första lagstiftningen kom, var dock att det under historiens gång främst varit fråga om rätt till renbete, jakt, fiske och skogsfång. Med andra ord hade kärnan i befogenheterna utgjorts av det som fortfarande är grundvalen för samernas näringsfång på fjällen. Det var fråga om rättigheter som från början vilat på urminnes hävd och under tidernas lopp ändrats genom att samernas näringsutövning utvecklats och antagit nya former. De befogenheter som samerna hade vid tillkomsten av 1886 års lag kan sammantaga sägas ha utgjort en *starkt skyddad bruksrätt* av speciellt slag, menade HD.

Slutligen betonade HD att samerna fortfarande har en mycket stark bruksrätt med civilrättslig verkan. Denna rätt åtnjuter skydd enligt 2 kap 18 § regeringsformen på samma sätt som äganderätten är skyddad mot tvångsförfoganden utan ersättning. Bruksrätten är fullständigt reglerad i rennäringslagen, menade HD, men vilar inte uteslutande på denna lag. Den skulle liksom äganderätten bestå utan särskild lagstiftning.

²⁴ NJA 1981:1 s 217

²⁵ Ibid. s 230-248

4.4 Hade utgången blivit en annan om talan utformats annorlunda?

Som ovan nämnts rörde skattefjällsmålet en civilrättslig talan som skulle bedömas enligt civilrättsliga regler. I och med detta uppstod svårigheter när den av samerna åberopade rätten, som var en kollektiv rätt till de ifrågavarande renbetesfjällen, skulle inordnas under svensk fastighetsrätt. Vidare blev frågorna svårhanterliga då samerna i första hand grundade sina äganderätts- anspråk på rättshistoriska argument. Som tidigare antytts är det moderna äganderättsbegreppet med sitt specifika innehåll ett förhållandevis modernt rättsinstitut.

Hovrättsrådet Mauritz Bäärnhielm har i en uppsats hävdad att man omöjligt kan lösa tvisten i skattefjällsmålet genom att hitta det tidigaste belägget för äganderätt till marken. Han finner det "ohistoriskt att applicera ett begrepp som äganderätt till jord på förhållandena i Sverige under tider som ligger före sekelskiftet 1800." Istället måste man se till de faktiska befogenheter som rättsordningen vid olika tidpunkter tillerkänt samerna och staten.²⁶ Uppsatsen skrevs före HD hade tagit ställning till tvisten i skattefjällsmålet. Sameombudsmannen och samepartens juridiska ombud, Tomas Cramér, har kritiserat Bäärnhielms uppsats i tidningen *Samefolket*. Han menar att påståendet om att skattebonden inte erhöll äganderätt till jorden förrän efter 1789 är ohållbart om landskapslagarna tages med i bedömningen.²⁷ Cramér menar att Bäärnhielms framställning är ytlig av bland annat den anledningen att han inte tagit upp Jan Erik Almquists uppsats "Till frågan om skattebondens jordäganderätt under perioden 1719-1789" i minnesskrift tillägnad 1734 års lag. Diskussionen visar att inte ens frågan när äganderättsbegreppet uppkom är oomstridd.

Eftersom äganderättsbegreppet synes vara så kontroversiellt finner jag det vara möjligt att samerna vunnit mer på att fokusera rättsfrågan på en stark nyttjanderätt med ett rättsligt skydd jämförbart med äganderätt. Visserligen tog HD ställning till samernas andrahandsyrkande avseende begränsade rättigheter till skattefjällen, men frågan fick inte alls samma utrymme som äganderättsfrågan. Om en lika omfattande utredning hade gjorts avseende nyttjanderätten, som i målet vidtogs för att utreda äganderätten, hade kanske utgången blivit en annan.

Vidare hade samerna eventuellt tjänat på att inte föra en civilrättslig talan utan istället försöka få fastställt i vad mån de intrång som drabbat samerna som folkgrupp varit rättsenliga.²⁸

²⁶ Bäärnhielm, Mauritz, aa s 58 f

²⁷ Cramér, Tomas, "*Samernas meningsfulla rättegång*", *Samefolket* no 3 1979, *Samernas vita bok* V:I s 15 ff

²⁸ Professor Israel Roung, som var medansvarig vid utformandet av talan, har antytt detta i sin bok *Samerna i historien och nutiden* s 214.

Slutligen har Bertil Bengtsson kommenterat processens uppläggning i skattefjällsmålet.²⁹ Han menar att HD:s bedömning eventuellt skulle ha blivit en annan om samerna stämt staten och yrkat bättre rätt till områden i nordligaste Sverige istället. Här synes nämligen samerna ha utnyttjat marken mera intensivt och i flera fall intagit en lika stark ställning som en skattebonde. Om enskilda samer skulle anses ha en rätt jämställd med skattemannarätt är det möjligt, menar Bengtsson, att 1683 års påbud inte skulle ha ansetts gälla dessa områden, som då inte skulle kunna betraktas som herrelösa. I detta sammanhang är det intressant att uppmärksamma den rätthistoriska forskning som efter skattefjällsmålet företagits av Kaisa Korpiaakko avseende samerna och jordägarätten. Denna behandlas i nästa kapitel.

5. Nya forskningsrön avseende samernas rätt till land och vatten.

Bertil Bengtsson, som var referent i skattefjällsmålet, har sedan 1981 i olika sammanhang uppmärksammat samernas rätt. I uppsatsen *Samernas egendomsskydd* redogör han bland annat för rennäringslagen och den rätt som denna lag ger samerna. Han belyser här lagen utifrån de allmänna principer som gäller i svensk rätt om ägande och nyttjande av mark. En viktig fråga är huruvida samernas rättigheter skyddas av den svenska grundlagen, menar han.³⁰ Såväl regeringsformens bestämmelser om egendomsskydd (2 kap. 18§) som dess förbud mot att diskriminera etniska minoriteter (2 kap 15§) är av betydelse i detta sammanhang. Bengtsson kommer, efter en summarisk redogörelse, fram till att ett bättre rättsskydd är motiverat än det som rennäringslagen ger.

Vid Lapplands Högskola i Rovaniemi lades 1989 fram en doktorsavhandling som författats av finskan Kaisa Korpiaakko. Arbetet, som behandlar samernas rättsläge i Sverige-Finland fram till 1740-talet, koncentrerar sig på samernas rätt till land och vatten. Avhandlingen tar sin utgångspunkt i doktrinen på området, som i stort sett förnekar att samerna någonsin haft äganderätt till fjällmarkerna. Härfter företar hon en mycket noggrann undersökning av förhållandena i Rounala lappby, belägen söder om nuvarande Treriksröset. Undersökningen, som främst bygger på tidigare okänt arkivmaterial, resulterar i den uppfattningen att samerna i de nordliga fjälltrakterna måste ha intagit väsentligen samma ställning som skattebönderna på andra håll ; i dessa trakter uppfyllde samerna samtliga rekvisit som HD i skattefjällsmålet ställde upp som förutsätt-

²⁹Bengtsson, Bertil, *Samernas egendomsskydd, Statsmakten och äganderätten*, 1987 s 11

³⁰ Bengtsson, Bertil, aa s 14 ff

ningar för förvärv av skattemannarätt. Deras bruk av fjällmarken var intensivt, stadigvarande och ostört och man hade iakttagit fasta markgränser.³¹ Kaisa Korpijaakkos avhandling, som för övrigt inte bygger på skattefjällsdomen, har uppmärksamrats på flera sätt. Bertil Bengtsson har redogjort för den i Svensk Juristtidning. Han menar att avhandlingsresultaten är ytterst viktiga i dagens diskussion om samernas rättsställning. Om samerna ansågs ha en rätt likvärdig med skattemannarätt på 1600-talet kunde svenska kronan omöjligt beröva dem deras rätt genom 1683 års påbud, påpekar han. Vidare ställer han frågan på vilken grund samernas rätt har sjunkit till en, som han anser, bristfälligt skyddad nyttjanderätt.³² Avhandlingen har också kommenterats av den utredning som tillsattes efter skattefjällsmålet, den sk samerättsutredningen, som fick i uppgift att bla utreda samernas rätt till land och vatten. Utredningen, som lade fram sitt huvudbetänkande 1989, uttalar med hänvisning till Kaisa Korpijaakkos forskning att äganderättsprocesser i norra delen av Sverige inte kan uteslutas.³³ Utredningen finner emellertid att det skulle tjäna de samiska intressena bättre om den samiska bruksrätten försågs med ett skydd som är jämförbart med äganderätten. Bertil Bengtsson instämmer med utredningens uppfattning att en äganderättsprocess i norr, liknande skattefjällsmålet, inte skulle gagna någon, inte ens samerna och kritiserar densamma för att inte ha kommit med något förslag på ny lagstiftning avseende samernas rätt.

³¹ Informationen om avhandlingen och dess innehåll bygger till stor del på Bertil Bengtssons artikel i SvJt 1990 s 138 ff, men även på Kaisa Korpijaakkos eget arbete från 1985: *Samerna och jordägarätten 1*, Diedut Nr. 3

³² Bengtsson, Bertil, SvJt 1990 s 138 ff

³³ SOU 1989:41, *Samerätt och sameting*

6. Sammanfattande synpunkter.

Skattefjällsmålet blev ingalunda, som många tycks tro, ett nederlag för samerna och deras rätt till land och vatten. I stället blev domen genom domskälens formulering ett viktigt dokument för den fortsatta debatten. På många sätt klargjordes vilken stark ställning samerna faktiskt har till sitt land. Skattefjällsmålet bidrog också till att två utredningar tillsattes med uppgift att utreda samernas rättsställning. Den första, som behandlade samernas folkrättsliga ställning, lade fram sitt betänkande 1986 och den andra, som ovan nämnts skulle utreda bla annat samernas rätt till land och vatten, slutförde sitt arbete 1989. Utredningarna, i sin tur, ledde fram till att en särskild samelag stiftades. Denna behandlar emellertid inte den fortfarande aktuella frågan om samernas rätt till land och vatten.

Det visade sig under processens gång att samernas val av skattefjällen inte var särskilt lyckat. HD klargjorde visserligen att enskilda samer här hade kunnat förvärva skattemannarätt till enskilda områden, men några sådana var inte angivna i målet. I allmänhet hade samerna på skattefjällen under historiens gång inte brukat marken tillräckligt intensivt och varit för få till antalet. Ytterst viktigt är emellertid HD:s uppfattning att samer genom att bruka marken för renbete verkligen kunde förvärva en rätt jämförbar med skattebondens om angivna rekvirit var uppfyllda.

De nya forskningsrön som kommit med Kaisa Korpiaakkos avhandling är mycket väl förenliga med HD:s dom i skattefjällsmålet, i vilken det uttrycks att äganderättsprocesser i norra Sverige inte kan uteslutas.

Som jag ovan antytt skulle eventuellt samerna i skattefjällsprocessen ha tjänat på att koncentrera sig på en starkare nyttjanderätt. Detta är lätt att säga med facit i hand. Självklart yrkade samerna i första hand på äganderätt till fjällen eftersom denna rätt ger ett starkare skydd.

Det skulle nog vara motiverat att än en gång se över rennäringslagen. Den bruksrätt som lagen reglerar är på flera sätt svagare, rättsligt sett, än för nyttjanderättshavare i allmänhet. Med ett starkare rättsskydd skulle benägenheten att föra dyra processer med oviss utgång minska. Detta hindrar emellertid inte att samer i norra Sverige, med goda grunder för äganderätt till sina områden, skulle kunna föra talan om äganderätt och således också få en sådan rätt fastslagen. Med skattefjällsmålet tog debatten avseende samernas rätt till land och vatten ny fart. Ännu är diskussionen emellertid inte slutförd.

Källförteckning

Litteratur

- Alcalá, Jesús •En samehistoria. Artikel i Moderna Tider nr 31 1993
- Bengtsson, Bertil •Ersättning vid offentliga ingrepp 1, Egendomsskyddet enligt regeringsformen. Norstedts Förlag Lund 1986.
•Samernas egendomsskydd, Statsmakten och äganderätten. SNS förlag. Bjärnum 1987.
•Samernas rätt i ny belysning, Svensk Juristtidning 1990
- Bergsland, Knut •Samenes og sameområdenes rettslige stillning historisk belyst. Universitetsforlaget. Oslo 1973.
- Bäärnhielm, Mauritz •Sameland och samerätt, Ett aktuellt minoritetsproblem i rätthistorisk belysning. Rätthistoriska studier tillägnade Gösta Hasselberg. Carl Bloms boktryckeri AB. Lund 1977.
- Cramér, Tomas •Samernas Vita Bok, II:1 1974
III:1 1975
IV:1-2 1979
V:1-2 1979
VII:1-3 1979
Volym 22 1986
•Skattefjällsmålet, L. Bloms tryckeri, Stockholm 1975
•Samernas rätt till land och vatten. Svensk Juristtidning 1989.
- Hafström, Gerhard •Jordebok och äganderätt. Rätthistoriska studier tillägnade Gösta Hasselberg. Carl Bloms boktryckeri AB. Lund 1977.
- Korpijaakko, Kaisa •Äganderätt och samerna, Diedut nr 1 1981
•Samerna och jordäganderätten 1, Diedut nr 3 1985
- Rapp, Ole Magnus •'Vil fastslå samers rett til land og vann'. Artikel i Aftenposten 930428.
- Rognlien, Knut •Urbefolkninger i Norden og internasjonale menneskerettigheter: særlig om samene. Retfærd nr 58 1992
- Ruong, Israel •Samerna i historien och nutiden. Bonnier Fakta bokförlag AB Stockholm 1982
- Thomasson, Lars •Samerna. Jämtlands och Härjedalen historia. Jämtlands läns museum. Uddevalla 1990

Offentliga utredningar

SOU 1986:36 Samernas folkrättsliga ställning

SOU 1989:41 Samerätt och sameting

Rättsfall

NJA 1981 s 1

Friedomlig sårar i form som innehar.

1977-05-11

Handölsdalens sameby
Mittådalens sameby
Tännäs sameby
Idre sameby

1977-01-02

Åtgärder enligt 71 § rennäringslagen

Länsstyrelsen har senast under april och maj 1977 mottagit ett stort antal skriftliga och muntliga klagomål främst från markägare på olika orter i västra Härjedalen om att renar betat eller eljest uppehållit sig på marker där de inte får vistas i vart fall efter den 30 april. I en den 18 april 1977 dagtecknad, ordförandena i styrelserna för Handölsdalens, Mittådalens, Tännäs och Idre samebyar delgiven skrivelse uppmanade länsstyrelsen samebyarna att omedelbart vidtaga alla möjliga åtgärder för att transportera bort eller på annat sätt avlägsna renarna från dessa marker.

Länsstyrelsens skrivelse synes inte ha föranlett några åtgärder från renägarnas sida. I vart fall framgår av undersökningar de senaste dagarna genom polismyndighetens försorg och av ett stort antal telefonsamtal till länsstyrelsen från missnöjda markägare att renar alltså i betydande omfattning uppehåller sig på marker där de inte får vistas efter den 30 april.

Då skada och olägenhet av betydelse härigenom uppenbarligen förorsakas berörda markägare beslutar länsstyrelsen efter samråd med rennäringsavdelningen vid lantbruksnämnden i länet, med stöd av 71 § rennäringslagen att uppdraga åt polismyndigheten i Svegas polisdistrikt att slakta och sälja de renar som påträffas inom byarna Vemdalen, Hede, Hedeviken, Långå och Råndalen med omgivande marker.

Kostnaderna för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall uttagas ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare, om han är känd, och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan antagas ha hört.

Detta beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan däremot föres.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Bengt Bohman

BESTYRKES

Sven Olof Nilsson

C. Andersson

Köpians överensstämmelse
med originalet bestyrkes

Rennäringsenheten

1977-11-25

556 2116/77

Tf avdelningsdirektör B Ekendahl, YE

... Avskrift till:
Ln i Z-län

Till statsrådet och chefen för
jordbruksdepartementet

Framställning den 9 juni 1977 från vissa av renbete berörda
markägare i Härjedalen om åtgärder beträffande olaga renbet-
ning m m

./.

Remiss 1977-06-13

Dnr 1379/77

TIG:s uppdrag

./.

Genom beslut den 27 november 1975 uppdrog regeringen åt lant-
bruksstyrelsen att i samråd med berörda samebyar och markägare
utreda omfattningen av vinterbetesmarker som Tännäs och Idre
samebyar regelbundet besöker med sina renar. Styrelsen upp-
drog i sin tur åt en särskild arbetsgrupp, Tännäs-Idregruppen
(TIG), att utreda frågan. Från TIG infordrat yttrande bifogas.

TIG:s uppdrag har i första hand varit att utreda omfattningen
av de marker ifrågavarande samebyar regelbundet besöker med
sina renar vintertid. Dessa undersökningar är i huvudsak av-
slutade. TIG har emellertid också haft för avsikt att med
berörda parter och myndigheter ta upp förhandlingar för att
utröna vilka områden för vinterbetning som intressenterna
skulle kunna enas om. Markägarna uttalar emellertid nu att
TIG:s medlemmar ej åtnjuter markägarnas förtroende i sedvane-
rättsfrågan. Styrelsen har inte för avsikt att ta några nya
initiativ i frågan.

Markägarnas framställning

I sin framställning bestrider markägarna kategoriskt att sed-
vanerätt till renbetning föreligger i landskapet Härjedalen.
Detta påstående tillbakavisas i yttranden i ärendet av både
kammarkollegiet (1977-07-25) och lantbruksnämnden i Jämtlands
län (1977-10-12) under hänvisning till bl a tidigare redovisade
undersökningar i frågan. Lantbruksstyrelsen delar uppåttningen
att det får anses klarlagt att sedvanerätt föreligger. Ytter-
ligare utredning härom - som markägarna föreslår - får betraktas
som helt onödig.

Markägarna redovisar i text och på bild skador förorsakade av renar. Frågan om skadeståndsansvar etc för sådana skador behandlas av såväl kammarkollegiet som lantbruksnämnden. Lantbruksstyrelsen ansluter sig till deras redovisning av frågan.

Markägarnas klagomål grundar sig emellertid inte enbart på deras syn på sedvanerättsfrågan utan också på det förhållandet att renar utan stöd av rennäringslagen vistas utanför renbetesfjällen under tiden 1 maj - 30 september. Klagomålen härom har ökat under senare år. Länsstyrelsen i Jämtlands län har under våren 1977 med stöd av 71 § rennäringslagen (RNL) uppdragit åt polismyndigheten i Sveg att slakta och sälja de renar som påträffas inom vissa byar med omgivande marker. Härvid har länsstyrelsen konstaterat att underhandspåverkan på samebyarna om vidtagande av åtgärder från deras sida varit föga framgångsrik. Efter besvär från samebyarna har kammarkollegiet i Sundsvall undanröjt länsstyrelsens beslut och återförvisat målet till länsstyrelsen för ny behandling.

Att det i Härjedalen utanför renskötselns åretruntmarker på icke tillåten tid förekommer renströvning är känt sedan länge. Orsakerna är många. Samhällsutvecklingen med vattenregleringar, skogsbruk, vägar, bebyggelse, turism etc har försvårat renskötselutövningen. En annan orsak torde vara att renskötselutövarna inte till fullo lyckats bemästra de nackdelar som sammanhänger med den extensiva driftsform, som numera praktiskt taget helt genomförts inom renskötselområdet. Emellertid kan det inte bestridas att det här föreligger en alltför passiv inställning till renströvningsproblemet från samebyarnas sida.

För att förebygga renströvning krävs som en grundregel att årliga och systematiska slaktuttag göres med inriktning på att renhjorden inte får överstiga det praktiska renantal som betesmarkerna tål. Dessa slaktuttag bör i första hand omfatta djur som behärskas av strövningsvana och djur som i övrigt kan bedömas som mindre värda. Påvisas förekomst av strövrener inom sedvanerättsområde under otillåten tid bör det vara klart för samebyarna, som enligt 9 § RNL särskilt har att svara för att renskötseln drivs på ekonomiskt bästa sätt, att det i första hand åligger dem själv att genomföra erforderliga upprepningar. Detta gäller inte minst om renar förirrar sig in i samhällen, trampar ner elljusspår eller på annat sätt förorsakar irritation eller olägenheter hos Ortsbefolkningen. I sådana situationer bör renägarna sätta in alla resurser även under sedvanerättstid. Den omfattande renströvning som nu förekommer på sina håll inom renskötselområdet överensstämmer inte med bestämmelser i sistnämnda lagrum. Förhållandet strider även mot bestämmelserna i 65 § RNL och kan ytterst föranleda att bestämmelserna i 71 och 72 §§ RNL blir tillämpliga.

Systematiska insatser av ovan nämnt slag från samebyarnas sida synes i stort sett ha uteblivit. Ökade ansträngningar måste således till om man skall komma till rätta med renströvningsproblemet och hindra att näringen och dess utövare kommer i bestående motsättning till den övriga Ortsbefolkningen. Mittådalens sameby har sommaren 1977 gjort lovvärda insatser i detta avseende.

Samtidigt måste markägarna tåla viss förekomst av renar på sedvanerättslanden även under sommaren. Att få bort alla strövrener är en praktisk omöjlighet.

I grund och botten är detta en samlevnadsfråga där berörda parter måste visa ömsesidig förståelse och samarbeta om man skall uppnå resultat. Markägarnas förslag att rennäringslagen kompletteras med sanktionsbestämmelser bör avvisas av skäl som redovisas av Rennäringsakkunniga (SOU 1968:16 sid 221).

I handläggningen av detta ärende har deltagit generaldirektören och tf avdelningsdirektör Ekendahl, föredragande.

För generaldirektören

Torsten Friberg
Torsten Friberg
Avdelningschef

Bengt Ekendahl
Bengt Ekendahl
Tf avdelningsdirektör

Jordbruksdepartementet
Fack
103 20 STOCKHOLM

1977-12-02

1379/77

Framställning från markägare i Härjedalen om åtgärder för
att förhindra otillåten renbetning på deras marker

Remiss 1977-08-08

Bil. akten

Av länsstyrelsen från lantbruksnämnden i länet inhämtat
yttrande bifogas.

För egen del får länsstyrelsen anföra.

Lika med kammarkollegiet och lantbruksnämnden finner länsstyrelsen det uppenbart att sedvanerätt enligt 3 § p 2 rennäringslagen (1971:437) förekommer inom i vart fall vissa av de markområden framställningen avser. En annan sak är att det givetvis i det konkreta fallet kan vara tveksamt om sedvanerätt föreligger beträffande viss fastighet. Det förhåller sig så att tvist härom endast kan lösas genom rättegång vid allmän domstol, d v s genom ett mycket omständigt och dyrbart förfarande, gör det angeläget att försöka på något sätt uppnå samförståndslösningar. Uppslaget i kammarkollegiets yttrande att undersöka förutsättningarna för skiljedom är därför i och för sig värt att pröva. Med markägarpartens kategoriska inställning, manifesterad även i omdömet om den s k Tännäs-Idre-gruppens ställning, lär det dock finnas föga hopp om att nå en överenskommelse om förutsättningarna för skiljedomsförfarande. Inställningen till Tännäs-Idre-gruppen torde tyvärr medföra att utsikterna att komma till ett meningsfullt slutresultat av gruppens arbete är små.

I sitt yttrande 1977-10-24 till statsrådet och chefen för bostadsdepartementet om redovisningen av den fysiska riksplaneringens planeringsskede framhöll länsstyrelsen följande beträffande rennäringsringen.

"Rennäringsringen har sådan omfattning och betydelse i länet att bevakningen av dess intressen varit en viktig del i planeringsarbetet. Rennäringsringen har sitt bästa skydd i rennäringslagen som dock inte ger något skydd mot ändrad markanvändning inom betesområden utanför åretruntmarkerna. Sådana betesområden är helt nödvändiga för näringen och disponeras med sedvanerätt. Samtidigt tillhör ofta dessa områden de mest attraktiva för exploatering avseende turism, fritidsbebyggelse och rörligt friluftsliv. I regel har näringen tillförsäkrats en samrådsmöjlighet genom de upprättade kommunöversiktssketcherna dock med undantag av Strömsunds och Härjedalens kommuner. Härjedalens kommuns beslut i frågan kan uppfattas

1977-12-30

32.19-23-77

som ett ifrågasättande av sedvanerätten. Det är ett livsvillkor för näringen att dess intressen inom sedvanerättsområdena kan hävdas. Länsstyrelsen anser därför att sedvanerättens innebörd och konsekvenser för markanvändningen behöver studeras ytterligare liksom samspelet mellan administrativa markanvändningsbeslut och därav eventuellt påkallad judiciell rättsprövning."

Det är självklart, att - förutom annat - antalet renar inom samebyarna inverkar på förhållandet mellan renägare och markägare. Frågan om hur många renar, som får hållas inom Tännäs och Idre samebyar efter den 1 oktober 1978, skall i god tid dessförinnan behandlas av lantbruksnämnden.

Sankti

På de av kammarkollegiet anförda skälen avstyrker länsstyrelsen att sanktionsbestämmelser införs i rennäringslagen.

På sid 6 i markägarnas skrivelse beröres bl a renstängslet Kölosen-Lossen, varvid göres gällande att markägarna och staten skulle missförstått varandra om stängslets funktion. Beslutet att bygga stängslet föregicks av långvariga underhandlingar. Det har givetvis inte från statens sida varit meningen att genom stängslet hindra renarna att under vinterbetesperioden uppehålla sig öster om stängslet, d v s på mark som ansetts omfattad av sedvanerätten. Tvärtom har meningen varit att genom att öppna stora luckor i stängslet medge fri passage under denna tid. Avsikten med stängslet har däremot varit att under sommarbetesperioden genom att då sluta till stängslet hindra renarna från att beta utanför renbetesfjällen inklusive vissa väster om stängslet i särskild ordning arrenderade marker. En annan sak är, att genom att sommartid öppningar skett i stängslet på sätt som inte gått att vinna klarhet om, den avsedda effekten inte helt kunnat uppnås. Att inte nu berörda förhållanden skulle stått fullt klara för de av stängslet närmast berörda markägarna synes länsstyrelsen osannolikt.

Som framgår av den remitterade skrivelsen har länsstyrelsen under de senaste åren mottagit ett stort antal framställningar från markägare i Härjedalen med begäran om åtgärder mot renströvning. Oftast har det härvid rört förekomst av renar utanför renbetesfjällen under sommarbetesperioden, men det har även gällt renbetning vintertid dels på marker där sedvanerätt har ansetts föreligga dels på inägor och tomtmark. I insikt om det angelägna i att i möjligaste mån undvika tvångsåtgärder har länsstyrelsen i huvudsak sökt minska påtalade olägenheter genom underhandsframställningar till styrelserna för de berörda samebyarna. Effekten härav har dock varit föga tillfredsställande och efter upprepade klagomål under vårvintern 1977 fattade länsstyrelsen den 11 maj 1977 i avskrift bilagda beslut om omhändertagande av renar. Beslutet undanröjdes visserligen av kammarrätten i Sundsvall, närmast på formella grunder, men i vart fall en av de berörda samebyarna genomförde under sommaren 1977 i betydande utsträckning borttransport av renar från vinterbetesmarker. Länsstyrelsen kunde också efter undersökning genom polismästaren i Sveg konstatera att olaga renströvning under sommaren förekommit i väsentligt mindre omfattning än tidigare år. Även om

1977-12-30

32.19-23-77

påståendet i markägarnas skrivelse att markerna i slutet av maj och början av juni 1977 varit "invaderade" av renar möjligen var riktigt, gällde detta i vart fall inte senare under sommaren.

Länsstyrelsen kan till slut inte underlåta att framhålla, att situationen mellan renägare och markägare i övriga delar av länet på ett markant sätt skiljer sig från läget i Härjedalen. Det måste sålunda - även om förhållandena växlar från trakt till annan - finnas förutsättningar att genom förhandlingar och/eller åtgärder leda fram till en för båda parter godtagbar ordning. Länsstyrelsen skall så långt det är möjligt verka för att ett bra resultat uppnås. Detta arbete kommer att bedrivas i nära samråd med vederbörande kommun och lantbruksnämndens rennäringssavdelning. Att företrädare för renägarna och för markägarna kommer att vara med i detta arbete är självklart. Man måste emellertid ha klart för sig att på samma sätt som t ex storskogsbruket numera bedrivs under helt andra former än för blott ett årtionde sedan även rennäringens driftformer förändras och att med den moderna s k extensiva renskötseln måste följa vissa nackdelar som berörda markägare får tåla. I sista hand är det en fråga om samlevnad och samarbete mellan företrädare för olika näringsgrenar som alla har sitt berättigande. Att helt eliminera renströvningsproblemet får anses omöjligt.

I handläggningen av detta ärende har deltagit undertecknade ställföreträdande landshövding och länsråd, tillika föredragande.

Lars Calleberg

Bengt Bohman

Kopia till
lantbruksstyrelsen, B Ekendahl
lantbruksnämnden, I Lundberg
Handölsdalens sameby
Mittådalens sameby
Tännäs sameby
Idre sameby
Svenska Samernas Riksförbund
Härjedalens kommun

Länsstyrelsen, Östersund
Allmänna ämbeten

INK. 77/10. 24.

32.19-23-77

Länsstyrelsen i Jämtlands län

Fack

831 01 ÖSTERSUND

1977-10-12

Yttrande med anledning av framställning från markägare i
Härjedalen om åtgärder för att förhindra otillåten
renbetning

(Dnr 32.19-23-77)

Som kammarkollegiet framhållit i ärendet beror motsättningarna
mellan markägarna och renskötselutövarna på motsatta åsikter
i sedvanerättsfrågan.

Kollegiet hävdar att det finns sedvanerättsmarker i land-
skapet Härjedalen och har till stöd för detta påstående
åberopat arbeten av Ernst Manker och Elof Huss samt redo-
visningar av renbetesmarksutredningen och statens planverk.
Lantbruksnämnden delar kollegiets uppfattning och kan
dessutom anföra följande om sedvanerätten.

Under arbetena med 1928 års renbeteslag yrkade kommunalfull-
mäktige i Arjeplogs socken, att sedvanerättens giltighet
nedom odlingsgränsen måtte begränsas till sådana trakter,
"vilka regelbundet besökas av lapparna" (prop. nr 43 år 1928
sid 71). Detta yrkande torde enligt departementschefens
uppfattning icke förtjäna avseende. I fortsättningen lyder
dennes uttalande i propositionen: Bifölles ett sådant
yrkande, skulle därmed borttagas en av de väsentligaste
förutsättningarna för lapparnas näring. Dessa äro ju för
renarnas uppehälle helt beroende av tillgången på födoämnen
å trakterna i fråga, en tillgång, som på grund av klimato-
logiska och andra förhållanden kan vara synnerligen skiftande
och ojäm. Det är således en tvingande nödvändighet för
lapparna att inom de för sedvaneområdet uppdragna yttre
geografiska gränserna äga frihet att efter omständigheterna
välja de för tillfället mest lämpliga betesmarkerna. Lika
litet anser jag yrkandet från vissa håll utanför renbetes-
fjällen i Jämtlands län, att lapparnas vistelse med sina
renar å enskild mark måtte göras i regel beroende av mark-
ägarens medgivande, förtjäna avseende. Detta yrkande har en
än mera principiell betydelse än det föregående yrkandet,
i det av detsamma direkt syftar mot ett upphävande å enskild
mark av lapparnas historiskt grundade och av statsmakterna
erkända rättigheter. Det måste tillbakavisas även på den
grund att fastigheterna, redan då de övergingo i enskild ägo,
voro belastade med ifrågavarande servitut till lapparnas
förmån.

På sid 70 i samma proposition står att läsa att Bergsjö landsfiskalsdistrikt icke under de senaste 20-25 åren och Delbo landsfiskalsdistrikt icke sedan 1907 besökts av samer för renbete. På samma sida står också att principiella erinringar i frågan om samernas rätt att i sin renskötsel tillgodogöra sig renbete utanför renbetesfjällen framförts i Jämtlands län endast av Åre, Hede och Tännäs socknar, medan hos det stora antalet hörda kommuner i övrigt, bland vilka ett flertal på grund av sitt utsatta läge haft särskild anledning att uppmärksamma frågan, densamma icke gav anledning till särskilda uttalanden.

Lantbruksnämndens tidigare behandling av frågor som har samband med sedvanerätt

Lantbruksnämnden fastställde den 19 september 1973 gränser mellan samebyarna (inom renbetesfjällen) och högsta renantalet för varje sameby med utgångspunkt från de betesområden som vederbörande by förfogar över. Liksom kammarkollegiet gör i detta ärende utgick nämnden då (1973) från att det finns sedvanerätt i hela Jämtlands och delar av Kopparbergs län (sid. 158 prop. nr 51 år 1971). Nämnden har i skrivelse till lantbruksstyrelsen den 17 oktober 1974 preciserat sin ståndpunkt på följande sätt:

Konkret innebär alltså lantbruksnämndens beslut att nämnden anser att det i var och en av de i beslutet den 19 september 1973 uppräknade samebyarna uthålligt kan hållas det antal renar som angivits som högsta antal för varje by under förutsättning att byarna som hittills kan använda sig av betesområden utanför renbetesfjällen och de för renbete särskilt upplåtna markerna. Om det vid rättegång, i vilken sameby och markägare är parter, fastställs att samebyn inte har sedvanerätt på den mark som rättegången gäller resulterar detta i att samebyn måste använda renbetet inom åretruntområdena i större omfattning än för närvarande. I en sådan situation, som enligt lantbruksnämndens uppfattning ingen av de samebyar för vilka beslut om högsta renantal fattats av nämnden den 19 september 1973 befinner sig, bör sådant beslut omprövas. Som tidigare framhållits är det enligt lantbruksnämndens uppfattning domstol som skall fälla avgörandet i sedvanerättsfrågan och inte administrativt rättsorgan.

Lantbruksnämnden har sedan 1974 inte haft anledning att ändra sin ståndpunkt i sedvanerättsfrågan.

Markägarnas skrivelse

Den fråga, som nu aktualiserats av markägarna är alltså inte ny. De problem det gäller har behandlats i cirka 100 år utan att relationerna mellan berörda parter kunnat förbättras. 1974-1975 byggdes ett renstängsel mellan Kölosen och Lossen och nyttjanderätt har arrenderats för renskötsel och för att kompensera vissa markägare inom ett cirka 30.000 ha stort område. Detta har kommenterats av markägarna.

Den viktigaste frågan, om det finns eller inte finns sedvanerätt och var denna rätt i så fall kan utnyttjas, har inte avgjorts genom dom (sid. 158 prop. nr 51 år 1971) eller överenskommelse. Kammarkollegiets förslag om skiljemannaförfarande är därför värt att pröva.

V00 i Lagen
målet

Lantbruksnämnden anser slutligen att det kan ifrågasättas huruvida det är renar som vållat alla de skador på skog som redovisats av markägarna i skrift och på bild. Uppfattningarna om renars inverkan på skog brukar vara delade t.o.m. bland skogsmän, vilket visas av bl.a. två vittnesmål i Jämtbygdens Tingsrätts dom den 28.11.1975 i mål om expropriation av nyttjanderätt för renbete. Kronojägare Martin Mårtensson, som vittnade på kändesidan (staten genom kammarkollegiet) lämnade följande redogörelse:

Han är kronojägare sedan 1942 och tjänstgör sedan 1960 på renbetesfjällen. Han känner väl till de trakter varom är fråga i målet, eftersom han är född och uppvuxen i den delen av Härjedalen. Enligt hans uppfattning är det vissa fördelar med att ha ren i markerna. Skogen blir mera lättföryngrad i områden där renarna har betat p g a att renen gör luckor i lavtäcket, något som underlättar för fröna att komma ner i jorden. Den skada renen förorsakar sker dels genom trampning och dels när den på hösten fejar sina horn. En del skogsplanter förstörs visserligen, men som helhet är skadorna inte av sådan omfattning att det betyder någonting för skogsåterväxten. Särskilt på självföryngrade skogsytor står plantorna oftast så tätt att en stor del ändå måste gallras bort, och det är endast ett litet antal planter som blir skadade. På självföryngrade skogsytor måste man gallra betydligt mera än på områden där skogsplantering skett. Ju högre upp mot fjälltrakterna skogen är belägen desto mera svåröryngrad blir den. På hög höjd klarar sig många planter inte p g a klimatförhållandena. I fjol höst ombads Mårtensson att visa revirförvaltaren på renbetes-skador. Mårtensson kunde emellertid inte detta, eftersom han inte kände till några sådana skador, och andra skogstjänstemän, som han vände sig till, kunde inte heller hänvisa till trakter med renbetesskador.

Skogsvårdskonsulenten Arne Sundvisson (svarandesidan):

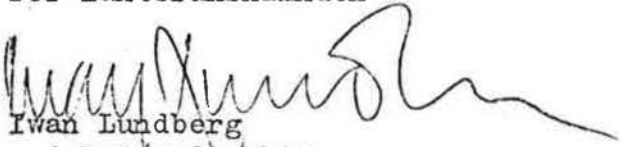
Han är konsulent hos skogsvårdsstyrelsen och tjänstgör i Hede distrikt, som omfattar Tännäs, Hede och Vemdalens socknar. Produktiv skogsmark finns ej inom området på höjder som ligger över 800 m över havet. Funäsdalen 29:6 och 29:10 ligger inom området för produktiv skogsmark, medan Kyrkbyn 7:2 och 14:3 ligger utanför gränsen för sådan mark. Enligt hans mening är produktiv skogsmark sådan mark som avkastar mera än en m³ sk per ha. Vad gäller Kyrkbyn 7:2 och 14:3 är det inte realistiskt att där räkna med någon skogsavverkning överhuvudtaget. Även om ägarna till dessa fastigheter skulle kunna avverka skog genom utglesning av beståndet torde sådan avverkning ställa sig olönsam. För avverkning av skog krävs skogsvårdsstyrelsens tillstånd, och sådan meddelas i och för sig också för slutavverkning även på svåröryngrade områden. Det krävs dock att föryngringsåtgärder vidtages. I flertalet fall sker återväxten genom självföryngring från fröträd. Sundvisson skulle ej rekommendera en markägare att plantera skog på Kyrkbyn 7:2, eftersom plantorna p g a höjdläget inte skulle klara sig. Han har inte sett någon inplantering på höjder över 800 m ö h. Man har vid Malmagen gjort inplantering på provytor på 830 m höjd och resultatet därav är dåligt.

I Tännäsområdet har Sundvisson inte sett andra renskador än en del fejningsskador på en gemensamhetsskog i närheten av Funäsdalen 29:6. Sundvisson gjorde en utredning om renskador på ett skogsområde vid Särvsjövägen i Hede. Han fann där att ungefär 10 procent av huvudplantorna bestod av döda plantor och sådana som inte kunde väntas överleva. Ungefär lika stor procentandel bestod av plantor, beträffande vilka det framstod som ovisst om de skulle överleva. Skadade plantor, det gäller både tall och gran, drabbas ofta av sekundära skador i form av insekts- och svampangrepp. Många skogsägare anser det vara meningslöst att kompletteringsplantera på grund av förekomsten av renskador. De litar helt till självföryngring. I huvudsak delar Sundvisson deras uppfattning.

Om det kan bevisas att renar vållat skador på skog eller mark förutsättes, som kammarkollegiet framhållit, att markägaren kan styrka, att sedvanerätt inte finns på området eller om sådan rätt föreligger, att skadan vållats av ren under tiden maj - september för att skadan skall vara ersättningsgill. Under nuvarande förhållanden då positionerna är låsta mellan parterna som en följd av de skilda ståndpunkterna i sedvanerättsfrågan är varje sådant krav på ersättning för skador ett irritationsmoment för båda parter. Markägaren känner sig laglös då han inte får ersättning. Renskötselns företrädare erkänner inte denna närings skuld i sammanhanget, eftersom man åberopar sedvanerätt. Det är känt genom bl.a. telefonsamtal till lantbruksnämndens tjänstemän att det förekommer många sådana fall. Om sedvanerättsfrågan kan lösas genom skiljemannaförfarande eller på annat sätt skulle en stor del av den nuvarande irritationen kunna elimineras.

I handläggningen av detta ärende har deltagit rennäringsdelegationens samtliga ordinarie ledamöter med undantag av Lars Ola Persson och i hans ställe suppleanten Mats Bergkvist och med undertecknad avdelningsdirektör som föredragande.

För lantbruksnämnden

Iwan Lundberg
avdelningsdirektör

Datum
1981-05-19

Dnr
32.19-9-81

Kennia till ☒

Styrelsen för Handölsdalens sameby

Nils Gunnar Kråk
Box 44
820 92 VEMDALEN

Lars Mathiasson-Kråk
840 24 LJUNGDALEN

Lennart Blind
Åsargatan 308
820 95 FUNÄSDALEN

Annika Lindholm
Åsargatan 308
820 95 FUNÄSDALEN

Anders Erling Blind
820 93 HEDE

Reidar Nordfjäll
830 12 VALDALEN

Angående olägenheter med strövrener

Länsstyrelsen har under de senaste åren mottagit ett stort antal skriftliga och muntliga klagomål, främst från markägare i västra Härjedalen, om att renar betat eller eljest uppehållit sig på marker där de inte får vistas i vart fall under tiden 1 maj - 30 september. Med anledning härav kallade länsstyrelsen den 3 mars 1980 till överläggningar i Vemdalen med företrädare för bl a lantbruksnämnden i länet, Härjedalens kommun, polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt, Svenska Samernas Riksförbund samt ordförandena i Handölsdalens, Mittådalens, Tåssåsens och Tännäs samebyar. Vid överläggningarna beslöts att en samarbetsgrupp skulle bildas för att söka lösa problemen föranledda av olägenheter med strövrener under tiden 1 maj - 30 september. Samarbetsgruppen skulle bestå av representanter för markägare, renägare, lantbruksnämnden samt länsstyrelsen, med länsstyrelsen såsom sammankallande. Samarbetsgruppen har kallats till sammanträde den 29 april 1980, den 2 juni 1980, den 24 september 1980 och den 9 april 1981. Gruppen har därvid ingående diskuterat problemen kring strövrener i Hede-Vemdalen-Klövsjö-området, men har under det gångna året inte funnit någon av alla accepterad lösning för att komma till rätta med olägenheterna med strövrener.

Länsstyrelsen har efter den 1 maj 1981 mottagit både skriftliga och muntliga uppgifter om att renar i stor omfattning alltjämt uppehåller sig på marker som får anses utgöra vinterbetesmarker främst för Handölsdalens sameby. Uppgifterna har vitsordats av polis i Svegs polisdistrikt. Senast vid sammanträdet den 9 april 1981 anmodades samebyarna att se till att renarna lämnat vinterbetesmarkerna vid månadskiftet april/maj, vid risk att länsstyrelsen eljest skulle komma att med stöd av 71 § rennäringslagen besluta att påträffade renar ska slaktas och säljas. Länsstyrelsen kan konstatera att Handölsdalens sameby inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att föra renarna till sommarbetesmarkerna.

Av uppgifterna till länsstyrelsen framgår också att skada eller olägen

1981-05-19

32.19-9-81

het av betydelse orsakats både på tomtmark och inägor.

Med stöd av 71 § rennäringslagen (1971:432) beslutar länsstyrelsen efter samråd med polismyndigheten i Sveg att omgående låta slakta och sälja de renar som påträffas inom följande område, varvid beskrivningen hänför sig till Stora Fjällkartandel 5: Särvfjället-Sonfjället, Vemdals-Klövsjöfjällen i skala 1:100 000.

Området begränsas av väg 537 från Nysäterna till Hede, väg 527 (526) från Hede till Hedeviden, väg 312 från Hedeviden till Sveg, väg 81 fram till väg 507 i Ytterberg, väg 507 till Ytterberg, därefter en tänkt linje från Ytterberg-Svantjärnsåsen-Sörgårdsvallen-Skorvdalsfjället-Vemdalskalets högfjällshotell, vidare från hotellet väg 315 till vägskelet enskilda vägen mot Trumvallen, sedan längs denna väg till Tväråvallen vidare en tänkt linje från Tväråvallen-Hällvallen-Nysäterna.

Länsstyrelsen bemyndigar polismyndigheten att vid genomförandet av slakten anlita personer med erfarenhet av renslakt, varför beslutet förutsätter kontakt med lantbruksnämndens rennäringsenhet, samebyn, veterinär och slaktföretag.

Kostnaderna för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall tagas ut ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare om han är känd och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan antagas ha hört.

Länsstyrelsen hemställer att polismyndigheten i Sveg till länsstyrelsen meddelar resultatet av vidtagna åtgärder och anmäler när ytterligare åtgärder icke erfordras.

Detta beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan där emot föres.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Margareta Edling

Tom Hyttsten

Kopia till
se sändlista

kp
coll

SECTYKES

K. Ben

Sändlista

Lantbruksnämnden i Jämtlands län
Polismyndigheten i Svegs distrikt
Härjedalens kommun
Svenska Samernas Riksförbund
Mittådalens sameby
Tåssåsens sameby
Tännäs sameby
Länsveterinären
Länspolischefen
J Bohlin
Y Blom
N-G Kråik
L Thomasson
L Blind
B Johansson
T Kristoffersson
J Fahlén
A Rosén
T Fjellner
B Fjellner
K Persson
K Mattsson
K H Mårtensson

1990-12-17

Riksdagens ombudsmän

Tillämpningen av 71 § rennäringslagen

Lantbrukarnas Länsförbund får härmed anföra följande.

Bakgrund

Av 3 § rennäringslagen framgår, att renskötsel i Jämtlands län inte får bedrivas utanför lappmarkerna och renbetesfjällen under tiden den 1 maj - den 30 september. Om renar ändå uppehåller sig utanför renskötselområdet kan länsstyrelsen enligt 71 § rennäringslagen förordna att renarna skall slaktas och säljas. Kostnaderna för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall uttagas ur köpeskillingen.

Fastighetsägarna i bl a Härjedalen har under flera år haft stora problem med renar som uppehållit sig utanför renskötselområdet under förbjuden tid. Renarna har förorsakat skador på stängsel och gröda m m samt även utgjort väsentligt hinder vid jakt, framför allt efter älg.

En orsak till missförhållandena torde vara, att samebyarna under lång tid hållit fler renar än tillåtet. För att belysa detta kan nämnas, att lantbruksnämnden höjde tillåtet renantal för Tännäs sameby till 3 500 den 19 september 1973. År 1974 uppgav samebyn ett verkligt renantal om 5 157. I december 1982 fastställdes det högsta renantalet för Tännäs sameby till 5 000. Enligt 1987 års renräkning hade samebyn 6 001 renar. Det är en allmän uppfattning bland fastighetsägarna att det verkliga renantalet är väsentligt högre.

Fastighetsägarna har under åtskilliga år försökt att komma till rätta med problemen. Detta har bl a lett till att landshövdingen Sven Heurgren tillsatt en arbetsgrupp med representanter för markägare och samebyar. Arbetsgruppens arbete har varit resultatlöst.

Ansökan om tvångsslakt

Mot bakgrund av det anförda har ett stort antal markägare 1990 hos länsstyrelsen ansökt om förordnande enligt 71 § rennäringslagen om slakt av renar. Länsstyrelsen har i beslut den 9 augusti 1990 bifallit ansökan. Kopia av beslutet bifogas.

Det skall särskilt anmärkas att länsstyrelsen i beslutet uttalat, att kostnaderna för slakt och försäljning inte får överstiga de intäkter som uppkommer ur köpeskillingen. Enligt Länsförbundets uppfattning saknas stöd i rennäringslagen för detta uttalande.

Ärendet har överprövats av kammarrätten i Sundsvall, dom den 30 augusti 1990 i mål nr 3560-1990 och regeringsrätten, beslut den 6 september 1990 i mål nr 3701-1990.

Besvären har lämnats utan bifall.

Under tiden har polismyndigheten i Sveg förberett verkställighet av beslutet. I skrivelse den 6 september 1990 har polismyndigheten funnit att förutsättningar inte föreligger för genomförande av tvångsslakt inom området. Kopia av polisens skrivelse bifogas.

Länsförbundet ifrågasätter om detta ställningstagande över huvud taget är möjligt att fatta all den stund renar fanns kvar inom området. Polismyndighetens uppgift kan inte vara att pröva om verkställighet skall ske utan att verkställa beslutet.

Vad gäller polismyndighetens skäl har Länsförbundet följande synpunkter.

Länsstyrelsens uttalande, att kostnaderna inte får överstiga intäkterna i vart fall inte få utgöra hinder för verkställighet. Om uttalandet är korrekt, får det ändå inte uppfattas på annat sätt än att länsstyrelsen anger en kostnadsram inom vilken polisen har att utföra verkställighet. Om denna ram exempelvis inte medger hyra av helikopter, så får slakten ske utan sådan. ~~Verkställigheten får inte hindras av det skälet att pengar saknas för t ex helikopterhyra.~~

Polismyndigheten hävdar att antalet renar inom området miskat. Detta förhållande bör inte påverka polismyndighetens skyldighet att verkställa beslutet så länge renar finns kvar. Dessutom synes 250 renar vara fullt tillräckligt för att verkställighet skall kunna ske.

Vad gäller sättet för jakt och kostnaderna för denna skall framhållas, att polismyndighetens skrivelse avfattats dagen före det att årets älgjakt började. Om polismyndigheten frågat hade den utan vidare kunnat få sakkunnig hjälp, kostnadsfritt från ett stort antal jägare.

Den första älgjaktsdagen har förekomsten av ren rapporterats till polisen enligt bilagda promemoria. Promemorian visar att polismyndighetens beskrivning av renförekomsten inte är riktig. Det framgår att antalet renar är större än polismyndigheten angivit och även att renarna observerades i flockar.

Med jägarna hjälp har även kostnad för helikopter kunnat undvikas.

Polismyndigheten har slutligen åberopat säkerhetsskäl. Detta framstår som utomordentligt anmärkningsvärt med hänsyn till att älgjakt pågick inom samma område fr o m den 7 september 1990.

Sammanfattning

Fastighetsägare i bl a Härjedalen har stora problem med renar som vistas på deras marker sommartid. Fastighetsägarnas enda möjlighet att komma till rätta med problemet är att begära förordnande om slakt enligt 71 § rennäringslagen. Länsstyrelsen har på ansökan meddelat förordnande om slakt. Beslutet har överprövats av kammarrätt och regeringsrätt utan ändring. Det oaktat vägrar polismyndigheten att verkställa beslutet.

Länsförbundet hemställer nu om riksdagens ombudsmäns granskning av ärendet och då främst länsstyrelsens uttalande att kostnaderna för slakt och försäljning inte får överstiga de intäkter som uppkommer ur köpeskillingen samt polismyndighetens i Sveg handläggning av verkställighetsfrågan.

Lantbrukarnas Länsförbund i Jämtland

Carl-Ivan Lindström
länsombudsman

TÄNNÄS SAMEBY
c/o Ordf. Edvin Rensberg
Box 66
840 93 HEDE

1990-06-27

LÄNSSTYRELSEN I JÄMTLANDS LÄN	1(2)
INK. 1990-06-29	
6741-4507-90	

Länsstyrelsen i Jämtlands län

Yttrande över ansökan om tvångsslakt på renar.
Dnr 9-9198-89.

Tännäs sameby har tagit del av skrivelse från markägare i Funäsdalen m fl platser med begäran om tvångsslakt av renar.

Tännäs sameby har följande att anföra.

Mot bakgrund av ansökan av vissa markägare i Funäsdalen m fl platser om tvångsslakt av renar är det kanske nödvändigt att ge en mycket kort historisk återblick. Konflikten mellan de renägande samerna och majoritetsbefolkningen är av gammalt datum och kom att nå en höjdpunkt under 1880-90-talet. Konflikten var en av huvudorsakerna till tillkomsten av 1886 års renbeteslag (RBL). I förarbetena till 1886 års RBL och i riksdagsbehandlingen konstaterades att samerna i samband med avvittningen i Jämtland lidit rättsförluster. Vid skattefjällsavvittningen 1850-60-talet togs inga hänsyn till renskötselns funktionella samband (jfr Naturresurs-, bygg- och planlag) mellan dels betesbiotoperna, landskapet och årstiderna. Efter beslut av Kungl. inköptes ett antal s.k. utvidgningshemman i anslutning till de gamla skattefjällarna. De första köpen ägde rum år 1888 och de senaste år 1944. Utöver de inköpta utvidgningshemmanen beslutades om ytterligare inköp av vissa fastigheter. Besluten kom dock ej att verkställas. Varken 1886 års RBL eller inköpen av de s.k. utvidgningshemmanen kom att dämpa konflikten i Jämtland. År 1895 tillsattes en ny utredning för att se över bl.a. renbetesfrågan i Jämtland. Utredningen resulterade i att en ny renbeteslag antogs år 1898.

I samband med byggandet av renstängslet Kölosen-Lossen och mot bakgrund av renbetsfjällens icke helt renskötsel-funktionella arrendering ingicks ett avtal mellan lantbruksstyrelsen och vissa markägare om arrende av mark i anslutning till Tännäs samebys åretruntmarker år 1973. Avtalet löper snart ut.

Tännäs sameby som enligt senaste renlängd räknat 7.075st renar bedriver idag en rationell renskötsel med förhållandevis hög produktion per ren i nettorenhjorden, sedan någr. år tillbaka bedrivs inom samebyn ett forskningsprojekt, i samarbete med Statens Lantbruksuniversitet (SLU), "En renhjords rationella slaktuttag". I mitten av 1980-talet byggdes ett byskiljande renstängsel mellan Tännäs och Mittådalsens samebyar (riksgränsen-Klinken) för att möjliggöra ett utnyttjande av samebyns betes-område norr om väg 84.

På grund av turismens störningar har också ett omfattande arbete gjorts för att höja tambetesgraden på samebyns rena för att därigenom göra renarna mera okänsliga för störningar av vandrare, skidåkare, skoteråkare etc.

I skrivelse till Länsstyrelsen, daterad 14 februari 1990 och troligen insänd till Länsstyrelsen den 27 maj 1990 har vissa markägare ansökt om tvångsslakt av renar.

Samebyn konstaterar:

att hälften av de markägare (med tillhörande fastighetsbeteckning) som undertecknat skrivelsen omfattas av ovan redovisat arrendeavtal med LBS, att enl 71 § RNL ~~skada~~ eller olägenhet av någon betydelse inte framställts

att eventuella skador som kan komma att uppstå bör kunna regleras enl 90 § RNL

att samebyn med hänsyn till det som redovisats inledningsvis följer vad som stadgas i RNL 65 § 1:a och 2:a stycket.

Med hänvisning till vad som redovisats ovan hemställer Tännäs sameby att Länsstyrelsen lämnar ansökan 1990-05-27 om tvångsslakt på renar utan åtgärd.

Tännäs sameby

Edvin Rensberg
ordförande

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

Datum

1990-06-29

Dnr (anges vid skriftväxling)

6741-4507-90

delgivningskvitto

Per Nordlinder

Svanbäcken

840 95 FUNÄSDALEN för egen del
och som företrädare för ett 40-tal
markägare

Er ansökan om tvångsslakt av renar i Funäsdalenområdet m m
(2 bilagor)

Tännäs sameby har idag genom Edvin Rensberg kommit in med ett skriftligt yttrande varav en kopia bifogas.

I samband med inlämnandet av yttrandet uppgav Rensberg bl a följande: Byn har sedan den 28 maj 1990 i området haft fem arbetslag som turats om att bevaka så att inte renar i onödan vandrar in på enskilda marker. Omkring den 1 juli börjar kalvmärkningen berörande halva byns renhjord i trakten av Långbrottsfjället. Samtidigt vistas övrig del av renhjorden söder om Tännån. De båda hjordarna flyttas sedan om så att all kalvmärkning kan ske på samma plats. Strävan från byns sida är att flytta renarna i passagen väster om Malmagen. Byn arbetar med största målmedvetenhet i syfte att inte komma i konflikt med enskilda markägare. Väderleksförhållandena spelar dock en mycket stor roll när det gäller möjligheterna att hålla renarna inom de områden där de enligt rennäringslagen och träffade avtal får vistas. - År 1973 träffades överenskommelse med en rad markägare om upplåtelse av renbete gällande fram till 1993. Byn noterar att en rad markägare undertecknat den nu aktuella ansökningen trots att avtal om upplåtelse träffats för resp fastighet, nämligen Kyrkbyn 17:6, 43:1, 21:6, 50:1, 46:1, 48:1 och 20:2, Funäsdalen 7:2, 16:23, 52:1, 71:1 och 103:1 samt Valmåsen 5:1. Grund saknas för att överhuvudtaget tillåta tvångsslakt inom de fastigheterna. Vidare ligger Kyrkbyn 22:4 helt utanför det avsedda området.

Innan länsstyrelsen handlägger ärendet vidare varvid det i första hand blir fråga om att ta ställning till att anmoda byn att inom en viss bestämd - normalt kort - tid ta bort renarna fordras följande:

1. Ni lämnas tillfälle att yttra Er över ovanstående och innehållet i byns skriftliga svar. Det är därvid viktigt att Ni klargör i vad mån de ovan uppräknade fastigheterna ligger inom det område där Ni hävdar att tvångsslakt måste ske. För länsstyrelsen är det av värde att Ni närmare preciserar skadorna och olägenheterna inom de olika fastigheterna.
2. Det är viktigt att Ni på bilagda översiktskarta redovisar ytterområdet för berörda fastigheter där renar vistas och förorsakar skada eller olägenhet av betydelse. För den eventuella kontroll som länsstyrelsen låter göra är det viktigt att få områdets omfattning klart redovisad från Er sida.
3. På ekonomisk karta måste Ni redovisa de aktuella fastigheterna eller berörda delar därav varvid Ni har att beakta invändningarna från byns sida om att vissa uppgivna fastigheter omfattas av 1973 års arrendeavtal. Inte minst vid kontrollåtgärder och vid överprövning av beslut är det viktigt att tillfredsställande underlagsmaterial finns framtaget.

LÄNSSTYRELSEN

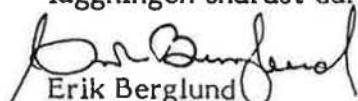
Jämtlands län

1990-06-29

6741-4507-90

Länsstyrelsen emotser svar på ovanstående snarast möjligt, särskilt vad beträffar punkterna 1. och 2. Av förståeliga skäl kan det måhända vara svårt för Er att omedelbart ta fram karta/kartor enligt punkt 3. men i det avseendet kan Ni komplettera i efterhand, dock snarast möjligt.

Det är Ni som påkallat åtgärd att tvångsslakta och det ankommer därför på Er att svara så fort som möjligt så att länsstyrelsen kan fortsätta handläggningen snarast därefter.

Erik Berglund
förste länsassessor

Bilagor

Kopia av samebyns svar 1990-06-27

Översiktskarta

Länstyrelsen
831 86 Östersund

Dnr.6741-4507-90

Vi har tagit del av samebyns synpunkter.
Deras skrivelse lämnas utan avsende.
Markerna mellan Ljusnan-Tännån från
Valmåsen upp till gränsen för åretrunt
marker vid Skenörstjärn.

SKALL EJ RENAR VISTAS ENÄR NÅGON RÄTT TILL
RENBETE EJ FINNES Å OVAN NÄMDA MARKER.

1. De fastigheter som åberopas är till vissa
delar utarrenderade enl avtal från 1973,
som gälla till 30 september 1993.

Fastigheter Tännäs kyrkby, sträcker sig
delvis över Tännån i andra fall är fast-
igheten uppdelad i olika block. Detsamma
gälla fastigheter i andra byar.

Vi har även noterat att enligt samebyn
skulle fem lag kontinuerligt syssla med
bevakning, enligt uppgifter finnes det ca
10-12 renskötare i byn, deras bevakning
består till 95 % i att färdas med bil efter
vägarna.

Man kan konstatera att det ej finnes bete
på åretruntmarkerna, för den enorma renhjörd
samebyn i dagsläget har att sköta.

Vid ett sammanträffande med styrelsen för
Tännäs sameby 1989 07 30, erkände dåvarande
ordf, att det fanns för lite bete på södra
sidan Tännån samt Gröndalsområdet för deras
renhjordar, samt att de ej kunde hålla sina
renar borta från våra marker, därav fattades
beslut att tvångsavskjutning måste sökas.

Olägenheterna på fastigheterna består i stora drag av följande. Nertrampade växande gröda och beten som blir nertrampade och nersmutsade av renarnas exkrementer, hyggena betas där plantor blir ikull trampade med dålig tillväxt, i vissa fall är plantorna avbetade. Markägare får gå veckovis och räta upp plantor eller sätta om dessa, lägga jord över rotsystemen. Den verkliga skadan på dessa plantor kan man inte se förrän om 5-10 år. När endera plantan växt till sig eller helt dött. Växande gröda där renar dragit fram under juni månad ratas till stor del när man bärgat detta, som hö eller ensilage. Betesmarker där renar vistats skyr alla andra djur såväl vilda som tamboskap.

Vid T.E.X saltstenar som markägare satt upp för älg är det så upptrampat och delvis träd förstörda, på grund av att det vistats så enormt med ren runt dessa att älgarna ej återvänder till dessa stenar under sommaren. För man känner ju själv lukten av ren på ganska avsevärt avstånd när man besöker dessa stenar. Får och hästar går ej tillbaka på beten där renar vistats några dagar, kor och getter kan i bästa fall gå tillbaka efter en månad och beta av topparna på gräset.

2. A bilagda karta har yttergränserna för samtliga fastigheter inom området markerats.
3. På ekonomiska kartblad har varje fastighet ni pekat på i skrivelsen, klart märkts ut med både gräns & fastighetsnummer.

Vad beträffar Valmåsen 5:1 är den utarrenderad så när som på en tomt av en storlek av en ha, som skall ligga på norra sidan tännån, vi har ej kunnat lokalisera den på kartan, utan lämnar därför hela fastigheten utanför ansökan.

Fastigheten kyrkbyn 22:4 är utarrenderad så när som på inägojorden vilket denna ansökan avser.

Jag har vid ett flertal tillfällen ringt Erik Berglund, redovisat förekomst av renar från enstaka upp till tusentalet på dessa marker, han har bekräftat att minnesanteckningar förts över våra samtal.

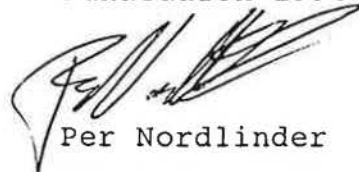
Renar har vistats på markerna från maj 1990. Verkligheten är denna, även om man använder helikopter för att driva bort renarna är dom tillbaka inom 48 tim mer eller mindre. Vårt krav på tvångsslakt kvarstår oförändrat, med omedelbar verkställighet.

I de fall Länstyrelsen fattar annat beslut, som grundar sig på att ni tror samerna kan hålla markerna renfria.

Hemställer vi att Länstyrelsen beslutar.

All kvarvarande ren från beslutsdatum tillfaller markägarna, för omedelbar avlivning, samt att markägaren fritt fogar över djurkroppen.

Funäsdalen 1990 07 09

Per Nordlinder

Företrädare för markägarna.

Bilagor.

7 st kartblad

Stämningsmannadelgivning

Styrelsen för Tännäs sameby
gm dess ordförande Edvin Rensberg
Box 66
820 93 HEDE

Anmaning enligt 71 § rennäringslagen
(1 bilaga)

71 § rennäringslagen (1971:437) lyder:

"Uppehåller sig renar utanför renskötselområdet eller på mark inom detta område under tid då renskötsel icke får bedrivas där, kan länsstyrelsen på framställning av lantbruksnämnden eller markägare som därigenom lider skada eller olägenhet av någon betydelse förordna att renarna skall slaktas och säljas.

Är det känt till vilken sameby renarna hör, får förordnande enligt första stycket meddelas endast om samebyn underlåter att inom skälig tid efter anmaning taga hand om renarna.

Kostnaden för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall uttagas ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare, om han är känd, och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan antagas ha hört."

Mellan den 1 maj och den 30 september får renar inte finnas på enskild mark nedanför renbetesfjällen i Jämtlands län.

Ansökan, utredning, m m

I en till länsstyrelsen den 1 juni 1990 inkommen skrivelse har ett drygt 40-tal markägare inom Kyrkbyns, Funäsdalens, Getvallens och Valmåsens skifteslag i Tännäs socken, Härjedalens kommun, begärt att länsstyrelsen förordnar om slakt och försäljning av renar tillhörande Tännäs sameby. Till stöd för sin ansökan har de anfört i huvudsak följande. Byn har numera flyttat sin kalvmärkning från Myskelsjön till Grönfjället. Åretruntmarkerna kring detta fjäll är dock inte tillräckliga för de renar som vistas där. Efter kalvmärkningen släpps renarna utan tillsyn och vandrar ner mot Tännadalen, Funäsdalensområdet - mellan Funäsdalssjön och Östersjön - samt Flon och Vivallen. De vistas sedan där till oktober månad eller senare. Renarna har tveklöst inte rätt att vistas där. De trampar sönder bl a gröda och skogsplanteringar. Renarna som kommer till dessa marker i mitten av juli

månad vållar problem även för småviltjakten och senare även älgjakten. Markägarna har sökt få renägarna att vidta rättelse. Byn är dock inte beredd att flytta platsen för renmärkningen. Allt talar för att renarna även i år kommer att förorsaka skada eller olägenhet av betydelse för markägarna. Renarna bör därför lämpligen slaktas under senare delen av juli månad.

Per Nordlinder, Funäsdalen, har vid telefonsamtal den 25 juni 1990 uppgett att renar tidigare än brukligt vandrat ner mot nämnda marker och de redan då fanns där i stor omfattning.

Samebyn har i yttrande daterat den 27 juni 1990 påpekat att hälften av de som undertecknat ansöknungen äger fastigheter som omfattas av arrendeavtal från 1973 träffat med lantbruksstyrelsen och att sökandena inte styrkt att det förekommer skada eller olägenhet av betydelse. Byn som motsatt sig bifall till ansöknungen har även hänvisat till bestämmelserna i 65 och 90 §§ rennäringslagen.

Sökandena har fått tillfälle att yttra sig över vad samebyn anfört.

Olle Busk -ägare till Funäsdalen 71:1 - har i skrivelse hit förklarat att av fastighetens 800 hektar är enbart 100 hektar utarrenderade till renbete. Övrig mark är belägen mellan Tännån, Funäsdalen, Skenörsfjället och Svalåttjärn.

Busk har vid sin skrivelse fogat ett intyg från polisman enligt vilket ett 100-tal renar den 3 juli 1990 befann sig på nämnda fastighet och att djuren på en nyplantering trampat sönder flera tallplantor.

Sökandena har slutligen i skrivelse hit vidhållit sin begäran om tvångsslakt samt yrkat att de renar som efter tidpunkten för länsstyrelsens eventuella beslut om slakt finns kvar på markerna tillfaller markägarna för omedelbar avlivning och att markägarna fritt får förfoga över djurkropparna. I skrivelsen har särskilt framhållits att de skador som rentramp orsakar barrskogsplantorna är ytterst kännbara.

På översiktskarta har sökandena markerat yttergränsen för de fastigheter som omfattas av ansöknungen. De har även på kartor redovisat belägenheten av de fastigheter som samebyn påstått omfattas av betesarrendet. I samband därmed har ansöknungen återkallats beträffande Valmåsen 5:1.

Fastighetsägarna har företagit videofilmning i samband med vissa helikopterflygningar över områdena i juli månad samt vid Per Nordlinders besök hos länsstyrelsen den 10 juli 1990 visat avsnitt av upptagningarna.

Länsstyrelsens bedömning

En grundläggande utgångspunkt för prövningen är att ansöknungen avser marker där renar enligt 3 § rennäringslagen inte får vistas mellan den 1 maj och den 30 september.

Vad gäller samebyns invändning om att i ansöknings ingår fastigheter varå finns betesrätt enligt avtal antecknas följande. Såvitt länsstyrelsen kunnat finna är de markerna belägna söder/sydväst om Tännån. Ansöknings avser dock enbart marker norr/nordost om Tännån. Då fastigheter inte sällan består av flera skiften kan de därför ligga på båda sidor om ån. Sökanden har numera också redovisat belägenheten av berörda fastigheter.

Länsstyrelsen har under barmarksperioden under de senaste åren, särskilt 1989, tagit emot en rad klagomål från markägare i berörda områden som åsamkats skada på växande gröda, betesvallar, kreatursstängsel, nyplanteringar av skog m m och som även störts i samband med jakt. Det har därvid rört sig om såväl enstaka djur eller små grupper som ansenliga mängder renar i skockar av klar betydelse för renskötseln. Under 1990 synes renförekkomsten ha ökat än mer och under de allra senaste veckorna verkar fler renar än normalt ha uppehållit sig i trakten.

Förekost av så många renar som det här rör sig om medför risk för onormal förslitning av vegetationen. Barrskogsplantor skadas mycket lätt med tillväxtförluster eller merarbete för markägarna som följd. Förhållandet mellan markägare och rennäringen måste genom detta även påverkas negativt. Utredningen ger vid handen att det är fråga om olägenheter av betydelse för markägarna.

Länsstyrelsen anser att det för att tillåta tvångsslakt inte nödvändigtvis krävs att man på varje fastighet kan påvisa konkreta skador eller olägenheter. Det måste anses tillräckligt att renar förekommer i stor omfattning och vållar olägenheter här och var inom ett så pass vidsträckt område som det här rör sig om.

Även om det förekommer uppgifter om att samebyn under de allra senaste dagarna arbetat med att driva renarna mot åretruntmarkerna, finner länsstyrelsen sig ha tillräcklig grund för att nu vidta åtgärd enligt bestämmelsen i 71 § rennäringslagen och därvid rikta en anmaning till samebyn. Anmaningen bör därvid avse ett geografiskt sammanhängande område inom vilket de av renströvningen berörda fastigheterna är belägna.

Länsstyrelsens beslut

Med hänvisning till det anförda anmanar länsstyrelsen Tännäs sameby att senast den 31 juli 1990 ta hand om de renar som finns inom ett område avgränsat i söder/sydost av Tännån, i öster/nordost av Lossen och Ljusnan upp till gränsen för renbetesfjällen samt i väster av renbetesfjällen.

Området har utmärkts på bilagda karta.

På grundval av vad som noteras vid kontroll efter nämnda datum kommer länsstyrelsen att ta slutlig ställning till begäran om tvångsslakt.

Samebyn har möjlighet att fram till nämnda tidpunkt lämna de ytterligare uppgifter och synpunkter som kan bedömas vara av värde för länsstyrelsens slutliga bedömning av ärendet.

Sven Heurgren
landshövding

Erik Berglund
förste länsassessor

Bilaga

Kopia av skrivelser 1990-07-07 och 1990-07-09
Karta

Kopia till
Per Nordlander + karta
Olle Busk + karta
lantbruksnämndens rennäringssenhet + karta
polismyndigheten i Svea + karta
länsveterinären
rättsenheten
akten

Länstyrelsen

Rättsenheten

Dnr.6741-4507-90

Efter information till berörda markägare,
Lrf:s lokalavd har följande beslut tagits.

Tvångsslakt skall ske inom hela de markområde
enl karta som bilagds Länstyrelsen beslut 1990 07 12.

Vidare har följande inrapporterats till mig.
Lördag 4 aug drev Tännäs sameby ren med motor-
cykeklar dels inom Hamra naturreservat samt efter
skarvarna vidare efter anderssjökölen mot
renbetsefjällen.

Den 6 aug passerade ett tjugotal renar väg 84,
ner på gårdsplanen på Fjällnäs högfjällshotell.

Den 7 aug har renar obs på följande platser.

Skarvruet-Skarvrusätern 30 st hela dagen.

mellan Stortjärn-Gunnar Busksvall 30 st 06,30

Friskbygget 30 st 06,35.Svegars 2 st på åkern

kl 19,45.Efter telsamtal med Levin 8 aug 8,45

har per telfon inrapporteats följande.

Fastheten Funäsdalen 1:3 7 aug 20 st kl 14.00

samma fasth 8 aug 20 st kl.7,20.

3 aug kl 12.00 drev Torbjörn Rensberg bort ren
från överänget,före renräkningen.

Den 4 juli drevs ren med helikopter med början
kl.16.00, senaste iakttagelse av helikopter 5 juli
kl.03,00.

Därutöver har ingenting vidtagits från Samebyns
sida att hålla renarna borta.

Samebyn har varit klart medvetna om detta f.o.m

de datum när ansökan om tvångsslakt inlämnades.

Yttrandet från samebyn kom länstyrelsen tillhanda

först när dess ordf blev personligt kallad till

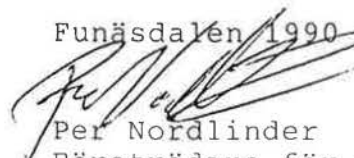
Länstyrelsen.

Fortsatt bevakning kommer att ske samt att i

möjligaste mån av tid även dokumentera renförekost

på video.

Funäsdalen 1990 08 08

Per Nordlinder

Företrädare för markägarna.

Länstyrelsen
Rättsenheten

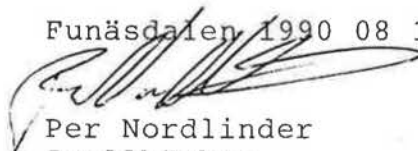
Refr. Samernas användande av motorfordon på
privata marker för drivning av ren under
tiden 1 Maj-10kt,

Ett flertal markägare har sett samer åka på
deras marker, samt tydliga hjulspår efter teräng-
motorcyklar i och med att renar uppehållit sig
på markerna under ovan nämnda tid.

Vi vill härmed ha ett entydigt och klart svar
från rättsenheten, huruvida terängkörningslagen
tolkas för samernas vidkommande, under den tid
enl länstyrelsens beslut renarna otvetydigt skall
hållas borta från markerna.

Samtidigt kan även klarläggas om helkopter får
användas för drivning av ren under samma tid.
Jag emotser ett svar inom en vecka från mottagar-
datum.

Funäsdalen 1990 08 12

Per Nordlinder
Svallbäcken
840 95 Funäsdalen

Makägar
Försäts föreningen *För kännedom.*
kan om renavskjutning
Lösl.

Till Läns
Juridiska
831 30 Ös

is Län

Ägarna till 300 st, inom skifteslagen
undertecknat, bifogade, egenhändigt
Messlingen, Sarvsjön, Medskog, Ransundet, Långå, Hede,
Hedeviken med Bergtrakten, Vemdalen, Linsell, Glöte,
Lofsdalen, Sveg, Älvros och Lillhärdal begär genom
Härjedalens Markägareförening Länsstyrelsens uppdrag
att avliva olovligt betande renar på sina respektive
fastigheter under tiden maj tom september innevarande
år.

Fjolårets uppgörelse mellan "renströvningsgruppen" och
samerna visade sig som vanligt vara en uddlös över-
enskommelse vilket enbart ledde till att myndigheterna
fick ytterligare ett års uppskov med det obehagliga
men oundvikliga saneringsarbetet, som en lössläppt
laglös rennäringsexpansion lett till i Härjedalen.
En hänvisning till denna uppgörelse är helt oacceptabel
och vi privata markägare vill med kraft understryka
att tålamodet är slut efter att under 20-30 års tid
förgäves protesterat och begärt myndigheternas in-
gripande.

Vi förväntar oss därför att vår begäran blir positivt
bemött och att olagligheter därigenom kan undvikas.

I sammanhanget bör påpekas att vår begäran inte skall
uppfattas som en favör för markägarna utan snarare
som en service till myndigheter och renägare.

Ytterligare namn-fastigheter kommer att tillställas
länsstyrelsen.

Beträffande förfrågningar eller detaljuppgörelser kring
slaktens utförande hänvisas till HÄRJEDALENS MARK-
ÄGAREFÖRENING, Morgården 885, 820 93 Hede, tel 0684-12049
eller John Wallin, tel 0684-10410.

Hede den 30 april 1989.

HÄRJEDALENS MARKÄGAREFÖRENING

Karl-Erik Mårtensson
.....
Karl-Erik Mårtensson, ordf.

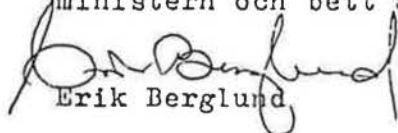
Bifogas: 18 st bilagor med namnunderskrifter och fastig-
hetsbeteckningar samt kopia av Randalens JVO s begäran
om renavskjutning.

1989-05-19

En förutsättning för att tillåta tvångsslakt enligt 71 § RL är att markägaren i fråga lider skada eller olägenhet av någon betydelse. Framställningen från de 500 markägarna i Härjedalen innehåller inte några närmare uppgifter på den punkten. Därför togs denna dag kontakt per telefon med Karl Erik Mårtensson för att få belyst förekomsten av skador m m

Mårtensson uppgav: Det går inte att säga att skada uppstått eller uppstår på alla berörda fastigheter. Klart är dock att renar som vistas ute på hyggen med nyplanteringar inte säll trampar ner och skadar plantorna. Sådana hyggen finns på många berörda fastigheter. På vintrarna uppstår däremot rena fejningsskador och då är det meterhög ungskog som är i farozonen. Helt klart är att aldrig någonsin har det vid nu aktuell tidpunkt funnits så många renar i trakten av Vemdalen, Långå, Råndalen m fl platser. Där är det många renar som trampar omkring på och "river upp". Stängsel av olika slag förstörs också på sina håll.

Mårtensson uppger att missnöjet nu är oerhört stort över rådande förhållanden. Markägarna har tillskrivit Jordbruksministern och bett att få göra en uppvaktning.

Erik Berglund

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

Datum
1989-07-20

Dnr (anges vid skriftväxling)
6741-7230/89

Härjedalens Markägarförening
c/o Karl-Erik Mårtensson
Bölesgatan 3
820 93 HEDE

Fråga om komplettering av ansökan rörande tvångsslakt av renar
(1 bilaga)

Länsstyrelsen fattade den 1 juni 1989 beslut i ärendet 6741-5036/89 i fråga om bl a tvångsslakt av renar. Kammarrätten i Sundsvall har genom beslut den 14 juli 1989 på anförda skäl återförvisat ärendet till länsstyrelsen för ny handläggning.....se bilaga.

Av de båda besluten framgår att de uppgifter som Ni lämnat till länsstyrelsen och kammarrätten rörande arten och omfattningen av skada och olägenhet inte varit tillräckliga för att ansökan skall kunna prövas i sak. Era uppgifter till kammarrätten om uppgivna skador i skogsplanteringar och olägenheter i samband med älgjakten har alltså inte utgjort tillräckligt underlag för en sakprövning från kammarrättens sida.

Förarbetena till rennäringslagen ger inte några närmare besked om den styrka i bevisningen om skada och olägenhet som måste föreligga för att ett slaktbeslut skall kunna meddelas liksom om kravet på graden av skada och olägenhet. Beslut i överprövande domstolar ger inte heller någon närmare vägledning. Varje ärende måste prövas från fall till fall.

Av kammarrättens beslut får dras den slutsatsen att för att en prövning skall kunna ske måste det föreligga detaljerade och aktuella uppgifter om renantal eller uppskattat sådant liksom om skada och olägenhet inom varje berörd fastighet eller del av sådan som föreningen företräder (uppgifter om nedtrampade eller avbetade nyplanteringar, förstörda vallar, stängselskador e dyl). Helst bör även på karta anges skadeområdet och den/de plats/platser där djuren uppehåller sig.

Självfallet vet länsstyrelsen att renarna eller det övervägande antalet renar som finns i berörda marker tillhör Handölsdalens eller Mittådalens sameby. Eftersom länsstyrelsen som ett nästa led i handläggningen har att anmana berörd sameby att ta hand om renarna är det dock viktigt för länsstyrelsen att få veta vilken by renarna tillhör för varje plats.

I enlighet med kammarrättens beslut lämnar länsstyrelsen markägarföreningen tillfälle att inom en månad från delfåendet av denna skrivelse komplettera framställningen med uppgifter och utredning enligt det ovan anförda avseende de fastigheter som avses med densamma.

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

Erik Berglund
förste länsassessor

Bilaga

Kopia av länsstyrelsens beslut den 1 juni 1989 och kammarrättens
beslut den 14 juli 1989

Kopia till
akten

1989/39

har

beslut

läns-

städa

vara

eller

har

beslut

1989

läns-

städa

vara

eller

har

beslut

1989

läns-

städa

vara

eller

har

beslut

1989

läns-

städa

vara

eller

har

beslut

1989

läns-

städa

vara

eller

har

beslut

Härjedalens Markägareförening
c/o Karl-Erik Mårtensson
Morgården, Hedeviden
820 93 HEDE

Begäran om uppdrag att avliva renar
(2 bilagor)

I skrivelse den 30 april 1989, vid vilken fogats handlingar med underskrifter av ett 300-tal fastighetsägare inom ett 15-tal skifteslag i Härjedalen, har Ni begärt länsstyrelsens uppdrag att "avliva olovligt betande renar" under tiden maj-september vilka vistas på fastigheterna.

Föreningen har den 8 och den 10 maj 1989 kompletterat ärendet med ytterligare listor undertecknade av fastighetsägare inom vissa skifteslag.

Otto Mann, Vemdalen, har vidare i skrivelse till polisen i Sveg som vidarebefordrats till länsstyrelsen begärt hjälp med att få bort renar som vistas i hans omgivning.

Som Ni känner till är renen ett tamdjur och utgör därför enskild egendom. I motsats till vilda djur har varje ren alltså alltid en ägare.

Fråga om att bedriva jakt efter renar bedömes efter reglerna i jaktlagen och jaktförordningen. De avser vilt, d v s vilda däggdjur och fåglar, däremot inte tamdjur. Renen omfattas därför inte av jaktlagstiftningen och följaktligen är någon jakt efter ren inte tillåtlig.

I den mån framställningen avser begäran att få bedriva regelrätt jakt efter ren lämnar länsstyrelsen den utan åtgärd.

Under vissa förutsättningar kan dock länsstyrelsen med stöd av 71 § rennäringslagen tillåta slakt av renar. I bifogade handling, benämnd Bilaga A, lämnar länsstyrelsen en allmän information om förutsättningarna för en sådan åtgärd, handläggningsordning, m m.

Er skrivelse saknar uppgifter om i vilket eller vilka avseenden var och en av de ca 500-talet markägare som undertecknat handlingarna lider "skada eller olägenhet av någon betydelse". Vidare saknas uppgifter om vilken by som äger de renar som vistas på de olika fastigheterna. Som Ni ser av bilaga A är de uppgifterna av grundläggande betydelse för att länsstyrelsen överhuvudtaget på ett tillfredsställande sätt skall kunna pröva fråga om tvångsslakt.

I den mån Er skrivelse är avsedd att vara en ansökan om tvångsslakt avvisar länsstyrelsen den såsom ofullständig. Självfallet har markägarna möjlighet att återkomma med sådan ansökan innehållande erforderliga uppgifter.

I sammanhanget vill länsstyrelsen emellertid påpeka följande.

Länsstyrelsen tillsatte år 1987 en renströvningsgrupp med uppgift att söka långsiktiga lösningar på problemen och diskutera uppkommande aktuella frågor. I gruppen ingår bl a representanter för berörda markägare och samebyar. Markägareföreningen är ju också med i den. Som ett resultat av de överläggningar som fortlöpande hållits träffades 1988 avtal om samarbetningen mellan parterna. Ett annat resultat är den av länsstyrelsen helt nyligen tillsatta förhandlingsgrupp som har till uppgift att utreda omfattningen av de vinterbetesmarker som samebyarna regelbundet kan utnyttja. Gruppen består av representanter för berörda markägare och samebyar med förre lagmannen Bengt Bohman som ordförande. Föreningen är även där representerad. Som modell för detta arbete står det s k TIG-avtalet, avseende Tännäs sameby. År 1987 tillsatte länsstyrelsen även en arbetsgrupp med uppgift att söka komma till rätta med renolyckorna i trafiken. Erfarenheterna av gruppens arbete är positiva.

Parallellt med länsstyrelsen arbetar lantbruksnämnden för sin del aktivt för en konstruktiv lösning av renströvningsfrågan. Nämnden har således träffat överenskommelser med samebyarna om reduceringar av renantal. För att underlätta slaktuttaget i byarna kommer ett renkontrollslakteri att byggas vid sjön Lossen. Vidare driver nämnden frågan om byggande av ett spärrstängsel på den östra sidan av Mittådalens helårsmarker. Stängslets primära uppgift är att förhindra fortsatt strövning under barmarkspanen från renbetesfjällen till Hede-Vemdalen-området. Förhoppningsvis kan stängslet komma att uppföras 1990. Dessutom kommer nämnden att ansvara för den renbetesinventering som skall genomföras sommaren 1989 inom de marker som utnyttjas för vinterbetning av Mittådalens sameby. Inventeringen sker i samförstånd med samtliga parter i renströvningsgruppen.

Markägareföreningen har alltså ställt sig positiv till att förhandlingsvägen söka lösa rådande konflikter. Att i det läget påyrka tvångsåtgärder kan framstå som mindre lämpligt och allvarligt försvåra förhandlingsarbetet.

./.

Detta beslut kan överklagas hos kammarrätten i Sundsvall, se bilaga.

Tage Levin
länsråd

Erik Berglund
förste länsassessor

Härjedalens Markägarförening

Bölesgatan 3

820 93 HEDE

Länsstyrelsen

831 86 ÖSTERSUND

Till Kammarrätten

Överklagande av länsstyrelsen i Jämtlands läns beslut
angående begäran om uppdrag att avliva renar. Dnr 6741-5036/89.

Bakgrund: Ett stort antal renar vistas på privatägda marker i Härjedalen under tiden 1 maj - 31 september då renbete oomtvisteligen är otillåtet (se § 3 rennäringslagen, SFS 1971:437).
Ett 500-tal markägare har genom Härjedalens Markägarförening förklarat sig beredda att bistå myndigheterna som biträden på egna fastigheter vid förordnande om slakt enligt 71 § rennäringslagen. Markägarna har under många år drabbats av dessa olovligt betande renar utan att ansvariga myndigheter vidtagit verk samma åtgärder. Problemen har dock på senaste åren blivit värre än tidigare. Lantbruksnämnden har i skrivelser till Handölsdalens och Mittådalens samebyar 1988-01-08 visat på möjligheten av genomförande av tvångsslakt enligt 71 § rennäringslagen. Skrivelsen bifogas.

Länsstyrelsens beslut: Länsstyrelsen har lämnat Härjedalens Markägarförenings skrivelse utan åtgärd om den avser begäran att få jagaren enligt jaktlagstiftningen. Härjedalens Markägarförenings skrivelse utgör ej begäran att få bedriva jakt på ren enligt gällande jaktlagstiftning.

Länsstyrelsen har avvisat Härjedalens Markägarförenings skrivelse om den avser att vara an sök an om tvångsslakt med motveringen att den är ofullständig. Ofullständigheten skulle bestå i att skrivelsen saknar uppgifter om i vilket eller vilka avseenden markägarna lider skada eller olägenhet av någon betydelse och att uppgifter saknas om vilken by som äger berörda renar.

Kommentar: Det torde även för länsstyrelsen vara uppenbart att markägarna lider skada på älgjakt, tillväxtförluster på skog och direkta skador på skogsplanter bland annat på grund av dessa renar. Det är svårt att avgöra vem levande ren tillhör, men det är lika uppenbart för länsstyrelsen att berörda renar med stor sannolikhet tillhör renägare inom Handölsdalens och Mittådalens samebyar.

Mot bakgrund av ovanstående yrkas på att länsstyrelsens beslut ändras så att markägarnas framställan genom Härjedalens Markägarförening bifalles.

För Härjedalens Markägarförening

Karl Erik Mårtensson

Karl-Erik Mårtensson, ordförande

KAMMARRÄTTEN I SUNDSVALL

BESLUT

Datum:

Mål nr

1989-07-14
Middeldag

2094-1989

Sundsvall

Avdelning 2

6741-7230/89 6741-5036/89 1890601

KLAGANDE	Namn: 6741-6633/89-870621 Härjedalens Markägarförening		
	Personnr/Organisationsnr		
	Postadress c/o Karl-Erik Mårtensson, Bölesgatan 3, 820 93 Hede		
	Ombud m m		
☐ Ombud		☐ Biträde enligt rättshjölpslagen	☐ Offentligt biträde

ÖVERKLAGAT BESLUT	Underinstansens namn Länsstyrelsen i Jämtlands län		
	Beslutsdatum 1989-06-01	Mål nr 6741-5036/89	Se bilaga A
SAKEN	Avvisad talan Tvångsslakt av renar		

- ☐ Klaganden/ombudet
- ☐ Motparten/ombudet
- ☐ Länskattemyndigheten
- ☐ Allmänna ombudet
- ☐ Länsstyrelsen
- ☐ Länsrätten
- ☐ För delgivning
- ☐ För kännedom
- ☐ För verkställighet

Denna kopia överens-
stämmer med originalet.

Härjedalens Markägarförening vidhåller i kammarrätten mark-
ägarnas framställning om tvångsslakt av renar enligt 71 §
rennäringslagen.

Enligt 3 § rennäringslagen får renskötsel bedrivas hela året
på renbetesfjällen i Jämtlands län och inom de områden i
länets som särskilt upplåtits till renbete samt under tiden
den 1 oktober - den 30 april inom sådana trakter utanför
renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider
av året.

Länsstyrelsen i Jämtlands Län
Juridiska enheten
831 86 Östersund.

Ang avlivning av olovligt betande renar.

Som bekant har i många år olovligt betande renar, under tiden 1 maj-30 sep., i stort antal uppehållit sig utanför de marker i Härjedalen där renskötsel får bedrivas. Antalet strövreningar har de senaste åren ökat och därmed också de olägenheter och skador som renarna förorsakat, ett intrång som är mest påtagligt under vår-försommar och under jaktsäsongen aug-september.

Trots upprepade försök från markägarehåll att få ordning på missförhållandena har några åtgärder inte vidtagits vare sig från länsstyrelse, lantbruksnämnd eller renägare. Härjedalens Markägareförening gjorde hos länsstyrelsen under början av maj månad 1989 en begäran om tillstånd att få avliva olovligt betande renar. En framställan som kammarrätten senare hänförde till "ansökan om tvångsslakt". Föreningens begäran stöddes av namnunderskrifter av ca 500 st markägare.

Efter diverse dribblande av frågan, bla. med hänvisning till att "jakt inte fick bedrivas efter tamdjur", kom länsstyrelsens avslagsbeslut dat. 1989-09-08, dia. nr. 6741-7230/89. Avslaget motiverades i fem punkter med kontentan att vinterbetesperioden var så nära förestående att några åtgärder inte kunde vidtagas.

För att inte länsstyrelsen skall drabbas av tidsnöd, i likhet med sommaren 1989, upprepar Härjedalens Markägareförening sin begäran om tvångsslakt av olovligt betande renar under tiden 1 maj tom 30 sep åren 1990-1994. Om vilja finns att lösa problemet bör fem år räcka att få ordning på missförhållandena.

Vår begäran grundar sig på att problemen med säkerhet återkommer under inne varande vår och vi är också övertygade om att de senaste årens trend till ökning av antalet strövande renar, och därmed ökande olägenheter, fortsätter. Om länsstyrelsen påfordrar kan vår begäran kompletteras med namnunderskrifter i likhet med framställningen våren 1989. För att i tid kunna samla in namnunderskrifterna kräver vi omgående svar i denna fråga.

Vår förhoppning är att länsstyrelsen, efter år av undanflykter, äntligen visar handlingskraft och vidtager åtgärder.

Hede den 15 januari 1990.

Härjedalens Markägareförening

gm. ordf. *Karl-Erik Olafsson*

Morgården 885
840 93 Hede.

Kopior till kammarrätten, LT och ÖP.

Till Länsstyrelsen i Jämtlands län
Juridiska enheten
831 86 Östersund.

Hela sommaren har enstaka renar och renar i mindre flockar observerats runt om i Härjedalen på marker där sommarbete av ren omtvistat inte skall förekomma. Då emellertid omfattningen av den olagliga betningen varit mindre än tidigare har vi inom Härjedalens Markägareförening inte påtalat missförhållandena i tron att ansträngningar gjordes från rennäringens sida att åtgärda renströvningen. Från senare delen av juli månad har emellertid markerna inom Messlingen, Särvsjön, Långå, Hede, Hede Viken och Vendalens skifteslag översvämmats av tusentals strövrekar. Inom Ransundets och Randalens marker har också strövrekanantalet ökat.

Detta föranleder oss att återupprepa tidigare begäran om tvångsslakt, skrivelser av den 30/4 1989 Dnr 6741-5036 och den 15/1 1990 Dnr 6741-588-90 åberopas.

Vi rekommenderar Länsstyrelse och Lantbruksnämndens rennäringssdelegation att genom flyginventering förvissa sig om sanningshalten i våra påståenden och förväntar oss omedelbara åtgärder.

För berörda samebyar kan inte denna renvandring vara okänd varför långa respittider för återsamling av renarna av oss tolkas som förhållningstaktik, i likhet med handläggningen av ärendet under fjolåret.

Hedeviken den 6 augusti 1990.

Karl-Erik Mårtensson

/Karl-Erik Mårtensson, ordf. Härjedalens Markägareförening/

Morgården 885
840 93 Hede.

Kameradschaftsverband

- 1971 ; 1. anordn. ang. revidierten 1. anordn. ang. ;
- 1970 ; — —
- 1969 ; 1. anordn. ang. Störungsfr. 5. Jan. l. lat. (Faktor für)
- 1968 ; — — — — —
1. — — — — — anordn. d. neu. Rindelen
- 1967 ; 1. anordn. ang. Störungsfr. 5. Jan. l. lat. (Faktor für)
- (Dramaturgie)
- Rapport für UBS ang. betriebl. Thema
- 1966 ; — —
- 1965 ; — —
- 1964 ; — Störungsfr. 5. Jan. l. lat. (Faktor für)
- anordn. d. neu. Rindelen
- Störungsfr. 5. Jan. l. lat. (Faktor für)
- anordn. d. neu. Rindelen
- 1963 ; — Störungsfr. 5. Jan. l. lat. (Faktor für)
- anordn. d. neu. Rindelen
- 1962 ; — Störungsfr. 5. Jan. l. lat. (Faktor für)
- anordn. d. neu. Rindelen
- 1961 ; — —
- 1960 ; 2. Ette anordn. d. neu. Rindelen 5. Jan. l. lat.
- 1959 ; UBS. (Faktor) ang. revidierten 1. anordn. ang. ; 2. — —
- 1958 ; — —

Landschaftsverband Jäger Edensberg ; für -53

für 1/4-71 anordn. d. neu. Rindelen ; 5. Jan. l. lat. (Faktor für)

epim — — — — —

Ällmanns skolor, skolor

- 1971 —
 1970 —
 1969 —
 1968 —
 1967 —
 1966 —
 1965 —
- mult. läppmunt dialekt på kommunal skola från 1/1-67
- SSR frägor om skolas utbyggnad
- beskr. på dag av mult. av skolans utbyggnad
 och fr. skolorna har blivit en del av utbyggnaden i
 skolorna
- 1964 - Infördes 19/3-64 av skola. på att för bra skolor och
 klasser - skolor och
 - utb. av skola på skolorna och på skolorna och
 med skolorna, skolorna, skolorna och skolorna
 - skolorna i skolorna
 - skolorna i skolorna, och en del av skolorna på att skolorna
 den skolorna för skolorna och skolorna skolorna
- 1963 —
- 1962 - skolans utbyggnad på skolorna och skolorna, skolorna,
 skolorna, skolorna, skolorna och skolorna
 - skolans utbyggnad på skolorna och skolorna, skolorna och skolorna
- 1961 - skolorna och skolorna på skolorna och skolorna
 med skolorna och skolorna
- 1960 - skolorna på skolorna och skolorna
 - skolorna och skolorna, skolorna och skolorna
 skolorna och skolorna, skolorna och skolorna
 under den perioden och skolorna och skolorna
 - skolorna och skolorna

-30% 1991

Beslut	Merklur
710630	x H 7-71 ✓
?	x H 47-70 firms ej! → 519-28-71
?	H 50½-69 ✓
670414	H 34-60 firms ej! Only,
✓ 670414	H 65½-63 ✓
✓ 670412	H 88-67 ✓
✓ 671002	H 13-64 ✓
✓ 671009	H 21-64 firms inte! are any → 11en (allu)
630802	H 13-63 firms ej! ans. reubtilisunt 6 firms
✓ 620322	H 4-62 firms ej! any applicable
✓ 600224	H 3-60 firms inte!
67	
✓ 570430	x H 2-4-57 ✓

✓ 660216	A 1-66 ✓
✓ 670325	A 11-65 ✓
✓ 67 640401	A 20-64 ✓
641207	A 68-64 firms ej! *
✓ 620583	A 27-62 firms ej! *
67 620828	A 43-62 firms inte! *
✓ 610310	A 17-61 firms inte!
✓ 611222	A 55-61 firms inte! *
601029	A 78-60 }
	A 77-60 } firms inte! *

* = Bortgallrade
handlingar

LEIF ANDERSSON
URF, Juridiska Byrån
14 59 10

- 44-62 skinnades från Blm till Lappbygd 24/12-61 ang skarslättnad
genom utredning av uppgifterna till reutite i vissa
kommuner; 26/12 omk. till bl. - på sty.
- 423-62 över 19/12-60, se från Jodag ang förskott avseende på
lappskattens belopp i vissa områden i Tärnaby
- 27-62 Lappbygdens omfattning redogjorts på reutitebrevet
i Kantslättnad, Tärnaby, Nittändalen och Tärnaby lappbygd
- 2-62 Jodag, över 20/8-62 ang ers till 100 på viss uppgift
om skattens avsett till reutite
- 14-61 över 10/12 från 100 och jämföras med den omfattning i
avseende om intäkter till 100 2/5-57 ang till 100,
reutites belopp för lappskatt i 2 områden
- 55-66 22/12 skinnades från Blm ang skattens uppgifter
samt till reutite på vissa kommuner i 2 län
- 77-60 Jodag, över 29/10 ang utredning av på reutitebrevet tillg.
vetsamheten om
- 70-60 29/11 tillhållande av utredningen se på utredning av --
i om, över från Jodag

En - 56 (110)?

170-67 Inuti ang atgawala pa ito pa kit sa una
kanyo - Bawa amala (sanyo at pinalat)

11-65 Nordiska närarbetsorganet för skog- och renskötsel frågor
(omröstning)

1-66 Finger print Exam - out of hand

49-4-59 Throckha told them already - understood

15-67
Buen fin. de. 5 and. en Loxen-mull,
ej lemmat?!! lek B1 m 204 Aug. loggarens ratta
Jus reutele pt xedraue holder m-

89-67
bei jenen LBS und beginne ~~an~~^(zuerst) ~~auszugehen~~ am besten.
~~Siehe die Situation~~

65 1/2 - 68
ber jnt Rendalens jnt 19/4-68 mest
ky, ondicens jnt arlunda ar ren v
jnt lunden, on ky.

SD - 79 - longin

7-71 — 4 —

1449-70 - 57.90-28-71 ; Framst. p. delar i Isfjälens, Rindalens,
Littorälens, Guld. Björnsälens, Sölbjörns,
Kansumlets och Sölbjörns stamfiskerier m. a. o.
m. Isfjälens sida för tillväxt av fiskerier
m. Isfjälens sida för tillväxt av fiskerier m. Isfjälens

~~45-68 = 51.20-13-71 Aug. 1968~~

17-63
On 15.7.63 Jim King, Jantlandsdep ang erstelt hat
1 Jantlands län för att uppgjöras som skattad av
att det reubete.

~~790629~~ - 1-79 KR
 790521 - 7-79
 800506 - 9-79
 821222 - 14-79

 790629 - 12-78 KR
 79-0629 - 16-78
 - 4 - - 17-78
 - 4 - - 21-78 KR

850410 32.19-5-85
 850617 - 6-85

~~840618~~
 840618 32.19-4-84
 840820 7-84
 840626 8-84
 840623 9-84

820618 - 2-82
 821025 10-82
 850111 20-82

2820618 - 1-81
 - 1 - - 2-81
 810519 - 9-81

32.19.2-81 } begin on ahten+
 32.19.2-82 } (bedat 18/5-82)
 32.19-10-82 - begin on bedat
 24/5-82
 32.19-9-82 - begin on bedat
 19/5-81

1972

- 2-72
- 3-72
- 4-72
- 5-72
- 6-72

bestat 7/8-72

- 4 -

- 4 -

- 4 -

- 1 -

1771

become our last best
on recorded
Dinner Sunday
22/12-71, 82

last index 4/72

1985: Ett ärende ang. stämman i Vemdale
renovera borta 17/6 - ej ätg.

1984: - stämman i V-u, borta 28/6

- " " Vemdal, Redding skuggat, borta

- Kärnigt 2/8, ej vidare åtgärder

- Lofnaset; Lofasen, (Bergsl & Ah) intetst
bered: ständigt allmän drömt, sedmoralis-utred, antal

1983: Övriga ärenden ang. renovering } ej lagf
} ingf

1982: 24/5 - beslut om arkivutval (lygia) / beslut
18/6 - Tost om allt (lygia) / beslut

1981: x L280, 1992

1980: LRF utvärdering hos km ang.

stämman => arkivgrupp

beslut om arkivutval 18/5-81 lagf

1979: Skrivelse från Örnåmmerstall ang. klapp
på renovering i Idre, arkivutval 1982/22
in kv t. Idre. (or. Jg. upp)
Ärenden om stämman

1978: - " -

1977: 10 - " -

allt om hunder lagf

1976: 9

- " -

1975	4	- 4 -
1974	2	- 4 -
1973	fun summer in in	

32.19-15-75

2/6-75 inch for New North

Vegetation
beginning autumn + etc
shortage of rain on the side

1/6 Hardsolids on side of pit at 711
recording log (100%) sub 12 2/6
amount of fossils estimated

Dry hole } at 16.9

aa

Dry hole : barren

32.19-3-77

2/3-77 inch for Pietrol

Hardsolids
beginning autumn + etc
shortage of rain on the side
barren

attached "Se 32.19-7-77" Resolution
4 790712 aa

dry aa-hole found in 3-77 at 2/4-77
2/15-77 hole + Hardsolids : barren = 32.19-7-77

32.19-17-77

dry hole aa
inch 6/6-77 for Anders Mobay Co
+ for tech at in the hole. Dry

-14-76

KR, done 6/10-77, 268-1977

5 and on some Nothings, V-a Klapman
"Uti ju anes, ze list hands" - vider
betrosalt?

-22-77

Ku, brocht 29/9-77, remmen brocht,
hijf elyph

-23-77

Kymal

-7-79

Kymal

-18-76, 19-76, 21-76, 22-76, 5-77, 6-77,
8-77

8c -7-79

750730 ✓

- u - ✓

- H - ✓

750716 se kopira i KR-aktenu

32.12 - 5-75

- 6-75

- 14-75

- 15-75 ✓

750730 ✓

- H - ✓

27-74

24-74 ✓

+ Diarum 1972
1971

1988 a.s. diarum fidei, kō mē

32.19-23-74

Ann. Jim Glete jr om Teltangning ar 71 §
Beslut 30/7-75; kopsamling skedd, inga styrelse

-24-74

Ann. Jim Eide och om 3-4' rena p
Lopstaden 2511 m J.
Beslut 21/7-75 rena bota, inga styrelse

-74-75

Ann. Jim och om Lennest i fl, rena
i Teltan ar 71 §
Beslut 21/7-75, rena bota, inga styrelse

-5-75

Ann. Jim om rena i Rantel +
Bergs & R, rena i Rantel
Beslut 21/7-75: rena om poststyrelse
re redovisning för lopp, inga styrelse
verior

-6-75

Now just 38 Aha, some 1 hole
kdr. into
desert? 75 ; some other to fill

-R 12/6-77, 1971-1977

"de rene om påtreffes i en bygning
Vandaler, Udele, Udele, Udele, Udele
Kendte med mange mennesker", ikke med
særlig betydning angivet $\Rightarrow$ efterfølgende
ulykke ar 1977, beslut 11/5-77 om
ansøgning i anledning af et stort antal
blødder

Taksten Jims "Inventar af vegetation
og reaktors miljøer på mennesker i en
Cyprianus og Tjalders skulptur"
Nils H. Uggelund, Dr R. Birkens, danske
Tjalders skulptur 1976

"I slutet af 1980-tallet byggede rene

Stund in fünf angeordnet reibtes und

-11-76 , -12-76 , -5-75 , -21-76 ,
-14-76,

Se -7-77

-13-76

S- 7-77 , am unter, Otto Mann,
100 25:26 , V-n
Kypia

-7-77

Kypia

-24-76

Kypia

-26-76

Kypia

770728 ✓

- 1- ✓

- 4- ✓

- 4- ✓

710629 ✓

- 4- ✓

- 4- ✓

- 4- ✓

770728 ✓

32.19 - 11-76

- 12-76

- 17-76

- 14-76

- 18-76

- 21-76

- 22-76 ✓

- 24-76 'k

- 26-76 ✓

ne avam KR-altu
ne kerkah (komp.)
(frim 9)

77-07-12	Se kopier: KR altm	32.19	- 7-77	✓
77-06-29	✓		- 5-77	✓
- 4 -	✓		- 6-77	✓
77-11-05	✓		- 7-77	✓
77-08-27	✓		- 8-77	✓
77-07-29	✓		- 10-77	
77-07-27	✓		- 16-77	Ann ✓
?	frim v ₇		- 17-77	✓
77-09-27	✓		- 22-77	✓
77-12-30	✓		- 27-77	✓

LEIF ANDERSSON
LRF, JUKHOLMA BYRÅ
145910

SUNDSVALL

Planeringsavdelningen

DOM

Mål nr

INK. 12 OKT 1977

1977-10-06

2658-1977

Maddelad i

Sundsvall

Länsstyrelsen, Östersund
Allmogens inneten

delning 2

11.

KLAGANDE

Namn

Norling, Ann

Personnr/Organisationsnr

510105-0101

Postadress

Box 196, 820 92 Vemdalen

Ombud in m

INK. 10. 14.

32.19-14-76

☐ Ombud☐ Biträde enligt
rättshjälpslagen☐ Offentligt
biträde

MOTPART

Handölsdalens sameby
c/o Lars Mattiasson Kråik
840 35 Ljungdalen

Skatteavdelningen

INK 11 OKT 1977

ÖVERKLAGAT BESLUT

Underinstansens namn

Länsstyrelsen i Jämtlands län

Beslutsdatum

1977-07-28

Mål nr

32.19-14-76

Se bilaga A

SAKEN

Åtgärder enligt 71 § rennäringslagen (1971:437)

Länsstyrelsen, Östersund

Taxeringsenheten

INK. 12 OKT 1977

21.

I inläga, som inkom till länsstyrelsen den 24 maj 1976, uppgav Ann Norling att hon ägde fastigheten Kyrkbyn 47:18 och arrenderade fastigheterna Kyrkbyn 34:2, 35:2 och 1:1 samt hemställde i egenskap av fastighetsägare och arrendator om att länsstyrelsen måtte förordna att renar tillhöriga samebyn i Ljungdalen och som upphöll sig vid fastigheterna under icke renbetestid måtte "få avlivas av oss". Hon anförde därvid att anledningen till hemställan var att renarna förorsakade skada på gröda och trädgårdsplanteringar.

Länsstyrelsen för kännedom.

Postadress

Fack
851 01 SUNDSVALL

Gatuadress

Norra Tjörngatan 6

Telefon

060 - 12 33 00

DOM
Datum
1977-10-06

2658-1977

Sedan länsstyrelsen genom överklagade beslutet lämnat hemställen utan åtgärd har Ann Norling i besvär fullföljt yrkandet om att renarna skall skjutas. Hon har därvid anförat att yrkandet avser inte blott nu innevarande år utan också "framöver i tiden och att man endast behöver anmäla saken varje vår det blir aktuellt".

Kammarrätten beslutar som följer.

Enligt 3 § rennäringslagen får renskötsel bedrivas i Jämtlands län hela året på renbetesfjällen och på de områden som särskilt upplåtits till renbete och under tiden den 1 oktober - den 30 april inom sådana trakter utanför renbetesfjällen där renskötsel av älde bedrivs vissa tider av året.

Utredningen i målet får anses ge vid handen att fråga är om marker där renskötsel får bedrivas men endast under tiden den 1 oktober - den 30 april. Kammarrätten har därför att utgå från att renskötsel för närvarande får bedrivas på de aktuella markerna. Förordnande om slakt enligt 71 § rennäringslagen av renar som upphåller sig där kan därför ej meddelas. Vid sådant förhållande ingår kammarrätten ej i bedömning av frågan huruvida Ann Norling lidit sådan skada eller olägenhet som utgör förutsättning för förordnande om slakt.

Förordnande om tvångsslakt av renar för fall av framtida obehörigt vistande kan lagligen inte meddelas.

Kammarrätten lämnar besvären utan bifall.

Besvärshänvisning (formulär 5) se bilaga B.

Bengt Lindeberg

Agneta Sjöberg
referent

Peter Freudenthal

Datum

Dnr

1977-07-28

32.19-11-76

-12-76

-13-76

-14-76

-26-76

-10-77

Se avskändningslista

Fråga om åtgärd enligt 71 § rennäringslagen

I ett antal till länsstyrelsen inkomna skrivelser har ägare av ett stort antal fastigheter i västra Härjedalen hemställt att länsstyrelsen bl a måtte vidtaga åtgärder för bortdrivand eller nedslaktning av renar som uppehåller sig på sökandenas fastigheter. Odlad mark, tomter och planteringar har betats och trampats ner och stängsel raserats. Vissa fastighetsägare har även ifrågasatt om sedvanerätt enligt 3 § första stycket punkt 2 rennäringslagen att tiden den 1 oktober - den 30 april hålla renar i området föreligger.

Mittådalens, Handölsdalens, Tännäs och Idre samebyar har genom skrivelser, som delgivits styrelsernas ordförande, anmanats att ta hand om renarna vid äventyr att de eljest genom länsstyrelsens försorg skulle slaktas och säljas.

Yttranden i ärendena har avgivits av rennäringsavdelningen på lantbruksnämnden i länet.

I beslut den 11 maj 1977 har länsstyrelsen, med stöd av 71 § rennäringslagen, uppdragit åt polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt att slakta och sälja de renar som påträffas inom byarna Vendalen, Hede, Hede Viken, Långå och Råndalen med omgivande marker.

Mittådalens, Handölsdalens och Tännäs samebyar har besvärat sig över beslutet och kammarrätten har den 13 juni 1977 upphävt de samma och återförvisat ärendet till länsstyrelsen för ny behandling.

Efter länsstyrelsens beslut har samebyarna dels genom avskjutning dels genom andra åtgärder bortfört renar bl a från ifrågasvarande marker. Man har dessutom tidigare lagt viss del av den renslakt som normalt skall äga rum under hösten, för att minska risken att renarna skall gå ner i skogslandet igen.

Från polisen i Sveg och Hede har den 25 juli 1977 inhämtats att renarna i stort sett är borta i trakterna av ovannämnda byar.

Då förordnande enligt 71 § rennäringslagen numera inte synes påkallad föranleder skrivelserna ingen ytterligare åtgärd.

02.10-11-76
-12-76
-13-76
-14-76
-26-76
-10-77

ad beträffar frågan huruvida sedvanerätt föreligger till-
kommer det inte länsstyrelsen att taga ställning eftersom
frågan endast kan prövas av allmän domstol.

1 Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Bengt Bohman

Sven Olof Nilsson

A. Rådningsslista

Ann Morling, Box 196, 820 92 Vemdalen
Otto Mann, 820 92 Vemdalen
Karl Andersson, Pl 1028, 820 93 Hede
L. Ily Larsson, Säterberget, 820 93 Hede
Oskar Lunnhed, Klockarberget, 820 93 Hede
Sigrid Eriksson, Fack 61, 820 92 Vemdalen

BESTYRKES

Bengt Bohman

ahfen

Handölsdalens sameby
c/o Nils Gunnar Kråk
820 92 VEMDALEN

Med anledning av att länsstyrelsen särskilt under de senaste åren mottagit ett stort antal skriftliga och muntliga klagomål främst från markägare på olika orter i västra Härjedalen om att renar betat eller eljest uppehållit sig på marker där de inte får vistas i vart fall under tiden 1 maj - 30 september hade länsstyrelsen den 4 april 1979 kallat till överläggningar i Tännäs med företrädare för bl a lantbruksstyrelsen, lantbruksnämnden i länet, Härjedalens kommun, polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt och Svenska Samernas Riksförbund ävensom ordförandena i Handölsdalens, Mittådalens, Tännäs och Idre samebyar. Vid sammanträdet lämnade företrädare för samebyarna uppgift om vilka åtgärder som planerats för att inför övergången den 1 maj 1979 till sommarbetesperioden tillse, att renar inte blev kvar på marken utanför renbetesfjällen och därmed jämställda markområden. Från länsstyrelsens sida anmodades de fyra närvarande samebyordförandena att tillse, att renarna i allt väsentligt hade lämnat ifrågavarande marker vid månadsskiftet april/maj vid risk att länsstyrelsen eljest skulle komma att med stöd av 71 § rennäringslagen besluta att påträffade renar skulle slaktas och säljas.

Länsstyrelsen har efter månadsskiftet april/maj mottagit en mångfald skriftliga och muntliga uppgifter om att renar i stor omfattning alltjämt uppehåller sig på marker som får anses utgöra vinterbetesmarker främst för Handölsdalens sameby. Uppgifterna har verifierats av rapporter från polismästaren i Sveg. Fråga är uppenbarligen om hundratal renar som alltjämt uppehåller sig på inägor och andra odlade marker, främst längs länsvägarna 312, 315 och 514. Länsstyrelsen nödgas konstatera att de åtgärder som möjligen vidtagits från Handölsdalens sameby för att föra renarna upp på sommarbetesmarkerna inte tillnärmelsevis haft avsedd effekt.

Av uppgifterna till länsstyrelsen framgår att skada eller olägenhet av betydelse orsakats både på tomtmark och andra inägor.

Med stöd av 71 § rennäringslagen (1971:432) beslutar länsstyrelsen efter samråd med rennäringsenheten vid lantbruksnämnden i länet och med polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt att uppdraga åt polismyndigheten i Sveg att låta slakta och sälja de renar som påträffas inom följande områden, varvid beskrivningen hänförs sig till den topografiska kartan i skala 1:50 000.

1979-05-21

Området längs länsväg 312 från punkt 411,18 söder Ransjö till enskilda vägen till Hedbergsvallen väster Hede samhäl till ett djup av 1 kilometer på ömse sidor av länsvägen samt i Hede samhälle ytterligare 2 kilometer på ömse sidor vägen. Med Hede samhälle avses området längs länsväg 312 från bro över Lunån till enskilda vägen till sopstationen. Området längs länsväg 315 från dess anslutning till länsväg 312 till enskilda vägen mot Näsvalen nordost Vemdalen till ett djup av 1 kilometer på ömse sidor av länsvägen samt i Vemdalens by ytterligare 2 kilometer på ömse sidor av vägen. Med Vemdalens by avses området längs länsväg 315 från bron över Sör-Veman till bron över Norr-Veman. Området längs länsväg 514 från dess anslutning till länsväg 315 i Vemdalen till bron över Rödöjan sydost Vemhån till ett djup av 1 kilometer på ömse sidor av vägen.

Länsstyrelsen bemyndigar polismyndigheten att vid genomförande av slakten anlita personer med erfarenhet av renslakt, varför beslutet förutsätter kontakt med lantbruksnämndens rennäringsenhet, samebyn, veterinär och slaktföretag.

Slakt får inledas tidigast tre dagar efter det att detta beslut delgivits ordföranden i styrelsen för Handölsdalens sameby.

Kostnaderna för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall uttagas ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarna ägare om han är känd och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan antagas ha hört.

Länsstyrelsen hemställer att polismyndigheten i Sveg i sinom tid till länsstyrelsen meddelar resultatet av vidtagna åtgärder ävensom anmäler när ytterligare åtgärder icke erfordras.

Länsstyrelsen avser att senare och i samråd med lantbruksnämnden föreslå berörda samebyar och skifteslag ävensom Härjedalens kommun att tillsätta en arbetsgrupp för att söka långsiktigt lösa problemen kring förekomsten under perioden 1 maj - 30 september av strövrener utanför åretruntmarkerna i Härjedalen.

Detta beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan däremot föres.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Harald Pettersson

Bengt Bohman

BES-17KE9

K. Rem

Handölsdalens sameby
c/o Nils-Gunnar Kråik
Box 44
820 92 VEMDALEN

Mittådalens sameby
c/o Jan Fjällgren
Mittådalen
820 95 FUNÄSDALEN

Angående olägenheter med strövrener

Länsstyrelsen har efter den 1 maj 1982 mottagit ett stort antal skriftliga och muntliga klagomål från markägare i västra Härjedalen om att renar i stor omfattning alltjämt uppehåller sig på marker som får anses utgöra vinterbetesmarker främst för Handölsdalens sameby och där de inte får vistas i vart fall under tiden den 1 maj - 30 september. Bl a har anmälningar inkommit från markägare i Hede och Vemdalen att ett stort antal renar uppehåller sig i och kring dessa byar och vållar skada på ägorna.

Av uppgifterna framgår att det är fråga om djur tillhöriga Handölsdalens och Mittådalens samebyar.

Länsstyrelsen har skriftligen anmodat den 11 maj 1982 Handölsdalens sameby och den 17 maj 1982 Mittådalens sameby att senast den 20 maj respektive den 25 maj 1982 ha forslat bort kvarvarande renar inom nedan angivna område, vid risk att länsstyrelsen eljest med stöd av 71 § rennäringslagen beslutar att kvarvarande renar skall slaktas och säljas. - Samebyarna har den 16 maj respektive den 18 maj delgivits länsstyrelsens skrivelser.

Anmälningar om att stora mängder av renar alltjämt uppehåller sig inom framför allt Hede och Vemdalen byar har fortsatt att komma in till länsstyrelsen även sedan samebyarna tagit del av länsstyrelsens anmodan att föra bort djuren. Tiden den 24 - 26 maj 1982 har rapporterats att flockar om 20 - 50 - 100 tal djur betar på olika ägor i Hede och Vemdalen. Uppgifterna har bekräftats av polis i Svegs polisdistrikt.

Länsstyrelsen måste därför konstatera att samebyarna trots anmaning härom inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att föra renarna till sommarbetesmarkerna.

Med stöd av 71 § rennäringslagen (1971:432) beslutar länsstyrelsen efter samråd med polismyndigheten i Sveg och lantbruksnämnden i länet att omgående låta slakta och sälja de renar som påträffas inom följande område, varvid beskrivningen hänför sig till Stora Fjäll-

1982-05-26

32.19-10-82

kartan del 5: Särvfjället-Sonfjället,Vemdals-Klövsjöfjällen i skala 1:100 000.

Området begränsas av väg 537 från Nysätern till Hede,
väg 527 (526) från Hede till Hedeviken,
väg 312 från Hedeviken till Sveg,
väg 81 fram till väg 507 i Ytterberg,
väg 507 till Ytterberg,
därefter en tänkt linje från Ytterberg-Svantjärnsåsen-Sörgårdsvallen
Skorvdalsfjället-Vemdalsaskalets högfjällshotell, vidare från hotellet
väg 315 till vägskalet enskilda vägen mot Trumvallen, sedan längs
denna väg till Tväråvallen vidare en tänkt linje från Tväråvallen-
Hållvallen-Nysätern.

Länsstyrelsen bemyndigar polismyndigheten att vid genomförandet av slakten anlita personer med erfarenhet av renslakt, varför beslutet förutsätter kontakt med lantbruksnämndens rennäringsenhet, vederbörande sameby, veterinär och slaktföretag.

Kostnaderna för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall tagas ut ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare om han är känd och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan antagas ha hört.

Länsstyrelsen hemställer att polismyndigheten i Sveg till länsstyrelsen meddelar resultatet av vidtagna åtgärder och anmäler när ytterligare åtgärder icke erfordras.

Detta beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan där-
emot föres.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Kerstin Hjalmar

Margareta Edling

Kopia till
se sändlista

1000000

127 785
E. J. ...

Se avsändningslista

Fråga om åtgärd enligt 71 § rennäringslagen m m

I till länsstyrelsen inkomna skrivelser har ägare av ett stort antal fastigheter i västra Härjedalen anhållit om tillstånd att från den 1 maj till den 31 oktober under en tid av fem år få avliva de renar som befinner sig på sökandenas marker och förorsakar skada på åkrar och skog samt olägenheter vid jaktutövandet. Vissa fastighetsägare har även ifrågasatt om det är lämpligt och tillåtet att driva renar med helikopter.

./.

Länsstyrelsen äger inte rätt att uppdraga åt enskild markägare att slakta renar som påträffas på hans marker. Emellertid har länsstyrelsen genom i avskrift bilagda beslut den 21 maj 1979 med stöd av 71 § rennäringslagen uppdragit åt polismyndigheten i Svegs polisdistrikt att låta slakta och sälja de renar, som påträffas inom vissa i beslutet närmare angivna områden, bl a omfattande marker inom Vemdalens skifteslag. Genom samma beslut har länsstyrelsen förklarat sig avse att senare och i samråd med lantbruksnämnden föreslå berörda samebyar och skifteslag ävensom Härjedalens kommun att tillsätta en arbetsgrupp för att söka långsiktigt lösa problemen kring förekomsten under perioden 1 maj - 30 september av strövrener utanför åretruntmarkerna i Härjedalen.

Vad beträffar helikopterdrivning av renar har länsstyrelsen ingen laglig möjlighet att förbjuda denna verksamhet. Rekommendationer för bedrivandet har emellertid lämnats av länsveterinären i Västerbottens län och fråga om eventuella anvisningar är dessutom föremål för prövning.

Ansökningarna föranleder inte någon länsstyrelsens vidare åtgärd.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Bengt Bohman

Sven Olof Nilsson

BESTYRKES
K. Bohman

I Å

vsändningslista

John Erik Häggberg, Häggberget, 790 90 Särna
Erik S Backman, 820 85 Lofsdalen
Stig Hagåker, 820 80 Lillhårdal
Olof Grind, 820 84 Glöte
Åke Stensson m/f 820 92 Vemdalen
Nils Höglund m fl 820 92 Vemdalen

Per Persson, Ransundet, 820 93 Hede
Birgitta Kvarnström, 820 93 Hede
Hunnar Persson, Pl 446, -"-
Fertil Tjärnås, Husberget, 820 93 Hede
Carl Andersson, Pl 1018, 820 93 Hede
var Holm, Utvallen, 820 93 Hede
er Backman, Klockerberget, 820 93 Hede
innart Olsson, Hedeviken 728; 820 93 Hede
var Eriksson, Hedeviken 690, 820 93 Hede
fred Jonsson, Hedeviken, 820 93 Hede
Olovsson, Långåskans, 820 93 Hede
r Sundin, Långå, 820 93 Hede
e Bergström, Råndalen, 820 93 Hede
stin Backman, Långå, 820 93 Hede
n Olsson, Östbacken, 820 93 Hede

32-19-18-76 11/2
 " 19-76 32-19-6-77¹⁰⁰ 11/2
 " 21-76 31-
 " 22-76 -
 " 23-77 31-2
 " 24-77 31-2

for 4000000000

Per-Göte Ahlnäs
P1 454
820 93 HEDE

Fråga om åtgärd enligt 71 § rennäringslagen

I en till länsstyrelsen den 30 maj 1978 inkommen skrivelse har Ni anhållit att länsstyrelsen måtte förordna att de renar som vistas inom Hede, Hedevikens, Vemdalens och Vemhåns skifteslags marker får slaktas och säljas.

./.

Länsstyrelsen har genom i avskrift bilagda beslut den 21 maj 1979 med stöd av 71 § rennäringslagen uppdragit åt polismyndigheten i Svegs polisdistrikt att låta slakta och sälja de renar, som påträffas inom vissa i beslutet närmare angivna områden, bl a omfattande ovannämnda marker. Genom samma beslut har länsstyrelsen förklarat sig avse att senare och i samråd med lantbruksnämnden föreslå berörda samebyar och skifteslag ävensom Härjedalens kommun att tillsätta en arbetsgrupp för att söka långsiktigt lösa problemen kring förekomsten under perioden 1 maj - 30 september av strövretrar utanför åretruntmarkerna i Härjedalen.

Er skrivelse föranleder inte någon länsstyrelsens vidare åtgärd.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Bengt Bohman

Sven Olof Nilsson

BESTYRKES

K. R. an

Kommunala trafiknämnden
Härjedalens kommun
Medborgarhuset
829 00 SVEG

Ang sedvanerättsmarker

Vid sammanträde den 31 maj 1979 beslöt trafiknämnden bl a att hemställa hos länsstyrelsen att "de om möjligt utvisar var det finns sedvanerätt".

Länsstyrelsen kan beträffande denna fråga endast hänvisa till Kungl Maj:ts prop nr 51 år 1971 sid 158 där följande utsägs. "Bland områden där renskötsel får bedrivas under hela året har i 3 § första stycket upptagits de delar av Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete. Härmed åsyftas de marker som upplåtits för detta ändamål enligt ämbetsskrivelse från finansdepartementet den 23 september 1886 samt Kungl breven den 31 december 1888 och den 7 april 1899. Det bör anmärkas att någon nedre gräns för de områden där renskötseln sedvanerättsligt förekommer inte kan anges. Enligt förarbetena till renbeteslagen (prop 1928:43 s 69) gäller renbetesrätten inom större delen av Norrland utanför lappmarkerna och renbetesfjällen och dessutom inom vissa områden av Kopparbergs län. I tvistiga fall förutsätts frågan om sedvanerättens tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminnes hävd (prop 1928:43 s 71)".

Kerstin Hjalmar

Tom Hyttsten

Kopia till
T Fjellner, 820 92 Vemdalen

BESTYRKES

LÄNSSTYRELSEN

Från

Stenbjörn och Stenbjörn

MEDDELANDE

Datum

1980-02-25

Till

*Stenbjörn
Stenbjörn*

LANTBRUKSNÄMNDEN

i Jämtlands län

Ink. 80. 02. 25

Dnr.....

☐ För kännedom	☒ För yttrande
☐ Enligt överenskommelse	☐ För attest
☐ Enligt begäran	☐ För behandling
☐ Önskas åter	☐

ALLF 440 77 157

LON Ser I Avd D nr 142. 78-02. MESSING TR AB SJÄRÅN

*Yttrande
Går detta ut med på? 70% har
fyllnadsprocent (vår år 32.17-9.78)
bland stora kippriksen*

1980-02-25

Yttrande

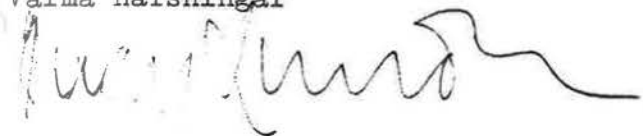
Om det gäller sedvanerätten kan man hänvisa till sid 158, Kungl Maj:ts prop nr 51, år 1971.

"Bland områden där renskötsel får bedrivas under hela året har i 3 § första

stycket upptagits de delar av Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete. Härmed åsyftas de marker som upplåtits för detta ändamål enligt ämbetskrivelse från finansdepartementet den 23 september 1886 samt Kungl. breven den 31 december 1888 och den 7 april 1899. Det bör anmärkas att någon nedre gräns för de områden där renskötseln sedvanerättsligt förekommer inte kan anges. Enligt förarbetena till renbeteslagen (prop. 1928:43 s. 69) gäller renbetesrätten inom större delen av Norrland utanför lappmarkerna och renbetesfjällen och dessutom inom vissa områden av Kopparbergs län. I tvistiga fall förutsätts frågan om sedvanerättens tillämplighet bli prövad av domstol på grundval av sådan bevisning som enligt allmän lag krävs för styrkande av urminnes hävd (prop. 1928:43 s. 71)."

Avsikten är alltså att länsstyrelsen eller andra administrativa rättsorgan inte skall avgöra tvister av det här slaget utan den som är missnöjd skall vända sig till domstol.

Varma hälsningar

A handwritten signature in dark ink, appearing to be a cursive script, possibly reading "H. J. J. J. J." or similar, followed by a long horizontal flourish.

Kommunala trafiknämnden

1979-05-31

38

ANTBRUKSNÄMNDEN

Jämtlands län

80. 02. 25

Kt § 31

Ang renförekkomsten på riksvägarna 312, 315 och 514
i Tännäs, Hede och Vemdalens socknar

Med anledning av skrivelse från Vemdalens Byaråd och Vemdalens Skifteslag i rubricerat ärende - beslöt trafiknämnden vid sammanträde den 29 mars 1979 att inbjuda berörda parter till ett sammanträde för att försöka och komma fram till en lösning på här aktuella problem.

Sammanträdet hölls på Vemdalsskalets Högfjällshotell torsdagen den 17 maj 1979, varvid beslöts,

att man skulle rekommendera trafiknämnden

att hemställa hos förvaltningsavdelningen på länsstyrelsen i Jämtlands län,

att de med stöd av 71 § rennäringslagen uppdrager åt polismyndigheten i Svegs polisdistrikt, att svara för att slakt och försäljning sker av de renar, som uppehåller sig på icke sedvanerättsmarker i Tännäs, Hede och Vemdalens socknar, och att slakt och försäljning ska kunna pågå året runt, därest skriftlig upplåtelse till renbetesrätt inte kan företes.

Rolf Nordén yrkar att trafiknämnden ska besluta att under tiden 1/10 - 30/4 skall samebyarna hålla sådan kontakt med vägmyndighet att den kan uppsätta varningsskyltar på de vägsträckor, där ren finns, samt

att samerna i så stor utsträckning som möjligt ser till att renarna inte uppehåller sig i anslutning till väg,

att länsstyrelsen vid eventuell renförekkomst - utom de så kallade sedvanerättsområdena för sommarbete - genom myndighetsutövning tillser att effektiva åtgärder vidtages för att eliminera dessa problem, samt

att hemställa hos länsstyrelsen i Jämtlands län, att de om möjligt utvisar var det finns sedvanerätt.

Ledamöterna Johan Nilsson och Gunnar Holm yrkar bifall till det förstnämnda förslaget.

Kjell Tjärnback yrkar bifall till Rolf Nordéns förslag.

Efter framställd proposition förklarar ordföranden att trafiknämnden beslutar att bifalla Rolf Nordéns förslag.

Justerandes sign

Utdragsbestyrkande

Styrelsen för Handölsdalens sameby

delg. 28/5-81	Nils Gunnar Kräik Box 44 820 92 VEMDALEN	Lars Mathiasson-Kräik delg. 22/6-81	840 24 LJUNGDALEN
delg. 7/6-81	Lennart Blind Åsargatan 308 820 95 FUNASDALEN	Annika Lindholm delg. 5/6-81	820 95 FUNASDALEN
delg. 26/6-81	Anders Erling Blind 820 93 HEDE	Reidar Nordfjäll delg. 11/6-81	830 12 VALADALEN

Angående olägenheter med strövrenar

Länsstyrelsen har under de senaste åren mottagit ett stort antal skriftliga och muntliga klagomål, främst från markägare i västra Härjedalen om att renar betat eller eljest uppehållit sig på marker där de inte får vistas i vart fall under tiden 1 maj - 30 september. Med anledning härav kallade länsstyrelsen den 3 mars 1980 till överläggningar i Vemdalen med företrädare för bl a lantbruksnämnden i länet, Härjedalens kommun, polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt, Svenska Samernas Riksförbund samt ordförandena i Handölsdalens, Mittådalens, Tåssåsens och Tännäs samebyar. Vid överläggningarna beslöts att en samarbetsgrupp skulle bildas för att söka lösa problemen föranledda av olägenheter med strövrenar under tiden 1 maj - 30 september. Samarbetsgruppen skulle bestå av representanter för markägare, renägare, lantbruksnämnden samt länsstyrelsen, med länsstyrelsen såsom sammankallande. Samarbetsgrupper har kallats till sammanträde den 29 april 1980, den 2 juni 1980, den 24 september 1980 och den 9 april 1981. Gruppen har därvid ingående diskuterat problemen kring strövrenar i Hede-Vemdalen-Klövsjö-området, men har under det gångna året inte funnit någon av alla accepterad lösning för att komma till rätta med olägenheterna med strövrenarna.

Länsstyrelsen har efter den 1 maj 1981 mottagit både skriftliga och muntliga uppgifter om att renar i stor omfattning alltjämt uppehåller sig på marker som får anses utgöra vinterbetesmarker främst för Handölsdalens sameby. Uppgifterna har vitsordats av polis i Svegs polisdistrikt. Senast vid sammanträdet den 9 april 1981 anmodades samebyarna att se till att renarna lämnat vinterbetesmarkerna vid månadskiftet april/maj, vid risk att länsstyrelsen eljest skulle komma att med stöd av 71 § rennäringslagen besluta att påträffade renar ska slaktas och säljas. Länsstyrelsen kan konstatera att Handölsdalens sameby inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att föra renarna till sommarbetesmarkerna.

Av uppgifterna till länsstyrelsen framgår också att skada eller olägen-

het av betydelse orsakats både på tomtmark och inägor.

Med stöd av 71 § rennäringslagen (1971:432) beslutar länsstyrelsen efter samråd med polismyndigheten i Sveg att omgående låta slakta och sälja de renar som påträffas inom följande område, varvid beskrivningen hänför sig till Stora Fjällkartandel 5: Särvfjället-Sonfjället, Vemdals-Klövsvjöfjällen i skala 1:100 000.

Området begränsas av väg 537 från Nysätern till Hede, väg 527 (526) från Hede till Hede Viken, väg 312 från Hede Viken till Sveg, väg 81 fram till väg 507 i Ytterberg, väg 507 till Ytterberg, därefter en tänkt linje från Ytterberg-Svantjärnsåsen-Sörgårdsvallen-Skorvdalsfjället-Vemdals-skalets högfjällshotell, vidare från hotellet väg 315 till vägskalet enskilda vägen mot Trumvallen, sedan längs denna väg till Tväråvallen vidare en tänkt linje från Tväråvallen-Hällvallen-Nysätern.

Länsstyrelsen bemyndigar polismyndigheten att vid genomförandet av slakten anlita personer med erfarenhet av renslakt, varför beslutet förutsätter kontakt med lantbruksnämndens rennäringsenhet, samebyn, veterinär och slaktföretag.

Kostnaderna för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall tagas ut ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare om han är känd och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan antagas ha hört.

Länsstyrelsen hemställer att polismyndigheten i Sveg till länsstyrelsen meddelar resultatet av vidtagna åtgärder och anmäler när ytterligare åtgärder icke erfordras.

Detta beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan där emot föres.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Margareta Edling

Tom Hyttsten

Kopia till
se sändlista

Aut

kp
coll

32.19-9-81
Re

AB Iggesunds Bruk
Box 15
825 00 IGGESUND

Angående åtgärd enligt 71 § rennäringslagen

I till länsstyrelsen den 19 januari 1981 och den 11 januari 1982 inkomna skrivelser har Ni begärt länsstyrelsens åtgärder enligt rennäringslagen för att begränsa uppkommande skador på bl a skog. Ni har även ifrågasatt samernas sedvanerätt till renbete inom bolagets marker.

Handölsdalens och Mittådalens samebyar har yttrat sig i ärendet och bl a framfört sin uppfattning att sedvanerätt föreligger inom det aktuella området.

Bolaget har lämnats tillfälle att yttra sig och har inkommit med påminnelser.

Med anledning av att länsstyrelsen under de senaste åren mottagit ett stort antal klagomål främst från markägare på olika orter i Härjedalen om att renar uppehåller sig på marker där de inte får vistas i vart fall under tiden 1 maj - 30 september, kallade länsstyrelsen till överläggningar i Vemdalen den 3 mars 1980. Till överläggningarna var kallade företrädare för lantbruksnämnden i länet, Härjedalens kommun, vägförvaltningen i länet, polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt, Svenska Samernas Riksförbund, ordförandena i Handölsdalens, Mittådalens, Tåssåsens och Tännäs samebyar, Lantbrukarnas länsförbund, trafiknämnden i Härjedalens kommun samt företrädare för markägare i området. Vid sammanträdet beslöts tillsätta en arbetsgrupp som skulle verka för att lösa frågor föranledda av olägenheter med strövrener.

Länsstyrelsen ansåg det av väsentlig betydelse att låta arbetsgruppen få arbetsro och avvaktade därför gruppens förslag till åtgärder.

Samarbetsgruppen har haft ett antal sammanträden varvid försök gjorts att komma till rätta med missförhållandena.

Länsstyrelsen fann dock efter hand att skäl förelåg att vidtaga åtgärder enligt 71 § rennäringslagen och beslöt därför den 19 maj 1981 bemyndiga polismyndigheten i Svegs polisdistrikt att låta slakta och sälja de renar som påträffades inom ett visst i beslutet närmare angivet område. Viss effekt uppnåddes härigenom.

Länsstyrelsen har även efter den 1 maj 1982 mottagit flera klagomål från markägare på olika orter i södra delen av Jämtlands län om renar som vistas på marker som inte är upplåtna till sommarbete.

Länsstyrelsen har även i år funnit skäl att genom beslut den 26 maj 1982 enligt 71 § rennäringslagen bemyndiga polismyndigheten i Svegs polisdistrikt att låta slakta och sälja de renar som påträffas inom ovan angivet område. Enligt uppgift från polismyndigheten i Svegs distrikt har dock renarna bortförts från området samt omkringliggande marker, varför någon slakt ej verkstälts.

Huruvida sedvanerätten föreligger eller ej kan inte prövas av länsstyrelsen. Fråga härom prövas av allmän domstol.

Med anledning av vad ovan anförts föranleder skrivelserna inte någon länsstyrelsens vidare åtgärd.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Kerstin Hjalmar

Tom Hyttsten

Bilaga
länsstyrelsens beslut den 19 maj 1981
länsstyrelsens beslut den 26 maj 1982

Kopia till
Handölsdalens sameby

35-111113
Sjölund

Länsstyrelsen i Jämtlands län
 Allmänna enheten

831 86 ÖSTERSUND

1982-02-01

19-2-82

Ärendenr: Dnr 32.19-2-82

Intrång och skadegörelse av renar på AB Iggesunds Bruks marker

I anslutning till Er underrättelse 1982-02-05 får vi härmed beträffande Handölsdalens samebys skrivelse 1982-01-28 anföra följande.

Bolaget bestrider att sedvanerätt föreligger inom aktuellt område. Det är att märka, att samebyn icke har angivit när bete senast skulle ha skett på området före 1981.

I mål mellan hemmansägaren Olof Bäck i Vemdalen, såsom ägare av Vemdalen 43:8, och Handölsdalens lappby meddelade häradsrätten dom den 9 september 1935. I domen anförde häradsrätten följande: "Enär såvitt utredningen i målet utvisar lappar med sina renar icke plägar besöka ifrågavarande trakt under sådana förhållanden, att detta kan anses hava skett efter gammal sedvana, och förty renar icke utan kärandens tillstånd fått hållas å trakten, samt i målet får anses styrkt, att renarna därstädes under omförmälda tid förorsakat". Kopia av dom jämte karta över området, som domen avser, bilägges. Det i domen aktuella området ligger väsentligt högre upp i Vemåns dalgång än de nu aktuella områdena, vilket visar att sedvanerätt inte föreligger på bolagets nu aktuella områden.

När det gäller uppgifter om sedvanerätten för renbete, återopar vi utsagor av följande personer

Hemmansägare Edvin Persson, Duvberg, 829 00 Sveg
 E Persson (68 år) har varit verksam i de aktuella områdena under hela sin levnad. Han intygar att renar ej funnits i området söder Vemhå by under så lång tid, som han kan minnas. Ett undantag förekom en vinter (troligen 1931), då renar och lappar fanns efter Vemån cirka 1 mil uppströms Glissjöberg. En av lapparna bodde hos honom i en timmerkoja en tid under vintern. Persson kommer ihåg att lappen yttrade sig om det ovanligt goda betet som fanns i området. Detta var alltså en nyhet för lappen, med andra ord det var första gången han befann sig i området.

Oskar Holmin, Glissjöberg, 829 00 Sveg
 O Holmin, f d skogsförman hos Iggesunds Bruk (70 år) är född och uppväxt i Glissjöberg. Under sin verksamma tid som skogsförman arbetade

	Adress	Posten	Post	Telegram
Stammanufaktur	Box 13 S-22500 IGGESUND	6550-22000	71563	iggesundsbruk, hudiksvall
Övergående fabri i Iggesund	Box 15 S-22500 IGGESUND	6550-22000	71560	iggesundsbruk, hudiksvall
Ströms Cellulosafabrik	Box 67 S-22072 STRÖMSBRUK	6550-22000	71560	iggesundsbruk, hudiksvall
Hastanörens Sägverk	Box 20 S-62401 HUDIKSVALL	6550-15300	71541	iggesundsbruk, hudiksvall
Stocka Sägverk	Box 17 S-62074 STOCKA	6550-40200	71541	iggesundsbruk, hudiksvall

Länsstyrelsen i Jämtlands län
Allmänna enheten
ÖSTERSUND

han i det aktuella området. Holmins version av eventuell renförekomst överensstämmer helt med E Perssons.

Arne Sundvisson, Läkargatan 15, 820 93 Hede

A Sundvisson är en pensionerad skogsvårdskonsulent (67 år). Hans arbetsfält har varit Hede, Vemdalen och Vemhån. Han är väl förtrogen med allt som hänt i frågor rörande renar och deras vistelse. Han intygar att renar ej funnits söder Vemhå by under Sundvissons verksamhetstid. Han har tidigare utredningar i renfrågor tillgängliga hos sig.

Harry Silver, AB Iggesunds Bruks förvaltningskontor, 829 00 Sveg
H Silver, som är skogsförvaltare i företaget och varit anställd inom orten från mitten av 50-talet, har upplysningar och erfarenheter som samstämmer med vad ovan angivits.

De nu åberopade är beredda att inför domstol och myndigheter vidstå de nu angivna uppgifterna.

Samebyn åberopar att bolaget inte har riktat några skadeståndskrav med hänsyn till förra årets bete på de aktuella områdena. Det är riktigt att vi inte har gjort någon uppföljning av skadorna, då vi trodde att detta var ett enstaka tillfälle och sammanhängande med pågående frågor om vattenreglering av de aktuella områdena. Samebyn kan nu vara övertygad om att bolaget kommer att fullfölja ärendet, om samebyn genom utnyttjning av bete på bolagets områden vidhåller hävdandet av sedvanerätt.

Det kan inte vara en rimlig tolkning av gällande lagstiftning att varje hävdande av sedvanerätt till renbete skall förhindra tillämpningen av rennäringslagens bestämmelser med avseende på olovligt bete. I det nu aktuella ärendet finns en dom från 1935, som för ett område betydligt högre upp i Vemåns dalgång avvisar sedvanerätt, och därjämte finns en serie av vittnesmål från folk i bygden med erfarenhet just i mark- och skogsfrågor, som för de sista 50 åren kan vittna om att någon sedvanerätt på de aktuella områdena icke föreligger. Handölsdalens sameby har ju inte heller i sin skrivelse kunnat peka på någon enda omständighet, som styrker deras påstående.

AB Iggesunds Bruk hemställer att Länsstyrelsen nu snarast måtte agera enligt rennäringslagen för att i största möjliga utsträckning begränsa uppkommande skador.

Iggesund den 23 februari 1982

AKTIEBOLAGET IGGESUNDS BRUK

Lennart Hagberg
enligt fullmakt

kostnader med 25 kronor för envar av såväl ombudets som käre-
dens inställelse, och med 50 kronor i ombudsarvode ävensom med
utgivna belopp för stämningskostnader, vittneslöner och proto-
koll. Utöver vad som i själva saken yrkats begärde Byström
tillika att käreanden måtte tillerkännas gottgörelse för den
sist hållna synen, med 45 kronor.

Målet överlämnades och tillsades, att Häradsrätten ville
meddela dom å dagen för tingets avslutande.

Den 16 oktober.

Nr 43. Uti målet under nr 5 i domboken för den 9 september
1935 emellan hemmansägaren Olof Bäck i Wemdalen, käreande,
samt ordningsmannen Lars Kråk i Handölsdalens lappby, svarande,
om skadestånd, meddelade Häradsrätten efter enskilda över-
läggning följande

D O M.

Jämlikt svarandens medgivande upptager Häradsrätten till
prövning jämväl käreandens utan föregående stämning under rät-
tegången framställda yrkande om ersättning för skador föror-
sakade av renar under vintern 1935.

Ostridigt är att renar tillhöriga svaranden eller stående under hans vård under vintrarna 1884 och 1885 betat å det till svarandens hemman Wemålen 43⁸ hörande skogsskifte, vilket beläget utom renbetesland sträcker sig från Wemån i nordvästlig riktning upp över Skorvdalsfjället.

Enär såvitt utredningen i målet utvisar lappar med sina renar icke plägar besöka ifrågavarande trakt under sådana förhållanden, att detta kan anses hava skett efter gammal sedvana,

och förty renar icke utan kärandens tillstånd fått hållas å trakten,

samt i målet får anses styrkt, att renarna därstädes under omrörmälda tid förorsakat

dels åverkan å gräsvallen vid Blästervallens fäbod, varigenom

skördeminskning uppkommit till värde av 7 kronor,

dels skadegörelse å gårdesgård vid samma fäbod till

värde av 4 " ,

dels åverkan å tallplanter inom skilda områden av

skogsskiftet värderad till 125 " ,

dels ock skadegörelse å den å skiftet förefintliga

renlaven, vilken åverkan i anseende till den stora

många renar, som enligt vad upplyst blivit betat
i trakten, samt till vad av kårunden åberopade
vitnen därom uppgivit, för anses hava omfattat
minst 400 lass med värde - i betraktande av ren-
lavens stora betydelse i orten såsom kreatursfo-
der - av minst 50 öre per lass eller sålunda sam-
manlagt 200 kronor,

men det däremot ej tillförlitligen visats,
att jämväl slätterängen vid Wemån utsatts för
skadegörelse,

förty och emedan den omständighet, att re-
narnas ifrågavarande vistande å skogsområdena
till äventyrs i visst hänseende kan have varit
till gagn för återväxten därstädes icke kan in-
verka på kårandens rätt att uppbära ersättning
för ovan angivna skador,

alltså och då svaranden tillika för anses
pliktig gottgöra kårunden för besvär och kost-
nader i och för skadornas värdering, utgörande 37 " 20 öre

prövar Håradsrätten rättvist att - med ogillande av kår-

kärandens anspråk på ersättning för uppgienna skador å slätter-
gen vid Wenån - dels förklara, att svaranden icke äger sedvans-
rätt att med renar uppehålla sig å kärandens i målet omförmälda
slogschifte, dels ock förplikta svaranden att genast till käran-
den samt betalningsbetyis utgiva fyrehundratjugotre kronor 20 öre
jämte fem procent ränta däre från stämningdagen den 5 september
1904 till dess full betalning sker liksom gottgöra käranden den-
nes kostnader å målet med trehundra fem kronor jämte vad käranden
visar sig hava utgivit för Häradsrättens protokoll i målet.

Domen mot denna dom må orter vad fullföljas i Kungl. Maj:ts
och Rikets Svea Hovrätt.

Som ovan.

^{utl.}
På Häradsrättens vägnar:

0

+ Klöv.

438

Vemdalen

Hede

Hede

Vikarjön

Hån

Örn

Öv.

Röndsjön

Ned.

Palsvallen

Linsäll

Datum
1982-02-05

Dnr
32.19-2-82

(Åberopas vid svar)

rek/mb / delg.kvitto

AB Iggesunds Bruk
Box 15
325 00 IGGESUND

Ang intrång och skadegörelse av renar på AB Iggesunds Bruks marker

Ni lämnas härmed tillfälle att yttra Er över innehållet i bifogade handlingar. Om yttrande inte kommit in till länsstyrelsen inom tre (3) veckor efter det Ni tog emot handlingarna kan ärendet komma att avgöras ändå.

Tom Hyttsten

Anvisningar, se blankettens andra sida

MOTTAGNINGSBEVIS
Inrikes försändelse

Försändelseslag (rek, delg.kvitto)	Skick	Förhållningsskottsslag	Mottagningsdatum
Rek /mb		ÖSTERSUND	820206
Adressatens namn och postadress			
AB Iggesunds Bruk			
Box 15, 825 00 Iggesund			
Användarens anmärkning om försändelsen (beskrivningar etc)			
32.19-2-82			
Mottaganden utlämnas. Bärskilt kvitto skickas till Postverket			Slutbetyg
Underskrift av adressaten eller dennes legitimerade ombud			
Användarens eller förhållningsskottsslagets underskrift ska alltid vara tydlig och bärskilt kvitto ska alltid vara tydligt			
Slutbetyg (se 28)			
Användarens underskrift			
Användarens underskrift, som skall vara tydlig			

Handölsdalens sameby
Nils Gunnar Kråik
Box 44
820 92 VEMDALEN

1982

19-2-82

Länsstyrelsen
Allmänna enheten
831 86 ÖSTERSUND

Lantbruksnämnden
Rennäringsavdelningen
Box 333
831 24 ÖSTERSUND

Skrivelse från AB Iggesunds bruk. Länsstyrelsens
dnr 32.19-2-82

Handölsdalens sameby har beretts tillfälle avge yttrande över AB Iggesunds bruks skrivelse till länsstyrelsen 1982-01-08 vari bolaget hemställer att länsstyrelsen jämlikt 71 § rennäringslagen måtte anmana Handölsdalens sameby att omgående taga hand om renar inom Vemåns dalgång "med de påföljder, som lagen annars föreskriver."

Bolaget anger i skrivelsen att intrång kommer att uppstå och "medföra skador på plantskog, i förekommande fall skador i samband med avverkningar, försvårad och försämrad jakt samt fördyrad vägupptagning."

Samebyn får inledningsvis erinra om bolagets skrivelse med liknande innehåll 1981-01-15. I yttrande över nämnda skrivelse anförde samebyn gemensamt till länsstyrelsen och lantbruksnämnden 1981-02-24 att samebyn hävdar sedvanerätt till bete inom angivet område samt att eventuella skador till följd av betning får behandlas enligt rennäringslagens bestämmelser. Härvid kan noteras att några skador för vilka bolaget begär ersättning inte har anmälts till samebyn.

Samebyn vidhåller uppfattningen att sedvanerätt föreligger inom aktuellt område och får i denna del anmärka att tvist i anledning av sedvanerätt är en fråga som skall avgöras av allmän domstol. I den del fråga uppkommer om skador kan dessa regleras i enlighet med rennäringslagens bestämmelser. Mot bakgrund av här angivna förhållanden och då av bolaget 1981 anmälda förhållanden inte framkallat ersättningsanspråk samt det utnyttjande som nu sker av området inte är av annan omfattning än som gällde förra året, finner samebyn ingen anledning att någon åtgärd skall vidtagas idag i enlighet med 71 § rennäringslagen.

Samebyn får slutligen hänvisa till den skriftväxling som skett beträffande Vemåns reglering, vars tillåtlighet f n prövas hos regeringen (jordbruksdepartementet) och då särskilt till yttranden avgivna av kammarkollegiet.

Vemdalen den 28 januari 1982

Handölsdalens sameby

Nils-Gunnar Kråk

Nils Gunnar Kråk

ordförande

Datum
1982-01-11

Dnr
32.19-2-82

(Åberopas vid svar)

rek/mb / delg.kvitto

Handölsdalens sameby
c/o Nils-Gunnar Kråk
Box 44
820 92 VEMDALEN

Ang intrång och skadeöförelse av renar på AB Iggesunds Bruks marker

Ni lämnas härmed tillfälle att yttra Er över innehållet i bifogade handlingar. Om yttrande inte kommit in till länsstyrelsen inom tre (3) veckor efter det Ni tog emot handlingarna kan ärendet komma att avgöras ändå.

Tom Hyttsten

Anvisningar, se blankettens andra sida

MOTTAGNINGSBEVIS
Inrikes försändelse

Försändelseslag (rek, ass etc)	Belopp ¹	Inlämningspostkontor	Inlämningsdatum
Rek /mb		831 86 ÖSTERSUND	820112
Avsändarens anteckningar om försändelsen (bckföringsnummer o d)			Må utkvitteras endast av adressaten personligen
32.19-2-82			
Adressat			
Handölsdalens sameby c/o Nils-			
Utdelningsadress			
Gunnar Kråk, Box 44			
Ortsadress			
820 92 Vemdalen			
Mottagandet erkänns. Särskilt kvitto lämnat till Posten.			
Underskrift av adressaten eller dennes befullmäktigade ombud			
<i>Nils-Gunnar Kråk</i>			
Om adressaten eller befullmäktigat ombuds underskrift inte har kunnat erhållas, anger posttjänsteman orsaken här nedan			
Signatur			

Bl 2012.01 (jul 79) *Pv fr Sib

¹ Assbelopp eller belopp som skall betalas ut

15-113-81

Lantbruksnämnden
Rennäringsavdelningen
Box 333
831 24 ÖSTERSUND

Länsstyrelsen
Allmänna enheten
831 86 ÖSTERSUND

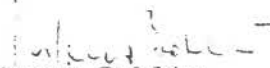
Skrivelser från Stora Kopparberg-Bergvik och Iggesund AB

Handölsdalens sameby har beretts tillfälle avgiva yttrande över rubricerade skrivelser i vilka bolagen kräver vissa åtgärder med anledning av att renar betar i bl a bolagens marker kring Vemån.

Samebyn hävdar att sedvanerätt till sådant bete föreligger och finner följaktligen inte anledning efterkomma begärd borttransportering av renarna. Eventuella skador till följd av betning får behandlas enligt rennäringslagens bestämmelser.

Östersund den 24 februari 1981

För Handölsdalens sameby

Jörgen Bohlin

1031 - 17 - 1

18-1, 2-31

**SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)**

ORDFÖRANDE:
NIKOLAUS STENBERG
AROSJOKK
981 01 KIRUNA
TEL 0980/540 11

VICE ORDFÖRANDE:
LARS THOMASSON
PL GRÄNGEN 71
712 00 HÄLLEFORS
TEL 0587/630 75
AINA JONSSON
VINTER: FACK 124
920 19 AMSELE
TEL 0933/600 50
SOMMAR: FACK 6
920 75 AMMARNÄS
TEL 0952/600 88
INGVAR ÅHREN
VADARGATAN 7
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/115 83

SEKRETERARE:
ERIK POKKA
STEINHOLZGATAN 34 B
981 00 KIRUNA
TEL 0980/195 33

**SAMEOMBUDS-
MANNEN (SO)**
TOMAS CRAMER

FÖRBUNDSKANSLIET
TOMAS CRAMER
JÖRGEN BOHLIN
SKEPPSBRON 10
111 30 STOCKHOLM
TEL 08/10 24 80
10 28 80
10 33 80

MAND—FRED KL 10—11

KASSÖR:
ELISABETH ANDERSSON
BANKKONTO 6116-181 780 941
SVENSKA HANDELSBANKEN
STOCKHOLM
POSTGIRO 70 47 10-3

SAMEKONSULENT
PER GUSTAV LABBA
MAGNETITVÄGEN 40
981 00 KIRUNA
TEL 0980/800 02

**KULTUR- OCH
UTBILDNINGSEKRETERARE**
ELLEN SÄITTON-BURMAN
SAMERNAS FOLKHÖGSKOLA
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/119 15

**TIDNINGEN SAME-
FOLKET**
REDAKTÖR:
PÅL DOJ
REGELEMENTSGATAN 32
831 00 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32-4

Länsstyrelsen
Allmänna enheten
831 86 ÖSTERSUND

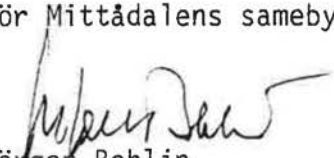
Skrivelse från Iggesund AB

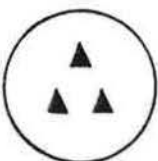
Mittådalens samebyn har beretts tillfälle avgiva yttrande över rubricerade skrivelse i vilken bolaget berör vissa renskötsel-frågor i anslutning till samebyn innebärande att "Hundratals renar uppehåller sig mellan Korpflyet och Rondaån."

Samebyn hävdar att sedvanerätt till bete inom området föreligger och finner följaktligen inte anledning efterkomma begärd borttransportering av renarna. Eventuella skador till följd av betning behandlas enligt rennäringslagens bestämmelser.

Hede den 27 februari 1981

För Mittådalens sameby

Jörgen Bohlin

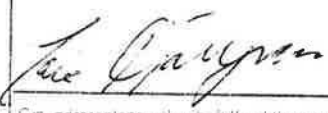
Datum
1981-02-02

Dnr
32.19-1,2-81

Mittådalen sameby
c/o Lars-Gunnar Thomasson
Mittådalen
820 95 FUNÄSDALEN

Bifogade handlingar översändes för yttrande. Svar önskas senast
1981-03-04.

Tom Hyttsten

Pärsändelseslag (rek, ass etc)		Belopp ¹	Inlämningspostanstalt	Inlämningsdatum
Rek	/mb		831 86 ÖSTERSUND	810203
Adressatens namn och postadress				
Mittådalen sameby, c/o Lars-Gunnar Thomasson				Må
Mittådalen, 820 95 Funäsdalen				utkvitteras
Avsändarens särskilningar om försändelsen (bakteriologiska etc)				endast av
				adressaten
				personligen
32.19-1,2-81				
Mottagandet erkänns. Särskilt kvitto avgivet till Postverket				
Underskrift av adressaten eller dennes befullmäktigade ombud				
				
Om adressatens eller befullmäktigat ombuds underskrift inte kunnat erhållas på mottagnings- beviset, anger postfunktionär här nedan orsaken därtill				
				Signatur
BI 2012.01 (jun 76) *Pv tr Sih ¹ Assbelopp eller belopp, som skall betalas ut.				

Datum
1981-02-02

Dnr
32.19-1,2-81

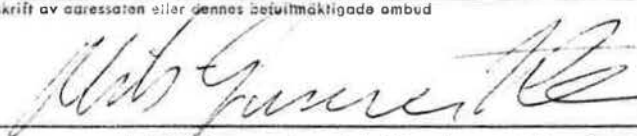
Handölsdalens sameby
c/o Nils-Gunnar Kråk
~~Fack 141~~ Box 44
820 92 VEMDALEN

Bifogade handlingar översändes för yttrande. Svar önskas senast
1981-03-04.

Tom Hyttsten

Anvisningar, se blankettens andra sida

MOTTAGNINGSBEVIS
Inrikes försändelse

Förändringslag (rek, ass etc)	Belopp	Inlämningspostens lat	Inlämningsdatum
Rek /mb		831 86 ÖSTERSUND	8 10203
Adressatens namn och postadress			Må utkvitteras endast av adressaten personligen
Handölsdalens sameby, c/o Nils-Gunnar Kråk			
Box 44, 820 92 Vemdalen			
Avsändarens anmärkingar om försändelsen (bäckföringsnr etc)			
32.19-1,2-81			
Mottagandet erkänns. Särskilt kvitto avgivet till Postverket			
Underskrift av adressaten eller dennes befullmäktigade ombud			
			
Om adressatens eller befullmäktigat ombuds underskrift inte kunnat erhållas på mottagningsbeviset, anger postfunktionen här noden orsaken därtill			
Signatur			
Bl 2012.01 (jun 76)	*Pv fr 5th	1 Assbelopp eller belopp, som skall betalas ut.	

Lantbruksnämnden i Jämtlands län
Box 333
831 24 ÖSTERSUND

Bifogade handlingar översändes för yttrande. Svar önskas senast 1981-02-25.

Tom Hyttsten

Myndighetens namn

Länsstyrelsen, allmänna enheten
831 86 Östersund

DELGIVNINGSS-
KVITTO

Delg nr

117/81

Länsstyrelsen Östersund
Allmänna enheten

NK 1981-02-05

Ändringsnr

32.19-1,2-81

Handling

Föreläggande 3 veckor

Jag har denna dag mottagit ovan angivna handling

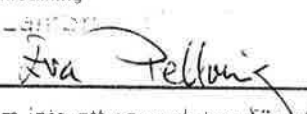
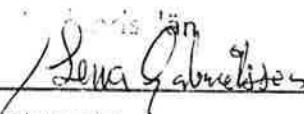
Ort

Östersund

Datum

1981-02-04

Namnteckning

Glöm inte att ange datum för mottagandet.

Detta postkort skall sändas tillbaka till myndigheten senast x omgående

Postbefordran sker gratis. Förfrågningar kan göras per telefon. Om postkortet inte skickas tillbaka, förskärar Ni att stämningsman inställer sig hos Er för att verkställa delgivningen.

LDV 602 - Instruktion 300/70 204

RPS 180.2 79-05 15 000 bl a 100 ex
ALLF 400 79 073 Liber Tryck 979054

POLISVÄSENDET

Till *Lsn i fämt län* Datum *8/10/27*
Från *Örnsjö polisdistrikt*
☐ med bud ☒ per post
☐ brådsökande

☒ för kännedom	☐ för diarietföring	☐ besked i åtalsfr önskas
☐ för yttrande	☐ för registrering	☐ v g kontakta avs
☐ för granskning	☐ för arkivering	☐ enl överenskommelse
☐ för beslut	☐ för utskrift	☐ återställas
☐ för åtg o dir svar	☐ för utskrift i känd.	☐ önskas åter
☐ för godk/attest	☐ för kopier	☐ önskas ej åter

1691-01-28
11.

03 Sveg
04 Arbetsenhet2301
05 Anmälningssupptagare06 Datum
1981-01-19

07 Klockan

08 Be-
sok ☐ 09 Tfn ☒ Skrivelse

Ka

Krinsp Karl-Anders
Waldman

Redovisningsanmälan

11 Målsagande (efternamn och alla förnamn, yrke/titel)	Länsstyrelsen Östersund Allmänna enheten	13 Ink datum	14 K nr b)
15 Postadress (utdelningsadress och adress) samt telefon bostad och arbete	INK 1981-01-28	16 Handläggare, sektion/rotel	20.1.81 00045
17 Anmälare (efternamn, tilltalsnamn, postadress, telefon) annan anmälare	AB Iggesunds Bruk gm Lennart Hagberg, Iggesund	Brottskod	26
Misstänkt/Berörd person (efternamn och om möjligt alla förnamn)	Personnummer	27	0875
18	19	28	
20	21	29	
22	23		
24	25		
30 Brott/Händelse samt brottsobjekt (tex »Inbrottsstöld i radioaffär», »Försvunnen pojke»)	Ev egenmäktigt förfarande		
31 V-dag Brottssdatum	Klockan	32 V-dag Brottssdatum	Klockan
L 80-01-19	00.00	M 81-01-19	10.00
33 Målsnr (överlämnat ärende) c)		34 Områdeskod	214
35 Plats för brottet/händelsen (adressangivelse)	Vemsjöns Regleringsmagasin		

100 Övriga uppgifter om brottet/händelsen samt godsförteckning (ange i ordning: Tillvagnagångssätt, spår, vittnen m m samt signalement; därefter gods som numreras och förtecknas i varugrupper med beskrivning, identifieringsbeteckning och värdeuppgift)

HÄNDELSEN

Iggesunds Bruk har i en skrivelse av 1981-01-16 till polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt anmält att renar tillhöriga Handölsdalens sameby nyttjar Iggesunds Bruks marker på Vemsjöns Regleringsmagasin område för vinterbetning. Skrivelsen, vilken bifogas anmälan, har följande lydelse:

"I det pågående sjöregleringsmålet för bildandet av Vemsjöns regleringsmagasin har Handölsdalens sameby i skrivelse den 17 mars 1980 till Lantbruksnämnden i Jämtlands län framhållit, att man - under öberopande av sedvanerätt - årligen utnyttjar marker, som berörs av rubr reglering, för vinterbetning. Samebyns påstående om sedvanerätt har bestritts av Regleringsföreningen och i anslutning därtill har Iggesunds Bruk, som huvudsakligen äger de marker, som berörs av Vemsjöns reglering, undersökt frågan om eventuell sedvanerätt. I skrivelse till Regleringsföreningen 1980-11-20 har Iggesund sålunda lämnat följande uppgifter:

"Med anledning av Handölsdalens samebys uppgifter om att dessa marker utnyttjas för vinterbetning med renar har vi inom företaget intervjuat befattningshavare, som varit engagerade vid vår förvaltning i Sveg och som sålunda har utomordentligt god kunskap om förhållandena på dessa marker, som ju ur förvaltningens synpunkt ligger mycket centralt i bolagets fastighetsblock inom Härjedalen. Därvid har enstämmt uppgivits, att någon vinterbetning icke förekommit under den tid, som vi kunnat följa upp, nämligen de sista femtio åren. Det har också framhållits att frekvensen av strörenar har visat en ökning under de sista tio åren. Att därigenom hävda att vinterbetning förekommer på dessa marker bestrides dock av uppgiftslämnarna.

Bilagor	102	103	104	105	98 Kronor
101 Godsuppgift	☐ Skrivelse	Brpl-uprot	☐	X Forts-blad	SUMMA GODSVARDE
106 Forsakringsbolag	Målsagandetalan	109	110	111 Sparr: datum	115 Anm kont:
	107 Ja	108 Nej	Besv senare	Önskas förd av åklagaren	Li
ÅTALSANGIVELSE 112	113	114	116 Anm-upptagaren: signum		
(endast vid angivelsebrott)	Målsaganden har informerats om vad åtalsangivelse innebär	Målsaganden anger brottet/brotten till åtal	Målsaganden anger inte brottet/brotten till åtal		

a) Det pd där anmälan diarieförs (i regel där brottet/händelsen skett)

b) Registrator skall kontrollera att distriktskod i fält 02 är identisk med diarieförande distrikts kod. Felaktig distriktskod skall korrigera.

c) Ifylls av registrator i förekommande fall

ANMÄLAN 3

VÄND

2301

Fortsättningsblad/godsuppgift

04 Arbetsenhet a)

05 Anmälningssupptagare a)

06 Datum a)

☒ 92 Fortsättningsblad		☐ 93 Godsuppgift	
400 Målsagande (efternamn, alla förnamn, yrke/titel) (personnummer a)		13 Ink datum	14 K nr
Postadress (utdelningsadress och ortsadress) samt telefon till bostad och arbete a)		20.1.81 00045	
401 Brott/Händelse (tex "Inbrottsstöld i radioaffär"/"Förlorat gods") a)	26 Brottshod 0475	404 Handläggare, sektion/rotel	
402 Tid för brottet/händelsen a)	403 Plats för brottet/händelsen (adressangivelse) a)		
100 Övriga uppgifter om brottet/händelsen (forts från föregående blad) och/eller godsforteckning (gods numreras och förtecknas i varugrupper med beskrivning, identifieringsbeteckning och vardeuppgift)		405	Kronor
		Transportsumma	

En av uppgiftslämnarna har angivit, att det enda fallet av vinterbetning på dessa områden, som han har upplevt var vid ett tillfälle under början av 30-talet, då svåra isbarksförhållanden på de sedvanliga vinterbetningsområdena tvingade ner renarna till de områden, som berörs av en kommande Vemsjöreglering.

Aktiebolaget Iggesunds Bruk bestrider därför på det bestämdaste påståendena att de nu aktuella områdena utnyttjas för vinterbetning och att Handölsdalens sameby eller någon annan sameby skulle ha någon sedvanerätt att utnyttja områdena för vinterbetning."

Iggesunds skrivelse har av Regleringsföreningen översänts till SRF för kännedom.

Det har nu kommit till Iggesunds kännedom, att stora mängder renar forslats med lastbilar till i närheten av de ovan redovisade markområdena, varpå renarna skulle med helikopter ha drivits in på de marker som skulle komma att beröras av en sjöreglering. Likaledes enligt uppgift tillhör renarna Handölsdalens sameby.

Iggesund hemställer att Polisstyrelsen måtte föranstalta om utredning i ärendet för ställningstagande till ett åtal avseende egenmäktigt förfarande enligt brottsbalken 8:5 sammanställt med 11 par andra stycket samma kapitel i brottsbalken.

Kompletterande uppgifter kan erhållas genom Iggesunds skogsförvaltare i Sveg, Harry Silfver."

105	☐ Forts-blad	98 Kronor
		S:a godsvärde

a) Anges endast då blankettsetet används vid tillägg till anmälan, som tidigare ingivits eller för uppgift om förlorat/borttappat gods.

ANMÄLAN 3, forts-blad/godsuppgift

1981-01-15

LE/BM

Sektor Skog/Nyttjanderätter

Förste länsassessor Kerstin Hjalmar
 Länsstyrelsen i Jämtlands län
 Fack
 831 01 ÖSTERSUND

1981-01-19

19-2-81

Intrång och skadegörelse av renar på AB Iggesunds Bruks marker

Våra marker invaderas f n av ren på områden som ej i mannaminne har använts som renbetesmarker av samerna med åberopande av nyttjanderätt. Flera tusen renar uppehåller sig SV Vemhån i trakten av Våntjärnsberget Nyvallen. Dessa renar torde tillhöra Handölsdalens sameby.

Hundratals renar uppehåller sig mellan Korpflyet och Randaån. Dessa renar torde tillhöra Mittådalens sameby.

Intrånget kommer enligt erfarenhet från andra håll att medföra skador på plantskog, försvårad och försämrad jakt samt fördyrad vägupptagning. Då ingen sedvanerätt föreligger och ej heller avtal om upplåtelse för bete, anhåller vi att Länsstyrelsen snarast måtte vidtaga erforderliga åtgärder så att renarna lämnar våra marker.

AB Iggesunds Bruk ställer sig positivt till uppgörelse om betesrätt men kan ej godkänna att renskötarna tar sig rätt på våra marker.

Vi vore tacksamma för snar kontakt i ärendet.

Med vänlig hälsning

AB IGGESUNDS BRUK
 Sektor Skog/Nyttjanderätter

Leif Eriksson

	Box	Box	Box	Box
Sektor Skog	Box 15	325 00 IGGESUND	1050 - 130 00	3260
Sektor Bruk	Box 16	325 00 IGGESUND	1050 - 130 00	3260
Svegs skogsdrivning	Box 30	320 00 SVEG	1030 - 110 00	100 00
Ljusdals skogsförvaltning	Box 31	327 00 LJUSDAL	1051 - 117 00	
Bjuråkers skogsförvaltning		320 00 BJURAKER	1053 - 102 00	

STORA KOPPARBERG-BERGVIK

DIVISION SKOG

Handölsdalens Sameby
c/o Nils Gunnar Kråk
Box 44
820 92 Vemdalen

Länsstyrelsen Östersund
Allmänna enheten

INK 1981-01-16

32 15-1-81

1981-01-16
11.

Er referens

Vår referens
YS/H-k

Datum
81-01-15

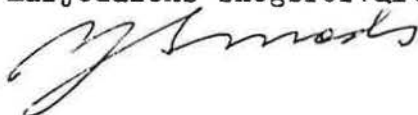
Vi har tillsammans med personal från AB Iggesunds Bruk vecka 3 år 1981 iakttagit ett stort antal renar på våra fastigheter vid Glissjöbergs-nybodarna.

Se bifogad kartsbild, där området inringats med rött.

Då vi har anledning förmoda att renarna tillhör Handölsdalens Sameby kräver vi att renarna omedelbart transporteras bort från området, då någon sedvanerätt för renbete ej föreligger.

Med vänlig hälsning

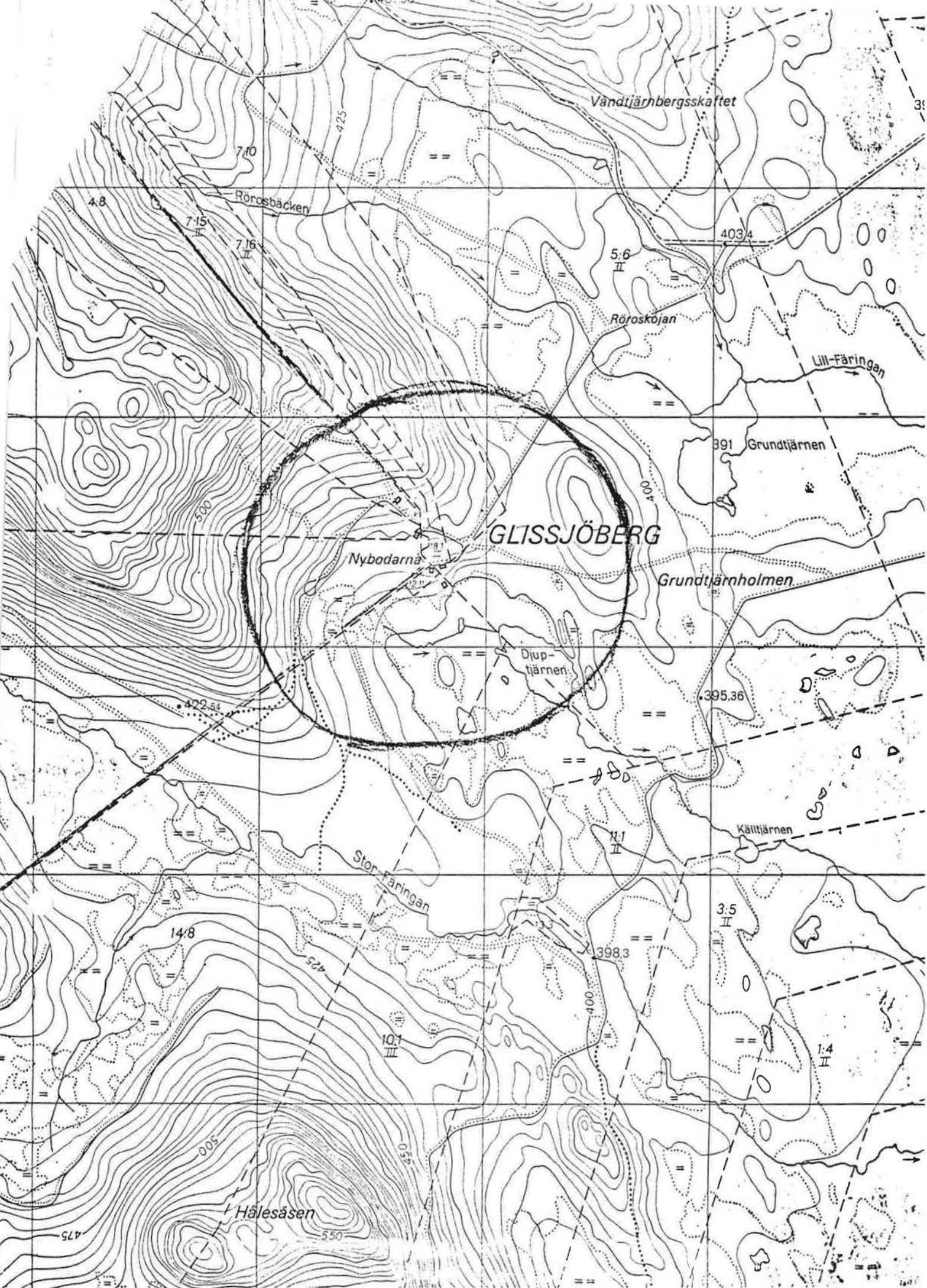
STORA KOPPARBERG-BERGVIK
Härjedalens skogsförvaltning

*Kopia av karta den 18 juni 1981
26 maj 1982
19 maj 1981*

För Länstämman

f.k. Länsstyrelsen i Z län
Leif Eriksson, AB Iggesunds Bruk
Rune Delvin, Söderhamn

Handölsdalens sameby
c/o Nils Gunnar Kråik
820 92 VEMDALEN

Med anledning av att länsstyrelsen särskilt under de senaste åren mottagit ett stort antal skriftliga och muntliga klagomål främst från markägare på olika orter i västra Härjedalen om att renar betat eller eljest uppehållit sig på marker där de inte får vistas i vart fall under tiden 1 maj - 30 september hade länsstyrelsen den 4 april 1979 kallat till överläggningar i Tännäs med företrädare för bl a lantbruksstyrelsen, lantbruksnämnden i länet, Härjedalens kommun, polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt och Svenska Samernas Riksförbund ävensom ordförandena i Handölsdalens, Mittådalens, Tännäs och Idre samebyar. Vid sammanträdet lämnade företrädare för samebyarna uppgift om vilka åtgärder som planerats för att inför övergången den 1 maj 1979 till sommarbetesperioden tillse, att renar inte blev kvar på marken utanför renbetesfjällen och därmed jämställda markområden. Från länsstyrelsens sida anmodades de fyra närvarande samebyordförandena att tillse, att renarna i allt väsentligt hade lämnat ifrågavarande marker vid månadsskiftet april/maj vid risk att länsstyrelsen eljest skulle komma att med stöd av 71 § rennäringslagen besluta att påträffade renar skulle slaktas och säljas.

Länsstyrelsen har efter månadsskiftet april/maj mottagit en mångfald skriftliga och muntliga uppgifter om att renar i stor omfattning alltjämt uppehåller sig på marker som får anses utgöra vinterbetesmarker främst för Handölsdalens sameby. Uppgifterna har verifierats av rapporter från polismästaren i Sveg. Fråga är uppenbarligen om hundratals renar som alltjämt uppehåller sig på inägor och andra odlade marker, främst längs länsvägarna 312, 315 och 514. Länsstyrelsen nödgas konstatera att de åtgärder som möjligen vidtagits från Handölsdalens sameby för att föra renarna upp på sommarbetesmarkerna inte tillnärmelsevis haft avsedd effekt.

Av uppgifterna till länsstyrelsen framgår att skada eller olägenhet av betydelse orsakats både på tomtmark och andra inägor.

Med stöd av 71 § rennäringslagen (1971:432) beslutar länsstyrelsen efter samråd med rennäringsenheten vid lantbruksnämnden i länet och med polisstyrelsen i Svegs polisdistrikt att uppdraga åt polismyndigheten i Sveg att låta slakta och sälja de renar som påträffas inom följande områden, varvid beskrivningen hänförs sig till den topografiska kartan i skala 1:50 000.

1979-05-21

Området längs länsväg 312 från punkt 411,18 söder Ransjö by till enskilda vägen till Hedbergsvallen väster Hede samhälle till ett djup av 1 kilometer på ömse sidor av länsvägen samt i Hede samhälle ytterligare 2 kilometer på ömse sidor vägen. Med Hede samhälle avses området längs länsväg 312 från bron över Lunån till enskilda vägen till sopstationen. Området längs länsväg 315 från dess anslutning till länsväg 312 till enskilda vägen mot Näsvalen nordost Vemdalen till ett djup av 1 kilometer på ömse sidor av länsvägen samt i Vemdalens by ytterligare 2 kilometer på ömse sidor av vägen. Med Vemdalens by avses området längs länsväg 315 från bron över Sör-Veman till bron över Norr-Veman. Området längs länsväg 514 från dess anslutning till länsväg 315 i Vemdalen till bron över Rödöjan sydost Vemhån till ett djup av 1 kilometer på ömse sidor av vägen.

Länsstyrelsen bemyndigar polismyndigheten att vid genomförandet av slakten anlita personer med erfarenhet av renslakt, varför beslutet förutsätter kontakt med lantbruksnämndens rennäringsenhet, samebyn, veterinär och slaktföretag.

Slakt får inledas tidigast tre dagar efter det att detta beslut delgivits ordföranden i styrelsen för Handölsdalens sameby.

Kostnaderna för renarnas omhändertagande, slakt och försäljning skall uttagas ur köpeskillingen. Återstoden tillfaller renarnas ägare om han är känd och annars den eller de samebyar till vilka renarna kan antagas ha hört.

Länsstyrelsen hemställer att polismyndigheten i Sveg i sinom tid till länsstyrelsen meddelar resultatet av vidtagna åtgärder ävensom anmäler när ytterligare åtgärder icke erfordras.

Länsstyrelsen avser att senare och i samråd med lantbruksnämnden föreslå berörda samebyar och skifteslag ävensom Härjedalens kommun att tillsätta en arbetsgrupp för att söka långsiktigt lösa problemen kring förekomsten under perioden 1 maj - 30 september av strövrenar utanför åretruntmarkerna i Härjedalen.

Detta beslut länder till efterrättelse utan hinder av att talan däremot föres.

Besvärshänvisning (formulär nr 1) se bilaga.

Harald Pettersson

Bengt Bohman

BESTYRKES

K. Rem

Besvärshänvisning

Den som vill överklaga länsstyrelsens beslut skall göra det skriftligen genom besvär hos kammarrätten i Sundsvall.

Besvärshandling skall ha kommit in till kammarrätten inom tre veckor från den dag då klaganden fått del av beslutet.

I besvärshandlingen, som skall vara egenhändigt undertecknad av klaganden eller hans ombud, skall anges det beslut mot vilket talan förs, vad som yrkas samt de omständigheter som åberopas till stöd för yrkandet. Klaganden bör vidare uppge bevis som han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Klaganden bör i besvärshandlingen uppge namn, personnummer, yrke, postadress och telefonnummer.

Insänds besvärshandlingen med posten skall det ske med betalt brev adresserat till: Kammarrätten, Fack. 851 01 Sundsvall.

Date
1979-05-21

DELGIVNINGSBREV

Stämningens utskott
och dess utskott

Painmästaren, huf

Hänjedalen k-r

Lautkrubnsfiken, G. J. Strandahl

Lautkrubnsnämndens sammankallat

Tänings samty, Edwin Rensberg, Box 66, Hede

Jde samty Ellen Andersson, Storsäter, 79091 Jde

Mittädelens samty Lars Gunnar Törnasson, Mittädel, Fornsädel

Törnasson samty Bengt Johansson, Brändö, 8400 Sörten

Frederik Sammen, Rensfjället G. J. Jäger, Boken

Mot bakgrunden av de investeringar, som företaget i driftanläggningar och socialt osannolikt att ett expropriativt förfa markbehov skulle draga sådana kostnader skäl skulle underlättas.

...trots att snart 100 år gått sedan dess är problemen dock i stort identiska.

Som ovan framhållits berövades renskötseln i Tännäs genom avvittringen en stor del av sina sommarland. Rättviseskäl talar nu för att staten bör återställa de förhållanden, som rådde före avvittringen.

Det bör än en gång poängteras, att markägaren - i händelse av att renskötseln tillgodoses enligt förslaget - förutsättes äga i övrigt fritt förfoga över sin mark. För det intrång eller den olägenhet renskötseln förväntas vålla, skall compensation lämnas.

Ivan Lundberg
Ivan Lundberg

LÄNS

TORSDAGEN DEN 24 SEPTEMBER 1970

Skarp skrivelse från markägare: Remarna ska bort

Sveg (LT). Brändåsens lappby missbrukar privata marker. Efter tio års vädjanden och sammanträde med lappfogde Iwan Lundberg, Östersund, och representanter för lappbyn har icke avgivna löften hållits. Därför kommer vi själva att se till att våra marker blir renfria. Detta framhåller ett 40-tal markägare i trakterna av Lofsdalen, Glöte, Rändalen och Ransundet i en skarp formulerad skrivelse till Brändåsens lappby samt lappfogde Lundberg.

Efter den 27 september i år kommer renar som påträffas på våra marker att omhändertas, död eller levande, framhåller det i skrivelsen. De renar man tar hand om kommer att rapporteras till respektive renägare för avhämtning mot uppvisande av renmärke samt ersättning av bl.a. markskador och försämrad rip- och älgiakt. Samtidigt förbjuder markägarna all form av rendrivning utan tillstånd på deras marker.

Skrivelsen skall även tillställas ortens polismyndighet för kännedom.

Protokoll fört vid sammanträde uti
Godtenplerg rden i Tinnås den 7 maj 1957
i fråga om arrende av mark för renskötelsens
räkning.

S.D. Vid sammanträde i Tinnås den 12 februari 1957 inför länsstyrelsen i Jämtlands län hade frågan om skador genom rensar på enskilda tillhö-
riga marker inom Tinnås by diskuterats. Som en sammanfattning av detta
sammanträde tillkännagav landshövdingen, under vare ordförandeskap sam-
manträdet hölle, att i första hand förutsättningarna för ett arrende
av mark borde undersökas. Därefter skulle förhandlingar om eventuella
ägoutbyten upptagas. Förhandlingar om arrende av mark skulle äga rum
mellan företrädare för renskötelsintresset och markägarna.

Sådana förhandlingar hade därefter av undertecknad utsatts att hållas
denna dag i Tinnås. Till sammanträdet hade samtliga markägare inom om-
rådet sydväst Tinnåns dalgång från rikegränsen i väster till socken-
gränsen mot Nede i öster kallats genom personliga kallelser. Vid kal-
lelsen hade fogats avskrift av protokollet från sammanträdet den 19 feb-
ruari 1957.

Då sammanträdet påsett tid och plats tog sin början, hade från mark-
ärsiden tillstädeskommit de personer, som finnas angivna i bilaga
till detta protokoll. Därjämte hade på särskilda kallelser infunnit sig
ordningsmannen i Tinnås leppby, Edvard Willenfelåt, och tillsynsmannen
vid leppväsenset, Edor Burman.

Efter det att undertecknad lämnat en kortare redogörelse för resultatet
av övriga ärendena den 12 februari 1957 i fråga, förklarades ordet
fritt, varvid som första förhandlingspunkt återupptogs frågan om mark-
ägarnas principiella inställning till tanken på en arrendering från eta-
tens sida av fastigheter inom angivet område för renskötelsens räkning.

Den därvid följande diskussionen visade, att ett flertal av de markäga-
re, som vid sammanträdet den 12 februari 1957 förklarats i princip
intet ha att erinra emot en sådan utarrendering, nu direkt motsatte sig
denna tanke. Man vore ej heller villig att för sådant ändamål diskutera
ett ägoutbyte. Ägare till följande fastigheter anslöt sig till denna mening,
nämligen: Kyrkbyn, 22:10, 22:11, 22:9, 25:3, ^{25:4}/25:5, 17:6, 11:1, 19:3,
17:7, 22:5, 16:1, 17:8, 5:10-13 och 5:15, Valmisen 5:1 och 1:2, Tinnås
13:7, Funisdalen 23:6, 29:10, 52:1, 11:2 samt 70:1. Därjämte meddelade
förvaltaren G. Sjöström som ombud för Bergvik och Åld Nya A.B., att bo-
läget icke vore villigt att utarrendera sina marker belägna i området
söder Lossnen.

Av de närvarande markägarna (resp. representanter för markägare) för-

klarade sig följande villiga förhandla om utarrendering av sina om-
råden, nämligen fastigheterna

Mälagen 4:1	1021 hektar	
Funisdalen 43:25-3		
" 43:20	214	"
" 15:14	545	"
" 15:6	448	"
" 24:4	712	"
" 67:1	230	"
" 12:5	73	"
" 12:7	243	"
" 12:12-13	143	"
" 12:2	1350	"
" 17:8	416	"
" 16:24	255	"
" 46:1	399	"
" 45:1	421	"
Kyrkbyn 36:1, 1:3, 16:2	505	
" 1:1	2422	"
" 7:2	1.132	
" 15:1	1001	"
" 14:4-5	294	"
" 14:3	153	"
" 2:2	309	"
" 4:2	-	(ej arr. endast byte)
" 5:14		endast delarna v.om
" 15:1		Mojsen.
" 13:4	400	"
" 4:4	1111	"
" 22:4	365	"
" 6:3	2277	"
" 21:1	345	"
" 20:3	476	"
" 20:2	380	"

Med ägarna till sistnämnda fastigheter hölls därefter överläggningar i fråga om arrendebeloppet och ett arrendeavtals omfattning och tid. I fråga om arrendets omfattning meddelade därvid undertecknad, att ett blivande arrende borde medge renägarna rätt att under icke sedvanerättstid utnyttja markerna på de villkor, som i fråga om sedvanerättstrakter anges i renbeteslagen.

Efter enskild överläggning mellan markägarna meddelades, att man vore villig att utarrendera sina resp. fastigheter på följande villkor.

Avtalet bör upprättas för en tid av fem år räknat från den 14 mars 1957 mot ett arrendebelopp av 1:25-kronor per hektar och år att utbetalas till markägarna med ett engångsbelopp snarast efter det avtal upprättats och fastställt. I fråga om inom upplåtna fastigheter förekommande odlad jord och fäbodvallar krävdes, i de fall skada förorsakats av renar på sådan mark, särskild ersättning fastställd från fall till fall av vederbörlig synenämnd enligt renbeteslagen. Beträffande sistnämnd mark skulle markägarna även i stället kunna tänka sig en inhägnad av områdena på kronans bekostnad till skydd mot intrång av renar. Samtliga markägare i Tinnödalen förklarade dock, att man omedelbart önskade sådan inhägnad av den odlade jor-

den och fibödvallarna inom utar enderade fastigheter. Förutom här nämnd ersättning för kommande femårsperiod krävdes enahanda ersättning för tiden 14/3 1954 - 13/4 1957. Avtalet avseende kommande femårsperiod skulle medge renägarna ovannämnda rätt. Därjämte framhölls från markägarehåll angelägenheten av att förhandlingar angående ägoutbyten upptogs med det snaraste.

I fråga om arrendebeloppets storlek skall till protokollet antecknas, att de närvarande markägarna på fråga förklarar de, att de icke ansågo det nödvändigt med en opartisk, sakkunnig värdering av markerna med hänsyn till förmodade kostnader för en sådan utredning.

Därefter här diskuterade arrendeaftal kom till stånd, anhöll direktören Olof Halvarsson i Hemrafjället att renägarna skulle iakttaga stor varsamhet med förefintligt bränsle uppe i kalvfjällsområdena.

Slutligen skall till protokollet antecknas, att hemmansägaren Alfred Busk i Funäsdalen anhöll, att underbondningar, liknande denna, skulle upptagas av länstyrelsen med markägare i området mellan Ljusnans och Tännåns dalgångar.

Då vidare icke förekom, avslutades sammanträdet.

Dag som ovan.

Vid protokollet:

Åke Wikman
Lappfogde i Jämtlands län.

Bestyrkes på tjänstens vägnar:

Östersund i lappfogdekontoret den 11 maj 1957.

E. Se. R. Hoff

28 JAN 1960
K 268
169

PROTOKOLL fört vid sammanträde å Goodtemplarhuset i Tännäs fredagen den 8 januari 1960 kl. 16.00 angående markbyten för renbeteslandens utvidgning och skogskomplettering av jordbruksfastigheter inom Kyrkbyn.

Närvarande:

Ett fyrtiotal jordbrukare-fastighetsägare från Tännäs Kyrkhys skifteslag.
Landshövdingen A. Tottie
l:e länsassessor G. Hallmans
Lappfogden I. Lundberg
Överlantmätaren V. Larsson
Sekreteraren N. Agerberg
Jägmästaren G. Fredhe
Kronojägaren M. Mårtensson, Ljusnedal
Jägmästaren S. Lindberg, Sveg
Länsskogvaktaren A. Sundvißson, Hede
Ombudsmannen A. Nordell
Lantbruksdirektören S. Ländahl
Lantbrukskonsulenten L-F. Berg
l:e lantbruksinstruktören C. Blomgren
Lapptillsyningsmannen E. Burman, Funäsdalen
Lappordningsmannen E. Willenfeldt, Brändåsen.

Landshövdingen hälsade välkommen och redogjorde för syftet med dagens sammanträde. Inom lantbruksnämnden hade uppgjorts förslag om markbyten mellan renbetet och jordbruket. En orientering om projektet skulle lämnas och jordbrukarna beredas tillfälle yttra sig över detsamma.

Blomgren redogjorde för lantbruksnämndens förslag, innebärande att ägo gränsen söder om Tännån mellan jordbruk och renbete lägges efter fjällkanten. Detta förutsätter ett markbyte mellan intressenterna. Jordbrukarna skulle avstå c:a 7.000 hektar av sina fjällskiften söder om denna gräns mot kompensation av c:a 1.300 hektar av Joleskiftena norr om denna gräns och mot Tännån. Jordbruket skulle vidare kunna tillföras c:a 2.000 hektar produktiv skogsmark från Iggesunds skogar, som lantbruksnämnden avsåg förvärva genom markbyte med bolaget. Utöver detta skulle jordbrukarna behålla nyttjanderätterna till fåbodar, jakt och fiske inom de skiften, som de avstodo. Fisket kunde genom servitutsavtal för all framtid bindas vid säljande fastigheten. Renskötsel på andra sidan skulle genom renskadeservitut ha betesrätt å skogsmarkerna norr om den föreslagna ägo gränsen, mot Tännån och i öster mot Myskelån-Valmen. Befarar man skada å skogskulturer, torde det vara saker som gå ordna genom tillfälliga stängsel. En sådan fråga måste knäckas och får inte hindra planens genomförande. Berörda markägare hade tidigare informerats om lantbruksnämndens planer och i stort sett varit intresserade av de ifrågasatta markbytena. Här framkastades frågan, om jordbrukarna kunde tänka sig någon form av gemensamhets-skog, varigenom bl.a. stora lantmäterikostnader kunde undvikas. Betr. jordbrukarnas likvider för ägo utbyten, i de fall värdet av de avstådda fjällskiftena väsentligt understiger värdet av de mottagna skogsskiftena, torde de i erforderliga fall böra möjliggöras genom krediter mot bottenlåneränta med statlig lånegaranti. Det underströks, att lantbruksnämndens intresse för Kyrkbyns skogskomplettering självfallet även gällde markägarna öster om Myskelån-Valmen. Den utförda byainventeringen ger underlag för lantbruksnämndens rationaliseringsbedömanden. Ett skönt mål skymtar. Vi få bättre renbetesförhållanden söder om Tännån, och jordbrukarna få välbelägna skogsmarker, med

den gamla rätten till fåbodar, jakt och fiske i behåll.

Överlantmätaren: Inget hinder att fisket behålles genom servitutsavtal. För jakten och fåbodarna finge det måhända bliva nyttjanderättsupplåtelser på 50 år.

Jägm. Bredhe: Domänverket har ej något intresse av att avstå skogsmark.

Jägm. Lindberg: Den moderna skogsvården ökar. Svårt kombinera skogskultur med renbete. Inhägnad av föryngringerutor måste till, såsom skydd mot renarna och det problemet hade lantbruksnämnden tänkt försöka knäcka, som vi hört i inledningen.

Lantbruksdirektören: Alla problem gå ej att lösa helt. Jordbrukarna ha en chans att få mera hemskogar genom Joles och Iggesundsmarkerna. Nackdelarna med renarna i skogslandet vid Tännån kvarstår. Vi få tåla förseningen i tillväxten. Större skogsmarker få kompensera. Man vinner mycket. Bytesaffären med Iggesund avancerar. Nästa fråga är värderingen av jordbrukarnas fjällskiften. Lantbruksnämnden köper objekten och byter. Frågan om gemensamhetsskog får begrundas av jordbrukarna.

Landshövdingen: Detta utgör en första etapp i strävandena att lösa renskötselns och jordbrukets gränsproblem i denna ort. Ett handlingsprogram har skisserats. Ordet lämnas fritt för yttrande över förslaget.

Per Halvarsson: Vi vill vara med på värderingen, den kan icke helt överlätas på lantbruksnämnden. Reninvasion är att vänta. Jägmästare Forsberg konstaterade 75 % skada å föryngringen. Det är välbehövligt för många att få skog.

Lantbruksdirektören: Ni skola självfallet vara med vid värderingen. Iggesund accepterar lantbruksnämndens värdering. Skog äro vi vana värdera. Fjällskiftenas värdering kräver i hög grad gemensam prövning. Vi önska först besked, om den föreslagna gränsen kan accepteras.

Johan Sundin: Det finns ingen naturlig gräns för renar. Först reste skogen - nu reser vattnet. Uttryckte sin tacksamhet, för länsstyrelsens hjälp med det förbättrade vägnätet. Vi ha renar överallt. De skada vallar, som kunna helt förstöras. Vi få ej släppa för lösa tyglar och vara för snälla. Ej tolerera strörenar. Jordbrukarna lämna ej sin näring vind för våg, som lapparna. Han ville ej vara negativ, men endast 50-åriga avtal för fåbodar och jakt är för litet. Byteskompensationen får lov att vara bra.

Landshövdingen efterlyste besked. Skola vi arbeta vidare efter riktlinjerna i förslaget?

Oskar Bergman erinrade om att renstängsel i gränslinjen varit på tal. Jakt och fisket var en viktig principfråga. De voro flera ägare av Kyrkbyn 1:1 och avstyckning var begärd. Han var för sin del intresserad av fortsatta diskussioner om markbyten.

Sven Bergman: Vi ha tidigare enats med Blomgren om fortsatta underhandlingar. Ville ej förlora jakt och fiske och poängterade affektionsvärdet.

Manfred Svensson: Om gränsen kommer att gå i fjällkanten, och ej vid Tännån som först varit på tal, då äro vi intresserade diskutera markbyten.

Jon Olofsson, som tidigare varit positiv till markbyten och önskat kompensation i Källskärsskiftet, förklarade nu genom ombud, att han ej önskade markbyte

Ingebrikt Fundin, Erik Thomsson och Gustaf Ingebrechtsson deklarerade positiv inställning till lantbruksnämndens förslag till markbyten.

Karl Jonsson deklarerade intresse för markbyte. Han befarade dock, att fjällskiftena skulle bedömas, som i stort sett värdelösa.

Lantbruksdirektören gav upplysningar om värderingen. Inget är värdelöst, då vi här /tack vare renarna/ utöver ev. skogsvärde kunna räkna med renbetesvärdet. Föreslog byn utse 2 å 3 kontaktmän för värderingsfrågorna.

Lars Bergman önskade helst arrendaupplåtelse.

Karl Bergman trodde att svårigheterna skulle komma att bestå. Skadorna äro svåra. Ej negativ till projektet.

Lappfogden ville diskutera ett stängsel efter Myskelån från Valmen till den uppdämda Lossen.

Olof Sundin: Stängsel är förkastligt. Vi ha ju stora renströvningar även från öster. De östra markägarna lida lika mycket. Ej klara papper på sedvanerätten, enligt ing. Forssberg i Regleringsföreningen. Renarna ha ökat. Ren går ej kombinera med skogskultur. Vi önska arrende.

Lappfogden berörde sedvanerättsbegreppet. Förr landskamrer Huss nyligen avslutade utredning torde vid behov komma att ligga som grund vid domstolsprövningar. Här är det fråga om strörenar från Mittådalen lappby. Tännäs lappby har fullt schå med sina renar. Var positiva!

Olof Sundin: Det är icke bara strörenar, vi ha ibland hela hjordar vid Brändåsen med skällor och vaktare. Arrende är det bästa.

Landshövdingen: Förslaget är ett led i strävandena att åstadkomma en förbättring. Vi äro idag ej beredda att diskutera förslag utöver den röda linjen.

Lantbruksdirektören: Finns det något intresse för Bergvik-Alas marker?

Olof Sundin: Nej.

Karl Jonsson frågade efter renantalet inom lappbyn? Gäller sedvanerätten norr om Tännån?

Lappfogden: Vid senaste renräkningen uppgick antalet till 3.333, årskalvarna inräknade. Vi veta om strörenarna från Mittådalen, men ej huru många de äro.

Landshövdingen fann att de markägare som berördes av markbytet - på något undantag när - deklarerat intresse av markbyten. Förhandlingar om dessa kunna nu fortsätta. Det får bli god kontakt mellan lantbruksnämnden och markägarna om normer för värderingen. Lantbruksnämnden har viss vana. Dess värderingar ha legat till grund för stora skogsbyten med bolagen. Angelägen om samförstånd. Vi får ge och ta i bästa möjliga kompromiss. I värderingen får förhandlas med varje markägare. Lämpligt att byn utser några kontaktmän, även de östra markägarna böra vara representerade. Kalfjällsvärdering är ju en synnerligen speciell historia.

Per Halvarsson föreslog att lantbruksnämnden skulle utse representanter för markägarna.

Ombudsman Nordell i RLF tackade för att han inbjudits. Det var bra att få inkopplas på tidig ståndpunkt. Den föreslagna ägo gränsen föreföll angenäm. Jordbrukarna få en bättre gräns och renbevakningen blir lättare. Angeläget, att

länsstyrelsen kan få bukt på de besvärliga renströvningarna från bägge lappbyarna. RLF var för sin del beredd att medverka till en jämkning i intressefrågorna.

Landshövdingen avtackade de närvarande och avslutade sammanträdet. /Kl. 18¹⁰/

Tännäs den 8/1 och Östersund den 14/1 1960.

Blomgren

/C. Blomgren/

Bestyrkes å tjänstens vägnar:

Gunnar Ekberg

Protokoll, fört vid sammanträde i Funäsdalen den 25 februari 1963 angående eventuell upplåtelse av rätt till renbete på privat mark mellan Ljusnan och Tännån i Tännäs kommun.

Närvarande: Ett 40-tal markägare, vars namn framgår av förteckning, som bilagts originalprotokollet, lantbruksdirektör Sixten Landahl, ordförande, samt instruktören vid lappväsandet Edo Burman och undertecknad vid protokollet.

Skriftliga meddelanden om tiden för sammanträdet jämte protokoll från sammanträde i angelägenheten den 28 maj 1962 hade tillställts ägarna av de fastigheter, som upptagits på förteckning, upprättad av överlantmätaren i länet och vederbörande distriktslantmätare.

Lantbruksdirektör Landahl refererade inledningsvis innehållet i protokollet den 28 maj 1962. I korthet innebär lantbruksnämndens och lappväsandets förslag, att renarnas betning på den aktuella trakten legaliseras. Fastighetsägarna erhåller ersättning härför. För att renarna skall kunna hållas under kontroll bör renägarna ha tillgång till bostäder på Grönfjället eller dess närhet, varifrån åtgärder kan vidtagas för att förebygga skador på odlingar eller för att bortdriva renar, som redan inkommit på odlingar i Tännåns och Ljusnans dalgångar. Staten förvärvar rätten att nyttja renbetet, men renägarna åtager sig ansvaret för de skador, som eventuellt uppkommer på odlingar. Nyttjanderätten bör omspänna en generation.

Vid sammanträdet den 28 maj 1962 valdes kontaktmän med uppgift att informera markägarna i de olika byarna. Av deras uttalanden framgick nu att uppfattningarna bland markägarna var delade. Ett fåtal önskade upplåta rätt till renbete på sina marker. Huvudparten önskade emellertid icke upplåta.

Lantbruksdirektören ansåg denna markägarnas inställning i frågan märklig, eftersom initiativet till det förra sammanträdet utgått från vissa markägare. I anslutning härtill uttalade också undertecknad, att anledningen till lappväsandets engagemang var, att man ville undvika att blott en del markägare upplåt sina marker för renskötsel.

Det är känt, att irritation uppstått i bygden som följd av att vissa skiften i Tännäs kommun upplåtits för renbetning mot ersättning under det att ingen ersättning utgick för renarnas betning på andra marker i närheten av de upplåtna skiftena. Det borde vara en fördel för såväl markägarna som renägarna, om man erhöll kontroll över de renhopar, som nu under hela året uppehåller sig i Ljusnans och Tännäs dalgångar. Enda möjligheten att uppnå dylik kontroll torde vara att renägare bosatte sig i trakten. Intresset från renägare att få tillgång till den aktuella trakten är stort. Därav torde följa att lappväsendet vid sitt val av renägare kan välja den för uppgiften mest lämplige. Detta torde vara en förutsättning för att förhållandena skall förbättras. Om markägarna icke är intresserade av en överenskommelse torde detta kunna tolkas på det sättet att man sannolikt är nöjd med de rådande förhållandena.

rån markägarhåll framhölls, att en förutsättning för att en upplåtelse överhuvudtaget skulle komma till stånd var att provotid kom ifråga. Denna längd borde vara 5 - 10 år. Länsjägästare Lindberg meddelade dessutom, att skogsvårdsstyrelsen driver vissa försök på en areal av 20-30 hektar på mustadska egendomen i Malmagen. Om man befarade förstörelse eller skador på försöksobjekten, måste markägaren gardera sig huremot vid en eventuell uppgörelse. Det framställdes också en förfrågan om upplåtelsen skulle öppna tiden 1 maj - 1 oktober (den tid då sedvanebete icke får förekomma) varpå undertecknad lämnade beskedet att dylik avsikt förelåg. Dessutom framställdes en fråga om markägarna saknade möjligheter att med nuvarande rättsregler erhålla ersättning för skador på sina odlingar. På denna fråga lämnade undertecknad beskedet, att renarna utgöres av sammanblandade djur från nästan samtliga lappbyar i södra länsdelen och att det därför är svårt eller nästan omöjligt att utfå ersättning.

Eftersom överlag en 50-årig arrendetid ansetts alltför lång, diskuterades möjligheterna att införa en provotid. Det förslaget lämnades markägarna, att tiden för avtalet borde bestämmas till 50 år men att en 10-årig provotid samtidigt skulle gälla, innebärande att kontrahenterna skulle äga rätt att inom viss tid före provotidens utgång uppsäga arrendet. De skäl, som borde ligga till grund för dylik uppsägning skulle intagas i arrendekontraktet. Ersättningen för rätten att nyttja renbete utbetalas för varje 10-årsperiod varvid hänsyn toges till penningvärdesförändringen. Till säkerhet för bestående av rätten borde nyttjanderätten helst ges formen

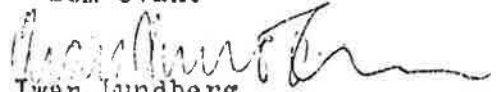
av servitut, som intecknas i fastigheterna. Härigenom underlättas i hög grad det administrativa förfarandet. I annat fall måste lappväsendet träffa avtal för varje 10-årsperiod med ägarna av de olika fastigheterna, vilket kommer att förorsaka dryga kostnader. De markägare, som därefter yttrade sig, uttalade sitt gillande av huvuddragen i det framlagda förslaget. Man sade sig särskilt ha tagit fasta på att prøvotid avses komma ifråga, varigenom ett kontrakt kan uppsägas om förhållandena icke är acceptabla för markägaren. Om en upplåtelse kom till stånd, borde häri ingå den mark i Fjällnäs, som är belägen på ömse sidor om Tännån.

Lantbruksdirektören ansåg att lantbruksnämnden och lappväsendet genom markägarnas uttalande fått fullmakt att arbeta vidare för att närmast framlägga förslag till kontrakt. Detta borde lämpligen upprättas i samråd med kontaktmän i de olika byarna. Sedan förslagskontraktet färdigställts, skulle detta utsändas till markägarna, varefter sammanträde för diskussion av kontraktsvillkoren borde komma till stånd inför lantbruksnämnden och lappväsendet. De närvarande förklarade sig på fråga av ordföranden villiga att gå med på en dylik ordning för den vidare behandlingen av ärendet.

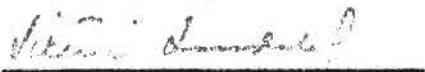
Följande utsågs till kontaktmän nämligen; Sven Hammar och Axel Salomonsson, Funäsdalen, Axel Långström, Ljusnedal, Oskar Fahlén, Flon, Erik Jonasson, Tännadalen och Halvor Jonsson, Fjällnäs.

Lantbruksdirektören meddelade, att lantbruksnämnden kommer att delta i ärendets vidare handläggning för att bl.a. bevaka jordbrukarnas intressen i förevarande avseende och tackade slutligen de närvarande för att de velat inställa sig vid sammanträdet och framlägga sina synpunkter.

Som ovan.

Iwan Lundberg

Justeras:

16 SEP 1968

D. nr

763/46

Nr 195.

Dnr X M-60/1968.

Utdrag av protokoll, hållet hos läns-
styrelsen i Jämtlands län å landskon-
torer i Östersund den 29 november 1968.

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 15 april 1966 förordnat, att ett exemplar av renbetesmarksutredningens betäckande "Renbetesmarkerna" (SOU 1966:12) skulle överlämnas till länsstyrelsen för den åtgärd, som kunde ankoma på länsstyrelsen, hade länsstyrelsen den 3 juni 1966 uppdragit åt förste konsulenten Lundberg att - efter samråd i erforderlig utsträckning med företrädare för länets lappbyar - till länsstyrelsen inkomma med förslag till de åtgärder som kunde komma ifråga.

Länsstyrelsen hade därefter i skrivelse till lappbyarna i länet be-
rett byarna tillfälle inkomma med uppgift om önskade utvidgningar av
byarnas betesområden.

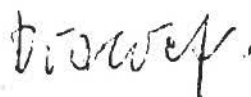
Sedan flertalet av lappbyarna därefter till länsstyrelsen inkommit
med önskemål härom, hade Lundberg i en den 16 september 1968 dag-
tecknad skrivelse sammanställt byarnas önskemål och föreslagit vissa
åtgärder.

Länsstyrelsen beslut nu att å en arbetsgrupp, sammansatt av herrar
Bohman, Lundberg och Wilhelmsen, uppdraga att närmare överväga vilka
åtgärder för utvidgning av lappbyarnas betesområden, som borde vid-
tagas, samt att bedriva underhandlingar med berörda markägare och i
förekommande fall träffa överenskommelser med dem. Bohman skulle såsom
ordförande leda gruppens arbete.

Som ovan.

In fidem:

Bengt Bohman

Lundberg

"Måls förord
i Tammå"

Protokoll fört vid sammanträde ang.
stövande renar måndagen den 10-6-68
i Lillhärda.

Närvarande: Yngve Smøds, P O Skoger, Karl Jönsson,
Halvar Jonasson, Teodor Johansson, Andreas Jonasson, Artur Bøvlin,
Erik Busk, Olof Eriksson, Sunnanå, Alma Sundin, Gullan Persson,
Bertil Lövgren, Erland Fjätström, Olov Eriksson Lillhärjeåbygget,
P O Hedin, Stig Hagiker, Eskil Thor, Eskil Eriksson, Arnold Jonas-
son, Gustav Vredling och Bo Cefalk samt från lappväsendets
sida Yngve Blom, Edor Burman jämte fyra renägare.

§ 1

Bo Cefalk valdes att leda dagens sammanträde samt att
föra dagens protokoll.

§ 2

Andreas Jonasson inledde med att påtala de olägenheter
som renflockarna hade samt att renägarnas åtgärder icke med-
fört önskade förbättringar.

Renägare Alf Villenfelt framhöll svårigheterna när det
var fråga om att ta bort renen och han bad Ortsbefolkningen
om hjälp med rapporteringen vintertid, så skulle man komma
från renägarsidan och slakta renarna.

Eskil Eriksson talade om att han vid 67 års jakt vid
Bleckiskällan blivit utan Älg (mot vanligen 4) p g av att
tusentals renar uppehöll sig på hans jaktmarker.

Burman ansåg att Älgen inte skyddade renen. Han ansåg
renen kom ner på vintern och stannade till våren att de fanns
på hösten var ovanligare.

Hagiker tyckte att sockenborna (märkägarna) skulle få
skjuta renen.

Burman anmärkte att enligt bestämmelserna måste en
ordningsman från lappby vara med.

12
Villenfelt, renägarna vill inte gå med på något oökontrollerat skjutande.

Hagåker underströk att tälvjakten försämrats avsevärt av renarna och menade att byberna borde tas till hjälp vid rendecimeringen.

Blom förklarade stövrenen beredde på att numera skötas renarna extensivt så att de får röra sig fritt och utan tillsyn mellan kalvning, märkning och slakt. Beträffande stövrenen är utslaktning och ev. flyttning av djuren lösningen.

Smøds undrade om inte orsaken var att det hölls för mycket ren.

Blom medgav att renstammen hölls i överkant, men menade att närheten till norska gränsen gjorde att många renar kommit från grannlandet, utvandringen skedde mestadels vintertid pga att vinterbetet inte räcker.

Fru Sundien undrade om lagen tillät att ha renarna lösa.

Villenfelt sade att de fick vara lösa, men vore det ekonomiskt möjligt ville samerna gärna ha stängsel.

Blom påpekade att turismen genom sina anläggningar och gruvdriften nu hade beskurit samernas rättigheter.

Villenfelt hoppades på en lösning i god samja.

Smøds undrade om inte det fanns risk för att de renar som uppehåller sig här blir hemtama och bildar en stam.

Villenfelt medgav att risken fanns, men samerna önskade inte ha ren här.

Burman ville att en kontaktman skulle utses i Lillhärjedalen han skulle ta emot uppgifter om renförekomst kommunen och rapportera till renägarna för åtgärd.

Olov Eriksson Lillhärjedalen, talade om att han hade stort besvär av renar på sina inägor.

Villenfelt upplyste om att efter syneförfarande ersätts skador på inägor.

3.

Burman underströk att ersättning utgår, men först bör
prövas om inte ordningsmannen för lappby och Jordägeren (el-
ler arrendator) kunde komma överens om skadans omfattning
utan att syn behövde tillgripas.

Efter diskussionen framställdes förslag till kontaktman
nämligen : O.Eriksson Lillmårjeåb., Andreas Jonassen och
Bo Ödfalk.

§ 3

Bo Ödfalk valdes att fungera som kontaktman i renfrågan.

§ 4

Till att justera dagens protokoll valdes : Stig Hagåker
och P O Skoger.

§ 5

Mötet avslutades.

Dag som ovan

Bo Ödfalk

Justerat :

P. O. Skoger

Stig Hagåker

(Telefonnummeranteckn; Lars Ronsberg 24b Högvålen.

Edor Burman 92 Funäsdalen
eller 36 Tännalsbyn

Lappfogdekontoret östersund 063/176 60)

LÄNSSTYRELSEN

I

JÄMTLANDS LÄN

Lappväsendet

Nr

Protokoll, fört vid sammanträde i Bränd-
asen den 20 oktober 1969 med renägarna i
Tännäs och Idre lappbyar angående ren-
strövning under sommarhalvåret.

Närvarande: Ordn.män Lars Rensberg, vice ordn.män Alf Willenfeldt, renägarna Edvard Willenfeldt, Oskar Rensberg, Edvin Rensberg, Bengt Andersson, Olle Kant, John A. Rensberg, Folke Rensberg, Jonas Jonasson, Elias Rensberg, John Ruttfjäll, Jon Kant, Ture Rensberg och Herje Rensberg från Tännäs lappby samt från Idre lappby ordn.män Ingvar Andersson, renägarna Olle Andersson, Axel Andersson, Allan Andersson och Lars Åhrén.

Från lappväsendet deltagar Eder Burman och Iwan Lundberg.

Till justeringsmän utses Axel Andersson och Alf Willenfeldt.

Inledningsvis redogöres för gällande lagbostämmelser samt bestämmelserna i byordningen om renantal och tillsynen av renarna.

Markägarnas krav på befrielse av markerna från renar har skärpts undan för undan. Det kan befäras att rättsliga åtgärder vidtages, såvida inte renägarna och lappväsendet kan åstadkomma en förbättring. Det ankommer i första hand på renägarna att göra ett handlingsprogram och att följa detta vid arbetets utförande. De resultat som uppnåtts under senare år i byarna visar att det är möjligt att förbättra förhållandena.

Orsaker till de nuvarande förhållandena.

Följande renägare yttrar sig, nämligen

Alf Willenfeldt: Renarna har undan för undan blivit vana att uppsöka svalt grönbete i skogar och på myrmarker utanför renbetesfjällen. Sådant bete förekommer sparsamt i fjällen. Mängden av renar i en by är oväsentlig i sammanhanget; renarnas beteendemonster måste förändras om en förbättring skall kunna uppnås. Markägarnas beskrivning av förhållandena är riktig, åtminstone ifråga om renförekomsten.

Olle Andersson: Renen förvärvar snabbt nya vanor. Detta syntes då familjen Andersson (egentligen Anders Olsson) flyttade sina typiska fjällrenar från Offerdal till Idre. Renarna drog ned i skogarna, lockade av det bete som fanns där. Idre lappby har begärt en utvidgning av betesområdena. En sådan skulle ge det bete, som nu saknas inom lappbyn men som renarna är beroende av. I sammanhanget inverkar också den turistiska exploateringen av mark i närheten av de betesområden som står till lappbyns förfogande.

Ingvar Andersson: Det finns stora turistanläggningar i Grövelsjön, Storsättern, Björnliden och Idre. De turister som bor där ägnar sig åt fiske på vårvintern, då renarna drar upp mot fjällen, och under högsommaren då renarna hålls i högfjällen. Renarna finner alltså inte ro på de områden där fiskande eller turister drar fram i stora skaror utan lämnar högfjällen. De kommer

K105/69

sålunda till de rofyllda skogarna, där de inte får uppehålla sig under sommarhalvåret.

Edvard Willenfeldt: Den mark utanför renbetesfjällen som renarna uppsöker är typiskt renbetesmark. Detta tillsammans med att de fjällmarker som enligt gällande bestämmelser står till byns förfogande är för små, gör att renarna strövar ut mot de inte tillåtna områdena. En del är förbrukas byns sommarbete mycket snabbt - t.ex. vid torra - och renarnas vana att själva skaffa sig föda för dem då ut över privatägda områden. Liksom Idre är Tännäs lappby besvärnad av turismen. De otaliga turistanläggningarna i Tännäs kommun nyttjar i hög grad renbetesfjällen i sin turist-rörelse.

Ullo Andersson: Klimatiska förhållanden inverkar hårdare i byar med små betesland. Renarna som styrs av naturkraft kan snabbt lämna beteslanden utan att renägarna hinner stoppa strövningen. Sådant är fallet vid onormal torra eller kyla på sommaren.

Åtgärder i avsikt att uppnå en förbättring.

De markutvidgningar som begärs av byarna är givetvis den bästa lösningen, men den är tidsödande. Förehandlingar med markägare måste föras, innan markförvärven kan göras. För närvarande saknar renskötselmyndigheterna möjligheter att ägna sig åt detta arbete. Arbetet med att bortskaffa renar från privatägda marker eller arbete i avsikt att förebygga renströvning till trakter där renarna inte får hållas under sommarhalvåret kan inte ligga nere i avvaktan på markutvidgningen.

Det förefaller klart att en reducering av renantalet i de båda byarna är ofrånkomlig. Om detta vittnar framför allt renlängderna men också slaktstatistiken. Alla vet att gällande bestämmelser i renbeteslagens byordning är föråldrade, men de gäller dock. Om markägare begär att en reducering skall genomföras på laglig väg torde länsstyrelsen inte kunna underlåta att tillämpa bestämmelserna.

Lars Rensberg: Renägarna i Tännäs är inställda på en reducering av renhjordarna under kommande slaktsäsong. Detta innebär alltså att det skall slaktas flera renar än vad som motsvarar renhjordens normala årstillväxt.

Edvard Willenfeldt: Det är känt att främmande renar, som utskiljes och hanteras, efter någon tid återvänder till det betesland som de självmant uppsökt. Det är därför angeläget att det bestäms huru det skall förfaras med de främmande renarna; om de skall slaktas på platsen eller bortskaffas på annat sätt. Metoden i arbetet bör vara att man före det egentliga renskötselarbetet tar reda på var det bästa betet finns och därefter samlar renarna där för åtgärder, som bestäms i förväg. Arbetet bedrivs sedan med så stor intensitet som möjligt. Sedan huvuddelen av arbetsbördan klarats av anordnas under vintern 1969/70 renräkning, som lämnar besked om resultatet av det utförda arbetet.

Det är inte lätt för den enskilde renägaren att vota hur många renar han skall slakta för att en verklig reducering av renhjordens skall uppnås. Med det stora renantal som lappbyn har får den enskilde inte tillräcklig kontroll/översikt.

Benkt Andersson: Det är otillfredsställande för renägaren att han nödgas reducera sin renhjord och därmed sin affärsrörelse.

Utslaktningen sker oftast vid ogynnsam tidpunkt då renarna är litet värda. Det är troligt att reduceringen måste dras ut över flera säsonger för att ett tillfredsställande resultat skall uppnås.

Ingvar och Axel Andersson: Reduceringen skall inte gå till som i fjol då Tännäs skötade renar, tog in den i gårde och slaktade alla, oavsett vem som ägde den eller var de hörde hemma. Det skall antas på den enskilde renägaren att bestämma hur reduceringen skall utföras. Renägaren bör få hemföra sina renar i levande tillstånd från främmande byar. Reduceringen skall inte heller gå så långt, att renägaren inte kan livnära sig på sin renskötsel. I Idre har renägarna inte flera renar än vad som behövs med hänsyn till antalet personer som skall hämta sin bürkning därav.

Benet Andersson: Även om renantalet nedbringas kraftigt, kommer det att bli utströvning från byarna. Så har det alltid varit och orsakerna hertill ligger djupt rotade hos renarna. Det är nödvändigt att ta hänsyn till detta, om man nu skall göra en reduktion.

Edvard Willenfeldt: Även om man vet att en reduktion inte löser alla problem är det nödvändigt att genomföra en sådan. För att i framtiden undvika utströvning under sommaren av renar från lappbyområdena och till trakter som renarna nu betar på under sommaren för dessa avskämmas med ett renstängsel från renstängslet vid Sörvattnet, öster om Kålsjöfjället och till Råndan ovanför Ransundet.

Ingvar Andersson: Av samma skäl bör renstängsel byggas i Idre lappby på de östra och södra gränssnitten där stängsel nu saknas.

Som inledningsvis nämns är de rättsliga förhållandena sådana att länsstyrelsen/lappväsensdet inte kan underlåta att medverka till en reduktion av renantalet i byarna om det av markägare eller annan begäres att så skall ske. Renlängderna och författningsbestämmelserna ger stöd för sådant beslut. I och med att det anses att renägaren själv skall ansvara för att hans eget renantal reduceras, påtager sig renägaren också ett ansvar här för. Det är lappväsensdets förhoppning att det arbete som renägarna skall utföra leder till ett gott resultat. I så fall skulle en betydelsefull anledning till motsättningar i framtiden mellan renägarna och renskötselmyndigheten kunna undvikas.

Beslut om Åträrder.

De närvarande renägarna förklarar sig därefter villiga, att göra en verksam reduktion av renantalet i de båda byarna, att genomföra denna så att var och en reducerar sitt eget renantal att bedriva arbetet i sådan takt att renräkning kan hållas under vintersäsongen 1969/70 samt att fortsätta reduceringsarbetet under annan säsong, om renräkningen visar att detta är erforderligt.

Renägarna är också eniga om att slakt av ren inte skall ske mot renägarens vilja. Det skall alltså vara tillåtet att hemföra renar i levande tillstånd.

Renägarna i de båda byarna hemställer slutligen att länsstyrelsen
skall medge eller utverka medgivande för den att skatten för de
inkomster som inflyter i sammanhanget skall beräknas efter grun-
der som gäller för ackumulerad inkomst.

Som ovan

Ivan Lundberg

Justeras:

Axel Andersson

Alf Wilnerfeldt

LAPPVÄSENDET
JÄMTLANDS LÄND. nr ¹³ C/34/20

Länsstyrelsen

Lappväsendet

Storgatan 15

831 00 Östersund

Vid sammanträdet i Glöte den 13 oktober framkom att trots företagen utslaktning av ren å privata marker våren 1969 förekomsten fortfarande är mycket stor.

Vidare framgick att antalet renar för ifrågavarande lappby överskred det antal som länsstyrelsens kungörelse anger.

Det påpekades också brister och svårigheter att få skador på stängsel och inägojord bedömda och reglerade.

Undertecknade representanter anser därför att länsstyrelsen genom lappväsendet vidtar kraftfulla åtgärder i syfte att råda bot på rådande förhållanden, både avseende förekomsten av ren på privata marker under icke betestid samt skaderegleringens praktiska handläggning.

Markägarna kan inte i längden finna sig i att dessa intrång och besvär skall behöva fortgå år efter år och dessutom öka i omfattning.

Härjedalen i december 1969

Bo Ödfalk

(Bo Ödfalk)

John Erik Häggberg

(John Erik Häggberg)

Lennart Persson

(Lennart Persson)

Erik Backman

(Erik Backman)

Karl Andersson

(Karl Andersson)

Alrik Olofsson

(Alrik Olofsson)

Alfred Mårtensson

(Alfred Mårtensson)

Gunnar Jönsson

(Gunnar Jönsson)

Johan Bergström

(Johan Bergström)

LAPPVÄSENDET
I JÄMTLANDS LÄN

01. 09. 69

D. nr

1969
9213/1969Länsstyrelsen
Landskansliet

29.8.69

831 00 ÖSTERSUND

Beträffande Renar inom Glöte skiftelagsmarker.

Sedan flera år tillbaka har vi besvärat oss hos olika institutioner inom lappväsendet och överenskommelser har gjorts, men dessa respekteras inte av samerna.

Den 24/10 1968 hölls ett möte i Lillhärdal där representanter från sex olika skifteslag samt skogsbolagen deltog. Vid detta möte gjordes ett avtal med överenskommelse om att inga renar skulle finnas på våra marker efter den 1 maj årligen.

Vid årsmötet med Glöte jaktvårdsstyrelse framkom att samerna uppvaktats både per telefon och vid personliga besök från markägarna i Glöte, men att dessa ej leda till någon som helst åtgärd från samernas sida.

Det uppdrogs då åt styrelsen att upprätta en skrivelse eftersom det antal renar som nu uppehålla sig inom vårt område i första hand kommer att spolia alla jakt i höst, både på småvilt som älg.

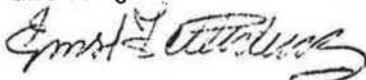
Ren förekommer i flockar på 300 - 400 st samt mindre flockar överallt inom skogsområdena och även inom bebyggelsen.

Våra tidigare så gröna och på växtlighet vackra fjäll börjar bli sterila och bruna, söndertrampade av dessa renar som ständigt är i rörelse.

Vi anhålla nu vördsamt om hjälp med åtgärder så att samerna också måste hålla de överenskommelser som träffats.

Högaktningsfullt

Glöte jaktvårdsområde

Ernst Zetterberg

Sammanträde med renägarna i Tännäs lappby
i Myskelsjön den 13 juli 1970.

Närvarande: Ordningssmannen Lars Artur Rensberg, vice ordningssmannen Alf Willonfeldt, renägarna Weikko Rensberg, Elias Rensberg, Lenna Rensberg, Thure Rensberg, Folke Rensberg, Hårje Rensberg, Jonas Pålsson, Edvard Willonfeldt, John Rutfjäll och Nils Reinhold Rensberg.
Från lappväsendet: Iwan Lundberg, Edor Burman och Yngve Blom.

Iwan Lundberg: Sammanträdet har tillkommit på begäran av ordningssmannen för att dryfta åtgärder mot renströvningar utom renbetesland. Hemställer om en orientering av det dagsaktuella läget.

Lars A. Rensberg: Vi har haft renarna i gårdet tre gånger hittills, i Lillfjället, Myskelsjön samt Målen. Sammanlagt torde det omfatta 1500-1800 renar. I Målen har byggts en beteshage om ungefär en mil i omkrets. En stor del av renarna torde nu befinna sig ned mot Storfjäten.

John Rutfjäll: Redan strax efter midsommar drog renarna ned från fjället. Det var då osedvanligt torrt samt sydliga vindar.

Edvard Willonfeldt: Renarnas beteende måste bero på betesbrist. De trampar ned mycket bete när de börjar drivas och samlas.

Iwan Lundberg: Är lösningen på problemet att skaffa mer land?

Edvard Willonfeldt: Betesmarker finns, men de gränsar allt för nära till privatägd mark.

Alf Willonfeldt: Renen har ändrat vanor. Vi har arbetat hårt med både egen och lejd arbetskraft men bredden på strövningarna är alltför stor.

Hårje Rensberg: Renen går lättare att dirigera om det finns spärrstängsel. Det verkar ligga en hel del okynne i renens strövningar.

Iwan Lundberg: Är spärrstängsel den enda lösningen?

Edvard Willonfeldt: Ja. Vi är alltid beroende av privatmark hur än man går fram med stängselsträckningen. Vi är ytterligt beroende av att gränsstängslet mot Norge kommer till stånd.

Iwan Lundberg: Vi vill vara så säkra som möjligt på att stängsel löser problem och fyller en uppgift. Då först kan vi handla.

Edvard Willonfeldt: Stängslet bör börja i Kölosen och följa renbetesgränsen mot Råndan.

Edor Burman: Stängslet bör sträckas mot Ortviken.

Edvard Willonfeldt: Renarna vandrar ned i skogarna mellan Kröket och Brändåsen mot Ransundet.

Alf Willonfeldt: Beterätt bör skaffas på södra sidan Tännån.

Iwan Lundberg: Beterätten måste ordnas efter visst mönster eller enligt samma konstruktion som Bergmans. Ev. stängselsträckning bör kunna ordnas helst ända fram till Lossen. Genom spärrstängsel torde det befintliga sommarbetet inom byn bättre kunna utnyttjas.

Edvard Willonfeldt: Sommarbete i sin helhet finns i stort sett öster om Brattriet.

Iwan Lundberg: När vi nu vet er inställning skall arbete påbörjas för att lösa spärrstängselfrågan. Föreslår att Alf Willonfeldt och Lars Artur Rensberg tillsammans med Edor Burman rekognoscerar stängselsträckningen.

Alf Willonfeldt: Föreslår början den 15 augusti.

Edor Burman: Jag tar då kontakt med er den 15 augusti.

Iwan Lundberg: Vill någon flytta från byn? På detta svarades ett unisont nej.

Östersund den 14 juli 1970

Yngve Blom
Yngve Blom

K 76-1970

Renstängslet Lossen-Fjätvallen

Protokoll, fört vid sammanträde med
markägare i Funäsdalen den 9.12.1970.

Härvarande enligt bif. lista samt från länsstyrelsen landskamreraren
Bengt Bohman och från lappväsendet Iwan Lundberg, Edor
Burman och Inger Edenskog, protokollförare.

Bohman: Av det utsända materialet framgår att renskötselmyndigheten
tidigare gjort upprepade försök att genom underhandlingar med mark-
ägarna uppnå en utvidgning av renbeteslanden och att utslaktning av
renar ägt rum till reducering av renantalet, allt i syfte att få bort
den irritation, som förorsakas av att renar strövar ut över marker
vid tider då betesrätt inte föreligger. Det framlagda förslaget inne-
bär att renströvningen mot bl.a. Glöte och Lofsdalen med omkring-
liggande marker kan skäras av men också att marken kring Lossen och
västerut mot Jolestrakten utsättes för större tryck. En uppgörelse
i samförstånd eftersträvas.

Lundberg: Det föreslagna stängslet är ett nytt begrepp i sammanhänge
men det finns kanske andra förslag till lösning av båda parter pro-
blem. Tännäs kommun är en glesbygd med avflyttning och vikande för-
sörjningsunderlag. Det vore tragiskt om renskötseln, som sysselsätter
20 familjer (80-100 personer) i Tännäs lappby inte finge finnas kvar
som näring men det är naturligt att renskötseln inte får vålla förlus-
ter och irritation för andra. En uppgörelse skall alla tjäna på. Går
det inte att komma fram till en sådan - att lösa samlevnadsproblemen
får de högstarenskötselmyndigheterna överväga om renskötseln skall
förbjudas i sin nuvarande form eller om andra åtgärder skall sättas
in. Vår situation enligt instruktionen är att se till att renskötseln
inte inkräktar på jordbruket och andra näringsgrenar men också att
verka för renskötselns utveckling.

De, som hört av sig muntligen i anledning av förslaget, har undrat
hur det går med jakten och fisket, exploateringen för semesterbyar o.
På detta kan svaras att det enda ingrepp man vill göra i den privat-
ägda marken är att få en rätt för renarna att beträda marken och för
detta skall betalning utgå.

Hammar: Tännäs byamän har behandlat stängselfrågan vid sammanträde den 25.10.1970 (protokollet bilagt). Det beslöts då att mark inte skulle upplåtas för stängslet och överhuvudtaget är markägarna ovilliga att upplåta mark på det sätt förslagsställarna menat. Stängslet torde väl inverka på viltet; huru inverkar ett stängsel t.ex. på älgjakten, kan ko med kalv komma över stängslet?

Burman: Vuxna älgar rör sig fritt över stängslet utan att skada detta. Kalven däremot har svårigheter att ta sig över men den brukar få hjälp av älgkon, som med sin tyngd pressar ned den översta tråden. Lappväsendet, som sedan ungefär 10 år tillbaka har ansvaret för bl.a. renstängslet Lossen - Grundsjöarna, har noga iakttagit älgarnas beteende vid renstängslet. Om man effektivt vill utestänga älg med hjälp av stängsel måste detta byggas till en höjd av 230 cm d.v.s. över älgens ögonhöjd.

Kjellberg: Eftersom det finns ren öster om detta renstängsel förefaller detta inte vara effektivt.

Burman: Detta kan i viss mån bekräftas men sammanhänger med att byamännen i Medskogen har två vägar genom stängslet. Om grindarna inte stängs, har renarna möjligheter att gå igenom stängslet.

Lundberg: Ett renstängsel är ett bra hjälpmedel i renskötselarbetet men det fungerar inte om det inte kombineras med arbetskraft. Renarna är ju ständigt på jakt efter föda och om det vet att det finns bättre renbete på vissa trakter lämnar de acceptabla betesland och uppsöker bättre bete. På så sätt strövar de nu till trakterna kring Lofsdalen och Glöte där det finns fint bete året runt. De har med andra ord förvärvat en vana, som det gäller att bryta. Detta kan ske med hjälp av renstängsel och naturligtvis genom att arbetsmanskap sättes in. Renskötselarbetet underlättas i så fall av att renarna inte kommer längre än till stängslet. Det kan förmodas att de till en början kommer att samlas i stora hopar vid stängslet och mot Lossen. Det är också tänkbart att de efter någon tid kommer att undvika stängselterrängen, eftersom de vet att där finns vandringshinder, och i stället beta på trakterna kring Lossen.

Kjellberg: Stängslet skulle naturligtvis bli till nytta, men det kan ifrågasättas om inte problemen kan lösas genom att man håller ett mindre antal renar än för närvarande och att dessa ses till på

ett riktigt sätt. I så fall skulle man också hålla sig till de bestämmelser, som gäller för högsta antal renar i lappbyn.

Bohman: Det är länsstyrelsen, som rekommenderar ett högsta antal renar för viss lappby. Denna siffra kan ändras uppåt och nedåt beroende på förhållandena. För närvarande är renantalet i Tännäs lappby högre än det av länsstyrelsen rekommenderade.

Willerfeldt: Det är många som skall leva på renarna. Det är inte möjligt att bara föreskriva hur många renar, som skall tas bort. I så fall påverkas den enskildes försörjningsunderlag.

Bohman: Om renägarna skall kunna hålla en rimlig levnadsstandard kan renantalet självfallet inte reduceras hur mycket som helst.

Hammar: Hur många renar har Tännäs lappby rätt att ha?

Lundberg: Enligt gällande bestämmelser är detta antal 2.000 vuxna renar. Därtill kommer årskalvarna, som kan uppskattas till cirka 600. Vid renräkningen i januari 1970 räknades 4.603 renar i Tännäs lappby. Detta skulle innebära att Tännäs då hade 2.003 renar utöver det antal, som är fastställt. Renbetesmarksutredningen, som inventera betestillgångarna i hela landet, har rekommenderat ett renantal av 2.500 vuxna renar i Tännäs lappby. Med årskalvar skulle byn i så fall kunna hålla 3.250 renar.

Kjellberg: Är det meningen att utöka renantalet om stängslet kommer till stånd och i så fall med hur många renar?

Lundberg: Uppskattningen av de tillgängliga betesarealerna har visat att det bör vara möjligt att hålla totalt 5.000 renar på byns marker och på de områden, som skulle bli tillgängliga om uppgörelse kan träffas. Det egentliga renantalet skulle alltså inte komma att öka nämnvärt. Däremot skulle det bli en ökning i förhållande till det antal, som nu gäller för byn (2.000 vuxna renar).

Hammar: Enligt de utsända handlingarna är det tillräckligt med sommarbete inom lappbyn. Detta skulle innebära att renstängslet skulle kunna byggas längs renbetesfjällsgränsen. Av kommunens 24 mil² är 16 mil² renbetesfjäll (statsägda). En utökning av renbetesarealen förefaller därför i hög grad onödig.

Kjellberg: Skall upplåtelsen gälla delar av eller hela året?

Lundberg: Den bör gälla hela året. Högsta Domstolen har ju i målet om Lossens reglering fastslagit att Mittådalens lappby inte hade renbetesrätt på de överdömda delarna av norra Lossen-stranden, vilket inte hindrar att Tännäs lappby skulle kunna hävda sådan rätt i enlighet med bestämmelserna i 2 § renbeteslagen. För att undvika diskussioner om detta bör upplåtelsen gälla hela året.

Salomonsson: Finns sedvanerätten inskriven i någon lag?

Hammar: Var går gränsen för sedvanerätten?

Lundberg: Bestämmelserna om sedvanerätten finns i 2 § renbeteslagen och den innebär att renägare får nyttja marker utanför renbetesfjällen under förutsättning att han gör detta efter gammal sedvana och under tiden 1.10. - 30.4. Det är inte möjligt att bestämma gränserna för sedvanerättssområdena. Detta framgår bl.a. av f.d. landskamreraren E. Huss' "Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län." I den mån markägare bestrider renägares påstående om sedvanerätt och om han inte vinner rättelse på annat sätt, måste domstolsförfarande tillgripas.

Kjellberg: Enligt Högsta Domstolens avgörande i Lossen-målet är det två begrepp, som grundar sedvanerätt; marken skall ha varit i kronans ägo före avvitrningen och den skall likaledes före avvitrningen ha använts i renskötseln.

Hammar: Vad beror det på att det nu är så mycket strövretrar? Har samerna intet intresse för renarna mellan kalvmärkningen och slakter?

Burman: Lappväsendet har under i vart fall 20 år kunnat konstatera att renägarna gör allt för att undvika renströvning på privatmark. Numera störs betesron i fjällen av turister, som besöker fjällen i större omfattning än förut. Renar bli alltså störda och lämnar de trakter där störningarna finns. En annan omständighet är att hjortdjur, till vilken art renarna räknas, mycket lätt skaffar sig vänner. Även om det finns bete i lappbyn vet renarna tydligen att det finns bättre bete på annat håll och de därför vant sig att uppsöka sådant.

Kjellberg: Alla vill väl att problemen skall lösas. Vad kostar det planerade renstängslet och vem betalar?

Lundberg: Stängslet beräknas kosta G. å 700.000 kronor. AMS-medel kommer att sökas till dessa kostnader.

Hammar: Är det möjligt att få arrendera jakt och fiske inom renbetesfjällena?

Lundberg: Det är möjligt att upplåta både jakt och fiske inom renbetesfjällena. Detta skall i så fall ske i samråd med vederbörande lappby. I ett sammanhang som detta är det kanske tänkbart att arrendera kommer ifråga för att kompensera privata markägares olägenheter av renar i samband med älgjakt. Upplåtelsen kan i så fall bli en viktig beståndsdel vid förhandlingarna om upplåtelse av rätt till renbete.

Hammar: Hur ställer sig vägmyndigheterna till ett eventuellt stängselbygge, som innebär att två stora turistvägar kommer att gå genom det instängda området? Renarna måste innebära en stor fara för trafikanterna.

Burman: Med tanke på trafiken har stängslet givits en sträckning, som avses medföra att renarna stannar i en uppsamlade ficka vid stängslets norra ände. Vid Högvålen-vägen slutar stängslet mot hindrande bäck. Trafikfaran får inte nonchaleras men det är möjligt att med arbetskraft driva bort renarna från vägterrängen i avsikt att förebygga olyckor.

Lundberg: Det medges att det är risk för kollisioner mellan ren och bil men det är också tänkbart att det kan bli som inom Ottfjällets Renfarm. Där går allmänna vägen Undersåker - Vålådalen genom farmens område. Hittills har trafikolyckor inte inträffat där.

Bohman: Länsstyrelsen är i egenskap av förvaltare av renbetesfjällena ofta utsatt för påtryckningar av intressenter, som vill göra vägar genom renbeteslanderna. Hittills har länsstyrelsen intagit en restriktiv hållning i sådana fall.

Hammar: Om stängslet byggs på föreslaget sätt, kommer marken innanför detta att bli mycket utsatt. Särskilt gäller detta tallplant men även annan växlighet. Det bästa är att bygga renstängslet i

renbetesfjällsgränsen längs Högvålen-vägen och mot Joles-skiftet.

Långström: Skall renarna hållas året runt på området väster om renstängslet? Är det inte möjligt att göra områdena öster om stängslet helt fria från renar på annat sätt?

Burman: Om stängsel bygges längs renbetesgränsen, blir beteslanden mycket olämpliga förutom att det blir svårt att utföra själva stängselbyggnationen. Fördelemed förslaget är att byn - givetvis mot ersättning - skulle få naturliga betesmarker. Det är inte möjligt att nu göra områdena öster om renstängslet fria från renar, eftersom renarna inte hindras av naturliga hinder från att återvända till dessa trakter.

Hammar: Har länsstyrelsen något förslag till arrendeavgift?

Lundberg: Avsikten med dagens sammanträde är att i första hand informera markägarna men att också ge dem tillfälle att lägga fram annat förslag till lösning av problemen. Markersättningen har ännu inte preciserats men det överväges att föreslå ett schablonbelopp, som skulle täcka kostnaderna för nyttjande av marken, irritationen över den framtida renströvningen och eventuella markskador. Det är en strävan att finna former för beräkningen av beloppet, som medverkar till att fastighetsägarna - såväl ägare av stora markarealer som mindre sådana - får en enligt deras uppfattning rimlig ersättning om de ställer marken till förfogande.

Bohman: Arrenden kan antingen avtalas att utgå med engångsbelopp för längre tidsperiod eller utgå varje år med ett bestämt belopp.

Kjellberg: Det har ju gjorts värderingar av renbetesmark t.ex. vid inrättandet av Tännäs gemensamhetsskog och i Lossenmålet. Dessa ersättningar kan räknas om till dagens värde.

Willenfeldt: Den mark, för vilken ersättning lämnats i Lossen-målet, är för alla tider förlorad för markägarna. I det här fallet skulle markägarna äga fritt förfoga över sin mark med det undantaget att de skulle medge strövningsrätt för renarna, om avtalet kommer till stånd.

Bohman: Är det troligt att de markägare, som inte är närvarande, har samma uppfattning om det framlagda förslaget, som den som kommit

till uttryck vid dagens sammanträde?

Hammar: En enig bystämman har deklarererat denna uppfattning. En lösning av problemen skulle kunna uppnås om renstängslet byggs längs Högvålen-vägen och västerut mot Vattnan samt i övrigt längs renbetesfjällsgränsen.

Salomonsson: Det är ingen mening att överhuvudtaget diskutera upplåtelse av mark för stängsel. Av den anledningen är prisfrågan inte aktuell.

Bohman: De synpunkter, som lämnats vid dagens sammanträde, kommer att sättas in i sitt sammanhang. Som tidigare poängterats har länsstyrelsen framlagt sitt förslag med tanke på att även andra förslag skulle kunna komma fram. Det är klart att något måste göras för att problemen skall få sin lösning. Helst bör detta ske kompromissvis. Det är troligt att länsstyrelsen kommer att höra av sig längre fram, då markägarnas synpunkter bearbetats.

Som ovan

Inger Edenskög

Närvarande vid sammanträde i Funnödalen den 9.12.1970

Namn

Fastighet

Bohuslänska församlingens församling	
Göte Lohr	Funnödalen 10:2
Göte Lohr	" " 70'
Jonas Långström	" 1218
Reel Salmannsson	" 112
Sven Hammar	" 52'
Finn Lohr	888 205
Edvard Willmefeldt	Tunnås läppar
Härje Rönneberg	" 4

Driftnläggningar med angivelse av uppskattade nuvärden.

Slag	Antal	Värde	Anmärkningar
Renvaktarstugor	12	130.000:-	
Andra bostäder	10	50.000:-	renägarnas, belägna på sommarlanden
Slakterier:			
fasta	1	55.000:-	
flyttbara	1	17.000:-	
Renstängsel	1	210.000:-	mot Kopparbergs län
Beteshagar	5	99.200:-	
Rengården	8	17.600:-	
Traktor m. div. utrustning	1	25.000:-	
Samlingslokal	1	12.000:-	
Kommunikationsradioapparater	22	12.000:-	
Snöskoter	25	100.000:-	
Bilar	10	100.000:-	
Hundar	30	12.000:-	
Telefonlinjer	3	7.792:-	
Div. tekniska hjälpmedel		25.000:-	avser verktyg o.d.
	130	872.592:-	

Slaktvolym, ekonomi m.m.

Slaktsäsong (höst/vinter)	Renantal enl. renl.	Antal slakt. renar	Medelpris/ kg	Medelvikt/ ren	Bruttovärde
55/66	5491	2471	5:55	34,8	477.248:94
1966/67	5546	1612	5:80	34,2	319.756:32
1967/68	5416	2769	6:-	33,6	558.230:40
58/69	5275	3276	6:66	34,3	748.362:89
69/70	4603	3080	8:-	34,0	837.760:-
Medeltal/värde	5266	2641	6:40	34,1	588.271:71

Tännäs sameby.Arbetskraften (manlig).

Ålder	Heltid	Deltid	Lejd	Tid/mån.
16-19	-	-	-	-
20-24	-	1	-	2
25-29	3	-	1	46
30-34	1	1	-	15
35-39	6	1	1	85
40-44	1	-	-	12
45-49	3	1	1	49
50-54	1	1	-	15
55-59	2	2	-	30
60-	-	1	-	3
	17	8	3	257

TÄNNÄS SAMEBY
c/o Ordf. Edvin Rensberg
Box 66
840 93 HEDE

1990-06-27

LÄNSSTYRELSEN I JÄMTLANDS LÄN	1(2)
INK. 1990-06-29	
6741-4507-90	

Länsstyrelsen i Jämtlands län

Yttrande över ansökan om tvångsslakt på renar.
Dnr 9-9198-89.

Tännäs sameby har tagit del av skrivelse från markägare i Funäsdalen m fl platser med begäran om tvångsslakt av renar.

Tännäs sameby har följande att anföra.

Mot bakgrund av ansökan av vissa markägare i Funäsdalen m fl platser om tvångsslakt av renar är det kanske nödvändigt att ge en mycket kort historisk återblick. Konflikten mellan de renägende samerna och majoritetsbefolkningen är av gammalt datum och kom att nå en höjdpunkt under 1880-90-talet. Konflikten var en av huvudorsakerna till tillkomsten av 1886 års renbeteslag (RBL). I förarbetena till 1886 års RBL och i riksdagsbehandlingen konstaterades att samerna i samband med avvitrningen i Jämtland lidit rättsförluster. Vid skattefjällsavvittringen 1850-60-talet togs inga hänsyn till renskötselns funktionella samband (jfr Naturresurs-, bygg- och planlag) mellan dels betesbiotoperna, landskapet och årstiderna. Efter beslut av Kungl. inköptes ett antal s.k. utvidgningshemman i anslutning till de gamla skattefjällarna. De första köpen ägde rum år 1888 och de senaste år 1944. Utöver de inköpta utvidgningshemmanen beslutades om ytterligare inköp av vissa fastigheter. Besluten kom dock ej att verkställas. Varken 1886 års RBL eller inköpen av de s.k. utvidgningshemmanen kom att dämpa konflikten i Jämtland. År 1895 tillsattes en ny utredning för att se över bl.a. renbetesfrågan i Jämtland. Utredningen resulterade i att en ny renbeteslag antogs år 1898.

I samband med byggandet av renstängslet Kölosten-Lossen och mot bakgrund av renbetsfjällens icke helt renskötsel-funktionella arrendering ingicks ett avtal mellan lantbruksstyrelsen och vissa markägare om arrende av mark i anslutning till Tännäs samebys åretruntmarker år 1973. Avtalet löper snart ut.

Tännäs sameby som enligt senaste renlängd räknat 7.075st renar bedriver idag en rationell renskötsel med förhållandevis hög produktion per ren i nettorenhjorden, sedan några år tillbaka bedrivs inom samebyn ett forskningsprojekt, i samarbete med Statens Lantbruksuniversitet (SLU), "En renhjords rationella slaktuttag". I mitten av 1980-talet byggdes ett byskiljande renstängsel mellan Tännäs och Mittådalens samebyar (riksgränsen-Klinken) för att möjliggöra ett utnyttjande av samebyns betes-område norr om väg 84.

På grund av turismens störningar har också ett omfattande arbete gjorts för att höja tambetesgraden på samebyns rena för att därigenom göra renarna mera okänsliga för störningar av vandrare, skidåkare, skoteråkare etc.

I skrivelse till Länsstyrelsen, daterad 14 februari 1990 och troligen insänd till Länsstyrelsen den 27 maj 1990 har vissa markägare ansökt om tvångsslakt av renar.

Samebyn konstaterar:

att hälften av de markägare (med tillhörande fastighetsbeteckning) som undertecknat skrivelsen omfattas av ovan redovisat arrendeavtal med LBS, att enl 71 § RNL skada eller olägenhet av någon betydelse inte framställts

att eventuella skador som kan komma att uppstå bör kunna regleras enl 90 § RNL

att samebyn med hänsyn till det som redovisats inledningsvis följer vad som stadgas i RNL 65 § 1:a och 2:a stycket.

Med hänvisning till vad som redovisats ovan hemställer Tännäs sameby att Länsstyrelsen lämnar ansökan 1990-05-27 om tvångsslakt på renar utan åtgärd.

Tännäs sameby

Edvin Rensberg
ordförande

LÄNSSTYRELSEN
Jämtlands län

Datum
1990-06-29

Önr (angen vid skriftväxling)
6741-4507-90

delgivningskvitto

Per Nordlinder
Svanbäcken
840 95 FUNÄSDALEN för egen del
och som företrädare för ett 40-tal
markägare

Er ansökan om tvångsslakt av renar i Funäsdalenområdet m m
(2 bilagor)

Tännäs sameby har idag genom Edvin Rensberg kommit in med ett skriftligt yttrande varav en kopia bifogas.

I samband med inlämnandet av yttrandet uppgav Rensberg bl a följande: Byn har sedan den 28 maj 1990 i området haft fem arbetslag som turats om att bevaka så att inte renar i onödan vandrar in på enskilda marker. Omkring den 1 juli börjar kalvmärkningen berörande halva byns renhjord i trakten av Långbrottfjället. Samtidigt vistas övrig del av renhjorden söder om Tännäs. De båda hjordarna flyttas sedan om så att all kalvmärkning kan ske på samma plats. Strävan från byns sida är att flytta renarna i passagen väster om Malmagen. Byn arbetar med största målmedvetenhet i syfte att inte komma i konflikt med enskilda markägare. Väderlekstörhållandena spelar dock en mycket stor roll när det gäller möjligheterna att hålla renarna inom de områden där de enligt rennäringslagen och träffade avtal får vistas. - År 1973 träffades överenskommelse med en rad markägare om upplåtelse av renbete gällande fram till 1993. Byn noterar att en rad markägare undertecknat den nu aktuella ansökan trots att avtal om upplåtelse träffats för resp fastighet, nämligen Kyrkbyn 17:6, 43:1, 21:6, 50:1, 46:1, 48:1 och 20:2, Funäsdalen 7:2, 16:23, 52:1, 71:1 och 103:1 samt Valmåsen 5:1. Grund saknas för att överhuvudtaget tillåta tvångsslakt inom de fastigheterna. Vidare ligger Kyrkbyn 22:4 helt utanför det avsedda området.

Innan länsstyrelsen handlägger ärendet vidare varvid det i första hand blir fråga om att ta ställning till att anmoda byn att inom en viss bestämd - normalt kort - tid ta bort renarna fordras följande:

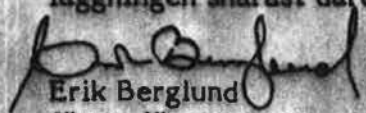
1. Ni lämnas tillfälle att yttra Er över ovanstående och innehållet i byns skriftliga svar. Det är därvid viktigt att Ni klargör i vad mån de ovan uppräknade fastigheterna ligger inom det område där Ni hävdar att tvångsslakt måste ske. För länsstyrelsen är det av värde att Ni närmare preciserar skadorna och olägenheterna inom de olika fastigheterna.
2. Det är viktigt att Ni på bilagda översiktsskarta redovisar ytterområdet för berörda fastigheter där renar vistas och förorsakar skada eller olägenhet av betydelse. För den eventuella kontroll som länsstyrelsen låter göra är det viktigt att få områdets omfattning klart redovisad från Er sida.
3. På ekonomisk karta måste Ni redovisa de aktuella fastigheterna eller berörda delar därav varvid Ni har att beakta invändningarna från byns sida om att vissa uppgivna fastigheter omfattas av 1973 års arrendeavtal. Inte minst vid kontrollåtgärder och vid överprövning av beslut är det viktigt att tillfredsställande underlagsmaterial finns framtaget.

1990-06-29

6741-4507-90 (redning)
6741-4507-90

Länsstyrelsen emotser svar på ovanstående snarast möjligt, särskilt vad beträffar punkterna 1. och 2. Av förstälige skäl kan det måhända vara svårt för Er att omedelbart ta fram karta/kartor enligt punkt 3. men i det avseendet kan Ni komplettera i efterhand, dock snarast möjligt.

Det är Ni som påkallat åtgärd att tvångsslakta och det ankommer därför på Er att svara så fort som möjligt så att länsstyrelsen kan fortsätta handläggningen snarast därefter.

Erik Berglund
förste länsassessor

Enligt beslut i Länsstyrelsen den 1990-06-29 har den härmed kommit till beslut att den härmed...

Enligt beslut i Länsstyrelsen den 1990-06-29 har den härmed kommit till beslut att den härmed...

Bilagor
Kopia av samebyns svar 1990-06-27
Översiktskarta

Enligt beslut i Länsstyrelsen den 1990-06-29 har den härmed kommit till beslut att den härmed...

Enligt beslut i Länsstyrelsen den 1990-06-29 har den härmed kommit till beslut att den härmed...

1. Ni ska...
2. Ni ska...
3. Ni ska...

2. Det är viktigt att...
3. Det är viktigt att...

3. Det är viktigt att...
4. Det är viktigt att...

Jul 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12

Utdrag av domboken, hållen
vid lagtima hösteting med H e d e
tingslag å tingsstället i Hede
kyrkby den 10 september 1934.

Nr 4. Till denne rättegångsdag hade hemmansegaren Olof
Bäck i Wemdalen erhållit stämning uppå ordningsmannen Lars
Kråik i Handölsdalens lappby med yrkande enligt en med vad
därå numera fanns tecknat så lydande ansökan:

"Till Hede tingslags häradsrätt.

Under tiden januari - slutet av maj månad 1934 har lapp-
ordningsmannen Lars Kråik från Handölsdalens lappby med sina
renar uppehållit sig å mig tillhöriga marker, tillhörande
Vemdals kyrkby inom Vemdals socken. Renarna hava där-
vid förorsakat skador, dels å vallarna, dels å tallplantor
och dels å renmossa, varjämte renarna förstört och nertram-
pat gårdesgården. Kråik har efter det skadorna konstaterats
tillfrågats, huruvida han vore villig lämna ersättning, men
har något besked härpå icke kunnat erhållas. Syn har där-
för i vederbörlig ordning påkallats och hava synemännen
värderat skadorna till tillhoppa 731 kronor.

Då Kråik enligt min mening icke har någon som helst
rätt att utan särskilt medgivande upphålla sig med sina
renar å de trakter varom här är fråga, får jag vördsamt an-
hålla om laga kallelse och stämning å bemålde Kråik till
instundande sammanträde med Hede tingslags häradsrätt under
yrkande, dels att Kråik måtte förpliktas till mig utgiva
skadesrättning med tillhoppa 731 kronor samt uppkomna syne-
kostnader med 37 kronor 20 öre, dels att Häradsrätten måtte
förklara Kråik icke äga sedvanerätt å de områden, där skador-

2
na förorsakats.

Tillika yrkas ersättning för rättegångskostnaderna
samt för de vittneslöner jag kan komma att få förskjuta.

Vemdalen den 14 augusti 1934.

Olof Bäck

Hemmansägare.

Den 23 augusti 1934 eftersöktes häri omförmälde Kroik
i sitt hemvist i Ripbo och vid Tjallingen och den 24, 25 och
26 i samma månad eftersöktes Kroik i sitt hemvist i Tjallingen
i och för delgivning av denna stämning, därvid Kroik icke
kunde anträffas eller upplysning om hans vistelseort
erhållas, betygar. Järpen den 7 september 1934.

Gillis Nilson

Landsfiskal i Undersåkers distrikt.

Kostnadsräkning.

Skjutsersättning Järpen-Tjallingen-Järpen, utgör efter för-
delning med andra ärenden Kr. 24:60, nedsattes till Kr. 20:-.
Säger 20 kronor som kvitteras: Järpen den 7 september 1934.

Gillis Nilson.

Landsfiskal.

En bestyrkt avskrift av förestående stämning har jag
denna dag emottagit erkännes.

Enafors 5 Sept 1934

Lars Kråik

Betygar

Olof Andersson

Stämningsman

Delgivningskostnad kr. 3:- För att förvissa mig om
att få tåget som Kråik reste att stanna / då det passerar
om ej resande finnes/ köpte jag en biljett och han så få
uträtta ärendet utan att företaga någon resa. Hoppas ej
delgivningskostnaden anses för hög.

O. Andersson

Då målet till handläggning ropades, inställde sig kâranden genom förre landsfiskalen K.E. Byström i Hede jämlikt en för honom eller den han i sitt ställe förordnade utfärdad rättegångsfullmakt in blanco. Svaranden infann sig genom advokaten Gösta Heilborn i Östersund, som åberopade rättegångsfullmakt in blanco för innehavaren eller den denne i sitt ställe förordnade.

Byström ingav

dels följande syneprotokoll:

"Prottokoll fört vid syneförrättning enligt 30 § renbeteslagen hållen den 15 juni 1934.

§ 1.

För hållande av sådan syn, som ovannämnda § sägs, hade hemmansägaren Olof Bäck, Vemdalen kallat undertecknad handlanden Per Bokvist, Håberget, som, på sätt i 31 § renbeteslagen sägs, av lapparna utsetts att vara god man vid uppskattning av skador åstadkomna av lapparna och deras renar. För sig själv hade Olof Bäck utsett undertecknad länsskogvaktare Otto Fladvad, Vemdalen, att i samma avseende vara god man.

I anledning härav sammanträdde vi Per Bokvist och Otto Fladvad ovannämnda dag å Olof Bäckes fastighet Kyrkbyn R:n 43⁸ i Vemdalens socken, och hade Bäck anmodats att härvid närvara och uppvisa de skador, för vilka han ansåg sig böra erhålla ersättning, och som uppkommit under sistlidna vinter och voro åstadkomna av renarne.

Såsom för oss redan var bekant meddelade Bäck att det vore lappmannen Lars Larsson Kråik, Handöl, Enafors, som där vistats med sina renar och således vore ansvarig för de skador det nu vore fråga om. Kråik hade med sina renar kommit till dessa trakter i början av januari månad innevarande år.

samt här kvarstannat till i mitten av april månad då han själv avflyttat. Vid flyttningen hade han emellertid kvarlämnat en hel del renar, som hallit sig kvar tills i slutet av maj månad.

De av renarna förorsakade skadorna uppskattades och värderades nu av oss sålunda:

Skada å slåttervallen vid Blåstervallens fäbodar, vilken vore beroende därpå att renarna uppsparkat och sönderskrapat gräsvallen 7:-

Plantskog av tall är delvis förstörd å en areal av cirka 15 har med ett beräknat värde av 14:- kr pr har 210:-

Bäck uppgav att det vore renarna som nertrampat och förstört den gärdesgård som nu låg nere. Denna uppmättes nu av oss till 12 m. och värderas skadan till 4:-

Vid Vemån hade renarna söndergrävt slätterängen, vilken skada av oss värderas till 5:-

Bäck påvisade att renarna å stora områden av fastighetens skogsmark uppätit och i övrigt förstört där växande renmossa, så att denna icke längre vore tjänlig eller för kreaturen begärlig såsom foder. Bäck uppmätnades nu att närmare ange mängden och värdet av den mosse han härigenom mistat. Härpå svarade Bäck att det icke vore så gott att härå lämna någon exakt uppgift angående mängden, men förmenade att minst 500 lass mosse för honom blivit förstörda och att han värderade denna till 1:- kr pr lass. Efter noggrann undersökning och beräkning finna vi att Bäck icke kan anses överskatta mängden av den mosse han sålunda förlorat, samt att värdet därav bör vara enligt hans beräkningar eller 500:-

För sitt besvär med uppvisningen av skadan vill

Bäck ha

5:-

Summa skade och eljest kronor

731:-

Kostnad för syneförrättningen:

Handlanden Per Bokvist, Häberget.

Privatbil Hån - Sersån och åter 3 mil à 3:- 9:-

En dags arvode " 8:- 8:-

Länsskogvaktaren Otto Fladvad, Vemdalen.

Privatbil Vemdalen - Sersån och åter 1,4 mil à 3:- 4:20

En dags arvode för syneförrättningen à 8:- 8:-

En " " " uppsättande av protokoll à 8:- 8:-

Summa Kronor 37:20

På sätt ovan sägs, utan att några som hållst meningskiljaktigheter angående skadans omfattning och värde mellan oss förefinnes, uppskattat och värderat betyga:

Häberget och Vemdalen den 19 juni 1934.

Per Bokvist

Otto Fladvad

handlande.

länsskogvaktare."

dels följande intyg:

"Undertecknad född den 18 Aug 1856 i Hån Vemdalens socken, och sedan dess bosatt därstädes, kan under edlig förpliktelse intyga att under min tid, lappar med sina rener, icke vistats å byns skogsmarksområden eller så vitt jag erfärit å därintill liggande skogsmarker, fört sina renar å bete.

Samt att jag av mina fäder och andra i min ungdom levande äldre personer, aldrig hörde berättas att lappar med sina renar besökt nämnda trakter. Utom nu under sista vinternarna, då leppmannen Kråik haft sina renar här.

Häberget den 24 Aug 1934.

Halfver Olofsson

Bevittnas.

Frida Bokvist

Einar Olsson."

6

"Underteknad född den 30 Mars 1854 i Hån Vemdalens Socken och sedan dess bosatt därstädes, kan under edlig förpliktelse intyga att under min tid lappar med sina renar, icke vistats å byns skogsmarksområden eller så vitt Jag erfarit, å derintill liggande skogsmarker fört sina renar å bete, samt att Jag af mina fäder och andra i min ungdom levande äldre personer, aldrig hörde berättas att lapparna, med sina renar besökt nämnda trakter, utom nu under sista vintrerna då lappmannen Kråik haft sina renar här.

Hån den 24 Augusti 1934

Egenhändiga

Jonas Jönson

namntekning bevittnas

Per Bokvist

Fritz Olsson."

"Undertecknad Olof Persson Brandén, född år 1855 i Vemdalsens kyrkby och sedan dess därstädes bosatt, kan under edlig förpliktelse intyga att under min tid lappar med sina renar icke uppehållit sig å Vemdalsens, Håns och Kvisthåns skifteslags skogsmarker eller så vitt jag erfarit å därintill liggande skogsmarker fört sina renar å bete, samt att jag av mina fäder eller andra i min ungdom levande äldre personer aldrig hörde berättas att lapparna av sedvana betet med sina renar å skifteslagets marker med undantag av dels några vintrar före och efter år 1890 å Källbergets och Henvålens särskilt skiftade marker, då det någon gång kunde hända att några smärre renflockar även förirrade sig in på Kyrkbyns område, men återhämtades efter tillsägelse och uppkomna skador ersattes, dels tvenne vintrar omkring 1912, då lappar betade sina renar å Vemdalsfjällen, men ersattes då betet godvilligt utan syn eller värdering samt dels nu de sex a sju sista årens vintrar, då lappmannen Lars Kråik

7

betat med sina renar å skifteslagets marker.

Vemdalen den 27 augusti 1934

Olof Persson Brandén

F.d. nämndemannen Olof Persson Brandéns egenhändiga namnteckning bevittnas av:

C.J. Andersson Hilma Blomkvist"

"Undertecknad född den 6 oktober 1858 i Hån Vemdalens Socken och sedan dess bosatt därstädes, kan under edlig förpliktelse intyga att under min tid lappar med sina renar, icke vistats å byns skogsmarksområden eller så vitt Jag erfarit, å derintill liggande skogsmarker fört sina renar å bete, samt att Jag av mina fäder och andra i min ungdom levande äldre personer aldrig hörde berättas att lapparna med sina renar besökt nämnda trakter utom nu under sista vintrerna, då lappmannen Kråik haft sina renar här.

Hån den 27 Aug. 1934

Olof Jönsson

Egenhändiga namnteckning bevittnas

Helga Bergström Gerda Bergström"

"Undertecknad Per Halfvarsson, född år 1855 i Vemdalens kyrkby och sedan dess därstädes bosatt, kan under edlig förpliktelse intyga att under min tid lappar med sina renar icke uppehållit sig å Vemdalens, Håns och Kvisthåns gemensamma skifteslags skogsmarker eller så vitt jag erfarit, å därintill liggande marker fört sina renar å bete, samt att jag av mina fäder eller andra i min ungdom levande äldre personer aldrig hörde berättas att lapparna av sedvana betat med sina renar å skifteslagets marker med undantag av dels några vintrar omkring år 1890 då lappar med renar uppehöll sig å Källbergets och Henvålens särskilt skiftade marker, då det någon gång kunde hända att några smärre renflockar även förirrade sig in på Kyrkbyns område, men återhämtades

4

dessa efter tillsägelse och uppkomna skador ersattes, dels tvenne vintrar omkring 1912, då lappar betade sina renar å Vemdalsfjällen, men ersattes då betet godvilligt utan syn eller värdering samt dels nu de sex a sju siste vintrarna, då lappmannen Lars Kråik betet med renar härstädes.

Vemdalen den 29 aug. 1934

Per Halfvarsson

F.d. nämndemannen Per Halfvarssons egenhändiga namnteckning
bevittna:

K.W. Höglund

Brita Höglund"

"Underteknad Sven Johansson född den 3 Februari 1845 i Vemdalen och sedan dess bosatt därstädes, kan under edlig förpliktelse intyga att under min tid, lappar med sina renar, icke vistats eller uppehållit sig å byns eller skifteslagets skogsmarksområden eller å derintill liggande skogsmarker fört sina renar å bete samt att jag af mina fäder eller andra i min ungdom levande äldre perssoner aldrig hörde berättas att lapparna med sina renar uppehållit sig inom Vemdalen eller dess skogsmarksområden, dock att några vintrar omkring 1890 talet några renflokar förrirat sig till dessa trakter, men som af sina ägare återhemtades och skadan ersattes, samt ett par år för omkrin tjugo år sedan då också skadan ersattes, samt nu under senaste åren lappmannen Kråik haft sina renar här.

Vemdalen den 2 Sept. 1934.

Sven Johanson

F.d. Nämndemannen Sven Johanssons namntekning bevittnas af:

Jonas Kallin

Per Hallgren"

"Underteknad, som den 17 April 1934, på anmodan af Hemansägaren Olof Bäck i Vemdalen, jorde honom sällskap till Fjellgården, för att kräva Lappmannen Kroik på skadeersätt-

9
ning för renarnas skadejörelser å hans ägor och skogskifte,
får härmed intyga att ovannämnde Kroik svarade, att svar
icke kunde lemnas för tillfället men att detta skulle ske
inom allra närmaste tiden.

Vemdalen den 1 September 1933

Per Näs

Nyströms

Vemdalen"

"Intyg

På anmodan af Hemmansägaren Olof Bäck Vemdalen, den
17/4 1934 så följde Jag honom till fjällgården, der Olof
Bäck kräufde lappmannen Lars Krojk på ersättning för den
skade renarna gjort på hans skogskifte, Krojk svarade, att
han för närvarande icke kunde yttra sig om saken men att
han framledes skulle återkomma.

Hvilket härmed intygas

Vemdalen den 7 september 1934

Jon Olov Linde"

dels ock i ändamål att visa att klagomål över renars skade-
görelse tidigare förts följande skrivelse:

"Till Vemdalens socknemän,

V e m d a l e n .

I skrivelse till länsstyrelsen i oktober 1931 har Nils
Höglund m.fl. socknemän i Vemdalen, under framhållande av
att olaga renbete utövades inom socknen, hemställt, att läns-
styrelsen ville vidtaga åtgärder för förhindrande av att
lappar vidare uppehölle sig inom socknen med sina renar.
Sedermere har till länsstyrelsen inkommit utdrag ur proto-
koll, § 3, fört vid extra kommunalstämma med Vemdalens
kommun den 22 januari 1933, utvisande att ifrågavarande ären-
de varit föremål för behandling vid stämman.

Länsstyrelsen får i ärendet anföra följande.

Lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige /S.F.S. n:r 309/ reglerar bland annat renbetesförhållandena utom renbetesfjällen. Enligt § 61 mom. 1 i nämnda lag tillkommer det emellertid allmän domstol att handlägga ärenden angående brott mot lagens bestämmelser och enligt mom. 2 av samma § har allenast målsägaren att åtala dylika överträdelser. Ärendet kan på grund härav icke bliva föremål för länsstyrelsens prövning och avgörande.

Östersund i landskontoret den 4 april 1933.

På länsstyrelsens vägnar:

Elof Huss. Erland Montell.

Rätt avskrivet, betygar. Östersund i landskontoret den 8 mars 1934.

På tjänstens vägnar:

Elof Huss"

Heilborn åberopade följande svaromål:

"Såsom svaromål å hemmansägaren Olof Bäck i Vemdals stämningsyrkanden får jag härmed vördsamt anföra följande.

Det är riktigt, att jag under vintern 1934 med mina renar uppehållit mig i Klövsjö- och Vemdalsfjällen. Jag hade dock icke, såsom i stämningen uppgivits, renhjorden kvar till slutet av maj månad. Redan i mitten av april månad flyttade jag därifrån. Det är även riktigt, att käreanden tillfrågat mig, om jag vore villig lämna ersättning för skador, som renarna enligt uppgift skulle förorsakat. Jag svarade käreanden, att då jag icke själv sett eller tidigare hört talas om, att någon skada skett, och då ingen syn verkställdes, så kunde jag icke taga ställning till yrkandet. Käreanden begärde då ej heller något visst belopp utan frågade endast, om jag var villig lämna ersättning. Av stämningen framgår, att syn senare hållits. Det är ju då egendomligt, att käreanden icke delgivit mig resultatet därav, så att jag haft möjlighet till

11

en godvillig uppgörelse. Visserligen anser jag mig icke vara ersättningsskyldig, men det händer likväl, att jag någon gång betalar, om den skadelidandes pretentioner äro något så när rimliga. Jag har ansett det vara bättre att vid sådana tillfällen offra några tiotal kronor i stället för att få en dyrbar rättegång på halsen. Nu framgår emellertid av stämningen, att synemännen värderat skadorna till icke mindre än 731 kronor. Ett sådant belopp skulle jag aldrig hava godvilligt erlagt. Uppskattningen måste vara synnerligen överdriven. Enligt stämningen hava renarna förorsakat skador dels å vallar dels å tallplant och dels å renmossa, varjämte de skulle hava förstört en gärdesgård. Vad först vallarna beträffar, så kan jag icke förstå, huru dessa kunnat skadas av att renarna uppehållit sig å dem under vintern. Något foder har ju icke uppåtits eller förstörts. Att renarna vistats på vallarna borde tvärtom hava varit till nytta för dessa, då de därigenom tillförts ren gödsel. Att skada å tallplant uppkommit, måste jag på goda grunder betvivla. Renarna beta nämligen icke tallplant och äta överhuvudtaget aldrig skog. Däremot är det ju klart, att de förtärt renmossa. Svårare är det att förstå, att käranden härigenom ken hava tillskyndats någon skada, åtminstone icke någon nämnvärd sådan. Vad slutligen beträffar gärdesgården, så kan jag endast säga, att om renarna förstört denna, så måste de därvid hava varit drivna av lösa hundar. Eljest göra renarna absolut icke skada på en gärdesgård.

Avgörande för frågan, huruvida ersättning överhuvudtaget skall utgå för de uppgivna skadorna, blir svaret på frågan, huruvida lapparna hava sedvanerätt jämlikt 2 § 2 stycket renbeteslagen å den trakt, där skadan skett. Jag påstår, att sådan sedvanerätt finnes. Jag bestrider därför kärandens yrkande, att Häradsrätten måtte förklara, att sed-

vanerätt icke finnes. Det föreligger fullt övertygande bevisning om, att lappar med sina renar plägat uppehålla sig i dessa trakter åtminstone sedan början av 1900/talet. Förmodligen går det även att bevisa, att ordnat renbete förekommit i trakten även under åtskillig tid dessförinnan. För verkställande av utredning härom anhåller jag om uppskov med målet.

Svaranden genom ombudet."

Heilborn anförde i övrigt, att som svaranden icke åtnjutit laga stämningstid, vore ombudet icke istånd för dagen ingå i vidare bemötande av stämningspåståendena, utan anhöll om uppskov till nästa ting.

Med bifall till denna anhållan utsattes målet att ånyo härstädes förekomma första rättegångsdagen av instundande vinterting, då svaranden skulle andraga vad han aktade erforderligt.

Som ovan.

På Häradsrättens vägnar:

H. Wullt

Rätt avskrivet, betygar Sveg i Härjedalens domsagas

kansli den 25 juli 1949.

På tjänstens vägnar:

Sten Lindgren

52(1), 3(1), 4, 6, 7, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22,
23, 24-27, 28

Utdrag av domboken, hållen
vid lagtima vintertinget med Hede
tingslag å tingsstället i Hede
kyrkby den 25 februari 1935.

Nr 13. Vid upprop av målet under nr 4 i domboken för
den 10 sistlidne september emellan hemmansegaren Olof
Bäck i Wemdalen, kärke, samt ordningsmannen Lars Kråk
i Handölsdalens larpby, svarande, om skadestånd, inställ-
de sig käreanden personligen, åtföljd och biträdd i rätte-
gången av förre landsfiskalen K.E. Byström i Hede samt
inställde sig svaranden genom sitt förut i målet anlidade
ombud advokaten Gösta Heilborn i Östersund.

Käreanden ingav denna skrift:

"Svar till Kroik

- 1/ Den 17 April besökte Kroik på Fjellgården då var
han icke resfärdig, den 27 April anträffades Rengetare
å mina ägor vid Vemån den 28 var en renjord å hundratals
djur synlig å mitt skogskifte, under flottningen under
Maj månad var renfloccar synliga vid Vemån och andra
platser å skifteslagets marker likaledes under juni månad,
under Augusti var ren synlig vid landsvägen å Klöfsjö-
fjellet i början af september likaså i Skalet.
- 2/ Kroik låvade att med det snaraste lemna besked.
- 3/ Som Kroik icke lemnade något besked eller frågade
hur mycket jag begärde, så kunde jag naturligtvis ej hel-
ler begära någon summa.
- 4/ Jag anser att Kroik haft tillfälle till uppgörelse
först från den 17 April, till 15 juni då syn hölls samt
även derefter till Tingets hållande.

5/ Om icke vallarna skadats, kan jag icke förstå varför det i sommar blef bara hälften foder mot i vanliga fall?

6/ Angående skadan å tallplant hänvisas till synemännen: å andra platser samma klagomål.

7/ Att jag icke skulle lidit skada på mossan menar nog Kroik icke vad han säger aldenstund han nog också har reda på att mossan är vårt viktigaste fodertillskott och i alla fall så är det väl min egendom och mina ägor för vilka jag får betala skatt.

8/ Angående att renarna icke skulle nedriva gärdesgård annat än om de voro drivna af hundrar får jag upplysa om att jag icke har någon hund som har drivit några renar samt att jag kan bevisa att, när det är en större rengård vid en gärdesgård de yttre skikten kan tränga på så att de som äro närmast pressas mot gärdesgården tills denna måste ge vika även i de fall der den är ganska ny.

9/ Bestrider att sedvanerätt finnes, aldenstund att alla äldre personer kunna intyga att under deras eller deras fäders tid icke ordnat renbete förekommit inom skifteslaget dels intyg från vederhäftiga personer i Hån att därstädes icke varit renar förr än nu de sista åren då Kroik varit där och att skogskiftet för Hemanet N:o 43 Kyrkbyn varaf jag är ägare till en del, gränser mot Håns bys skogsområden, samt lappfogde Staffs utlåtande till lappkomiten den 29 April 1922 icke uppehållit sig i Vemdalen annat än möjligen i Källberget och Henvålen /ca 4 å 5 mil från mina marker/ samt Länsstyrelsen i Gäfle fridlysning nämnes icke Vemdalen, men att kungörelsen upplästs i Hede pastorats alla Kyrkor för

att de icke bara skulle byta plats.

Käranden . "

I anslutning till kärandens skrift åberopade Byström dels följande

"Kungörelse. Särna socknemän etc. -----

Bil. L nr 13.

dels ock av Heilborn i annat mål ingivna transumter av utlåtande och därtill hörande förhørsprotokoll, av vilka handlingar här skulle intagas följande:

"Till 1919 års lappkommitté.

Stockholm.

Genom Lappkommitténs skrivelse den 25 oktober 1921 har jag anmodats avgiva utredning huru långt utanför renbeteslanden de Jämtländska lapparna dels för det närvarande pläga flytta dels ock i äldre tider plägat flytta inom Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs, Jämtlands och Kopparbergs län; och får jag i sådant avseende översända

=====

Med åberopande av i ovanskrivna protokoll av lappar och bofaste lämnade uppgifter samt av mig under min aderton-åriga tjänstetid som lappfogde inom Jämtlands län eljest kända förhållanden rörande lapparnas flyttningar och vistelse utanför renbeteslanden under tiden mellan 1 oktober och 1 maj, får jag härneda göra en kort sammanfattning av de trakter utanför renbeteslanden, där lapparna inom Jämtlands län haft sina flyttningssvägar och vinterbetesplatser. Tiden har varit för knapp för att någon utförlig och uttömmande utredning skolat kunna utföras, och någon utredning har ej alls kunnat ske rö-

rande trakter, som icke på länge besökts av lapparna och varom de nu levande lapparna själva saknat all kännedom. Givet är emellertid att sådana trakter kunna finnas och med all sannolikhet finnas de ock troligen inom Jämtlands, Västernorrlands och Gävleborgs län.

=====
Här vill jag erinra att vinterflyttningar även oavsett betesförhållandena synes mig absolut nödvändiga för renskötselns bestående, ty det är huvudsakligast genom dessa flyttningar renarna kunna hållas tama. Där flyttningar ej förekommit hava renarna alltid till sist blivit förvildade. Exempel härpå saknas ej från Åre-Storsjö, Kalls-och Ovikslapparnas rendrift. =====
=====

De trakter utanför renbeteslanden där Jämtlandslapparna haft sina flyttningssvågar och vinterbetesplatser synes mig lappbyvis taget vara inom nedanskrivna socknar och därinom uppräknade byar, skogs- och fjällmarker:

De understrukna namnen avse vinterbetesplatser under längre tid av vintern samt sittplatser. =====
=====

6. Mittådalens, Handölsdalens och Tranris lappbyar.

Storsjö socken:

Tännäs socken:

Hede socken:

Vemdals socken: Henvålen och Källberget.

Åre socken:

Undersåkers socken:

7. Tännäs lappby.

Tännäs socken

5

ar

er

na

ray

pp-

— — —

ec

född 1848, =::=::=::=::=::=::=::=::=::=::=::=::=::=::=::=::=::

[illegible]

att de haft sitt vinterbete i Annåfjället och Lillfjället

/Ijusnedal/ och i Särffjället /Hede/ och då betat sina

renar å enskildas marker inom Grundsjön, Särfsjön, Långå,

Henådalen, och Henvålen samt Storsjö och österut mot

Källberget /olika - olika år - efter betesförhållandena/

[illegible]

att dessa vinterflyttningar voro såsom dessa lappar flyttat

sedan gamla tider och pågått till omkring 1895, då genom

renarnas förvildning det blivit slut på all ordentlig

flyttning; att sedan det åter blivit reda i flyttningarna

lapparna under vintrarna haft sin flyttning till Högvålen

till dess deras renar åter blivit förvildade ::::::::::

[illegible]

Ordningsmannen i Handölsdalens lappby Olof Liljedal,

född 1887 :::::

att han 1910 åter blivit rendräng inom Åre-Storsjö lappby

och att dessa då under åren 1910 och 1911 ock haft sitt

vinterarbete i Högvålen, ::::: =

att under det Nils Nilsson vistats i Tranris han under

vintrarna betat i Renfjället och Gröpplinen, Åre socken,

och sedan han åter flyttat till Mittådalen i Sonfjället

/Hede/ och på båda sidor Ljusnan inom Långå, Medskogen

och Grundsjön, allt inom Hede socken; att Olof Liljedal

under 1916 ock inköpt tamrenar och då börjat egen ren-

drift i Handölsdalens lappby inom Ljunneris fjäll; att han

sedan haft sitt vinterbete på enskildas marker vintern 1916-

1917 på ömse sidor Ljusnan inom Medskogen och Lånåå;

vintern 1917-1918 i Sonfjället; vintern 1918-1919 vid

.....

In fiam

Vidimeras:

Det antecknades, att vid tiden för utfärdandet av

Käranden upplyste, att hans ifrågavarande skifte med

Byström anmärkte, att, då svaranden under vintrarna

Đu hân
Khai tin
i Proctilen
/ 1900

Byström påkallade vittnesförhör med länsskogvaktaren

Otto Fladvad i Wemdalens och handlanden Per Bokvist i Håberget samt skogsarbetarna Karl Johan Andersson, Olof Näs och Ingemar Näs i Wemdalens, vilka samtliga vid pårop företrädde.

Heilborn anförde mot Fladvad och Bokvist såsom jäv att de såsom delegare i Wemdalens, Håns och Kvisthåns gemensamma skifteslag kunde vänta sig nytta eller skada av målets utgång.

Bokvist upplyste, att han egde en hemmansdel i Hån, vartill bland annat hörde ett egoområde, beläget omkring en halv mil söder om käranden i målet omförmälda skifte.

Byström förmenade, att Bokvist icke kunde anses jävig, då han endast skulle vittna om de skador, som uppstått å kärandens skifte, vari han icke egde del. Bokvist hade icke något intresse av målets utgång, enär några skador av renar icke förekommit å hans marker. Enbart den omständighet att Bokvist av lapparna själva utsetts till sådan godeman, som omförmäldes i 31 § Renbeteslagen, ådagalade Bokvists ojävighet.

Bokvist upplyste, att han efter synen å kärandens egor av sagt sig godemanskapet.

Fladvad förmält, att han inom Wemdalens, Håns och Kvisthåns skifteslag väster om Wemån och nordväst om kärandens skifte egde hälften av ett från Wemdalens Kyrkby nr 47 avstyckat område, om 60 hektar, med därå anlagt torp.

Heilborn ansåg, att Bokvist och Fladvad såsom markägare inom skifteslaget hade största intresse av att svarandens anspråk på betesrätt för sina renar inom skifteslaget icke bifölles, då det ju voro sannolikt, att deras områden i framtiden någon gång kunde av svaranden eller andra lap-

par användas såsom renbeten. Detta förhållande medförde, att även om de skulle yttra sig enbart om de faktiskt förekommande skadorna, de svårigen kunde undgå att intaga en partisk inställning i målet. Lapparnas åtgärd att utse Bokvist till godeman kunde icke betaga svaranden hans rätt att jäva Bokvist, därest skäl därtill yppade sig.

Fladvad och Bokvist medgåvo, att de gärna såge, att lapparnas anspråk på sedvanerätt till renbete å kärandens marker ogillades med hänsyn därtill, att de själva i framtiden kunde befara intrång av renar å sina egor, vilka till beskaffenhet och läge voro ungefär likartade med kärandens.

Efter enskild överläggning förklarade Häradsrätten, att Bokvist och Fladvad såsom egare av områden, vilka angränsade kärandens i målet åsyftade egor, kunde vänta sig nytta eller skada av målets utgång och förty voro jäviga att såsom vittnen i målet höras, men tillstodde Häradsrätten att de finge upplysningsvis höras.

Byström anmält missnöje med detta Häradsrättens beslut.

Då jäv i övrigt icke förekom eller kunde utletas, fingo Karl Johan Andersson, Olof Näs och Ingemar Näs avlägga vittneseden, om vars vikt de påmindes, varefter de hördes var för sig, därvid

1:Andersson med förmälan, att han blivit född den 26 december 1884, berättade: Medan vittnet under de första dagarna av maj 1934 hållit på med flottningsarbete i Wemån,

hade han iakttagit en del strörenar på en bränna, belägen sydväst om Sersån, mellan Wemån och järnvägen. Vidkänt.

2:Olof Näs, född den 23 februari 1911, förmälte: Då vittnet i slutet av april 1934 kört timmer på kärandens skogsskifte mellan Wemån och Skorvdalsfjället, hade vittnet sett en flock renar uppehålla sig på skiftet; vittnet, som mycket ofta iakttagit renhjordar, hade icke funnit nämnda iakttagelse anmärkningsvärd och därför icke brytt sig om att söka bedöma djurens antal; den iaktagna hjorden hade emellertid för visso bestått av hundratals djur; vittnet hade sett hurusom renarna sparkat i snön efter renlav, men eljest icke observerat någon skadegörelse av djuren. Vidkänt.

Byström uppgav, att Olof Näs' fader, som också iakttagit renarna ifråga, uppskattat deras antal till omkring 200 stycken.

3:Ingemar Näs, född den 3 augusti 1912, vittnade: I början av maj 1934 hade vittnet under pågående flottning i Wemån iakttagit en del renar - möjligen ett tiotal djur - på en bränna mellan Wemån och järnvägen, således mitt emot kärandens marker; djuren hade strövat i närheten av Sven Måns-sons å brännan befintliga slätterstuga. Vittnet, som icke närmare reflekterat över händelsen, kunde ej yttra sig om ifrågavarande renar förorsakat särskilda skador, men vittnet kände till, att renar, som uppehöll sig å liknande områden, vållade skador ej allenaast genom uppsparkande av markytan under letandet efter mossor utan jämväl genom nedtrampande av trädplantor och avskavning med hornen av barken å mindre träd. Vidkänt.

Upplysningsvis hördes därefter Otto Fladvad och Per Bokvist.

Fladvad förklarade, att han så opartiskt som möjligt fullgjort sitt uppdrag att besiktiga och värdera de å kärandens marker uppkomna skador samt vitsordade riktigheten av det upprättade syneprotokollet. Skadorna å skogen hade i mer eller mindre grad berört kärandens hela skifte, som omfattade omkring 600 hektar; Fladvad ansåge, att därav sammanlagt omkring 15 hektar, huvudsakligen fördelade på tre områden, utsatts för påtaglig skadegörelse.

Den största skadan hade uppkommit därigenom, att renarna trampat ned småplantor, men även smärre träd hade dessutom blivit förstörda till följd därav, att renar mot dessa fejat sina horn, varigenom bark avskavats och grenar brutits. Kärandens ifrågavarande skifte låge inom skyddsskogsområdet och förutsättningarna för naturlig frösådd vore därstädes synnerligen begränsade; man kunde beräkna, att normalt endast vart tionde eller kanske vart tjugonde år vore så gynnsamt, att frösättning där kunde ega rum.

Det vore visserligen sant, att betande renar i trakter med god jordmån genom uppsparkandet av markytan åstadkomma en för återväxten tjänlig uppluckring, då därigenom fröna finge bättre möjlighet att gro, men saken kom i annat läge, då det såsom i förevarande fall gällde några moränmarker, täckta av ett ytterst tunnt jordlager; genom uppsparkandet blottades då gruset eller bleve marken utsatt för upptorkning, sedan densamma berövats det skyddslagen till följd av sina förmåga att bibehålla fuktighet givit.

Den fördel, som renarnas uppsparkning av jordytan till äventyrs kunde medföra för frösättningen, saknade betydelse ifråga om kärandens skogsmarker, då där i tillräcklig mängd förekommo trädplantor. Dessa plantor voro sålunda av största betydelse för återväxten och då nu i detta fall en stor del av dem blivit förstörda, hade käranden lidit en uppenbar förlust, vilken enligt Fladvads åsikt snarare överstege än understeg de i syneprotokollet angivna värdet. Det vore en allmän åsikt bland skogsvårdssakkunnige, att betning av kreatur vore oförenlig med god skogsvård; detta borde gälla jämväl, då fråga vore om renars betning. 1933 hade Fladvad deltagit i en kurs, som anordnats av länets skogsvårdsstyrelse med docenten vid Skogshögskolan Carl Malmström såsom ledare; denna hade därvid såsom förklaring till det påvisade förhållandet, att trädgränsen inom länet under senare tider gått längre nedåt, angivit, att renarnas betning därvidlag hade stor betydelse. Vid synen hade skadan å renmossan skattats synnerligen lågt; med hänsyn därtill att väl 2.000 renar betat å ifrågavarande område, kunde den av käranden angivna och av synemännen godtagna mängden av förlorad mossa eller 500 lass ingalunda anses hög.

Lappfogden Gardham, som var i salen tillstädes, upplyste, att svaranden vid tiden för påstådda skadegörelsen egt omkring 2.500 renar.

Fladvad uppgav, att åverken å mossa förekommit jämväl å andra delar av kärandens skifte än dem syneprotokollet avsåge, men att synemännen ej tagit hänsyn till dessa skador, enär områdena ifråga hade sådan belägenhet att de ej för

mosstäkt lämpligen kunde utnyttjas av käranden. Fladvad hade under juli och augusti 1934 iaktagit någon enstaka ren å kärandens skogsskifte; andra personer hade för Fladvad omtalat liknande iakttagelser. På fråga upplyste Fladvad, att kostnaderna för kultivering av ett hektar skogsmark av slag här vore ifråga plägade skattas till 60 kronor.

Bokvist ansåg, att den av honom och Fladvad verkställda värderingen av de skador svarandens renar förorsakat å kärandens skifte ingalunda vore för hög. Den väsentligaste skadan hade uppstått därigenom, att massor av plantor blivit nedtrampade och smärre träd blivit utsatta för åverkan därigenom, att renarna fejat sina horn emot desamma; på somliga träd hade sålunda all barken avskallats. Å ifrågavarande marker, som låge inom skyddsskogsområdet, vore skogen synnerligen svårföryngrad; växtliga plantor voro sålunda svåra att ersätta till följd av frösättningsens vanskligheter. Skogsvårdsstyrelsen övervakade noga, att bönderna skötte sina skogar, men skogsvård kunde ej rationellt bedrivas å områden, där renar finge ströva omkring. Skador å skogen hade uppkommit här och var å kärandens hela skifte, men det vore huvudsakligen trenne områden, tillsammans omfattande omkring 15 hektar, som särskilt blivit utsatta. Fladvad och Bokvist hade även besiktigat Per Bäckes angränsande skifte, men där hade icke några skador förmärkts. Renarna hade gjort åverkan å mossan över större delen av kärandens skifte, men Fladvad och Bokvist hade icke tagit hänsyn till dylika skador å områden, som till följd av sitt läge ej lämpade sig för mosstäkt. Värst hade mossen skadats å

den del av skiftet, som låge närmast kärandens gård, och denna mossas vore givetvis för käranden värdefullast. Käranden ~~XXXX~~ ursprungligen begärt mera för mossan, men Bokvist hade för att synemännen skulle vara på den säkra sidan förmått käranden att nedsätta sina ersättningsanspråk till en krona per lass; detta finge anses vara en mycket skälig ersättning. Uti ifrågavarande trakter plockade befolkningen ganska mycket renmossa för hand, som avyttrades för export efter ett pris av fyra kronor för en låda, rymmande omkring 35 kg. fuktig mossas.

På därom framställd begäran tillerkändes för inställelsen en var av vittnena Andersson, Clof Näs och Ingenar Näs åtta kronor ävensom Fladvad 20 kronor och Bokvist 25 kronor att av käranden erläggas; emot vilket beslut talan finge i händelse av missnöje särskilt fullföljas.

Heilborn ingav med erinran, att Vemdalens socknemän såsom av protokollet för förra rättegångstillfället utvisade före målets anhängiggörande hos Länsstyrelsen hemställt om åtgärder till förhindrandet av att lappar uppehöll sig med sina renar inom socknen, följande i anslutning till nämnda hemställan av tjänsteförrättande lappfogden gjorda utredning:

"Till Länsstyrelsen i Jämtlands län.

Med återställande av de vid Länsstyrelsens särskilda remissresolutioner den 17 november 1931 och den 26 januari 1933 förade handlingar rörande Vemdalens byamäns framställning om förhinderande av vidare renbetning inom Vemdalens område samt med överlämnande av utdrag ur protokoll, förda vid sammanträden med Handölsdalens lappby åren 1932 och 1933, får jag såsom eget yttrande i ärendet vördsamt an-

föra följande.

De genom den föreliggande framställningen närmast berörda lapparna, nämligen Handölsdalens, hava gjort gällande, att lappar med sina renar efter gammal sedvana besökt Klövsjö- och Vemdalsfjällen, i följd varav s.k. sedvanerätt till renbete i dessa fjäll vore för handen.

För att närmare kunna belysa och stödja detta påstående har jag, på sätt bilagda protokoll närmare utvisar, anställt förhör med ett flertal bofasta inom såväl Klövsjö som Vemdals socknar ävensom från lappar, tillhörande andra lappbyar, inhämtat vissa uppgifter, vilka i kortfattad sammanställning biläggas.

Av den sålunda verkställda utredningen framgår, att, med avseende å tiden före tamrenarnas inom bl.a. dåvarande Åre-Storsjö lappby /nuvarande Mittådalens, Tranris och Handölsdalens lappbyar/ förvildning under åren 1880-1900 några mera bestämda uppgifter ej stått att vinna, utom vad beträffar nordvästra delen av Vemdals socken /Vånstöten, Henvålen, Lövsta, Källberget, Gavelåsen, Vemdalskölen och Oxsjön/, i vilka trakter renar sedan mycket långt tillbaka i tiden torde hava förts på bete. Att det under förutnämnda s.k. vildrenstid, då inga ordnade flyttningar med renar till vare sig sommar- eller vinterbetestrukturer förekommo, under långa tidsperioder vistades renar inom Vemdals socken framgår av den nu verkställda utredningen samt bestyrkes även av härvid fogade avskrifter av äldre utredningsprotokoll m.fl. handlingar. Sedan omkring år 1900, då efter förvildningstidens slut en något så

när ordnad renskötsel åter börjat komma igång, synes vinterbetning av renar i Klövsjö- och Vemdals-/Skorvdals-/fjällarna hava ägt rum, i det lappar från förutvarande Oviks-
fjällens /nuvarande Tåssåsens och Anarisets lappbyar/, Åre-Storsjö m.fl. lappbyar under olika år vistats i nyssnämnda fjäll med sina renar. Grundläggande för sedvanerätten är det förhållandet, att renbetning förekommit under en följd av år; att sedan olika lappar under olika år nyttjat renbetet kan icke förverka denna rätt och icke heller det förhållandet, att betet under något eller några år icke nyttjats. Ett årligt utnyttjande av renbetet i viss trakt minskar givetvis betestillgången, varför det är förenligt med god renskötsel, att, där så ske kan, nyttja olika betesträcker.

Slutligen vill jag något beröra de av byamännen anförda skälen för sin framställning; och får jag i detta avseende anföras, att frågan, huruvida renar genom betning i skogstrakt äro mera till skada än till nytta, kan diskuteras. Forstligt bildade personer hava härom olika åsikter. Eventuell skadegörelse å ungskog torde dock, åtminstone i någon mån, uppvägas därigenom att möjligheterna till skogens självsådd ökas genom att renarna bortskrapa mossan. Att renmossa under vissa förhållanden och i viss utsträckning användes till kreatursfoder, vill jag icke bestrida, men dess framtid som exportvara förefaller tvivelaktig.

Under åberopande av det nu anförda ävensom innehållet i bilagda utredningshandlingar vill jag såsom min mening uttala, att rätt till renbetning efter gammal sedvana inom såväl Klövsjö som Vemdalens socknars fjälltrakter förefinnes.

Kartblad över ifrågavarande fjälltrakter bifogas.

Östersund i landskontoret den 14 mars 1933.

e.f.

O.A. Öfsti.

Rätt avskrivet, betygar. Östersund i lappfogdekontoret den 14 mars 1933.

På tjänstens vägnar:

O.A. Öfsti "

"Protokoll, hållet vid sammanträde med lapparna tillhörande Handölsdalens lappby i Fjällgården den 2 mars 1933 inför undertecknad, t.f. lappfogde i Jämtlands län.

Närvarande: ordningsmannen Lars Larsson Kroik, hustru Anna Kroik, lappmännen Teodor Kroik, Axel Kroik och Teodor Torkelsson samt änkan Märit Iljedahl.

=====
§ 8.

Hördes lapparna ånyo över Vemdalens byamäns framställning till Länsstyrelsen angående förhinder av vidare renbetning inom Vemdalens socken.

Ordningsmannen Lars Larsson Kroik anförde:

Han hade i början av år 1915 inflyttat från Frostviken till Handölsdalens lappby och de första vintrarna betade han sina renar dels i Ottsjöfjällen /Vällista- och Hållfjällen/ samt vid Hottön, allt inom Undersåkers socken, samt kring Sällsjön i Mörsils socken. Någon vinter betade han renarna inom Mattmars, Hallens, Hackås och Näs socknar. Vintern 1925-1926 betade Kroik för första gången sina renar inom Klövsjö- och Vemdalsfjällen. Renarna betades då även inom Kvarnsjö by och efter

Röjans vattendrag på båda sidor ut mot järnvägslingen söder om Bryngelhögens järnvägsstation samt inom Rätans socken kring kyrkbyn söder och väster om Rätanssjön.

Kroik ville i detta sammanhang framhålla, att, då renarna funnits i trakten av Klövsjö- och Skorvdalsfjällen, renarna alltid betats å såväl Klövsjö som Vemdalens socknars områden.

Enligt vad Kroik hade sig bekant, hade, såväl före som efter hans inflyttning till Handölsdalens lappby, lappar tillhörande Oviksfjällens /nuvarande Tåssåsens och Anarisets lappbyar/, Mittådalens och Handölsdalens lappbyar under olika vintrar ända sedan början av 1900-talet betat sina renar i Klövsjö- och Skorvdalsfjällen med därtill angränsande trakter i Klövsjö och Vemdalens socknar.

Kroik gör gällande, att lapparna efter gammal sedvana besökt dessa trakter och där vinterbetat sina renar samt att sålunda sedvanerätt till renbetning inom såväl Vemdalens som Klövsjö socknar föreligger.

Som ovan.

O.A. Öfsti.

Rätt transumerat, betygar. Östersund i lappfogdekantoret den 9 mars 1933.

På tjänstens vägnar:

O.A. Öfsti "

"Protokoll, hållet vid av undertecknad, t.f. lappfogde i Jämtlands län, anställda förhör med vissa personer bland den bofasta befolkningen inom Klövsjö och Vemdalens socknar för utredning angående lapparnas inom Jämtlands län rätt till renbete inom nyssnämnda socknar med s.k. sedvanerätt, å föl-

19
jande tider och ställen år 1933.

Den 2 mars i Klövsjöbyn, Klövsjö socken.

Kommunelnämndsordföranden Olof Jönsson, Klövsjöbyn
n:o 1, född år 1869: Första gången han påträffat renar i Klövsjö och Vemdalsfjällen var år 1890, då han vid en färd till Vemdalen såg renar i Vemdalskalet. För 25 - 30 år sedan vinterbetade Glenlapparna sina renar i Klövsjöfjället och de bodde då å en fäbodvall, tillhörig Karl Karlsson å Klövsjöbyn n:o 8.

Den 3 mars i Klövsjöbyn, Klövsjö socken.

Födörådstagaren Olof Andersson Norell, Klövsjöbyn
n:o 2, född år 1857: Påminde sig intet om något renbete inom Klövsjö och Vemdalen förrän i början av 1900-talet, då lappar"västifrån" vinterbetade sina renar i Klövsjöfjället.

Födörådstagaren Per Karlsson, Klövsjöbyn n:o 2, född
år 1845: Trodde sig minnas att lappar redan omkring åren 1880 - 1890 vinterbetade sina renar inom Klövsjö- och Vemdalsfjällen. De kommo till fjällen före jul och kvarstannade till fram i april. De hade bott i Sandviksdalens fäbodar första gången de stannade över vintern.

Födörådstagaren Zakris Dillner, Klövsjöbyn n:o 10,
född år 1851: I början av 1890-talet kommo lappar från Oviksfjällen med sina renar till fjällen inom Klövsjö och Vemdalen. De fingo sig genom beslut å kommunalstämma beviljad vinterbetesrätt mot en av-gift av 5 kronor för varje hemman. Troligen erlades även avgift till Vemdalen. Dessa lappar vinterbetade sedan i dessa fjäll i två vint-rar, och bodde då i Sandviksdalens fäbodar. Efter denna tid inträffade den s.k. vildrenstiden, d.v.s. tamrenarna

förvildades genom bristande vård och bevakning. Efter den s.k. vildrenstidens slut i början på 1900-talet kommo Ovikslapparna åter med sina renar och vinterbetade i Klövsjö- och Vemdalsfjällen. De bodde även då i Sandviksdalens fäbodrar. Omkring 1922-1923 vinterbetade Wils Nilsson från Mittådalen lappby sina renar i nyssnämnda fjäll, säkerligen utan avgift. Han bodde i Skalsvallen och hade rensläkt i trakten däromkring. Sedan dess har Lars Kroik från Handölsdalen vinterbetat sina renar i dessa fjäll.

Folkskolläraren och kommunalstämмоordföranden

Zakris Eklund, Klövsjöbyn n:o 2, född år 1886: Första gången han såg renar i Klövsjöfjället var något av åren 1907 - 1911. En stor hjord befann sig då, fullt synlig från Klövsjöbyn, i Kvällshögens sluttning mot Klövsjön. Han minnes att lapparna då upphandlade sina förnödenheter i Klövsjöbyn. Under åren därefter hade, såvitt för honom vore känt, lappar så gott som varenda vinter betat sina renar i Klövsjö- och Vemdalsfjällen. Han vore av den uppfattningen, att sedvanerätt till renbete förelåge. Namn sådana som Lappbackarna och Lappkällan /i trakten Assemyrens fäbodrar och Bjärtans fäbodrar/ tydde på att lappar fordom funnits inom Klövsjö.

Hos Eklund genomgick Klövsjö sockens kommunalstämmas protokoll för åren 1882-1906, men kunde däri icke återfinnas något protokollfört beslut rörande lappars vinterbetesrätt inom Klövsjö socken. /Jfr. Zakris Dillners och f. kommunalstämмоordföranden Hans Hanssons uppgifter./ Eklund sade sig aldrig hava hört talas om att någon renbetesavgift utbetalts till socknemännen.

f. Hemmansägaren och f. kommunalstämмоordföranden

Hans Hansson, Klövsjöbyn n:o 6, född år 1858: I början av 1900-talet kommo lappar från Oviksfjällen med sina renar till vinterbete i Klövsjöfjällen. De bodde i Sandviksdalens fäbodlar; de utgävo ersättning för bostad, ved o. dyl. men någon ersättning för betet varken fordrades eller gavs. Under tiden för tamrenarnas förvildning översvämnades, enligt vad han hört, hela Vemdalskölen av renar. Åboarna i Gavelåsen och Källberget tjuvsköto under denna tid förvildade tamrenar och en person, Lars Källman från Källberget, åtalades och fälldes även för dylikt tjuvskytte. Förhållandet mellan lapparna och de bofasta inom Klövsjö hade alltid varit det bästa; och ansägo han för sin del, att någon skada genom vinterbetningen i Klövsjöfjället icke uppkommit. Han vore även av den uppfattningen att möjligheterna till skogens självsädd, åtminstone i vissa skogstrakter, underlättades genom att renarna rörde i och skrapa bort renmossan.

Födörådstagaren Kristoffer Ersson, Klövsjöbyn n:o 5, född år 1850: I början av 1900-talet kommo Ovikslapparna med sina renar, vilka betades i Klövsjöfjällen. Renar hade dessförinnan under flera år under vintrarna vistats inom Vemdalskölen och vid Vemdalsskalet. Vid sin vistelse inom Klövsjö bodde lapparna i Sandviksdalen. Ersson kunde icke påminna sig att ersättning utbetalts för rätten till renbete inom Klövsjö.

Hemmansägaren Halvar Karlsson, Klövsjöbyn n:o 2, född år 1875: Omkring åren 1891 - 1893 funnos renar i Vemdalskölen, vilka kommo över till Klövsjösidan, där de bl.a. utrevo höstackar i trakten av Oxsjön. Till vilken

lappby dessa renar hörde kunde han ej säga, allden-
 stund han ej sett till några lappar; voro f.ö. renarna
 vid denna tidpunkt ej föremål för vård och bevakning från
 lapparnas sida /förvildning/. Sedan syntes, enligt vad
 han minnes, inga renar till förrän omkring år 1900, då
 Glenlapparna Fredrik Nilsson, Bengt Olsson och Per Lars-
 son m.fl. kommo med sina renar till vinterbete i Klövsjö-
 fjällen. Lapparna hyrde bostad i Sandviksdalens fäbodlar,
 först av Axel Kristoffersson och sedan av Karl Karlsson.
 De utgävo ersättning för bostad och vedbrand. Karlsson
 visste, att lapparna av ägarna till Klövsjöbyn n:o 7, 8
 och 12, vilka hade sina fjällskiften längst i väster,
 fått löfte att beta sina renar i fjället. Dessa lappar
 vinterbetade sedan under 3 å 4 år sina renar i nämnda
 fjälltrakter. Några s.k. grödskador genom renar under
 denna tid kunde Karlsson ej påminna sig. Sedan visste
 han ej om att renar betat i Klövsjöfjällen förrän
 omkring åren 1910-1911, då bl.a. Nils Thomasson från
 Mittådalens lappby tillsammans med Glenlapparna vinter-
 betade renar där. Thomasson hade bl.a. rensläkt i
 västra delen av Klövsjöfjället. Att Nils Nilsson i
 Mittådalens lappby vinterbetar renar å Klövsjöområdet
 hade Karlsson sig ej bekant, men möjligt vore att Nils-
 son vid sin vistelse där haft renarna på vemdalsidan.
 Sedan vintern 192-1926⁵ hade Lars Kroik och hans folk
 varje vinter betat sina renar i Klövsjö- och Skorvdals-
 fjällen samt i Klövsjö och någon gång även i Rätens soc-
 ken.

Kommunalfullmäktigeordföranden Halvar Johansson,
Klövsjöbyn n:o 1, född år 1881: Påminner sig renarnas

förvildning på 1890-talet, då bl.a. ett par personer från Vemdalen fälldes för tjuvskytte av ren. I konfirmationsåldern medföljde Johansson en torpare till trakten av Oxsjön för att därifrån köra hem starrfoder och vid framkomsten till Oxsjön befunnos en del av foderstackarna vara utrivna av renar. I fråga om Glenlapparnas och Lars Kroiks vistelse med renar i Klövsjö- och Vemdalsfjällen lämnade Johansson samma upplysningar som ovannämnde Halvar Karlsson.

Den 4 mars i Fjällgården /Klövsjöbyn n:o 15/.

Hemmansägaren Jonas Jonasson /Sjöberg/ i Fjällgården, född år 1888: Han flyttade upp till Fjällgården år 1911 och den vintern funnos inga renar i de omkringliggande fjällen. Omkring 1913 bodde Ovikslapparna i Skalsvallen. Vintrarna 1924-1926 hade Nils Nilsson i Mittådalens lappby renar i dessa fjäll och hyrde Nilsson då bostad i Fjällgården. Sedan 1925-1926 har Lars Kroik varje vinter betat sina renar i fjällen å ömse sidor om Fjällgården.

Den 4 mars i Vemdalens kyrkby.

Skogstillsyningsmannen Magnus Långström, Kyrkbyn n:o 25, född år 1870: Omkring åren 1882-1883 strövade mängder av ren omkring i trakten av Källberget och ner mot Vemdalens kyrkby. Han kunde ej påminna sig att några lappar följde renhjordarna, utan voro renarna nästan vilda. Hela tiden fram mot år 1890 strövade renar omkring på Vemdalskölen. Tjuvskytte av ren förekom. Långström kunde ej minnas någon ordnad renbetning i Vemdalsfjällen före Kroiks tid där.

Änkan Karin Pålsson, född Persson, Kyrkbyn n:o

24

26, född år 1857: Hon vore född och uppvuxen i Källberget och flyttade först vid 30-års åldern ned till Vemdals kyrkby, där hon sedan bott. Hon minnes att i hennes uppväxtår lappar sutto med sina renar i trakten av Henvålen och Vänstöten. De hade flera kåtor där. Hon hade bl.a. åkt skidor upp till lapparna, besökt kåtorna m.m. Namn å lapparna och varifrån de kommo, kunde hon ej påminna sig. Hon minnes däremot tiden för renarnas förvildning mycket väl /hennes bror var en av dem, som fälldes för tjuvskytte av ren/. Någon ordnad renbetning i Vemdalsfjällen i senare tider kunde hon ej minnas.

f. Fjärdingsmannen Per Halvarsson, Kyrkbyn n:o 47, född år 1855: Visste icke något om renbetningen inom Vemdals socken före tiden för renarnas förvildning på 1880-1890-talen. Under den s.k. vildrenstiden medföljde Halvarsson länsman Bergstrand vid undersökningar rörande det florerande tjuvskyttet å ren. Vid resorna uppe i trakterna kring Vemdalskölen befanns att där var "alldeles grått av ren" och renarna strö-vade ända fram till Vemdals kyrkby. Han ville minnas, att Ovikslapparna någon gång vinterbetat inom Klövsjö och Vemdalen men kunde ej påminna sig när och huru länge.

Födorådstagaren Olof Hedin., Kyrkbyn n:o 15, född år 1852: Var under den s.k. vildrenstiden, då renarna strömmade in över stora delar av socknen, av Konungens Befallningshavande förordnad såsom bevakare i fråga om tjuvskytte å ren. Någon ordnad renbetning inom socknen kände han icke till före Kroiks tid.

Hemmansägaren Hugo Almberg, Kyrkbyn n:o 1, född

år 1876: Ovikslapparna Fredrik Nilsson, Bengt Olsson och Per Larsson m.fl. kommo omkring 1910-1913 till Vemdals- och Klövsjöfjällen med sina renar, vilka vinterbetades omkring Oxsjövålen, Hovde och Tjärnhogna samt även inom Vemdalsfjällen i övrigt. Lapparna överenskommo med ortsbefolkningen om en betesavgift av $\frac{1}{2}$ öre per ren och dag samt erlade ock för ett år dylika avgifter med omkring 1200 kronor, vilket belopp sedan fördelades mellan fjällområdenas ägare efter arealen. Dessa lappar vinterbetade sedan under 2 eller 3 år i Vemdalsfjällen. Han ville minnas att Nils Nilsson i Mittådalens lappby och numera avlidne Olof Liljedahl från Handölsdalens lappby under någon eller några vintrar flyttningsbetat sina renar i nämnda fjäll. Därefter hade Lars Kroik kommit dit på vintrarna.

Hemmansägaren Per Wilhelm Hallgren, Kyrkbyn n:o 14, född år 1861: Mindes ingen renbetning inom Vemdalens socken före den s.k. vildrenstiden på 1830-1890-talen. Han berättade att den förvildade renen under denna tid strövede vida omkring, och tillkallades av brukspatron Farup i Ljusnedal bl.a. Per Roelsson Fjellner från Vemdalen att syna skador, som uppkommit genom renarnas kringströvande. I nordligaste delen av Vemdalen i trakterna kring Löfsta, Henvålen, Gavläsen och Källberget torde förr i tiden alltid renbetning i större eller mindre utsträckning hava förekommit. Att lapparna då följde med sina renar torde nog vara säkert, men huruvida de hade kåtor där kunde han icke minnas. Jon Jacobsson från Ljungris vinterbetade på sin tid renar i Vemdalsfjällen och Jacobssons dräng, Almmark, var ibland ända ned mot gränsen till Hede för att återhämta renar. Angående Ovikslapparnas vistelse

26

i Vemdalsfjällen gav Helligren ungefär samma upplysningar som H. Almberg. Nils Nilsson i Mittådalen vinterbetade renar i dessa fjäll 1924-1925.

Slutligen hördes hemmansägaren Jöns Nyström i Kyrkbyn n:o 13 och hemmansägaren Per P. Fjellner i Kyrkbyn n:o 10, och de lämnade i huvudsak enahanda uppgifter, som de förut hörda.

Som ovan.

O.A. Öfsti "

"Vissa i anledning av utredning rörande rätt till renbete med s.k. sedvanerätt inom Klövsjö- och Vemdalsfjällen telefonledes eller på annan sätt från lappar inhämtade uppgifter.

Fredrik Nilsson och hans hustru, Tåssåsens lappby, uppgiva, att omkring 1912 vinterbetade Ovikslapparna sina renar i dessa fjäll. Denna uppgift vitsordas av Nils Thomasson och Nils Nilsson, båda från Mittådalens lappby.

Lars Doj, Sösjö lappby, /personligen hörd/ säger, att Ovikslapparna 1911 betade sina renar i dessa fjäll. Han minnes det mycket väl, ty det var förste året han tjänade inom Oviksfjällens lappby. Någon ersättning för renbetet där har han icke hört talas om.

Nils Thomasson, Mittådalens lappby, säger att bl.a. han själv hade renar i Klövsjöfjället 1911.

Nils Nilsson, Mittådalens lappby, betade renar i dessa fjäll åren 1924 och 1925.

Alla äro ense om att, då renar vistats i Klövsjöfjällen, renarna betats å såväl Klövsjö- som Vemdalsområdet.

14/3 - 1933.

O.A. Öfsti

t.f. lappfogde.

Avskrift av en vid förestående uppgift fogad, till
Lsn. ingiven bilaga.

"Lapparna kom till Klöfsjö 1:ta vintern 1912 eller
13 och skulle få vara där utan ersättning så länge de
önskade.

Åsarna den 8/3 1933.

H. Eklund."

Vidimeras:

På tjänstens vägnar:

O.A. Öfsti"

"Protokoll, hållet vid sammanträden med lapparne i
samtliga lappbyar i Jemtlands län inför undertecknad, t.f.
lappfogde, jemlikt konungens befallningshavandes förord-
nande den 14 september 1893 å följande tider och ställen
1898 den 3 oktober å Bydalens hotell:

Ovikens lappby:

Närvarande: :::
:::

§ 4.

Val af godemän
jeml. 22 i ren-
beteslagen.

Sedan upplyst blifvit, att de trakter, å hvilka skador
genom renar tillhörande Ovikens lappby pläget ske, lämp-
ligen kunna delas i två större distrikt: det första om-
fattande Tåssåsen, Löfdalen, Flåsjön, Börtnan, Gafvelås,
Källberget, Löfsta och östra delen af Storsjö bys område
samt det andra Nybo, Skålan, Döfvelsås och i öfrigt trak-
terne närmast öster om första distriktet och undertecknad
bestämt att för hvarje af dessa distrikt skulle väljas två
godemän jemlikt 22 i nya renbeteslagen, utsågo de när-
varande enhälligt: för första distriktet skogvaktaren

Olof Andersson Borg i Storsjö och arrendatorn Lars Påls-
son i Tåssåsen samt för andra distriktat arrendatorn
Olof Eriksson i Nybo och fjerdingssmannen Zakris Persson
i Skålan. :::

År och dagar som ofvan

e.f.

P.A. Brännström

Uppläst och justerat:

Hans N. Fjällstedt Olof Ands. Borg

Jakob Olofsson Pehr Bertilsson.

:::

1398 den 7 oktober i Ljungdalen med Åre-Storsjö lappby: Åre-Storsjö
lappby.

Närvarande: :::

§ 3.

Beträffande flyttningar utom renbeteslanden anför-
des, att dylika skedde till Storsjö, Hede, Vemdalens och
Tännäs socknar samt att den i 12 § af nya renbeteslagen
föreskrifna anmälningsskyldigheten lämpligast fullgjordes
direkte hos vederbörande länsmän.

Anmälan jeml.
12 § i renbe-
teslagen.

§ 4.

Sedan upplyst blifvit, att de trakter, å hvilka ska-
dor genom renar, tillhörande Åre-Storsjö lappby, plägat
ske, lämpligen kunde delas i fyra större distrikt, om-
fattande:

Val af godemän
jeml. 22 § ren-
beteslagen.

1:a distriktet, Storsjö socken;

2:a d:o, Funäsdalens och Tännäs skifteslag;

3:e d:o, Löfkläppen, Messlingen, Serfsjön samt Hede,
Långå och Vikens skifteslag; och

4:e d:o, Henvålen eller Löfsta samt Vemdalens skif-
teslag, bestämde undertecknad, jemlikt 5:e mom. i förord-
nandet angående sammanträdet, att för hvarje af dessa af

29

e.f.

Uppläst och justerat:

Nils Nilsson.

Närvarande: ::::: = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = : = :

Val af gode-
mæn jemt. 22 §
i renbetesla-
gen.

• • • • •

e.f.

Uppläst och justerat:

J. E. Jacobsson.

30

Rätt transumerat, betygar. Östersund i lappfogde-
kontoret den 7 februari 1933.

På tjänstens vägnar:

O.A. Öfsti "

Heilborn åberopade vidare rörande renbetnings
inverkan på skogsvården följande handlingar:

"På därom framställd begäran får jag härmed av-
giva utlåtande angående min uppfattning om renarnas
skadegörelse å växande skog.

Jag får förutskicka den upplysninge, att jag under
åren 1891-1932 i oavbruten följd tjänstgjort i västra
Dalarna, i Lycksele och Stensele socknar av Västerbottens
län, i Jokkmokks och Kvikkjokks socknar av Norrbottens
län samt från år 1911 i de västra socknarna av Jämtlands
län.

Jag har här och där sett en viss skadegörelse, som
med bestämdhet kunnat konstateras vara orsakad av renarna.
Det gäller sådana öppna platser, där skogsodling före-
tagits och där återväxten ännu ej hunnit manshöjd. Renar-
na hålla gärna till å sådana platser och orsaka därvid
nedtrampande av några plantor här och där. En och annan
ren synes också, kanske av okynne, därvid avbita toppar
eller repa stammen, mestadels å tallplantor. Å gran
har jag endast undantagsvis iakttagit sådan skadegörelse.

Under flyttningarna till och från fjällen nedtrampas
givetvis här och där någon planta.

Vid vårskaren nedrasar vid renens promenader ofta
stora ytor av skaren och kan därvid avbryta de små
plantor, som befinna sig under snön, men då sådant hän-
der jämväl då en skidlöpare färdas fram eller vid star-
kare omslag i vädret, kunna dylika skador ej med säker-

het tillskrivas renen. Den fejning av hornen, som renen företager mestadels å yngre träd, orsakar knappt nämnvärd skada.

Någon skadegörelse å större träd i likhet med t.ex. geten eller älgen, då barken av den förre avskalas till avsevärd höjd och älgen ofta nedbryter mindre träd, har jag ingenstädes kunnat iakttaga som orsakad av renen.

Befolkningen inom mina tjänstgöringsområden har ej på något ställe anfört, att renarna göra skada å skogen, utan grundar sig den avoghet, som ofta råder mellan lapparna och den jordbrukande befolkninge, på den omständigheten, att renarna gärna uppäta eller förstöra de höstackar å slåttermyrarna, som ej inhägnats, särskilt sådana av starr eller fräken.

Den skada, som renen genom nedtrampande eller avbetande av en del plantor förorsakar skogen, torde uppvägas av den nytta, som åstadkommes genom hans uppsparkande av mossor och härigenom beredda gropar för frönas groning.

Under min långa tjänstgöring har jag således bringats den uppfattningen, att renens vistande i skogen ej kan anses förorsaka denna någon egentlig skada.

Östersund den 20 februari 1935.

Wils K. Berlin

f.d. jägmästare."

"Till Kungl. Domänstyrelsen. *Från KB i Norrbottens län, handskrivet.*
Angående skadegörelse på skog genom renar.

Remissen har föranletts av skrivelser i ämnet från jägmästaren i Sika revir och överjägmästarens i Nedre Norrbottens distrikt yttrande däröver.

Revirförvaltaren i fråga vill göra gällande, att renar å hans revir göra skador å skogen som han betecknar som ej endast stora utan för återväxten å reviret oro-

väckande, ja hela föryngringsfrågan ställes av honom i beroende av renarnas förekomst på reviret i nuvarande omfattning.

Överjägmästaren har i ämnet hört övriga revirförvaltare inom distriktet, 13 till antalet, av vilka en, jägmästaren i Malmesjaurs revir, i likhet med jägmästaren i Sikå revir karakteriserat renarnas skadegörelse på skogen såsom svårartad, en betecknat densamma såsom avsevärd, medan de övriga elva ansett skadegörelsen vara ringa eller ej nämnvärd. Förklaringen till dessa divergenser i åsikter mellan skogsmän, många med verksamhet inom rena lappmarksrevir och samtliga med renar förekommande åtminstone tidvis inom sina domäner, söker överjägmästaren delvis däri att tallhedar med markbetäckning av renlav i särskilt stor utsträckning förekomma inom Malmesjaurs och Sikå revir och att dessa värdefulla vinterbetesmarker därför bli väl utnyttjade. Däremot understryker överjägmästaren att föryngringssvårigheter, som förvaltarne av nämnda båda revir ute i fältet för överjägmästaren påbördat renarna, i en del fall icke med säkerhet kunna skyllas härpå utan kunna vara att härleda ur andra orsaker.

Meningarna rörande renarnas inverkan på skogen och speciellt på återväxten hava länge gått i sär, även forstmän emellan. På senare tid vill det synas som om åskådningen om deras skadegörande inverkan skulle hava börjat vika. Ett inlägg i frågan som icke kan fränkännas auktoritet utgör statens skogsförsöksanstalts utlåtande år 1924 till 1919 års lappkommitté, ur vilket Länsstyrelsen tillåter sig anföra följande /kursiveringen är författarens/.

"Frågan om renbetets inverkan på skogsåterväxten är ett gammalt spörsmål inom den nordiska skogslitteraturen, som

blivit behandlat av ett flertal olika författare, av vilka somliga i renskötseln sett ett väsentligt hinder för en rationell skogsskötsel, andra däremot visserligen erkänna, att renarna göra en del skada men anse, att de i regel ej utöva något avgörande inflytande på skogens föryngring. För att klargöra orsakerna till de olikheter i uppfattning, som gjort sig gällande, torde det vara nödvändigt att erinra om föryngringsförhållandena hos en av de mest utbredda av de nordiska skogstyperna, nämligen den lavrika tallheden. Markbetäckningen i denna skogstyp utgöres av ett mer eller mindre rikt utvecklat renlavstäcke. Tallhedarna utgöra därför om vintern renarnas bästa betesmarker och det har därför legat nära till hands att anse de egendomligheter i avseende på föryngringen, som utmärka tallhedarna, vara förorsakade av renarnas betande. Den av ålder eller genom avverkning starkt utglesade tallheden är en svårföryngrad eller åtminstone sig långsamt föryngrande skogstyp. De gamla träden stå mycket glest, marken mellan dem ligger utsatt för sol och vind och är betäckt med ett vitt renlavstäcke, som ger hela skogen ett ljus utseende. I renlavstäcket mellan träden påträffar man i regel mycket rikligt med små tallplantor. I tallhedarna närmare kusten uppträda de vanligen i större antal per hektar än längre in i landet med dess bistrare klimat och mindre ofta förekommande fröår. Flertalet av dessa plantor äro emellertid små, förkrympta och svagt växtliga, de flesta dö förr eller senare genom angrepp av svampar och insekter och endast en ringa procent ernå någon vidare utveckling. I närheten av de äldre träden, omkring stubbar, kvarlämnade toppar eller kullblåsta träd, finner man däremot ofta vackra grupper av växtliga tallplantor, medan man för övrigt endast finner

dessas små oväxtliga plantor, som nyss omnämndes. Denna egendomliga föryngringsbild har man velat förklara som en följd av renarnas betande. Vid sitt sökande av föda under vintern sparka de med sina klövar sönder renlavstäckets, förstöra eller skada de tallplantor, som finnas i detta, och hindra därigenom deras utveckling. I närheten av de gamla träden, under kullfallna träd, toppar med kvar sittande grenar äro tallplantorna skyddade mot renarna, då de ej gärna ge sig dit, då deras horn där äro dem till hinder. Renarnas vinterbete skulle enligt denna åsikt vara orsak till tallhedarnas långsamma och egendomliga föryngring. Vore detta fallet skulle renarna utöva ett mycket väsentligt inflytande på Norrlands skogsskötsel, då tallhedarna inom stora områden ha nyss beskrivna utseende. Emellertid torde orsakssammanhanget vara helt annorlunda gestaltat enligt vad som framgått av professor Hesselmanns undersökningar över tallhedarnas föryngrings-svårigheter, till vilka undersökningar längre fram återkommes.

En mere odisputabel, skadlig inverkan på skogen utöva renarna genom sin hornfejning, då de genom att gnida hornen mot något träd söka befria dem från vidsittande torkande hud. Härför utväljas smärre manshöga träd, tallar eller granar, som genom hornfejningen förlora barken och flera eller färre grenar; flertalet skadade träd dö. Lokalt kunna renarna på detta sätt förorsaka avsevärda skador.

Från skogsförsöksanstaltens sida ha sedan flera år tillbaka utförts en serie undersökningar över de norrländska tallhedarnas föryngringssvårigheter. De hittills publicerade resultaten äro nedlagda i tvenne avhandlingar av professor Hesselman: Studier över de norrländska tell-

35

hedarnas föryngringsvillkor I och II, publicerade i anstaltens meddelanden åren 1910 och 1917.

Huvudresultaten av dessa undersökningar kunna sammanfattas på följande sätt:

Tallhedar som aldrig eller endast för mycket länge sedan varit besökta av renar förete samma föryngringsbild, som tillskrivits renarnas inverkas på skogen.

Snötryck, insekts- och svampskador ha en mera sekundär betydelse.

Huvudorsaken till tallhedarnas egendomliga föryngrings sätt är att söka i humustäckets beskaffenhet, vilket framgår av

a/ Plantor uppdragna i kultur i humus, insamlad under enstaka träd, utveckla sig vida kraftigare än i humus, samlad under lavmattan mellan träden.

b/ Vid kultur å tallhedar, där alla äldre träd avverkats och där kvarliggande stammar bortburits, utveckla sig plantorna mycket ojämnt. De kraftigaste plantorna förekomma emellertid i närheten av stubbar och multnande trädstammar. Vid kemisk analys av humustäcket visar det sig, att en mer eller mindre livlig salpeterbildning äger rum på de platser, där tallplantorna äro kraftiga, men att ingen eller mycket svag salpeterbildning äger rum, där plantorna äro små och svaga.

c/ Vid under senaste åren utförda försök med att tillföra plantorna på en typisk tallhed svaga lösningar av assimilerbart kväve har det visat sig, att dessa utvecklat sig kraftigare än förut.

Tallhedens långsamma och egendomliga föryngring är därför ett utslag av den svaga omsättning, som äger rum i det huvudsakligen av lavar bildade humustäcket. En livlig

36

omsättning i humustäcket har genom vid den naturvetenskapliga avdelningen anställda försök visat sig vara av en väsentlig betydelse för en barrträdsplantas kraftiga utveckling under de första åren.

Ett annat hinder för tallhedarnas föryngring har man velat se i lavtäcket. I Norrbotten och Lappland är detta ytterst sällan så kraftigt, att det härutinnan kan spela någon roll. Däremot är detta fallet i norra Dalarna, Särna och Idre socknar, där lavtäcket är så mäktigt, att det som en päls överhöljer på marken liggande stammar. I ett sådant lavtäckte saknas så gott som fullständigt tallplantor. Liknande förhållanden lär man kunna finna i Finland och finska skogsmän ha också framfört den åsikten, att renen gagnar skogsföryngringen genom att hålla renlevstäcket tillbeka.

Det är naturligtvis obestridligt, att renarna skada skogen, mest påtagligt genom sin hornfejning, möjligen också genom betet under vintern, vars betydelse dock är svårare att objektivt fastställa. Den skada, som renarna göra, beror naturligtvis i hög grad av deras antal per hektar. Lappkommittén har i sitt betänkande uppskattat de sommarbetande skogsrenarna i Norrbotten /kommitténs betänkande, sid. 91/ till 6.000 st. De socknar, i vilka skogsrenar för närvarande förekomma ha en totalareal av 21.600 km², på varje skogsren faller därför i genomsnitt 3,5 km². Under sådana förhållanden kan skogsrenbetet ej gärna annat än rent lokalt göra någon märkbar skada. Till jämförelse kan anföras en omfattande undersökning från Finland, betitlad *Über die natürliche Verjüngung der Heidelwälder in Finnischen Lappland*, publicerad av V.T. Aaltonen år 1919 i den finska skogsförsöksanstaltens meddelanden.

Enligt den tyska resumén, avhandlingen är i huvudsak skriven på finska, är undersökningen förlagd till Finlands egentliga renbetesområde, omfattande 128.268 km², vilket år 1912 räknade 121.137 renar, vilkas antal dock under de sista åren starkt minskats. I det finska undersökningsområdet förekom sålunda i det närmaste en ren per km². Enligt författarens uppgift märker man överallt på renlavstället, att renarna betat. Renens inverkan på skogsföryngringen behandlas i den tyska resumén ganska ingående. Författaren kommer till den uppfattningen, att varken hornfejningen ej heller sommar- och vinterbetet har någon mer avgörande inverkan på skogens föryngring annat än rent lokalt. Fastmer söker denne författare orsaken till tallhedarnas föryngringssätt i förhållanden i marken i likhet med vad de svenska undersökningarna givit vid handen.

Med hänsyn till renbetets inverkan på skogen måste man därför, liksom när det gäller inverkan av andra betande djur, å ena sidan taga i betraktande den skada, de göra, å andra den ekonomiska och sociala betydelse, som hållande av dessa betesdjur medför. Någon undersökning, som kan tillåta ett objektiva avvägande av för- och nackdelarna av renbetet föreligger ännu icke, men klart är, att den skada, som renarna göra, stiger med deras antal per hektar och att när detta antal överskrider en viss gräns, skadan kommer att överväga nyttan. Denna gräns torde dock ej vara nådd med ett djur på 3,5 km²."

Ur anförda arbete av nuvarande professorn vid finske skogsforsöksanstalten V.T. Aaltonen har Länsstyrelsen låtit från finske översätta det avsnitt som behandlar just renarnas förhållande till föryngringsfrågan på tallhedarna, vilken översättning här bifogas. Ehuru väl renskötsel förhål-

38

landena i Finland äro rätt väsentligt avvikande från våra inhemska - där drives renskötseln som regel av bönderna sammanslutna i renbeteslag i de för renskötsel upplåtna kommunerna, alltså inom rätt begränsade områden - så lämna dock denne forskares undersökningar resultat som även för svenska förhållanden icke kunna fränkännas värde, helst med ihågkommande av den större intensitet i fråga om renarnas behandling av markerna som måste känneteckna de finska renvårdsmetoderna. Av de till synes rätt försiktiga utlåtanden Aaltonen lämnas tillåter sig Länsstyrelsen anföra han förklaring att "renarnas inverkan på plantornas utvecklingsmöjligheter i allmänhet är av sekundär betydelse" /sid.24/. Och vidare /sid.26/. "Lika litet som man kan draga några mera allmänna slutsatser beträffande sommarskadornas storlek och deras betydelse för skogens återväxt kan man sålunda göra några bestämda uttalanden med avseende på vinterskadorna. Därtill är allt i för hög grad beroende av lokala förhållanden, av andra på återväxten verkande faktorer, av renantalet eller av dettas förhållande till beteslandets omfattning och karaktär o.s.v. Åtminstone kan man tills vidare icke anse renarnas vinterbetning hava medfört några större olägenheter för skogens återväxt. I särskilda fall kunna skadorna dock vara så pass märkbara, att skogsföryngringen på grund av desamma försvåras. Detta är av naturliga skäl fallet framför allt där renantalet är stort på små betesland och renarna därför uppehålla sig längre på ett och samma område och noggrannare gräva efter laven".

Länsstyrelsen är för egen del övertygad om att ovan nämnda tre jägmästares omdöme att renarna skulle utöva en svårartad eller ens avsevärd skadegörelse på skogen måste innebära en tydlig överdrift, åtminstone som generellt omdöme

37

och taget på längre sikt. Hur vore det eljest möjligt att Norrbotten med det stora renbestånd som landsdelen sedan århundrande hyst skulle kunna uppvisa så mycken duglig skog och icke minst vacker tillväxtskog på trakter där renar alltid funnits, på sina ställen strövande omkring året om inom jämförelsevis begränsade områden. I det långa loppet och sett med en vidare överblick är Länsstyrelsen sålunda förvissad om att i renens mellanhavande med skogen debet och kredit tämligen gå ihop. Och uppenbart torde vara, att särskilt föryngringssvårigheterna många gånger med orätt eller utan undersökning hänföres till renarna. Det framhålles av Kaltonen och Hesselman och anföres även av ovannämnde överjägmästare att å marken där renar aldrig gå och med biologiskt samma struktur som renmarker föryngringssvårigheter av alldeles enahanda natur uppträda. Länsstyrelsens sålunda tillkännagivna uppfattning torde även delas av många skogsmän, såväl forstligt utbildade som med enbart praktisk skolning. Att emellertid på vissa ställen till följd av renantalets storlek och betesmarkens natur renskador uppträda, som kunna betecknas som skadegörelse på skog, skall väl medgivas. Länsstyrelsen har sin uppmärksamhet fästad härvid och är sedan ett par år tillbaka sysselsatt med ett rationellt minskande av renantalet såsom förarbete till och i förening med arbete på en förbättrad renvård, en åtgärd som givetvis kommer att bidra till nedbringande av ifrågavarande skadegörelser.

Även för Länsstyrelsens del vore det emellertid av intresse om det genom statens skogsforsöksanstalt eller eljest kunde åstadkommas ytterligare undersökningar på förevarande område, rationellt planlagda och ledda, och Länsstyrelsen är beredd att till deltagande i dylika undersök-

ningar ställa till förfogande sakkunskap på renskötselns område. Länsstyrelsen vill emellertid ej underlåta att påpeka att möjligheterna att så anordna dessa undersökningar att de kunna väntas ge ett säkert objektivet resultat synas Länsstyrelsen tämligen små; det måste bliva ytterligt svårt att finna tillräckligt stora provytor av absolut likartad biologisk karaktär, med samma inverkan av vindar, sol och de övriga mångfaldiga faktorer som verka på skogens föryngringsförhållanden, och proven måste därjämte fortgå under en avsevärd tid för att deras utslag skall kunna tillerkännas värde.

Vad angår den av jägmästaren i Sikå revir ifrågasatta avgiften från rennäringsens sida för nyttjande av land till bete inskränker Länsstyrelsen sig till att framhålla, att inga förändrade förhållanden kunna sägas hava inträtt som skulle motivera införande i lagstiftningen av föreskrifter i angiven riktning.

Remitterade handlingar återgå.

Luleå i landskansliet den 26 januari 1933.

A.B. Gärde.

R. Sundberg.

Rätt avskrivet intyga:

Betty Malmberg Signe Andersson."

Heilborn anmärkte, att svarandens renar under den i målet åsyftade tid betat ej enbart å kärandens marker utan varit spridda där och i angränsande skogs- och fjälltrakter.

Byström bestred, att vitsord skänktes åt de utredningar och utlåtanden, som avgivits av lappfogdarna, enär dessa otvetydigt uppträdde såsom lapparnas talesmän. De hade intresse av en utökning av lapparnas rättigheter, då däri-genom deras eget verksamhetsområde samtidigt utvidgades;

4)
genom deras beröring med lapparna hade de fått en mer eller mindre ofrivillig inställning till lapparnas förmän.

Heilborn bestred riktigheten av Byströms synpunkter samt framhöll, att lappfogdetjänsterna inrättats för att skapa ett medlande organ mellan lapparna och svenskarna. Lappfogderna voro sålunda väl egnade att avgiva opartiska omdömen uti de frågor, som berördes i målet.

Lappfogden Gardham företrädde samt gjorde gällande, att de av lappfogderna gjorda utredningarna hade opartiskt avgivits å tjänstens vägnar. Lappfogderna hade intet intresse att stödja lapparna i obefogade anspråk på sedvannerätt till beten.

Heilborn förmälte, att ehuru svaranden icke bestred, att skador uppkommit å kärandens ifrågavarande merk, kunde svaranden likväl icke skänka vitsord åt det av käranden åberopade syneprotokollet, då synen icke hållits i laga ordning och icke ens av ojäviga förrättningsmän. Svaranden hade därför för avsikt att under den kommande sommaren föranstalta om opartisk syn å de områden, där skadorna skulle hava förekommit; ombudet hemställde för att bliva i tillfälle ingiva däröver upprättat protokoll om uppskov till höstetinget.

Byström sade sig till nästa rättegångstillfälle vilja yttra sig över innehållet i de av svaranden i dag åberopade handlingar. Med bifall till Heilborns anhållan utställdes målet att ånyo här förekomma den 9 september 1935, då parterna hade att infinna sig vid laga påföljd, svaranden beredd att ingiva den utredning rörande påtalade skador, varav han ville sig begagna.

Som ovan.

På Häradsrättens vägnar:

H. Wullt

Rätt avskrivet, betygar Sveg i Härjedalens domsagas
kansli den 27 juli 1949. ^{mv} _{AS}

På tjänstens vägnar:

Sten Ljung

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 1

Plats

Lofsdalsgården Solbacken, Lofsdalen

Närvarande

Djursvallens skifteslag	: Alrik Olofsson
Fjästens skifteslag	: Per Nilsson
Glöte skifteslag	: Alfred Martinsson Sven Halvarsson Ernst Zetterberg
Häggbergets skifteslag	: Samuel Häggberg
Lillhärjals skifteslag	: Stig Hagåker
Lillhärjeåbyggets skifteslag	: Elof Eriksson
Lofsdalens skifteslag	: Erik Backman Lars Åslund Karin Näsman Helmer Melin Edvin Näslund Per Näsmark
Långå skifteslag	: Bengt Svensson
Ransjö skifteslag	: Gunnar Jönsson Jöns Östberg Oskar Tunell
Råndalens skifteslag	: Karl Andersson Nils Göransson
Strådalens skifteslag	: Alrik Melin
Särna-Idre Besparingsskog	: Walter Höglund Allan Svensson
Särna-Idre Samfällighetsförvaltning	: Sigfrid Jönsson
Idre bys skifteslag	: Brynolf Balstadsveen
Särna Kyrkbys skifteslag	: Karl Schedwin
Vikens skifteslag	: Jonas Eriksson Erik Eriksson
Domänverket	: Lars Petrelius
Korsnäs-Marma AB	: Folke Hedenmark Eskil Thor
Stora Kopparberg Bergslags AB	: Karl Henriksson Alfons Byluns
LRF	: Lars-Göran Lövgren
Bergvik och Ala AB	: Rune Delvin Gustaf Kjellberg Birger Skjutare Yngve Smeds Cissela Gärdin

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 2

§ 1
Kallelse

Kallelse till sammanträdet skedde den 2 september 1974.

§ 2
Ordförande, sekre-
terare, justerings-
män

Till ordförande valdes herr Rune Delvin, till proto-
kollförare Cissela Gärdin, båda Bergvik och Ala
AB, samt till justeringsmän herrar Walter Höglund,
Särna, och Erik Backman, Lofsdalen.

§ 3

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB, öppnade sammanträ-
det genom att lämna en kort redogörelse över de åt-
gärder som hittills vidtagits för att komma till rätta
med "renplågan" samt över vad som kunde återstå att
göra.

Avsikten med detta sammanträde var, menade Delvin,
att få fastställt var renar fanns, om sedvanerätt
förelåg samt omfattningen av skador förorsakade av
olovlig renbetning.

§ 4
När, var och till
vilket antal renar
förekommer

Beslöts, att varje skifteslag skulle få redogöra
för förekomsten av renar vinter- respektive sommar-
tid, var de förekommer samt till vilket antal.

Lofsdalens och Strå-
dalens skifteslag

Erik Backman: Vi har numera renar här året om. Efter
flytten från Käringsjön till Brändåsen har vi aldrig
varit fria från renar sommartid. Mer än 2.000 renar
finns i Lofsdalen sommartid.

De första renarna kom 1959, sedan förvärrades det
och kulminerade på 1960-talet. Renarna tillhör Tän-
näs sameby, vilket vi har intyg på och då renar
även fått lösas ut har vi namn på enskilda renägare.

Tidigare hade vi fina marker med tjock renlav - i dag
är allt nertrampat och nerslitet. Särskilt utsatt
är Rishöjden, Slagavallen, Mellanåsen och Kvarnåsen.

Till att börja med utsattes endast Lofsdalen för
olovlig renbetning, sedan spreds den till Glöte,
Lillhärda o.s.v..

Min uppfattning är att renarna inte har rätt att
vara här ens under vintern. Då finns de på hög-
fjället, Sömlingshåga högfjäll.

Glöte skifteslag

Alfred Martinsson: Jag kom hit år 1917. Först vin-
tern 1926/27 visade sig ren här och då endast på
fjället. Samen Jon Persson, den störste renägaren,
sade att de inte hade rätt till renbete här. Han
tog dock alltid reda på renarna, varför vi inte led

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 3

någon större skada under den tid han bedrev renskötsel i Härjedalen.

På 1960-talet fick vi även hit renar på sommaren. I år kom cirka 3.000 renar. Det fanns ren överallt. Jag tog kontakt med samerna och bad dem ta hand om djuren. Tre samer kom men renarna fick vara kvar.

Fjällen är totalt nertrampade och svarta. Det finns ingen möjlighet att ha kvar korna i fjällen och på fåbodvallarna.

Min uppfattning är att samerna inte har rätt att ha sina renar här vare sig på sommaren eller vintern.

Ernst Zetterberg: Vi har försökt med alla medel att få slut på "renplågan". För att i god tid före älgjakten få bort renarna härifrån vände vi oss till lantbruksnämnden och lantbruksstyrelsen genom brev och telefonsamtal. Häggingåsen, Hovärken och Bölberget var invaderade av ren. Trots löfte från samerna att renarna skulle vara borta före 1 augusti, tog de inte rätt på dem förrän sista veckan i augusti månad. De använde sig av helikopter och gråhund - ej lapphund - i syfte att förstöra vår jakt.

Alfred Martinsson: Jag anser att syn bör ske av Häggingåsen, Häggingfjäll samt Risvålen.

Lillhärjeåbyggets
skifteslag

Elof Eriksson: Sommaren och vintern 1963 var första gången vi hade ren här. År 1968 ökade antalet ren oerhört. På Lövhögen cirka 4.000 ren.

Min far, Erik Olovsson, född 1864 och död 1935, sade, när jag var pojke, att under hans livstid hade det aldrig funnits ren här. Det har det inte heller funnits under min livstid förrän år 1963.

Renarna förorsakar stor skada. Nerbetning sker överallt. Jag har fem kor plus slaktdjur, som jag tidigare utfodrat med mossa. I dag tar renarna allt ätbart. De förstör även mina odlingar. Fåbodvallen har jag tidigare slagit - i dag betar renarna rent. Jag måste frakta foder åt mina djur åtta kilometer på grund av att renarna betar av allt ätbart här.

Renarna förstör även hundratal skogsplantor per år. De håller på att förvandlas från fjällren till skogsren.

Jag är beredd att inför domstol under sanningsförsäkran säga vad jag nyligen berättat.

Datum
1974-09-18

Sida 4

Glöte skifteslag

Alfred Martinsson: För flera år sedan sattes 7.000 plant å ett hygge. Allt fotograferades för TV:s räkning men visades aldrig. Detta av den anledningen att på 8 ha fanns 175 gröpper nertrampade. Året därpå, årtalet kan jag lämna senare, synades området i närvaro av skogsvårdsstyrelsen. Planten hade överlag trampats ner men rotsystemet fanns kvar. Resultatet blev dvärgträd. Detta är jag beredd att säga inför domstol under sanningsförsäkran.

Häggbergets skifteslag

Samuel Häggberg: År 1926/27 kom renar hit första gången men bara vintertid. Sommartid visade de sig först år 1959, sedan blev det värre och värre.

I dag har vi mindre ren än tidigare på grund av att allt är renbetat, söndertrampat och renlavan försvunnen. Skogen är svårföryngrad. De plantor som försöker komma upp blir till svarta pinnar. Någon självsådd finns inte längre. Allt är kolsvart.

Jag önskar att Nils Höglund även synar Häggberget.

Fjätens skifteslag

Folke Hedenmark, Korsnäs-Marma AB: Häggingfjället är helt svart och uttorkat. Fågel lägger inte längre ägg där med åtföljande konsekvenser. En och annan fågel finns dock i de södra delarna, som är något fuktigare.

Jag instämmer helt i vad enskilda markägare har sagt men bör dock påpeka att Korsnäs-Marma AB inte bedriver skogsbruk där.

Erik Backman: Inte bara fågeljakten förstörs utan även älgjakten.

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Olägenheten av förstörd jakt kommer att värderas och ingå i skadeståndet.

Bölbergets skifteslag

Eskil Thor, Korsnäs-Marma AB: Här är förhållandena precis desamma som inom Glöte skifteslag.

Alfred Martinsson: Bölberget har väl tidigare varit någorlunda skonat men denna sommar varit mer än någonsin utsatt för renarna. Enahanda förhållanden råder som i Glöte.

Hur det är vintertid vet jag ej men Johan Bergsten vet det säkert.

Beslöts, att Eskil Thor skulle ta kontakt med ortsbefolkningen för att få reda på hur den ser på renfrågan.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 5

Ransjö skifteslag

Gunnar Jönsson: Renar har aldrig förekommit här vintertid. På sommaren kan man stöta på en och annan strören.

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Samerna påstår att de har sedvanerätt inom Ransjö skifteslag; se SOU 1966:12.

Alfred Martinsson: Jag instämmer i att ren ej finns inom Ransjö skifteslag.

Lillhärdals skifteslag

Stig Hagåker: År 1968/69 hade vi för första gången renar här, såväl sommar som vinter. Renen fanns främst på den västra sidan av våra marker från Storbekan västerut mot Tväråsen och "Stockholm". Därefter har vi haft ren året runt.

På 1930-talet minns jag hur en same kom och visade oss hur en ren såg ut.

Före slutet av 1960-talet har det aldrig varit tal om ren här. I dag är marken hårt upptrampad och förstörd.

För några höstar sedan drev samerna med hjälp av helikopter bort renarna härifrån men sedan dess har inget gjorts för att hålla renen borta.

Karl Henriksson, Stora Kopparberg Bergslags AB: Jag instämmer helt i vad Hagåker sagt. "Renplågan" har pågått i 5-6 år. Vid Rottensjöarna söder om Härjån har vi detta år 1.000-talet renar.

Storkölen har varit slaktplats i tre år, första gången troligen år 1970.

Vikens skifteslag

Jonas Eriksson: Samerna förlorade år 1912 en process om påstådd sedvanerätt i Råndalen.

År 1940 och några år framåt företogs nerslaktning av ren, som kom från Särvfjället inom Vikens skifteslag.

Under 1950-60-talet ansåg sig samerna ha rätt till kronoparken. Omkring 10-20 renar blev kvar hos oss hela sommaren.

Vi har endast besvär av mindre hjordar, delvis strörenar. De innebär en stor trafikfara, då de går och betar på vägslänterna. Renarna har förvandlats till skogsren. De kommer fram till byarna t.o.m. tillsammans med kalvar.

Det är svårt att bevisa skadegörelsen men visst har vi fått markerna förstörda.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 6

Erik Eriksson: Det var endast då man flyttade renen, som man såg den. Det var på 1940-talet som samerna kom ner med renen för slakt.

Vintertid fanns ingen ren i Långå, Kyrkbyn, Viken eller Glissjöberg. Det var en sensation när de kom för slakt.

Sommartid finns numera ren överallt.

Härrö och Mosätt
skifteslag

Eskil Thor, Korsnäs-Marma AB: Ungefär 1968 fick vi ren här. Sommartid har vi cirka 100 renar vid Lodstugan - Bodvasslan. Å Västbergsvallen finns ett 30-tal renar året runt.

Jag har aldrig hört talas om att ren funnits här tidigare men ska ta kontakt med den äldre befolkningen och höra vad de säger.

Särna-Idre Bespa-
ringsskog

Walter Höglund: Före 1949/50 fanns varken vinter- eller sommartid någon ren på Nipfjället eller dess omgivning.

Tidigare kunde samerna, t.ex. Jon Persson från Offerdal och Anders Olsson, hålla ordning på sina djur. I dag går renen som den vill.

År 1955 hade vi stora olägenheter av renbetningen och skriftväxlingen med samerna började. Enligt instruktören Bumans svar skulle det endast röra sig om ett 50-tal samlingsrenar från olika samebyar. Den 13 juli 1955 beslöts dock att nämnda renar skulle slaktas ner i september månad eller under kommande vinter. Detta skedde emellertid inte. I syfte att undanröja våra besvär gav Åke Wickman åläggande om decimering av renantalet i oktober 1956.

År 1965 företogs slakt i Micklabo, Vassbo och Floskros.

Efter ett oerhört arbete från Särna-Idre Besparings-skog under 1960-talet åstadkoms nerslaktning av ren norr om besparingsskogen. Därefter har situationen varit acceptabel. Vi har inte längre stora flockar utan flockar på 8-20 stycken. Sista dagen på älgjakten kom dock 100-150 renar in norrifrån kronoparken.

Östra sidan om Dalälven är mest utsatt. Allt sedan 1950-talet hålls renarna utanför byområdet och går långt söderut.

Älvdalens skjutfält har i dag 500-1.000 renar.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 7

Ombudsman Ingvar Andersson kallar det strörenar (3-20 st.) och samerna gör inget för att få bort dem.

Den stora invasionen av renar kommer från Härjedalen.

På den östra sidan om Dalälven finns kanske något 1.000-tal renar medan på den västra sidan ett 100-tal finns.

I dag finns inte fjällrenen kvar utan vi har fått skogsren i stället.

Särna-Idre Samfällighets-
förvaltning

Sigfrid Jönsson: Renarna befinner sig nu i Särna och Älvdalen. Dalälvens östra sida är mest utsatt för ren och speciellt Öjvasslans, Nordomsjöns och Östomsjöns skifteslag.

1959/60 kom renarna från fjällen och invaderade hela Särna. De kom på sommaren för att sedan stanna kvar. Endast vid kalvningen drar de sig upp i fjällen men kommer igen till stort men för vår kreatursskötsel.

För tre år sedan var jag kallad till Umeå av Svenska Jägarförbundet tillsammans med bl.a. samernas riksförbund och lantbruksnämnden. Då fastställdes att varken Tännäs eller Idre samebyar hade sedvanerättsområden.

Varje år betar stora renhjordar av den första grönskan på östra sidan Dalälven. Renen håller gärna till på fäbodvallarna fram till kalvnings-tid, då den försvinner 1-1 1/2 månad, men återkommer därefter alltid.

Före 1959/60 har endast någon strören visat sig till skolbarnens förtjusning.

Jag accepterar inte någon sedvanerätt.

Till min fäbodvall i Kryptjärn, där jag har kreatur och åkerjord kommer 1000-tals renar. Det de inte äter upp, trampar de ner. När renarna invaderade mina marker vid slåttertiden, ringde jag samerna och bad dem ta reda på renarna. Svaret blev att det inte var deras tamrenar.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 8

Walter Höglund: År 1930 var Nipfjället helt vitt av renlava. I dag är allt renbetat, fjället svart och i brist på föda finns ingen ren. Detta år har i vart fall ingen ren synts till.

Fjällrenen är borta i stället kommer skogsrenen.

Sedvanerätt finns varken i Idre, Sörvattnet eller Haggberget m.fl. platser.

Folke Hedenmark, Korsnäs-Marma AB: Även vi har besvär i östra delen, speciellt i Älvros.

Vintertid har vi haft besvär av ren i 5-6 år.

År 1969 under älgjakten fanns 1.500 renar på 2.500 ha. Detta år dock endast ett 50-tal.

I stort sett har renen inte förorsakat några större skador.

Lars Petrelius, Domänverket, Särna Revieförvaltning: 1960/61 kom renen in i Flovallen.

Vintertid fanns ren till övervägande del inom områden runt Öjvasslan, Fiskvasslan och Älvros.

Då renförekomsten ökade beslöts om nerslaktning i Micklabo vid kronoparken. I stället för att slakta renen utnyttjade samerna betet.

Under åren 1960-65 skadades ett älgstängsel åtskilliga gånger av renar. Stängslet var uppsatt vid ett av domänverket anlagt gödslingsförsök i tallungskog vid Flovallen på kronoparken Fjäten Östra.

Viss ersättning utgick från samerna för de skador renarna förorsakade sedan satte emellertid samerna upp renstängsel.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Säma och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 9

Under de senaste 5 åren har vi haft ren här från olika samebyar. De största besvärerna förekommer mellan den östra Fjätälven och gränsen mot Härjedalen, som till 90 % utgöres av kronopark. Ett stort antal renar vistas utanför det område, som genom särskilda upplåtelser eller sedvanerätt anvisats som renbetesland. Det finns ingen möjlighet att driva tillbaka renarna utan de måste slaktas ner.

År 1967 hemställde Idre sameby att staten skulle hjälpa den att utvidga dess marker.

Vi skrev till länsstyrelsen i Jämtlands län angående skadegörelse genom otillåten renströvning år 1967. Länsstyrelsen svarade år 1969 och menade att åtgärder vidtagits och förhållandena väsentligt förbättrats men förklarade sig beredd att vid behov söka ytterligare utvägar till förbättring för såväl renskötseln som markägarna.

Idre samebys tänkta sedvanerättsområden sträcker sig längs Dalälven till Högstaden och fram till Östomfjäll medan Tännäs samebys sedvanerättsområden finns öster om Fjätälven.

Vi har mest ren under älgjakten och minst under kalvningstid på senvintern.

Jag tycker Nils Höglunds skrifter talar för sig själva.

Även småviltsjakten är förstörd.

Arrendatorerna klagar på renförekomsten. Vi räknar med en förlust på 10 öre/ha.

Råndalens skifteslag

Karl Andersson: År 1959/60 började renarna komma vintertid. De höll först till vid Käringsjön sedan spred de sig mer och mer.

Min far som är född 1885 sade till mig att det aldrig funnits spår efter ren.

Under 1930-talet pågick en rättegång mot samerna som hävdade att sedvanerätt förelåg. Domslutet, som kom år 1935, blev dock att någon sedvanerätt ej förelåg.

Jag har aldrig hört talas om att ren funnits här före år 1959/60.

År 1960 var första sommaren vi hade ren här. Sedan dess har vi ren året om trots våra protester år efter år.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 10

Vad jag nu sagt kan jag bekräfta under sanningsförsäkran inför domstol.

Nils Göransson: Jag instämmer helt i vad Andersson sagt.

§ 5
Åsamkade skadors
uppskattning i
pengar

Efter en kortare paus togs diskussionen upp om värderingen av de skador som den olovliga renbetningen förorsakar.

Såsom ledning härför omtalade Rune Delvin, Bergvik och Ala AB, att man i Tännäs utarrenderar mark till svenska staten, som i sin tur arrenderar ut marken till samerna. Arrendeavgiften uppgår till 1 kr/ha/år jämte moms och index; sålunda cirka 1:80/dag/ren.

Rune Delvin upplyste vidare att samerna vid sitt förbundsmöte i Åre år 1973 uppskattade foderkostnaden till lägst 1:50/dag/ren.

Delvin klargjorde dock att ersättning inte skall utgå efter vad det kostar samerna att ha renar utan efter den kostnad som olovlig renbetning förorsakar genom förstörd jakt och självsådd, sterilisering av marken, nertrampning o.s.v.. Delvin menade att det bästa vore om man kunde komma fram till en generell uppskattning av ersättningens storlek.

Brynolf Balstadsveen, Idre bys skifteslag: På 1930-talet lät samer Olov Andersson normmännen lösa ut de renar som kommit över till Sverige. Det kostade normmännen 25 öre per dag, vilket i dag är cirka 1:50.

Lars Petrelius, Domänverket: Den enda skada vi har är förstörd jakt, uppskattningsvis 10 öre per dag. Enligt en utredning vid Göteborgs universitet värderas sådan skada till 1 kr/ha/år.

Erik Backman, Lofsdalens skifteslag: För arrendatorerna värderas den försämrade jakten till mer än 10 öre/dag.

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Vi måste enas om ett värde som vi kan utgå ifrån. Vad anses om 1 kr/ha/år i 1972 års penningvärde jämte moms och index? Räkna man krasst blir det 365 kronor för att 1 ren går över marken, statistiskt sett finns det 1 ren/300 ha.

Lars-Göran Lövgren, LRF: Vi får inte glömma att skadeståndsprocessens primära syfte är att fastställa om sedvanerätt föreligger.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 11

Walter Höglund, Särna-Idre Besparingssskog: Renen har stora vandringsområden och vi har många skiften som påminner om korsord. Detta måste innebära svårigheter med en betalningsform per dag. Jag föredrar i stället per ha. En krona är i och för sig liten men kan bli stor.

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Enligt professor Steen uppgår ytan till 870.000 ha, vilket innebär 1,2 milj. kr/år eller kapitaliserat 2,4 milj. kr.

Lars Petrelius, Domänverket: Skadan är ju inte lika med värdet av betet. Måste vi inte kunna peka på skadan och vad händer om samerna rycker på axlarna och menar att det bara blivit så här?

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Gör man något orätt tenderar skadan att värderas till det värde nyttan har för den som handlat orätt. Det är ovidkommande hur skadan har uppkommit, skadan = nyttan måste alltid ersättas.

Folke Hedenmark, Korsnäs-Marma AB: Vi ska inte gå den hårda linjen utan främst ha i sikte att få fastställt huruvida sedvanerätt föreligger eller inte. Storleken av ersättningen måste komma i andra hand. Det kanske räcker med 50 öre.

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Om vi utgår från ett högt pris och sedan går ner till vad samerna vitsordar, kommer vi undan bevisningen. För bolagen har priset ingen större betydelse, vilket det dock har för den enskilde fastighetsägaren.

Lars Petrelius, Domänverket: Kan ersättning inte utgå för skogsmark respektive jordbruksmark eller för de olika skifteslagen för sig?

Sigfrid Jönsson, Särna-Idre samfällighetsförvaltning: Gäller en krona för såväl sommar- som vintertid?

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Ersättningen gäller för såväl sommar- som vintertid och vi bör enas om en generell ersättning. Kan vi enas om yrkandet om skadestånd från den 1 juli 1971 med 1 kr/ha/år i 1972 års penningvärde jämte moms och index?

Beslöts enhälligt att yrka skadestånd för olovligt renbete från den 1 juli 1971 med 1 kr/ha/år i 1972 års penningvärde jämte moms och index.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 12

Beslöts, att låta doktor Nils Höglund göra en utredning om den skada som förorsakats av olovlig renbetning samt att yrka en generell ersättning här efter.

Man enades om att de åtgärder som skulle kunna vidtas var

- 1) att rikta en framställning mot länsstyrelsen om länsstyrelsens föreläggande om nerslaktning av Tännäs och Idre samebyars renantal;
- 2) att föra process mot Tännäs och Idre samebyar och dra upp frågan om eventuell sedvanerätt för samerna i hela dess vidd.

Erik Backman, Lofsdalens skifteslag: Vad skulle en process kosta för den enskilde individen?

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Processen skulle bli mycket tidsödande och mycket kostsam. Vad det skulle kosta går inte att säga. Bergvik och Ala AB lovar att lämna ett bidrag med 100.000 kronor till att börja med.

Walter Höglund, Särna-Idre Besparingsskog: Varför måste vi men inte samerna följa lagar och förordningar? Varför omhuldas samerna av myndigheterna? Kan vi inte på ett enklare sätt lösa våra problem?

Erik Backman, Lofsdalens skifteslag: Varför ska våra barn behöva flytta härifrån medan samerna kan stanna kvar och utvidga sina områden.

Rune Delvin, Bergvik och Ala AB: Samerna är en etisk minoritet som bör skyddas i enlighet med den svenska politiken.

Lars-Göran Lövgren, LRF: Jag kan inte i dag säga något om hur kostnaderna för en process kommer att fördela sig.

Karl Henriksson, Stora Kopparbergs Bergslags AB: Jag anser att vi bör välja båda utvägarna. Vi börjar med en begäran om nerslaktning av antalet renar och i väntan på resultat arbetar vi på en stämningsansökan. Dessutom bör vi beakta vad som kommer att hända under morgondagens sammanträde.

Lars Petrelius, Domänverket: Att få en nerslaktning till stånd verkar hopplöst. Vi har även ett tredje alternativ, nämligen förhandlingar med samerna.

SAMMANTRÄDE angående
renskötseln med mark-
ägarna i Härjedalen
samt Särna och Idre

Datum
1974-09-18

Sida 13

Lars-Göran Lövgren, LRF: Vi måste utse områden där vi redan vet att sedvanerätt definitivt inte föreligger och där vi sålunda vinner processen, t.ex. Lövhögen och Särna-Idre Besparingsskog.

Beslöts enhälligt att uppdra åt Rune Delvin, Bergvik och Ala AB, och Lars-Göran Lövgren, LRF, att utarbeta förslag till skrivelse till länsstyrelsen i Jämtlands län om nerslaktning av antalet renar samt utarbeta förslag till stämningsansökan mot Tännäs och Idre samebyar och därefter sammankalla till nytt sammanträde.

§ 7

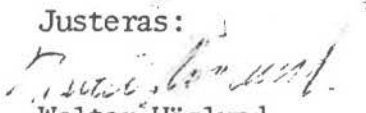
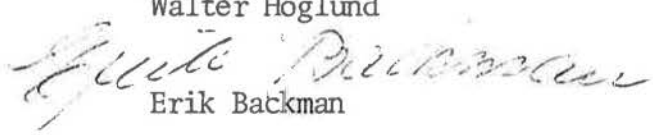
Sammanträdet förklarades avslutat.

Som ovan

Cissela Gärdin

Justeras:

Walter Höglund
Erik Backman

Kopia av detta protokoll utsänd till nedanstående
den 1974-11-28

Walter Höglund

Kurt Haga

Erik Backman

Sigfrid Jönsson

Lars-Göran Lövgren

Gustav Kjellberg

Lars Petrelius

Björn Ramström, AB Iggesunds Bruk

Korsnäs-Marma AB

Stora Kopparberg